

Irodalmi tükör / szépirodalom

Vörös István: Halálórak könyve (Részlet)	3
Kelemen Lajos: Egy világ világos?	7
Szauer Ágoston: Befejezetlen portré, Dél, Abszolút geometria	10
Németh J. Attila: Üvegidő(első szilánk), Sámános, Pilinszky-apokrif, Firenze arca	11-12
Fábián László: Grádicsok	13
Simek Valéria: Egyetlen út sem, Kihullott belőled az idő, Láthatatlan	18-19
Szegedi Kovács György: A nagy hangolás, A katona vére	20
Bajnóczy Zoltán: a mester hátralép, eróz, három szárnycsapás, népköltészeti gyűjtés felsőplázán (kúl, lol, coki, csekin, top)	23-24
Soós József: szentivánéji varázslat, Három haiku II., Aranyósz a gyepeülvén, Menyétpuha léptekkel, Falusirató	25-26
Orbán Károly: A kis karmester	27
Tunyogi Csapó Gábor: Vénember ébredése, Haiku játék, Hetvenhét éves lettem én	31-32
Lukács Zsolt fordításai – Barbara Pogocnik: Hazátlanság, Fouteuil á quene de poisson	33-34
Eva Petric: Almapüré, Telitalálat, Bolhapiac, X hadművelet	35-36
Kardos Ferenc: New York-i napló, 2.	37

Kazinczy-emlékkonferencia

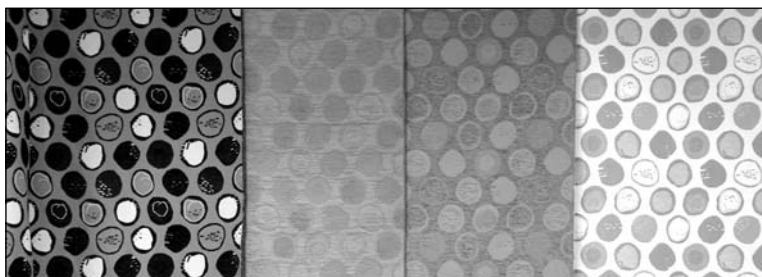
Egry Tibor: Baráti literátusok, szabadkőműves testvérek és egyéb lelkes kultúr-ügyletek a zalaegerszegi páholy idején és tájékán (1790-1820)	43
Cséby Géza: Az első keszthelyi Helikoni Ünnepről (1817. február)	52
Németh József: Kazinczy Ferenc és Horváth Ádám	
Péntek Imre: „szabadalom, ...teremtem a szót, A régít új formában fűzöm össze...” (Mai közelítések Kazinczy Ferenc költészetéhez és költészetéről vallott felfogásához)	67
Szemes Péter: Kazinczy esztétikai elvei	72

Tanulmány - kritika

Szepes Erika: „Hallom vagyok: mert nem vagyok”. Kovács András Ferenc el-, fel-, széteszlatása a posztmodern episztémé füstjében. (Gondolatok a paradigmaváltásról V.)	74
Pete György: „Az epret bélelő füvecske” (A kívüllét előnyei – Karay Lajos első költői korszakáról II.)	89
Szemes Péter: (Győri László A rabbiánus kecsketartó című kötetéről)	92
Turbuly Lilla: Vers – szöveg – szöveg (Molnár Krisztina Rita Különlét c. kötetéről)	93
Somogyi Zoltán: Az igazság bűvöletében (Molnár Gábor: Az emberi szívnek oltalmától távolan)	97

Képzőművészet / Film

Miklosovits László: Egerszegi naplójegyzetek	100
Horváth János: Belső-somogyi kistérség művészete Bárdudvarnok –Kaposszentbenedek – Református templom és iskola	106
Péntek Imre: Vasi és zalai iparművészek tárlata Régió Art a Gönczi Galériában	113
Franc Obal: Az önidentitás keresés szimbolikája Göntér Endre pályaképe	116
Király László: Balassa Sándor 75 éves	120
Szerzőinkről	124

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Nógrádi László -Lenti
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Marton Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

ISSN 1219-6886

Előkészítés:

Náspáng Grafika
hmsz@t-online.hu

Nyomdai munkák:

Gura Nyomda

Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B

E-mail: guranyomda@t-online.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Szabó Gábor: Női vonal III.

Vörös István

HALÁLÓRÁK KÖNYVE (Részlet)

11

A sápadt vérű ezt mondja:

Rég nem voltam. Amit a vérem tett velem,
arra nem volt szemem.
Két hete húzták a fogam,
nem eszek többé boldogan,
mert baj az bennem annyi van,
eltakarja a fényt előlem,
arcomat túléri bőven.

Rég nem voltam,
de ott maradtam a voltban,
a nemlesztől meghatódtam.
Most magamra utalva
a túlélés uralna,
ha nem lennék túl rajta.
Mégegyszer nem történik meg,
ami úgyis idegen,
ti többiek, haragját féltitek,
mert az fürtelem.

Azt hiszem, az én fehér vérem
az ítélet.
Meteorként repül az éjben,
neonlámpa kerül fölébem,
tőlem éghet.

12

Te mélysötét, hová letesznek,
szeretlek földben nyíló ketrec,
a fény csak rózsaszál,
ki rajta belül áll,
az mégse bírja ki,
mit körbe fognak izzó szirmai.

De a mélysötét kiokád mindent:
vizet, lángot, angyalokat és engem,

böfögve sugallhat
embert és hatalmat,
amit csak képes,
a szája széles.

A jelek zűrzavarra utalnak,
szétfutnak, nekidőlnek a falnak.

Hiszek egy éjben.
Hiszek egy holdban,
hiszek a semmi hasán egy foltban,
hiszem, hogy nem tart sokáig fogva
a beteg gödör, lelkem kidobja.

13

Mindenben, ami temetetlen, hiszek.
A nemlétem elszabadul.
Még senki se félt félni ilyen,
én megfutok önkéntelenül, vadul.

Büntess meg, Uram, ha ez túl sok,
csak be akartam mutatni neked.

Az nem erő, ha kicsit túlzok,
ha félelmem félelemből ered.
Mint egy pitbull, tehozzád húzok.

A változásban, ami sose voltál,
fölismertelek, és rólad beszél
két egymáshoz csapódó pengeél.
Kezemben kihűl a szótár.

Ha ez kevés, lehet, mert az első vagyok,
ki az imával leszúr
valakit, fogja homlokod,
és érzi, ott friss izzadság csorog:
de rajtad mégse lesz úr.

14

A sápadt Úr mondja:

Mindenben, ami temetetlen, hiszel.
A nemléted elszabadul.
Még senki se mert félni, mivel
én megfutok önkéntelenül, vadul.

Bocsáss meg, fiam, ha ez túl sok,
csak be akartam mutatni neked,
milyen enyhe ítéleted.
Az nem hiba, ha kicsit túlzok,
bátorságom félelmedből ered.
Mint egy pocak, lefelé húzok.

A változásban, ami sose lesz,
fölismertelek, és rólad beszél
két egymáshoz csapódó szentbeszéd.
A sors eszerint kezel.

Ha ez kevés, lehet, mert az első vagyok,
ki az imával nem törődik
annyit, de hagyja mondanod,
és érzi, valaki motyog:
leér a bánata a földig.

15

Túl sokan nemvagyunk a világon, mégsem elég sokan ahhoz,
hogy egy-egy percek megálljon.
Túl kevesek vagyunk a világhoz, mégsem elég kevesek ahhoz,
hogy koporsónk fája ne fájjon.
Néha a nemléten meghatódsz.
Néha a gyertyából eltűnik a kanóc.
Túl sokan várunk a túlvilág kapujánál, mégsem elegenden, hogy kinyissák.
Mégsem elegenden, hogy a valóság,
mint egy álmos hatalmasság,
végre kimenjen a műveletlen földre,
és a halál falát összetörje.
Akár a feltámadás megtámadása árán is
végigjáróm az utat a tettig;
akár a pillanat lábán is
befűzöm a cipőt,
a jövőn az csak lendít.

Akár a teljeset tükrözöm, ha kell,
vagy a felet, a csonkát,
az talán még nagyobb mulatság,
azt ígértem, nem halok meg addig,
míg a fiamra a nagy szerencse rá nem sandít,
hát most előre az örök mezőkre,
ahol nem vadászok, nem halászok, épp csak úgy vagyok,
akár a doktorok,
a rossz tanáccsal az ágyam mellett,
az életem már nem felelget a halál kérdéseire.

Hajlongani soha nem fogok,
mert a hajlongás hazugságnak minősül.
A lét akármerre forog,
az ellenállástól csak felbőszül,
ez mindennapi poharam,
az a nemlét itt,
fölötte ádáz szélroham,
mely mindenkit megbékít.

16

Láthatod, semmit se akarok,
vagy legfeljebb mindent:
az örökös bukás sötétjét ittlent,
vezérfényt, mely előttem imbolyog.

Sok olyan él, ki semmit nem akar,
kinek a semmi megmászható fal.
Létével mindent felkavar,
de nem ért semmit az egészből.
Nagyon félek a temetéstől.

Vagy a félelem sekélyes
érzésekből fakad?
Ha felém nyúlsz, megégeted magad,
és elfutni is veszélyes.
Görcs rándítja a combodat.
A híres folyosón potyog a vakolat.
Ama fényt elzárja egy mozdulat,
a kapcsolóban szakad meg a kapcsolat.
De te ezt amúgy se érted,
az érdekel, kik veled oltják szomjukat.
Arra jössz, hol kereszteződnek az utak.

Az érdekel, kik úgy használnak,
mint gépet.
Hiszen nem olyan vagy, mint egy kísértet.
Még nem késő, érintésed még éget.
Belülről feszülsz neki a zárnak,
melletted kulcsos angyalok állnak,
kezükben az igazi élet.

Kelemen Lajos

Egy világ világos?

„Hiszen ezek a történetek egymásból
folynak. És sokára fognak befejeződni.”
Ady Endre

Írás és irodalom; egyáltalán a művészet valószínűleg semmilyen másik fogalomhoz sem köthető olyan magától értetődően, mint a Fennvaló nevéhez. Homérosztól, de akár a legesleges ember jeltől, Ádám édenbeli talpnyomatól máig: alkotás és istenség, telő vagy fogyatkozó hitben kifejeződve, de elválaszthatatlanok egymástól. Voltaképpen minden valamirevaló művész ugyanarra a pozícióra vágyik: munkatársnak lenni a teremtésben. Nem csekély, nem éppen elenyésző epedezés.

Akárhogyan is: a dolgok eleje a hit. Nincs semmi hozzáfogható; csakis a hit az, amely egyetlen mozdulat, egyetlen külső cselekedet nélkül képes létrehozni az ember nyomorúságát vagy üdvösségét. Némely ember még látni is csupán azt látja, amit hisz. Hinni persze sok mindenben és sokféleképp lehet. A Mindenható híve, az eleve vallásos ember a maga religiózus szemléletéhez éppúgy hozzáfűzheti a teremtmény humorát (Isten gyógyít, az orvos pedig kapja a fizetséget – mondja Franklin.), mint tudósi okosságát; észben tartjuk-e, hogy Newton hatalmas tudományos műve mögött ott húzódik az ő megrögzött szándéka: közvetlen kapcsolatba lépni az Atyával. Newton rendkívül kombinatív elme, oly drágaságokkal megrakva, mint a fizika, matematika, csillagászat; gondolhatnánk, ha valaki, ő a hideg racionalizmusban nyer beteljesülést. S mégis mit állít? „A Kozmosz csodálatos elrendezése és harmóniája csak egy mindenható és mindentudó lény tervében születhetett meg. Ez mindörökké a legnagyobb felismerésem.”

Aki nem talál rá a Magasságbelire, netán elrugaszkodik tőle, még mindig hihet egy szép szempárban, hihet parancsokban és kérdésekben, egy szóban, a csöndben, a világ árnyalatnyi vagy monumentális változásaiban, a hajszáldrót vagy a maga erejében. A szerelmesek, a tavaszosodó szívűek megszelídülnek és megvadulnak is egy sajátos hitből kifolyólag szoktak. Ha széthajtogatnánk egypár szerelmes levelet! Ámbár némely szerelmes level-szíriák nem is a tartalom, hanem a hatásosság végett készülnek. Mégis, a szép együttállásokban a hit és a szerelem fölmagasztosul. Amikor például Ady megírja az elmúlás és a szépség nászáról gyönyörű létfilozófiai költeményét, az *Egy háborús virágéneket*, amit a *Be jó, hogy megmaradtál* sorral zár, alighanem csakugyan egy szép szempárban s abban, akié e szép szempár, Csinszkában hisz. És természetesen a saját érzéseiben.

A hit reggeli pára a fűszálon és a leglenyűgözőbb energia – egyszerre. Föl nem ismerni ezt a magunkban permetező vagy dübörgő vonulatot, roppant kockázatos. A régi tanmese szerint fuldoklott egyszer egy ember az óceán vizében, mikor épp egy hajó tartott felé, s lekiáltott valaki a hajóról: segítsünk, jóember? Ő pedig felelt: köszönöm, nem. Majd Isten megment. Kis idővel utóbb egy másik hajó másik hajósa próbálkozott, ám a fuldokló őt is elutasította, mondván, nem kell a segítség, majd Isten megmenti. A fuldoklót aztán elnyelte a víz, s hogy lelke a mennyországba jutott, ott azt kérdezte Istentől: hát miért nem mentettél meg, Uram? Isten pedig így válaszolt: hiszen két nagy hajót is küldtem érted, te bolond!

A hit, mint meglévő lelki adottság és a hit megvallása nem egészen ugyanaz. A hitelveiről konfessziót tevő ismeri, szereti, akarja Isten neki címzett közlését, és erről az ismeretről, szeretetről és akarásról külsőleg is nyilatkozik. Szolgálatot és bizonyos megkötöttségeket vállal. Bárki könnyen azt mondhatja erre: a hívő vallásgyakorló csakis Isten ítélete alá esik, teremtményként egyenlő az egyenlők közt – képzelhet-e ennél nagyobb szuverenitást az ember? Persze: nem; feltéve, hogy ez az eszményi állapot időtlen időig mentes marad az elidegenedés legparányibb szeplőjétől is. (De tényleg akad emberlény, kiben sosem sajdult fel, hogy egy adott pillanatban nem különb ő a vaktában bolyongó árnyéknál?) Azután meg félé, hogy az emberben dolgozó tárgy nélküli kegyelem hamar összezsugorodik, amint egy másik ember nem kizárólag benne, az ő személyes szférájában ismeri fel és ismeri el a jót. Az, amit Goethe mond: „Átalakulunk és hozzáidomulunk ahhoz, akit szeretünk” – sajnos többnyire fordítva is igaz: azt szeretjük könnyebben, akit átalakíthatunk, és aki hozzánk idomul. Ezt a fajta betolakodást viszont Isten nem tűri. Következésképp a szeretet, miként a hit: küzdelem gyümölcse. De ha megvan, nem engedi, hogy ne higgy. Szereted az almát? Szeretned kell az almafa gyökerét is.

E lendület kényes sarkokon fordul; aki ugyanis ember mivoltában megpróbál akár csak belesni Isten üzemébe,

az (habár csupán átmenetileg) a világ fölé, azaz Isten műve fölé magasodik, s e mozdulatot a Teremtő aligha hagyja figyelmen kívül. A mindenben elismert abszolútumra rápillantani: honnan származhat ennél hatalmasabb sarkalás? A hit szempontjából ilyenkor az számít, hogy az ember fel tudja-e korbácsolni képességeit a kilesett titok permutálása végett – itt már jóval többről van szó, mint egy igenről vagy egy nemről. Ez már egy furcsa, strapás, rettenetes következményekkel járó, különös igyekezet; mindenesetre e kétségbeejtő és egyúttal örömteli erőfeszítés jegyese a művész. Senki sem állíthatja, hogy a köznapi ember hívése formális erény, az viszont majdnem bizonyos, hogy egy nemmel tagad és egy igennel hisz, az ő mozdulata Isten felé az odahajlás, szemben a művésszel: merthogy ő hívőként – legalábbis egy vonatkozásban – másféle mozdulatot tesz: elsősorban nem hozzáhajol, hanem próbál hozzáemelkedni Istenhez.

Ez természetesen lehetetlen, de a hívő művész (kiről e nexusban mellékes, hogy egyházi szolgálatban lévő vagy attól távoli művész-e) egész életműve a hozzápártolás igyekezetét árasztja: igaz, ritkán egyenes út az övé, pláne nem módszeresen meghúzható ösvény, sokkal inkább alternatívák küzdelme és szövevénye, tévedések, kitérők, kételyek szakaszával. Gondoljunk csak a kereszténység egyik legbefolyásosabb filozófusának szavaira. „Mit tett Isten mielőtt megteremtette volna a világegyetemet? A poklot készítette az ilyen kérdések kiagyalóinak.” Íme a hittelt eltel ember hűsége. De Szent Ágoston szavai ezek is: „hát eszünkkel semmi biztosat meg nem foghatunk?” S másutt: „A tükör, amelyen át Istent látjuk, mi magunk vagyunk, az egyetemes emberi természet.” Amott, az első passzusban az Úr konkrétan cselekvő erő, emitt a nagy Ismeretlen. Ráadásul az ágostoni vibráló, sziporkázó akcentus egy íróé. Ágoston írói is, s szívből gyűlöli a hazug költészetet. A teljes isteni nagyság – mondja – ugyan elérhetetlen a számunkra, ám mivel bennünk van, a kellő kifejezésért való küzdelmet várja tőlünk. Még egyszerűbben szólva: Isten nagysága leírható, habár tükör által látunk, mint azt egy másik szent embertől is tudjuk, nem színről színre.

Művészek és gondolkodók – mint Isten neveltjei, a világ egy alaptényét tekintve: egyek. Gyönyörködnek Isten törvényeiben, gyönyörködésük ára azonban szüntelen viaskodás; apró vagy éppen emberfeletti tusa. Isten ugyanis folyton visszakérdez, a tőle kapott (kapni vélt) teremtőerőről naponta számot kell adni.

Hogy ez a számadás a legrangtalanabb embertől a legnagyobbakig micsoda megrendülések forrása, s mennyi letépett álarc és értékátalakulás jelzi a kínját, arra ezer a példa. Vannak önző elhatározások, mindazonáltal Isten ereje mégiscsak magasabb szinten lombosodik ki, mint amit a teremtmény becsvágya vagy keserűsége jelent. Botticellitől Raffaellón át a maiakig hányan vallják, micsoda fényzáporos szerelemmel ér föl az, amikor a világ világos! „Amit eddig láttam, arra tanított, hogy bízzak a Teremtőben, annak ellenére is, amit még nem láttam” – így a számadásra kész Emerson. E sziklaszilárd hitbéli állhatatosság hallatán jusson eszünkbe, hogy a hit-hitetlenség kontradikciója, a hivatottság miféle dráma hőségé avatta például Pascalt, aki egykor oly vakmerő racionalizmusáról lemondva a vallást találta egyetlen nyitott útnak. („Minden képzeletet felülmúl, amit Isten életünk törött darabkáiból tud alkotni...”) Rimbaud kelet-afrikai levelei pedig az összezavart hit s a rendeltetés teljes csődjét illusztrálják. A modern költészet küldetéses megalapozója a kalmárság sáros és idegen világába zuhan, s pitiáner ügyeskedésekről ír: „Az áru, amit mi szállítunk, puska (rég, negyven éve leselejtezett, csappantyús puska), olyan, amit a régi fegyverekkel foglalkozó liège-i vagy francia fegyverkereskedők hét-nyolc frankért árulnak. Choa királyának, II. Meneliknek úgy 40 frankért adjuk el darabját...” Meghervadnak a kertek, meghasad a fák dereka, sőt: talán még az ég is, hogy hol van innen a poézis kis hercege!

Azt a sokszor és tévesen hangoztatott nézetet, hogy a hit és a vele össze nem tévesztendő vallás világában, az örök válaszok sokaságának hála, alig akad kérdeznivaló, nemcsak egy Pascal-méretű sors cáfolja. A szerepfeladás kockázatához sem szükséges az a magaslat, ahol a lélek leglényegesebb dimenziója a költészet. Különb is, a hit-hitetlenség, az alkotói vagy hétköznapi cselekedetekre való elhívás puhatalásában az árnyalatok az igazán érdekesek. A harctéren büszkén tart szemlét a győztes tábornagy. Magas, épkézláb hadfi, semmi baja, az ütközetkor éppen csak a bokáját súrolta egy lövedék. S ha most kezd mérgegni a kicsiny seb? A nűánszokra oda kell figyelni!

Jó ideje szól, kiált, rikoltozik, és jajongva figyelmeztet egy kultúrpotenciál, hogy omlik a világ; amikor a fölsúgásoktól a fölordításokig, ez tölt be majdnem minden hangot, különösen izgalmas rákérdezni a hívőre. Bizonyos, hogy a *Reménykergetők* című, mostanában megjelent könyv újságíró szerzője, Lőrincz Sándor sem gondolhatta másképp. Az aposztáziát eleve kizárva, olyan embereket keresett meg, akik a hit talaján mind kilépték már a magukét. Lelkük csupa-csupa tiszteletre méltó tartam: tömérdek tapasztalat, gondolat, idea, művészet és tudomány. Ők egy alkalmi társulás: egy könyv jelképes kerek asztala körül. A kegyelem univerzumából szemlélődnek, és élnek a huszonegyedik század első évtizedének magyar hétköznapijait. Fél százánál is többen ülnek a szimbolikus asztal körül, ahol a szerző: egy a sok közül, tömör, célratörő kérdéseivel jelzi magát. Elegáns, mert tud hallgatni, amidőn nem kell kérdezni. Semmi nagy csodát nem revelál, hanem amúgy fesztelenül több mint ötven lelket szolidan kitár. Úgyhogy végül a ma divatos szemfényvesztésnél mégis valami drágább csodatétel az övé. Az evangéliumot, az örömhírt nekünk kell befogadnunk és tetté váltanunk, mondja az egyik kérdezett lelkész. Életöröm és térdre borulás; szeress önzetlenül, felel rá a ferences szerzetes, mintha valóban egy társas véleménycserében szép, igaz mondatok

finomítanak egymást. Azt a sugárzást jelenti nekem a szeretet, viszi tovább a szót az író, Jókai Anna, „ami az ember felé árad, vagy amit én tudok adni. Figyelemmel, részvétellel, megértéssel fordulunk a másik ember felé, és a saját, önző érdekeinken túl nemcsak a hálára számítva tudjunk valamit tenni értük.”

S ha e szimbolikus kör vagy klub egyik tagja énekművész, mint Maczkó Mária, mi mást is toldhatna az író szavaihoz? „Ezt a népet meg kell tanítani újra énekelni”, és az éneken keresztül eljutni Istenhez. Nagy, sőt annál is nagyobb készség nyilatkozik meg e helyt: ragaszkodni a hithez. „Ezért sajnálom a mai fiatalokat – a mondja a csángóföldi Petrás Mária –, mert elkanyarodtak az élő vízforrástól, s lettek langyosak, erőtlenek. Sokkal több erő lenne bennük, ha hinnének.” Az ilyen tételes mondatokat követően a társasági ember legalább egy percre elhallgat. Lőrincz könyvéhez is hozzátartozik a termékeny némaság; számos irodalmi szemelvényt iktat portréi közé, s majd valamennyi kivívja az elolvasás utáni töprengtető csöndet. A csönd aláhúzza a szavakat, és megvilágítja példának okáért a színésznő Hűvösvölgyi Ildikó mondandóját a líráról, az emberlény kicserélhetetlen misztériumáról: „...egyre inkább vonz a költészet meghittsége, intimitása.” Ebben a mi interrogatív korszakunkban őrizkedünk az önámítástól, de igenis legyünk kíváncsiak a meghittsége. Lőrincz Sándor könyvének egyik fejezetében a kutatópedagógustól sokat megtudhat az olvasó arról, hogy a gyermeki észjárás szerint mi tartja lábán a transzcendenciát. Hogy a gyermekek döntő többségének a családból ered a hite, és biztosak benne, hogy a jó és a gonosz elkülönül egymástól, hisznek a jutalom és a büntetés létezésében. Bencze Ilona színésznő pedig gyönyörű egyszerűséget visz oda, ahol már azt vélhetnénk, nincs folytatás. Úgy látszik, a tiszta beszéd igenis képes helyreállítani a dolgokat. „Mindig úton vagyunk. A folyamatot kell érzékelni, azt az utat, amely tart valahová, s akkor könnyebb lesz a létezés...”

Az élet örök és végtelen folyamat, ám nekünk, embereknek bajos belátnunk a határtalant, ezért aprózzuk föl különféle esetekre, írja Ady egyik novellájában: „az élet nagy harmóniája az emberek ajkán mesékre, csodákra, szenzációkra, anekdotákra, vígjátékokra, regényekre és tragédiákra” törik.

Összefűzni a részeket: mondjuk a hit nevében; egy-egy elemet, hányadot, oldalt áthelyezni, újrakombinálni a művészi teremtésre hivatkozva – mi ez, ha nem egy variációja a győzni vágyásnak. A hitben és a művészetben – tagadjuk vagy sem – legalább két erő nyilvánul meg. A hit is, a művészet is többé-kevésbé az akarat működésének következménye, a másik benne lakozó kondíció, hogy mindéig a titok honának levegője élteti, a fuvallat, amely talán Istentől ered. Hívók, hitetlenek: mindnyájan saját utat szeretnének, autonómiát, érdekes bérceket, kalandos emelkedőket, pihentető völgyeket; el nem használt, méltó valóságot. S közben egységet is. A történelemben élni és a történelem ellenében – olthatatlan ütem, szorongást okozó ambivalenciák. És hol a szabadság?

Hallgassuk csak Krisztus szavait az evangéliumból: „Te kövess engem!” Az volna a szabadság, hogy Isten fia magával sodorja az embert? Csakhogy Krisztus gesztusa a legkevésbé sem parancs. Aki ismeri őt, az evangéliumból ismerheti; a benne lakozó igazság, nagyság és rendkívüliség bőségesen elégséges indok volna mindenegyes szavára, mozdulatára, ő azonban, isteni és időtlen menedékéből a világ elé állva, egy bizonyos megnyilvánulásában hasonló tartalmat nyújt, mint a könyvet, képet, szobrot, zenét alkotó ember. Mint az emberi ember: újból és újból kérdez. Kinek tartanak engem? Igen, az Újszövetség teli van kérdésekkel. Márk evangéliumában még ez is elhangzik: „Ti mit mondotok, ki vagyok?” Kérdez, mert kérdés nélkül nincsen válasz sem. Csak alávetettség vagy zendülés. Előlépésről és a szorongás feloldásáról van tehát itt szó, egy találkozás lehetőségéről, amikor elhangzik az evangéliumi hívás: *Te kövess engem.*

S hogy mi fog történni? Ma sok az istenünk és sok az istentelenségünk. A döntés az emberre van bízva, a százféleképp kiforgatott igazságok közt élő emberre. De ahhoz, hogy engedetlen daccal, eleve lemondjon a kegyelemmel való találkozásról, végképp reményét kell vesztenie. Ezt akarná?

Szauer Ágoston

BEFEJEZETLEN PORTRÉ

Reggel. Padjához lépdelő leány,
imához készül. Nincs mit gyónnia.
Tincsében hosszú gyertya fénye jár —
ahogy letérdel, halvány glória.

DÉL

A házon hagyma fürtje lóg.
Baromfiak, bóbiskolók.
A padnál kerti, rossz cipő

s a dísznek félretett kerék —
oly állandónak tűnt a kép,
akár a kút melletti kő.

S a szél pár csepp esőt hozott,
s érezhető lett akkor ott
az újrainduló idő.

ABSZOLÚT GEOMETRIA

Redőnycsíkok a hall falán.
És minden lassacskán forog,
így kúsznak párhuzamosok,
közvetlen mellettünk talán —

más idők, helyek, életek.
Mágneses mezőként remeg
sok köztes sáv egymás után.

Esélyek szeparált sora,
minden túl földi, ostoba.
A végtelen majd fókuszál.

Németh J. Attila:

Üvegidő (első szilánk)

A tükörbe nézek, s kirajzolódik mellettem helyed,
de lehet, csak én látom így, hiszen az üveg, ez a
megdermedt idő, ez a szilárd, áttetsző folyékonyság,
mint az ötödik dimenzió kapuja néz farkasszemet velem,
helyünket helyből felcserélve, s kettőnk helyett megkettőzve
engem, beleragaszt önmagamba, bele a túlnani világba, ahonnan
visszafelé semmi se látszik, beletükröz a káprázatba, ujjam hegyénél
kezdve üvegesedem, cseppfolyósodom, mint az érzéseink, még jó, hogy te
illékony vagy, szublimáltál lám a semmibe, innen csak én látlak, onnan senki se,
illatot nem őriz üvegidőnk, ez a steril dimenzió, ahol felcserélődik a helyünk, a helyedben én, a
helyemben te, hiányod helyén hiányom.

Sámános

Dobom, dobom
Édes dobom
Fáj a szívem
Kicsit nagyon
Dobom, dobom
Édes dobom
Gyógyítsál meg
Én majd hagyom
Gondom, bajom
Hátradobom
Hátradobom
Eltaposom
Bánatom a
Földbe nyomom
De nem azért
Hogy kikeljen
És gyomlálni
Majd ki kelljen
Tenyeremmel
Földbe verem
Falja fel a
Sötét verem
Amit hangod
Múltba vág
Az már többé

Sütő Éva
munkája

Úgyse fáj
Medve tappancs
Varjú háj
Dib-dáb dobom
Dib-dáb dobom
Meg ne állj
Az örömré
Rátalálj!

Pilinszky apokrif

Ne nyomd magad rá senkire
Ma fénytörésben másolódom
Valami léten túli vert ide
Időtlen lábnyom ég a Holdon

Hol összeér a föld az éggel
A távolság hamutlan ég el
S felkerülsz, mint pont az i-re
Et resurrexit et dies irea

Firenze arca

Ez a szavad most csontot ért
Visszagyűrődök önmagamba
Zátonyra futhat annyi év
És szól a viola da gamba

Firenze arca áthull az időn
Hozzád tapadva álltam ott
S a dallamívbe lágyan, eltűnőn
Bekapcsolódott egy fagott

Vágyunk zihálva exitált
Összhangzatunkba zaj szakadt
Firenze képe elszitált
Hullámveréseink alatt

Hangszereinket félrelökték
Utcán hevernek elhagyatva
Miénk volt mégis az öröklét
Egyetlen múltó pillanatra

Fábián László

Grádicsek

„...in der gedeuteten Welt“
Rilke

Rossz hírek évadja: nyárvég, kora ősz, amikor még tart a forróság, nem érkeztek meg a lemosó esők, vastag por szűrki az út menti növényzetet, az árok mélyéből érett csalánszag árad, elnyomja a sárguló kukorica illatát is, amely mögötte magaslik, itt-ott fakón kéklik ki haragos zöldjéből az egyre virágzó katáng, odébb bakszakáll sárgáll, szélről betyárkóró tör a magasba, és – persze – aggófú meg varádics utal az évszak alapszínére, a rossz hírek évadjára, amikor a föllengzős nyári megvidámítás után megemészthetetlennek tetszik egy baleset, egy rablás, egy elháríthatatlanul közelgő halál híre, a halál folytonos aktualitása, a forróság ugyanis kiégette az agyak friss érzékenységét, de az ismétlődések, a megerősítések ráébresztenek a valóság keserűségére, az önámítás nivótlanságára, hiszen úgyszólván szakadatlanul áramlanak az ilyesféle hírek, most azonban hirtelen fogékonyabbá válik rájuk a lélek, amely esténként jóval korábban burkolódik sötét magányába, mivel sebesen rövidülnek a nappalok, és ez újra meg újra az önmardosás homályává szűkül, a fájdalom azonosítatlan fantomja kísért a még mindig forró levegőből, könnytelen csuklás – az egész egy hatalmas fosztóképző! váratlanul, igazán meghökkenítő fordulattal az élet megtépázott nimbusza, amely inkább már józan, ám dicstelen lemondás: a múlandóság torokszorító ígérete –

a természetes körtefán mókások hancúroznak, időnként a legsatnyább ágakon egyensúlyoznak, a reves törzsen pedig szépséges csuszák tornáznak, hogy ínycségekhez jussanak, élénken kirajzolódnak arcuk fekete sávjai, ez az egyszerűségben is lenyűgöző mintázat, a majdnem sírokkó heveségű szél minduntalan éles port kavar, végigsöpri az udvaron a körtéről, mogyorórol, birsról leszédelő leveleket, valahonnét finom pálinkacefre illatot legyez a fogékony orrba, mögüle halvány gyümölcsös ízek sejlének, kissé fölwillanyoznak a lesújtó hírek után, és abba a hamis tudatba taszigálnak, hogy az élet apró szépségei végül is pozitív egyenleget eredményezhetnek, ha az emberben megfelelő a fogadókézség, de hát miért ne volna az?

annyi öntudatlan esztendő után, most egy csapásra világossá válik a beteg előtt, hogy vészesen közeleg az elszámolás pillanata, a rovacné, ha tetszik, elháríthatatlan, kivédhetetlen, és ez a megvilágosodás zavarba hozza, netán félelemben taszítja, gyanakszik, hogy elfecsérelt valamit, amivel esetleg ügyesebben gazdálkodhatott volna, ámbar ez mégsem fogalmazódik meg ilyen tisztasággal, de a rettegés már befészkelte magát a szívbe, rákosodó csíráként fogamzik meg a lélekben, megkezdí roncsolását... ül az öregedő férfi egy széken, amit a ház falához támasztott az árnyékos oldalon, és váratlanul megéri, valójában nem fog megöregedni, nem maradt rá ideje, kapkodva veszi a levegőt, időről időre pedig fújtat egy nagyot, mintha egyszerre próbálná kipréselni mindazt, ami a tüdőben rekedt, a keze ügyében tartott bottal valami kenyérhéj felét igyekszik a kutya elé piszkálni, a jóllakott állapot azonban nem reagál törekvésére, alvást színlel, holott amint föl húzza szemhéját, élénk éberség villan a szeméből, inkább csak játssza a kelletlenkedőt, gazdája sem türelmetlen, tudomásul veszi az állat érdektelenségét, ölébe ejti a botot, szundikálással kísérletezik csöndes magányában –

ugyan mi mást tehetne? a ház végében roskadozó fásszín sarkig tárt ajtóval, amelyben különböző életkorú és színű macskák ülnek figyelmesen a szundikáló felé fordulva, imént a kenyérhéjra azok sem mozdultak, talán mert nem éhesek vagy nem tekintik méltónak magukhoz a falatot, a feszültség, amely sugárzik belőlük arra utal, hogy tulajdonképpen várakoznak valami igényesebbre, minden esetre a kutyától nem tartanak, az érdeklődőbbje blazírt nyugalommal sétálgat a nagy testű állat körül, figyelmük kizárólag az embert tünteti ki, aki azonban hallgat, nem mormolja a szokásos becézó szavakat feléjük, amelyek nyomában magasra kunkorított farokkal rohannak gazdájukhoz és dörgölöznek nadrágja szárához, ezúttal nem tudják mire vélni, miért maradnak el a hangok, mire ez a mozdulatlan hallgatás, ez a béna csönd, csak azt látják, a kutya is mozdulatlan –

valójában a férfi nem alszik, botorkál az álomhatáron, átjutni rajta képtelen, marad abban a felemás állapotban, ami sem nem ébrenlét, sem nem alvás, viszont rendületlenül sorjázza a látomásokat, ismert és ismeretlen képeket, noha szokatlan rendben, meghökkenítő kapcsolásokban, döbbenetes összefüggéseket tárva föl, bonyodalmas rejtezkedései a mindenképpen szimplább valóságnak, szóval bűvöletben: tántorogva a bűvölet gyanús izgalmatól az izgalom gyanús bűvöletéig, olykor veszedelmes csapdákat sejtve, máskor megkönnyebbülten föllélegezve egy-egy éles váltástól, mert a képek zuhatagában is jól érzékelhetők a hirtelen fordulatok, ezek a pillanatok nehéz sóhajok formájában buknak fölszínre, még a türelmes állatsereglet is érzékeli, lesi, mit várhat

a következőkben, ám a férfi rabja állapotának, akárha valamiféle fölfedező úton járna, amely kínálkozó titkaival lenyűgözte, és semmivel sem kevesebb ez a fölfedezésnél: nem föltétlenül a helyzetére kap magyarázatokat a képek helyes megfejtéséből, inkább érzelmi viszonylatára eddigi önmagához, amely – úgy érzékeli – kritikusabbra fordult, vissza kell vennie mindenkor kevélységéből, tompítania önteltségét, ami – esetében – bizonyos hitvesztéssel járhat, hiszen azok jórészt a kételyektől mentes hitből fakadtak, éppen úgy, ahogyan másfelől az imádságos, önostorozó alázat – a magasztos pillanatok egyértelműségei;

igen, ez most vitathatatlanul új, szokatlan érzés, amely némiképpen rombolt a személyiségen, még ha az a személyiség bizonyos zavarodottságban leledzett is, ugyanakkor megalapozta egy másféle függés egyelőre ismeretlen hatalmát, amiről még nem tudja, noha halvány, bizonytalan sejtelméi ebbe az irányba tolják, hogy sűrűbb és egyöntetűbb félelem és reménytelenség következményeivel jár, egyszeriben szétfoszlan a látszanak – például – az öröklét beidegzett ígéretei, amikben eddig megingathatatlan bizodalma volt, viszont mintha még markánsabbá rajzolódtak volna látomásai a pusztító gonoszról, mintha konkretizálnának számos alakzata, egyértelműbben, félreismerhetlenebbül, mint bármelyik egzorcista kézikönyv illusztrációiból megismerhette, hitelesebb, plasztikusabb a jelenség, egészen más önvizsgálatot kényszerít ki belőle, mint amelyet akár eddigi legmélyebb bűnbánatában magára erőltetett, egészen más ugyanis a gonoszban úgy hinni, ha nincs ott hasonló erővel a félelem horizontján a megváltás bőkezűsége, az atyai gondoskodás rendíthetetlen tudata: föld és ég fölismert együvé tartozásának megnyugtató mómora;

a kétkedés émszthetetlen mélabúja, amelynek gyöngéd örömeire ő már sosem fog ráérezni –

fölríadt, vagy inkább magához tért, kikécmertget a székből, a bot segítségével lassan odaballagott ahhoz az almafához, amelynek alacsony ágai úgyszólván kínálgatták sárgás-piros gyümölcszeit, ő azonban a bottal előbb a magas füvet hajtogatta szét, nem hullott-e közé érett alma, miután meggyőződött a hiányról, csupán akkor szakított le egyet, amit gondosan kiválasztott, zsebéből hitvány bicskát kotort elő, kezdte darabolni vele a gyümölcsöt, minden egyes darabkáját alaposan megforgatta a szájában, és már csak kellő pépesítés után nyelte le, miáltal az elfogyasztása jócskán elhúzódott, pontosan a fa alatt történt, mert alig mozdult valamicskét, lehet, hogy arra gondolt, hátha még egyet képes lenne megenni, de nem, legyintett, visszaténfergett korábbi helyéhez, ahol mozgása élnkséget keltett az állatok körében, egyre szorosabban vették körül, a kutya fölugrált, arcát is megnyalta, amit ugyan gyöngéden, de mégis csak botjával akart honorálni, ám az állat már távolabb ugrándozott, átengedte a terepet a kórusban doromboló-dörgölőző macskáknak, az ember mosolygott, jól esett neki a ragaszkodás, mi több, némi együttérzést hámozott ki belőle, ami – persze – mindössze a félreértelmezett ragaszkodás volt, de hát lényegében mindegy, kellemes érzés ez is, az is, a nyomasztó víziók után pedig kifejezetten szívderítő, szertefoszlott a szorongató magány, derűssé kéklött nyomban az ég is, a fenyegető rémek, ördögök, sárkányok visszahúzódtak a bomladozó képzelet legfenekére, már nem pásztázta riadt tekintet sem a fekete árnyékokat, amiket a ház, a fák, a bokrok vetettek az erős napfényben, a meleg szél változatlanul zörgette a már lehullott leveleket, a torony-magas jegenyén ezüstösen csillogtatta a levelek fonákját, de még a szürke törzs is olykor ezüstbe váltott, talán sosem fogalmazta meg ezzel a magabiztossággal, ám visszavonhatatlanul érezte: boldog volt ebben az idillikus tájban – nehezére esett volna a volt-at kimondani;

maga előtt kívánta titkolni, hogy mindinkább a volt-ba kényszerül, és ennek a volt-nak nemigen mutathatók föl távlatai, ígéretei még annyira sem: rohamosan szűkül léttudattá a létélmény, kimerülőben vannak a mosolygós pillanatok, tompa fáradtság borítja el testét, aminek legalább annyi jótékony hatása is van, hogy némileg kitakarja a helyi fájdalokat, ami azonban rátelepszik az arcra, otthontalan szürkére színezi, ez a kifejezéstelen szürkesség néz vissza rá a tükörből borotválkozáskor, vagy amikor „sebét” – így nevezi a terjeszkedő daganatot – vizsgálja, szárnalmasnak látja magát, ugyanakkor képtelen lenne elviselni bárki szánakozását, dühödten utasított vissza eddig is minden ilyesféle próbálkozást, hiszen azok egytől egyig a volt-ság emlékezetét idézik meg, éppen azt, amit elhessegetne magától –

csak hát itt minden, de minden a múltból beszél!

a jegenyefa látványa – például – egy koratavaszt idéz, amelyben alatta gazdag kucsmagomba zsákmányra lelt, érthetetlen módon sem előtte, sem utána nem fordult elő, többé nem élhette át a lelet örömét, viszont emlékezetéből semmi nem tudja kitörölni: hajoldozva járja körül a tekintélyes törzset, szétkotorja alatta a vastag és penészszagú avart, finom mozdulatokkal rázza ki a kalap lukacsából a földet, rendre begyűjti a változatos méretű példányokat, látja és értékeli, hogy bőséges ebédre valóra akadt, szájában érzi az elképzelt étel tejföls ízét, akárha máris valóság volna, és nagyon elégedett;

akadtak elégedettségre szolgáló pillanatok korántsem változatos, mondhatni, kalandmentes életében, amelynek újabb napjait ugyancsak egytől egyig tegnapiak ítélte –

egyébként a kalandmentes jelző egyáltalán nem pontos; egyik kalandja szinte az állandósult frissesség jegyében kíséri és kíséri újból meg újból emlékezetét, macacsul előkívánkozik, tolakodva fölrmlik, holott valójában

jelentéktelen volt, mit sem alakított élete egyhangúságán, mindössze önazonosságát bolygatta meg, akárha a kellemesség felé terelgette volna érdeklődését, bizonyos elfojtást feszegetett még ha a véletlen komikusságával is, azonnal ráhangolódott, képzelete rögtön építkezni kezdett belőle, észre sem vette, nem akarta észrevenni közönségességét, inkább bújdokló szomorúságra hangolta, talán egy sosem felejtett halottra emlékeztette, talán csak a kamaszkor ziláltságából csempészett vissza némi izgalmat, mindkettőt csökönyös némaság, feneketlen csönd őrizte meg benne a bizonyos frissességgel csakúgy, az esemény pedig mindössze ennyi volt: a legkésőbbi buszról caplatott hazafelé a néptelen úton, amikor egyik lámpaoszlopnál ismeretlen fiatal nőbe botlott, a gyöngye világitásnál is föltűnt elhanyagoltsága, ő azonban ügyet sem vetett ilyen apróságra, az összezsírosodott hajra sem, csupán azt látta, hogy az oszloptól bizonytalanul feléje indul, motyogva, alig érthetően kérdezi, mikor megy busz a városba, a férfi kajánkodva válaszolja, hogy majd hajnalban, a lány megtántorodik, majd megkapaszkodik benne, érzékeli, hogy italos lehet, esetlenül ácsorognak az idéetlen helyzetben, a lánynak sikerül végre újabb kérdést kinyögnie, tudakolja, hová tart, megválaszolja és faggatni kezdi, honnét és hogyan került ide, az akadozó feleletből végül kihámozza, leitathatták, itt meg egyszerűen kilökték egy kocsiból és sorsára hagyták, lám, most ő a sorsa, megcirógatja az arcát, az elneveti magát, erősebben csimpszakodik belé, és tart vele, a szoros testi közelség buja gondolatokat szül a férfiban, merészen átkarolja alkalmi társát, úgy igyekszik vele a falun kívüli ház felé, a lány egyre vihog, szertelensége átragad rá is, határozottan a mellébe markol, amaz mintha észre sem venné, hagyja a csaknem durva tapogatózást, az ellenállás hiánya még merészebbé teszi, a mellékúton, ahová lekanyarodtak és ahol már nincs közvilágítás, egy vaskos nyárfához vezet, törzséhez támasztja, kezdi kibontani ruháiból, a döccenő kacajokat pedig beleegyezésként könyveli el –

lehet, hogy az is volt, lehetett csupán az öntudatlanság jele; ma már egyáltalán nem érdekes, jóllehet, az eltelt évek fikarcnyit sem fakítottak az élmény színein, megingathatatlanul hiszi, hogy az egész pontosan úgy történt, ahogy emlékezete őrizi –

vissza kellett ereszkednie a székre, noha nem tudta, a csekély mozgás, vagy az intenzív emlékezés fárasztotta-e el, mindenképpen biztonságban akarta érezni magát, és talán ez a helyzet nyugtatta meg legjobban, arról nem is szólva, hogy állatai is szépen visszarendeződtek eredeti helyeikre, ekként a felek szemmel tarthatták egymást, ő viszont ismét leragadni érezte szemhéját, mintha álmokör kerülgetné, holott éppen az álmoktól, a látomásoktól félt a leginkább, bármilyen szélsőségesek, különösek voltak is, mindegyik mögött fölfedezni vélt némi konkrétumot, alkalmasint igazság is lehetett, makacsul taszigálta bele abba a borzongató állapotba, amit volt-ként jellemzett korábban, és ami tapadt rá lerázhatatlanul, eltávolíthatatlanul, úgyszólván kényszerítette, hogy kívülről, mintegy magaslesről szemlélje önmagát, egyszerre legyen alanya és tárgya egyazon cselekménynek, amit végül az elszámolás szóban foglalt össze;

izgágaságra nem hajlott soha, ideges reakciói olykor akadtak, most azonban be-belopakodó félelmei mellett jobbra az egykedvűség uralta, szerette volna, óhajtotta, hogy ez tartson ki a végsőkig: könnyebbséget remélt tőle, attól pedig, akiben rendíthetetlenül hitt, jóindulatú elnézést, kalkulációja szerint szüksége lehet rá, amikor pedig újabb bódulatából fölriadt, döbbenetesen vette tudomásul, hogy a röpke álom hatalmas víztükrön hullámoztatta, még csak el sem merült benne, annál is különösebbnek tetszett, hogy eleddig nem is pillantott le a messzeségből idáig kéklő tóra, ámbár annak látványa mindig megnyugtatta, de most ültéből is rálátott, kivált hogy a lankadatlan szél széthajtogatta szeme elől a bokrokat, ahhoz azonban messze volt a víz, semhogy hullámszását, fodrozódását kivehette volna, fakuló nyugalommal kúszott föl a végtelen határáz az égre –

erősen hunyorgott –

a rossz hírek évadján – úgy tetszik – hovatovább maga is hírré válik – gondolta hümmögetve;

képtelen volt eldönteni, hogyan áll a látogatóival, pedig közelgett az időpont, amikor majd ebédet hoznak neki, amikor egyedül maradt még vágyakozott is emberek után, ha meg nála jártak, többnyire feszélyezték, igyekezett értésükre adni, hogy elege van belőlük, és ezt a kettősséget semmiképpen nem sikerült föloldania, ha csak nem abban a látomásban, amely egyszer már meglepte: szertartás a domboldali temetőben, számosan jelen vannak a faluból, hiszen itt ismer mindenki mindenkit, az imádkozó pap mögül éppen szülei elhanyagolt sírjaira látni, mintha – szokásához híven – ezúttal is fennhangon ismételné a plébános szavait, noha kissé fonáknak érzi, de csupán lassan, nehézkesen világosodik meg előtte, hogy a saját temetésén van, emiatt nem látja magát, és még amikor magához tér, akkor is zavarban van a helyzet különössége miatt, ocsúdik ugyan, hogy álom volt, netán fél éber vízió, fogai között ennek ellenére ott zizegnek még a szertartás szavai, a pap igéi, szeme előtt feketélik alkalmi öltözéke, furcsállja ezt a gyors elemelkedést a víz színétől a dombra, a visszahullást a kényelmetlen székbe, a képzelet és valóság egymásba keveredett lépcsőfokait, amelyek képletes megmászása is kapkodó levegővétellel ösztökéli és a kíméletlen fuldoklás jövőjét idézi be – sajátjaként, sorsaként –

a lét egyre nyomasztóbb nehézkedése

Isten tapintatlansága – ha kimerültél a hitben

ebben a pillanatban döbben rá, jóval korábban, hónapokkal ezelőtt, szintúgy álomban kapott már figyelmeztetést, hogy valami rendkívüli közeleg, döntő fordulat akár, akkor azonban ügyet sem vetett rá, meg sem kísérelte elemezni, végiggondolni a meghökkentő látomást, arra gondolt, ilyesmi legfőlegbb filmekben merülnek föl, azt sem vélte kizártnak, hogy benne is ilyen élmény élte tovább magát, de akár arra is gyanakodhatott volna, hogy ráadásul az élmény összekapcsolódhatott azzal a szinte rögeszmés ragaszkodásával, amely karórájához fűzte, úgyszólván nem akadhatott olyan pillanat, amikor hajlandó lett volna megszabadulni tőle, nem vette le éjszakára, nem vette le mosakodáskor, a kerti munkáknál sem, noha olykor félténie kellett volna a sérülésektől, már-már összenőtt bal csuklójával, az sem tántorította el állandósult viselésétől, hogy ahol bőre a fémmel érintkezett, időről időre apró gennyes pontok keletkeztek, begyulladt szőrtűszők, kinyomta őket, aztán rájuk sem hederített; nos, ez a mánia bizonyára megalapozta az álmat, amelynek középpontjába éppen a karóra került: valaki, képtelen volt rájönni, kicsoda, a pontos időt tudakolta tőle, amit készségesen megadott órájáról, majd amikor egy pillanat múlva ellenőrizni akarta, helyes időt mondott-e, percekkel arrébb találta a mutatót, elcsodálkozott, korrigálni kívánt, ismét a számlapra nézve újabb hirtelen eltolódást tapasztalt, ettől fogva azonban nem vette le róla szemét, látnia kellett, miként gyorsul föl a nagymutató, mind nagyobb sebességgel igyekszik körbe és taszigálja a kismutatót csakúgy, és ahogy megrémült a fékezhetetlen gyorsulástól, – emlékszik – föl is riadt, nyomban fölkapcsolta ágya mellett a lámpát, ellenőrizte karján az órát, megkönnyebbült, hogy rendben találta; különösebb reakciója a továbbiakban nem volt az álomban történetekre, újra elaludt, ébredésre úgyszólván kiesett emlékezetéből a különös história, most viszont, ebben a gyökeres fordulatot vett állapotában már-már fenyegetéssel telt meg az egykori álom jelentése, titokzatos figyelmeztetésként lehet értelmezni, jóllehet, későn jutott el tudatáig, mintegy belesimulva a volt-ba, ahogyan minden vele, sorsával, létezésével összefüggő dologgal ez történik: egyetlen szűkös jelen-pillanatban éli meg a jövő múlttá zsugorodását, a szó szoros értelmében bőrén érzi a zsugorító feszülést, nemhogy gondolatától, de fizikai jelenlététől sem képes szabadulni, egyre nyomasztóbban sejlik föl benne a jelenség összefüggése „sebével”, amelyről pontosan tudja, noha dehogyan merné akár suttogva is kimondani, gyilkosa lesz, esélytelen vele szemben a küzdelemben, nem is éledezik benne elegendő harci kedv rá, pedig nem egykedvű, inkább a félelem bénítja, egyúttal megfoghatatlan kíváncsiság és szolid vágyakozás hangolja az ismeretlenre, föltehetőleg mindez közre játszott, hogy az éjszakai fondorlatosnak tetsző és mindenképpen jelképes üzenet ennyi késéssel hatolt el tudatáig, ilyen hosszasan lappangott az elfojtásban, amelynek nyomasztása ugyanakkor rendíthetetlenül ostromolta kedélyét, magabiztosságát, sőt, emberi öntudatát –

ám azt mégsem lehet mondani, hogy kimerült volna a hitben, amely együgyű élete során fogódzója, támasza volt, a plébános majd el fogja mondani búcsúztatójában, hogy a misék alkalmával rendre ott ült a kis nyirkos templomban, bal szélén a sekrestye felől, kezében a sárgaréz csengő, amivel segédkezett a szertartásban, jól ismerte annak fordulatait, tudta, mikor következnek az úrfölmutatás, térdre szólította hozzá a jelenlévőket, és majd tanúsítani fogja a pap az ő vallásosságát, tántoríthatatlan hitét, a kétely következetes elhárítását, ez a tanúságtétel azonban már őt nem fogja érinteni, a hátramaradottakban tudatosítja csupán életének ezt a meghatározó sajátosságát, ha netán olykor emlékeznének rá, hát maradjon róla legjellemzőbben ez a kép, még ha kissé túlzó, nem különben elnagyolt is, hiszen – föltehetőleg – maga ugyancsak így óhajtott volna;

és valóban, imára kulcsolt kézzel várja gondozói fölbukkanását, hozzák számára – így szokta emlegetni – a „gyári” ebédet, amihez hasonlóképpen hozzá tartozik az ima, mivel szintén Isten ajándéka – gondolja, azt azonban ki akarja zárni, hogy idegenek magába szállását szemmel tartás, elintézi előre, miként majd az étkezés végeztével megint csendes hálát mormol el, de a két röpke ima csaknem egybeér, annyira rövid az ő ebédideje, minden falat lenyelése, akárha leves is, kinszenvedés, inkább az éhség, semmint az az iszonytató fájdalom, amely átrpéseli torkán a falatokat, egy ideje a levegő tüdőbe juttatása önmagában rendkívüli erőfeszítést igényel, szakadatlan küszködést, és minduntalan a fulladás fenyegetése kísért –

feküdt az ágyban azon az oldalán, amelyen „sebe” volt, kitapasztalta, némi megkönnyebbüléssel jár, ha így tesz, gégéje kiszabadul a szoros fojtogatásból, mérhetetlenül kimerült a levegőért folytatott küzdelemben, csupán szuszogott, kapkodva pihegett, valamivel talán enyhített kínjain, noha sokban nem reménykedhetett, egy idő után majd ez a helyzet is elviselhetetlenné válik, ezt is ismerte már, ráadásul zavarta, hogy innét nem láthatja azt a kis műanyag Mária-szobrocskát, amelyet valamelyik közeli búcsúban vásárolt pár esztendeje, és állandó helyet nyert fejtől az ágya fölött, nem hitvány vásári giccsként kezelte, hanem kegytárgynak tekintette, bizakodva fordult hozzá imáival, ha csak tehetné, valójában pedig éppen azért került arra a helyre, hogy minél többször tehesse, kitűntetett részévé vált esti áhítatosságának, elalvás előtt megnyugtatta, elűzte félelmeit borongós álmaitól, kivédte a sötétség ádáz támadásait, reggelente meg erőt adott az újrakezdéshez, még ha az a nyüglődések rémével járt is együtt –

visszafogta az élet-tagadás halálos vétkétől!

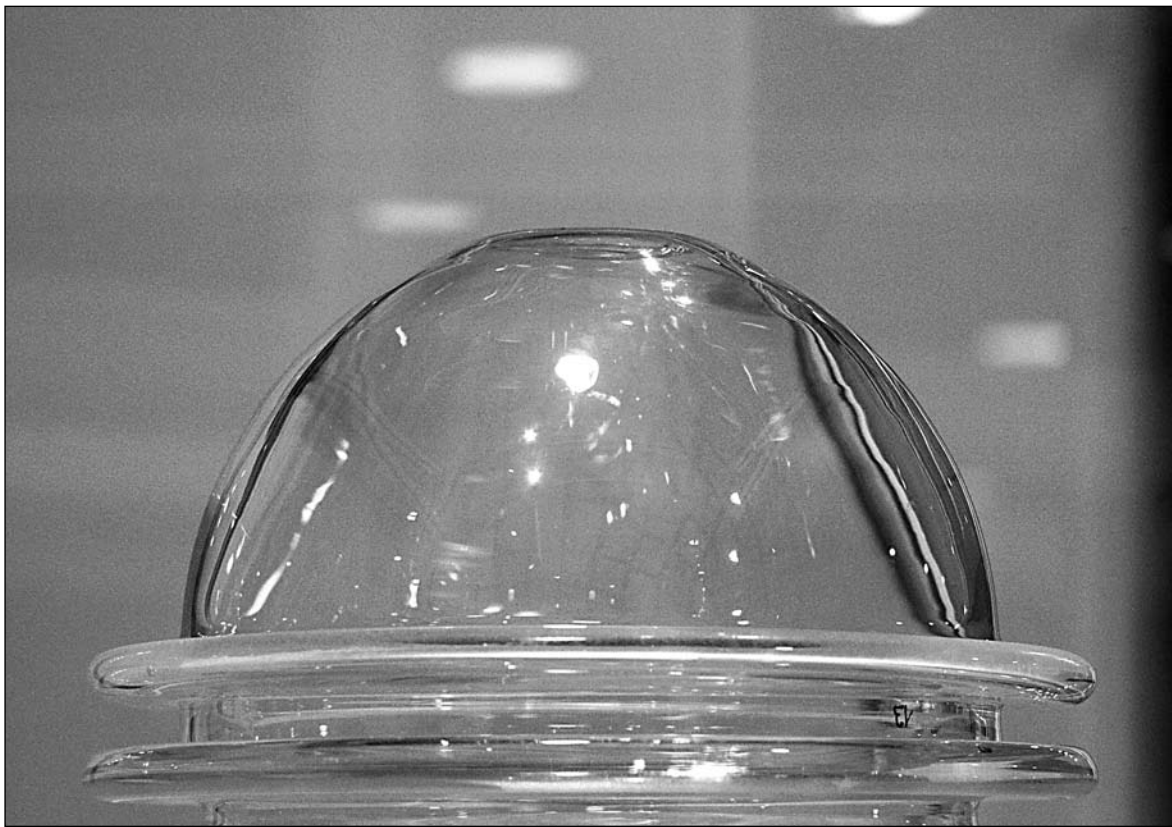
vissza az öröklét ígéretének elutasításától, a szentségek megtagadásától, jóllehet, fájdalmai abba az irányba lökdösték –

képes volt elfogadtatni vele kálváriáját

akadnak helyzetek, az övé mindenképpen ilyen lett, amelyek magasztossá bírják varázsolni a szenvedést, fölrémlett előtte, hogy éppen ilyesfélét mutat föl vallása, amikor a megváltást szenvedéstörténethez kapcsolja, de hogy merészelné ő kivonni magát ez alól, egyetlen lehetősége, hogy elfogadja – akár Jóbként – a rá mért sorsot, nem hogy nem hadakozik ellene, de egyértelműen elutasít minden beavatkozást, a gyógyítás próbálkozását, nem engedi meg, hogy idegen kezek ilyesféle szándékkal érintsék testét, ámbár annyi engedményt mégis csak tett, hogy a már nyugdíját élvező agg orvost fogadta, beszélgetésük viszont jó részt titok maradt kettejük között, nem avattak be rokonságot sem;

volt ebben valami makacs elszántság – némi félelem mellett –, amely ugyan csekély mértékben, de látni engedte szerénykedő hajlamát a mártíromságra, pontosabban arra, amit ő annak vélt – esetleg tudatlanságból, esetleg rögeszmeként, végső soron egyre megy; nem csak egy szent ügynek támadhatnak vértanúi, megszüllheti azokat közösségi, vagy privát téveszme csakúgy, és ez utóbbiak sem minősíthetők öntudatlannak, valahol a legmélyükön pislákol a ráció szikrája, ami azonban fölöttébb kevés ahhoz, hogy bevilágítsa az érvényesség homályló ösvényeit, igen, el lehet tévedni, sokkalta könnyebb eltévedni, mint rálelni az ígéretesebb irányra, kivált a rossz hírek évadján, amikor egyébként is fölborul az élet rendje: a pohos dongók képtelenek az erős szélben leszállni a mezei csorbóka sárga virágaira, a krúgató örvös galamb minden karmával feszesen kapaszkodik a diófa ágába, hogy le ne sodródjék, odébb érdesen csetteg búcsúzó a tövisszúró gébics, a fűzek alatt is mind vastagabb csalit zörög –

valamikor a maga módján igyekezett megfejteni a világ üzeneteit, amelyek füvek, fák, bogarak, lepkék, madarak, rókák, gombák, szelek, felhőjárások, csillagmozgások nyelvén fogalmazódnak meg, betegsége kezdetével érdeklődése halványulni kezdett, valahogy másként tekintett az égre, mintha a sötétanyagban kívánta volna fölfedezni a lényegét, aminek parányi részét – hitte – magában hordozza, ám az az anyag nem nyilatkozott neki, az az anyag, ha anyag egyáltalán, mélyen hallgat és nem mutatkozik, el kellett fogadnia – alázattal, beletörődéssel, hogy amikor majd nyilatkozni fog, ő korántsem biztos érzékeléssel nyithat feléje – a véglegessé szilárdult volt-ból...

Széplaki Tibor
munkája

Simek Valéria

Egyetlen út sem

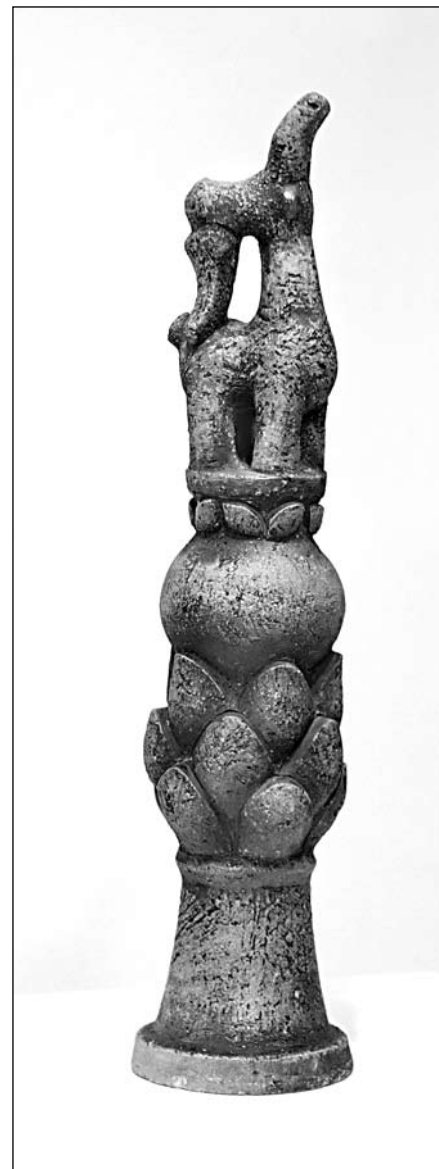
Hiába tudom, hogy volt egy táj,
oda egyetlen út sem vezet már.

A távolság, amit magamban őrzök,
akár egy átvilágított éjszaka.
Egyedül hallgatom a csend
szavahihető mondatait
születésről, halálról.
Itt élek a tél lidérces
szelei között, a délelőtti
havazás némaságában.
Elleng a csend. Az ölelés
forró éjjele nem takargat
suttogást, hallgató virágzást.
Elsuhogtak a fényküllők
arany pásztái...
Álmaimban távoli mezőkről
ügetnek felém lobogó sörénnyel
a gyermekkor meghajszolt lovai.
Mennyei ménes nyerít,
sörényes virradat...
Hiába tudom, hogy van egy ház,
oda egyetlen út
sem vezet már.

Kihullott belőled az idő

Egy árny vagy már, lépéseid
lassú vonzólása a lépcsőkön
felfelé. Tapogató ujjaid között
zsebkendőbe sírt alázat.
Házad előtt a füves árkokon
is átszökdelt az idő,
szűk szoknyában átugorva,
felhasítva szövetét a délelőttnek.
Távolodott minden. Az érő

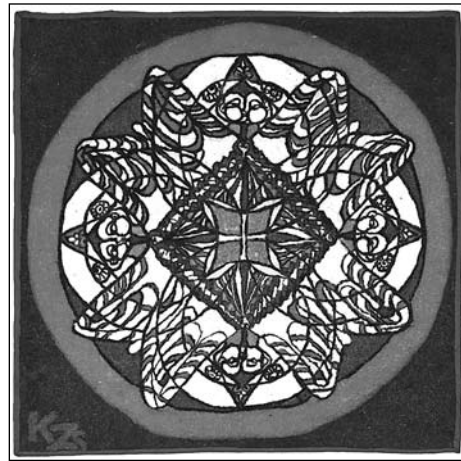
Németh János
munkája

gabonatáblák sárga izzásában
 zsong, zizeg a nyár. Felhajtott
 kötényedben az útszélről felszedett
 törött kalászfekék pihennek.
 Morzsolod napjaid, pattognak
 az érett szemek konyhád kövén.
 Ostorral hajtanád az időt, hogy
 ebből elég már! Túlsietni,
 túllenni mindenem. Mezítláb,
 s egyedül, persze mindig egyedül.
 Izgágán zizeg a gyom.
 Az éjszakák vetkőztető sötétségében
 egyre csupaszabban, egyre
 kétségbeesettebben élsz.
 Kihullott belőled az idő.

Láthatatlan

Minden szétesőben van, alig
 látok valamit, ami hűséges
 maradt önmagához, aminek
 alakját, színét, illatát
 gyerekkorom emlékei között
 őrzöm. Az ébredő tavasz
 zöldjében az omlások
 agyagfalai mérik az évszakot.
 Az út amelynek könnyen
 mérhető a távolsága, de az
 idő mélységeibe lenyúló
 ága mérhetetlen. Tele van
 titkokkal, kiismerhetetlen
 útvesztőkkel, láthatatlan
 kanyarodókkal.
 Jöttek, mentek az évek, a
 béke csendes és a háború
 hangos esztendei, és Te
 álltál a helyeden.
 Bennem a belső táj felett
 a némaság növekszik tovább.

Kustár
 Zsuzsa
 munkája

Szegedi Kovács György

A nagy hangolás

Egy ugrással kint teremtem a teraszon, belepattantam hintaszékembe, s föltettem tappancsaim a korlátra. Két lábfejem közé szorítottam a napot, ami már szökni próbált a keleti horizonton. Azzal szórakoztam, hogy nem mozdultam és a nap szép lassan mindig elbújt a másik talpam alatt. Lám, ilyen egyszerű kísérlet is elég ahhoz, hogy bizony mozgásban van minden. Ekkor megpendült egy gitárhúr.

Ha egy rajzfilmben lettem volna, biztosan rezgett volna egész testem talán egy percig is, míg csak hullámmozgása ki nem alszik. Így, tizennégy évesen már jól ismertem minden nagy külföldi és magyar együttest, rajongtam értük.

Gyorsan kidugtam a fejem a teraszról a szomszéd lakás felé. Menő Ernő csörtetett ki egy gitárral, meg egy székkal és a cigivel a szájában, mert nem tudtuk, hogy is néz ki Menő Ernő cigi nélkül a szájában. Talán nem is láttuk úgy még.

És arra is rájöttem, hogy Ernő biztosan látta cipőm orrát s azért pendítette meg a húrt: most aztán valami igazi nagy menő dolog következik, hogy csak úgy tátjuk majd a büdös szánkat az öcsémrel - ezt gyakran mondta nekünk -, én pedig azonnal szóltam is Öcsinek, lehet, hogy most lesz valami: Ernő kihozott egy gitárt.

Nem is tudtuk, hogy egyáltalán van gitárja. Azzal tisztában voltunk, hogy Ernőnek nagy a füstje, meg persze a haja is. Amikor a hosszú haj lett a divat, az elsők között kezdte növeszteni. Onnantól semmi hajvágás, fazonigazítás. Igazi paraszt-rockos lett.

A huszonöt éves Ernő nálunk lakott a szüleivel albérletben már vagy két éve. Együtt dolgozott a család az algyői olajfúrásoknál, hogy ott építsék a szocializmust, ahogy azt a felnőttek mondani szokták.

Elindultunk a szomszéd teraszhoz Ernőt bámulni. Aztán eszembe jutottak a lányok; Amália és Szilvia. Gyorsan elküldtem értük öcsit. Amália már tizennyolc, igazi nő, Szilvia csak tizenöt, de nekünk már maga, a megtestesült nő.

Ernő pedig épp ezt akarta; vegyük őt körül, figyeljünk rá, csodáljuk benne a kor sajátosan közölt újhullámát.

- Gyertek tőkhöz! Ha segítetek, előbb lesz kész - kiáltott oda már messziről, cigijét oldalt fordítva.

- Mit csinálsz? - kérdeztem odaérve hozzá.

- Nem látod?! Behangolom ezt a szart! - mondta nagy hanggal, mintha nekem tudnom kellett volna, miért hurcolkodott ki. De micsoda dögösség, a gitárt szarnak nevezte.

Közben a lányok is megérkeztek, de nem mertek bejönni az udvarba, csak a kerítés mögött kuncogtak, lökdösődtek. Nem igazán ismerték Ernőt. Néha kérdezősködtek tőlem, ki ez a srác, honnan jött, hány éves, nem is rossz a haja.

- Mit segítsünk? - kérdeztem újra.

- Majd mondom, nyugi! Ki az a fekete buksza?

- Itt laknak nem messze. Ha kész lesz, játszol valamit?

- Hát, ha minden jól megy - nagy slukkot szívott -, bármit, amit akartok.

- Hú de jó - dörzsöltem a kezem. - A Bee-Geestől tudsz számokat, vagy a Rolling Stonestól.

- Persze, mindegyiktől! - szinte kiáltotta, olyan erővel, hogy a lányok is hallhassák.

Hallották is, mert azonnal abbahagyták a viháncolást, némán figyeltek. - De utálom a külföldet. Tudod ki majomkodik velük. Én Omegán és Illésen élek. Nálam ők léteznek! Ez a muzsika haver!

Nem értettem miről beszél, úgy tűnt nagy marhaság amit mond, mégis tiszteltem érte. Mert volt véleménye és jól állt neki. Szerettem én az Omegát is, az Illést is és kezdtem eltelni magamtól; micsoda laza csapat jött itt össze nálunk. Igyekeztem minél belevalóbb, vagányosabb pózt felvenni a lányok előtt. Izgatott voltam nagyon; tudtam: ha majd indul az Illés zene, az lesz igazán a csúcs-hangulat.

Nagyon lassan ment a hangolás.

Ernő csak szenvedett, gürcölt, szürcsölt, újra és újra rágyújtott, törölgette, simogatta kopott hangszerét. Rengeteget gondolkodott, törte a fejét, ilyenkor arcát a tenyerébe temette, hosszan maradt így, majd hirtelen felragyogó tekintettel újra nekiveselkedett.

Mutató ujját gyakran fölemelte, jelezvén, valami fontos még hátravan, valami nélkülözhetetlen mindig kimarad, azt pedig bizony pótolni kell. Többször bement a lakásba öt-tíz percre. Egyszer kávé is főzött, aztán meggyulladt a haja a cigijétől. Majd jól orron is suhintotta egy elszakadt húr, azt is pótolni kellett.

És mi csak türelmesen vártunk, reménykedve. A lányok távolabb mentek a kerítéstől, de azért igyekeztek

hallótávolságon belül maradni. Amália viszont kezdett morgolódni, hogy mi lesz már. Egyre gyakrabban hívott a kerítéshez.

Hirtelen Ernő nagy lendülettel kirobbant a lakásból. Egy piros pánttal a nyakába akasztotta a gitárt, mélyen megszívta cigarettáját, s mióta vele vagyunk először, kivette a szájából, aztán kezét a magasba emelve valami angolos szöveget ordított:

- Kamón évibádi bejbi bejbi bejbi!

Döbenten álltunk a lépcső alján, s csak néztünk föl Ernőre megbabonázva néhány végtelennek tűnő pillanatig. Majd visszatette szájába a cigarettát, mélyen meghajolva, magas hangon pengetett egy húrt, és hatalmas mozdulattal fölcsapta hosszú haját.

Teljesen libabőrös lettem. Kinéztem a lányokra is, a kerítésbe kapaszkodtak, nagy kerek volt a szemük s tátva volt a szájuk.

Kiáltani tudtam volna örömben; Ernő tud, mégis tud.

- Ismeritek a Gyöngyhajú lányt?! - kiáltotta.

- Igeen! - zúgott rá a válasz.

Ernő ekkor mutató ujját újra fölemelte, valami még mindig hibádzik. Letámasztotta gitárját a korláthoz, berohant a lakásba és többé nem jött vissza.

Talán még negyed órát vártunk rá.

Szörnyű érzés volt. Évek múlva már szerettem volna vele találkozni. Megköszönni azt a pár órát, hogy olyan jó volt együtt, mert tényleg boldogok voltunk, de azt hiszem, ő még nálunk is sokkal boldogabb volt.

A legjobban az fájt, hogy többé nem foglalkozott velünk, sokszor köszönés nélkül elzúgott mellettünk az udvaron.

Hamarosan megtudtuk, hogy Szegedre költöznek.

Költözésük napján késő délután értem csak haza, nem tudtam tőlük elköszönni. Megdöbbenve álltam, amikor anyukám Ernő kopott gitárjával fogadott.

- Nézd csak! Itt hagytak egy gitárt, azt mondták, legyen a tied.

Este a szobámban óvatosan a kezembe vettem. Tenyeremmel megsimogattam kopott dobját. Újra végiggondoltam a nagy hangolást, s törtem a fejem, miért hagyta itt. Majd sodortam papírból egy cigaretta formát, számba vettem, úgy oldal fordítva, magas hangon pengettem egy húrt, s dobáltam föl, meg össze-vissza képzelt hosszú hajam.

A katona vére

Bunkó olyan görnyedve ülte meg lovát, mintha aludna rajta. Kipödört, vastag bajusza már a jelvényeit söpörte. A másik lovas éberebbnek tűnt, messze előre nézett üveges szemekkel.

Itt mentek végig reggelente a Lenin utcán, egészen a Jugoszláv határig, délután meg vissza, és akkor mentünk mi a lányokkal eléjük.

Nagyon féltem a lovaktól, csak messziről örültem a jövetelüknek, de a két kislány a szomszédból néha felült az egyik katona elé, a kedves katona elé.

A lányok nevezték el kedves katonának, mert annyira megkedvelték a barátságos embert. A másikat mogorvának tartották, inkább félték tőle.

Mikor a lovasok a Lenin és a Deák utca kereszteződését is elhagyták már csak egy-egy ház állt itt-ott.

A kedves katona hirtelen leszállt a lováról, fölment a domboldalra, gyors mozdulattal lekapta géppisztolyát, csőre töltött, szájába nyomta a csövet és lőtt. Fejét két fölbuggyanó vér-gejzír borította el egy pillanatra.

Nagybajuszú lovához kövülten tátotta a száját másodpercekig, majd hangos vezényszavakkal megfordította lovát, s visszavágtatott a laktanyába.

Reggel az udvaron játszottam, amikor hallottam a lövéseket. Akkor már tudtam; megint határsértés, vagy öngyilkos katona.

Két nap múlva a nagyobb fiúktól megtudtam, hogy az utóbbi történt és azt is mondták, ha akarjuk, nekünk is megmutatják a katona vérét, ahol csupa sötét vörös a fű. Végül nekem megmutatták a fiúk, a lányokat viszont nem engedték el a szülők. Még meg is fenyegettek, hogy el ne próbáljam őket csalni arra a helyre. Nem mintha nekem szabad lett volna ott lennem tizenegy éves fejjel.

Azután minden nap kizarándokoltam a kedves katona vérehez, ami egyre sötétebb volt, végül egészen fekete lett. Volt, hogy egy szaglászó kóbor kutyát zavartam el onnan nagy nehezen. Egyszer meg a teheneket őrző Bolonddezső énekelgetett a vér előtt. Ette a piros ribizlit, s akkor mindig azt kántálta: „Csiribiri csiribiri nyem nyem nyem nyem.”

- A múlt héten még ilyen piros volt, mint ez - mutatta a kormos markában lévő gyümölcsöt és szó nélkül tovább állt.

A történetek után egyre inkább elhatalmasodott bennem valami meghatározhatatlan hiányérzet.

Minden egyes vérvéző után úgy éreztem, valamit tennem kellett volna, valami szépre gondolnom kellett volna, amitől aztán mégsem változik semmi, mert a kedves katonát már úgyszem tudom visszahozni ebbe a nyomorult világba.

Talán jobban kellene sajnálnom? Tovább kellene vigyázzba állnom a vére előtt? Vagy nekem is énekelnem kellene? Nem a csiribirit. A kedvenc nótáját. De mi lehet a kedvenc nótája. Majd megkérdezem a mogorvától, az tudja biztosan.

Hát igen, és sírnom kellene. Nem is sírtam még felette. Azt hiszem ez a megoldás.

Másnap, amikor kimentem, sírni akartam, de sehogyan sem sikerült. Csak erőlködtem, nyögtem, nyöszörögtem, de egy csöpp könny sem bújt ki a szememből.

Néhány hónappal később újra a mogorva katonát láttuk egy másikkal a határra baktatni. Igen megörültem neki. Rögtön eltökéltem magamban, hogy mindenképpen megszólítom a nóta ügyében, de mikor mellénk értek, meg sem mertem nyikkanni, s lassan elindultam hazafelé. Ekkor kiáltásra lettem figyelmes; a lányok apukája integetett a lovasoknak, hogy ha megállnának egy szóra. Gyorsan visszafutottam a lányok közelébe:

- Mi történt ezzel a szegény fiúval, ha szabad megkérdezni?
- Mit törődik maga azza! - vágta vissza szavait a mogorva nagybajuszú.
- Bocsánat, csak kérdezni akartam, hogy mégis miért tette.
- Hát mer barom, azé tette... Kurva volt az asszony, azt lútte volna szájon! - hadonászott a géppisztolyával.
- Bunkó! - mondta a lányok apukája, de csak úgy magában, s elindult a házak irányába.

Én viszont összeszedtem minden bátorságom és az induló lovasok után kiáltottam:

- Mi volt a kedvenc nótája!
- Anyád, az, kis hülye gyerek! - kiáltotta nagybajuszú kissé halkabbra véve magát, de

hallottam így is minden szavát.

A következő napokban nagybajuszú helyett másik lovasot láttunk a határra menni, és azután mindig csak ezt a kettőt. Ezek nagyon barátságosak voltak, úgyhogy azt mondták a lányok: egy kedves katonát elvesztettünk, kaptunk helyette kettőt.

Annyira felbátorodtak a lányok, hogy egy visszajövetel alkalmával felkérkedtek a lovasokhoz. A két katona benne is volt, magukhoz emelték a gyerekeket, elvitték őket az utca végéig és még vissza is. Egyikük engem is bátorított, hogy üljek csak nyugodtan föl, nem lesz semmi baj, és fölültem. A két lányt a másik lovas emelte maga elé, s elindultunk.

Nem is figyeltem merre megyünk, én csak a bólogató ló fejét néztem riadtan, drukkolva azon, hogy el ne kezdjen futni, netán vágatni magától.

Lassan elmúlt ez a szorongás és egyre jobban élveztem a lovaglást, ami már szinte mennybéli boldogságba ment át. Észre sem vettem, hogy már a kedves katona vérénél járunk. A lovasok itt megálltak, hosszan nézték a már csak foltokban feketéllő fűvet, és levették sapkájukat.

- Nyugodj békében drága barátunk - mondta az a katona, aki engem vitt, aki a bunkó társa volt. - Hát, kis barátom, nem tudjuk mi volt a kedvenc nótája, de vidám fickó volt, az biztos.
- Dehogynem volt! A Tolcsvayékat szerette hallgatni mindig - mondta a másik lovas.

Akkor éjjel alig aludtam. Csak a lovaglás, a katonák viselkedése járt a fejemben.

Másnap amikor hazajöttem az iskolából, azonnal megkerestem a zsoké sapkámat és futottam, futottam, egészen a kedves katona véreig. Kifulladásig, levegőért kapkodva álltam ott a fűvel szemben, levettem sapkámat:

- Nyugodj békében, te kedves katona - nyöszörögtem el olyan halkán, hogy magam is alig hallottam, majd lassan elindultam nagyokat szökellve, egyre nagyobbakat. A kocsikerekek vájta homokos úton találtam patkónyomokat is. Levettem a tornacipőmet és igyekeztem azokba lépni. Játszásból a kedves katona vitt haza. Az utolsó száz métert vágtaiban tettük meg. Aztán már egyedül is futtattam a lovat, még a magas kőkerítésünket is átugrattam vele.

Mire hazaértem, már elterveztem olyan sportos, játszós dolgokat, amiket szeretek csinálni, amikről még gondolkodni is jó.

Bajnóczy Zoltán

a mester hátralép

ahogy álomban hulló kő
kelti fényes köreit a tó víztükrén
úgy viszi vásznára a mester a láthatatlan
évgyűrűket az idő mosollyá simuló hullámain

a képen jól ismert kisbolygó
a gyűrű a harmincadik talán

olyan örömmel kanyarítja rá
a mester akár a kávéscsésze

a hófehér ünnepi abroszra múlhatatlan glóriáját
hátralép megpihen (vasárnap este van)
bólint aztán rajzolja tovább
örökké álmaid

eróz

vízgyök robbannak széjjel vagy
sütőben felejtett
angyalok
béna kis füstjelek odafenn
tengerek mélyén még
alhatok

három szárnycsapás

I.

transitus christianus

elszállás a felső ajtón

II.

exitus literatus

párkánypihe

III.
tantus dilettantus
fordított tollszárnyalás

népköltészeti gyűjtés felsőplázán

a csitári hegyek alatt
szörfölök a kanális
az én kedves kis angyalom
becsekkol az anál is

kúl

az ó/en
cián hot-
dogok leszünk

lol
(adatközlő zafyr czenczi)

kiülök a blog-tetőre
onnan vigyi szerteszét
drúg se tudja mi okból
cerizem az újbeszélt

coki

az vagy nekem
mint test nuku kenyér
coki cuppan szividen
s hova nyelvem csak ledér

csekin

top

ma este jó lesz
ma este top lesz
lomha földi békák
szanaszét ó jesz

ma este jól van
ma este lol van
aki bújt aki nem
ki-ki dug a lomban

ma este sirály
ma este kijár
e fiúból pop lesz
playbános király

ma este gag lesz
ma este mac lesz
nem mese ez ácsi
aranykort reppelsz

Soós József

szentivánéji varázslat

akik szüzek, akik tiszták
a tüzet most azok szítsák

meztelenre vetkőzzenek
kőhöz követ dörzsöljenek

ha a tűznek lángja lángol
ugorjanak át a lángon

akiket a tűz megéget
bánat többé sosem téphet

talán majd ha sok láng villan
egy kis csillag visszapillant:

lángtükörben fénylik minden
belevakul a nagy lsten

Három haiku II.

1. Napok suhognak
végtelenül és szürkén.
Fénybe fakultan.
2. Mint kényszerzubbony
oly szűk rám e sötét éj.
Mélyek a versek.
3. Várj, kérlek, még várj!
Csak egy életet maradj
Velem legalább.

Geszler Mária
munkája

Aranyósz a gyepűelvén

Merengő ég a domb felett,
Párából felhőt gyűjtöget.

Vén fenyők zord hullámain
Néhány bronzvörös gálya ring.
Cserfa vagy tölgy. Olyan a szín.

Zöld még a fű, de a fák barna
Avarja lassan betakarja.

...
Platánok hegyén csorba hold.
Árva gally zúg, mint szélben drót.

Menyétpuha léptekkel...

Csontkemény a táj.
Ezüstös fényben
tündöklő kérgű,
hullamerev fák.
Ablakok keresztjén
jég-csillag bóbiták.

Menyétpuha léptekkel
sompolyog január.

Falusirató

E nép után műemlék nem marad.
Csak leomló százéves sárfalak,
vén házak porladó vályogháta,
csupa bogáncs, mint koldusnak szakálla.

Körbeszántott senki földje,
rettegett átok-sziget.
Korhadat, göcsörtös szilvafák
s akácok lombja zizeg:

tüske-zászló
hullámzó
dombok felett.

Elvégeztetett

/Consummatum est./

Hajnalodik.
Hó hull.
Minden túl hideg.
Felkelnék, hogy betakarjam ...
Nincs kit.
Nincs minek.

Orbán Károly

A kis karmester

Ebben a városban, egy megszokott hétfő estén, a villamosok zörögnek, az alkoholisták isznak, a háziasszonyok üzletzárásig bevásárolnak, a színházépület kocsijelzőjén pedig, mint erek a folyóba, úgy gyülekeznek az emberek, a rendes heti hangversenyre.

Amikor nagynevű vendégművész koncertezik, a szecesszióba oltott, neoklasszikus portikusz alatti feljáró feketélik a tömeget. A parasztkülső tűzoltók, bent, alig győzik tépni a jegyeket, bérletszelvényeket, vagy megakadályozni az ifjúság szemtelenebb tagjait a belógásban.

Most nem hirdettek vendégművészt. A hazaiak tartották szokásos koncertjüket a pénzért, amit a várostól kaptak.

Márpedig ettől nem melegszik át a lélek.

Kényelmes ütemben közeledtek a bejárati ajtóhoz és egymáshoz a *habitüék*, azaz a mindent meghallgató, mindig megjelenő, rendszerint bérletes törzshallgatók. Jobbára idős emberek ezek. A férfiak már messziről kalapot emelnek egymásnak, nem is annyira az üdvözlés, mint inkább a rítus kedvéért. A széles gesztus visszahat a lelkükre, s ettől *grandnak* érzik magukat. Az arcukra kiülő mosoly se a viszontlátás örömét fejezi ki, hanem a rosszul elfojtott önelégültségét. Hölgyeik, akik ugyanolyan idősek, mint ők, szertartásosan üdvözlik egymásban azt a valakit, akik hajdanán voltak. Jobbadán világos ballonseidert és fekete csipkekesztyűt viselnek, a hajuk fehér, és karjukra akasztva retikült fityegtetnek.

Előzékenyen tesséklik egymást előre.

Ilyenkor minden mozdulatnak legalább akkora a jelentősége, mint annak a tudatnak, hogy nemsokára zenét hallgatnak.

A bécsi stílusú előcsarnokban, tekintettel az esemény jelentéktelenségére, nem gyújtottak fel minden lámpát. A pillérfők, ágyékból szoborba szökött, meztelen tritonjai, csörgődobot emelő pástoriánykái, hosszú árnyékot vetnek a kosárvés, emeleti feljárók felé. A lépcsőfordulókra állított csóréfenekű, kandelábert emelő bronz Cupidók mézszínű fénytől foltosak.

A város zenekritikusa, a bordóbársonnyal bevont kanapé előtt, heves gesztusokkal magyaráz valakinek valamit. Ő hivatalból ilyen: heves, nyugtalan és magyaráz. Ha nem ilyen lenne, nem volna a város zenekritikusa. Valószínűleg keskeny kezét, a nála másfél fejjel alacsonyabb alak akár be is kaphatná, oly közel cikáznak a hosszú, csontos ujjak a szájához.

Az előcsarnokból nyíló oldalhelyiségben, a büfépult mögött, Gyuri sétál ide-oda, le s fel, mint kakas a szemétdombján. Kék köpenyt visel, fején keleti fejedő. Mindenki ismeri, mindenki nevén szólítja. Most épp szódavizet fröccsent az előre kimért szörpre, a sörös kriglikben, melyek egy átluggatott, duplafenekű bádogtálcán sorakoznak a pult bal sarkában. A pult közepén, üvegezett szekrényében, csokoládék és egyéb nyalánkságok. A jobb sarok a presszógépé.

- Mindjárt jövök, kérem! – szól rá Gyuri, éles hangon, a kávéért türelmetlenkedőkre. – A szódavizes szörpök önöknek készülnek, a szünetre. Igen fontos cselekmény ez kérem!

Ebbeli munkájától Gyurit még a felberregő csengő se tudja elszakítani.

A korábban jött *habitüék* elfoglalták helyeiket a teremben. A földszinti, középső ülésor negyedik sorában ott ül a mindig *rose-bombon* ruhát viselő kövér hölgy. Dagadozó hájtömegéhez „jobb” szint nem is választhatott volna.

Az emeleti jobb harmadik páholy mellvédje mögött, egyenes derékkal feszül a sziklaarcú nő. Zöld színű ruhát hord, a haja mahagóni. Barna bőré, kemény arcán idegen tárgy a szemüveg. Pillantása, mellyel a földszinten ülőket méregeti, csak hidegebb lesz tőle.

Az emeleti bal egyes páholy törzshallgatója, a karját mellén mindig összefonó francia tanárnő, most nem jött el. Helyén egy diószínű öltönyös, szemüveget viselő férfi forgatja ide-oda a fejét. Mindenre odanéz. Minden bizonnyal idegen. Az is lehet, hogy külföldi. Nem készülhetett el idejében a vacsora, s a francia tanárnő odaadhatta neki a bérletet mondván: „Menj el a koncertre, igen szép a terem.”

Bőgő nyájként behangol a zenekar. Majd az első hegedűsök bal térdükre helyezik a hangszeret, a vonót

a kottatartóra, és lábukat szétvetve, a legteljesebb nyíltsággal bámulják a közönséget. Időnként összehajolva kommentálnak egy-egy bejövőt. Ha kell, fel is kacagnak.

Aztán a sziklaarcú tapsolni kezdett. Az idegen a zenekar felé fordult. „Nyilván a karmestert üdvözli a taps” – gondolta, és összeverte a tenyerét. Ám elbizonytalanodott, és csattanás előtti nyitottságban felejtve a kezét értetlenül bámult a szikla arcúra.

Nem vette észre, hogy a színpadi portál tövében, majd az állványok között egy törpe poroszkál a karmesteri dobogó felé.

Nem így a *habitüék!* A nézőtéren és a mély páholyokban szétszóródott idős asszonyok sugárzóan csillogtatták szemüvegeiket: a pulpitusok között sompolygó törpe a helyi filharmonikus zenekar rendes karmestere volt. Termete nem lehetett nagyobb, mint egy tízéves gyereké. Járása mégse volt törpeszerű! Kicsi, frakkos alakja még olyankor is méltóságot hirdetett, amikor nehézkes mozdulattal a dobogóra hágott.

A diószínű öltönyös meghökkent. Több dioptriás szemüvege, mint két kiguvadó szemgolyó meredt a dobogón álló zenekarvezető fényesen csillogó, szárazbőrű profiljára.

A közönség elé álló kis karmester kicsi arcán mosolygó alakzatot öltött a héjazat, mégis végtelen, soha ki nem törülhető szomorúság áradt belőle.

„Olyan, mint egy múmia!” – állapította meg lencséi mögött az idegen.

Mély meghajlással köszöntötte a sereget, de úgy egyenesedett fel, majd fordult a zenekar felé, mint aki maga mögött hagyja a pózt. „A meghajlás is csak maszok. Oda állítom elétek. Mert erre van szükségetek. Élő valóm mögötte rejtezik” – leplezte le magát, eléggé világosan, a mozdulat. Koncertkezdés előtti gesztusait csak a kötelességtudat és a megszokás állította célszerű rendbe. Felkapta a karját, mint aki frissességre akarja serkenteni a zenekart és magát, de a vezérlőpult tartó pulpitus, bármennyire is hozzá igazították a természetéhez, kissé magas volt. A karmesteri pálca beleakadt a szélébe, és leesett a földre.

Az első csellista mosolygó szemtelenséggel nyújtotta vissza neki.

Karmesterünk régóta utálta ezeket az érdektelenségbe fulladó, rendes heti koncerteket. Elidegenedett a gyakran ismételt, mások által előírt zeneművektől. A próbák se nyújtottak kielégülést számára. A zenekar tisztelete régóta adminisztratív jellegű volt iránta, nem a közösen végzett munka szentsége, vagy a műből áradó szellem kiváltotta odaadás diktálta.

Gépiesen pillantott a partitúrába, gépiesen intett be, gépiesen haladt tovább.

A hedgűk kitarított tremolója fölött hosszan kígyózott az oboák és brácsák felé a klarinét által bemutatott főtéma. A dallam mintha elszakadt volna a hangszertől... Mintha a hangszer is elvált volna a zenésztől... Mintha az előadott szimfónia is idegen hangtömeg lett volna... Valahol távol, egy másik dimenzióban, egy másik térben szólt... Mintha a klarinét hangürege, fája, billentyűzete szenvedett volna a rábizott dallamtól. Nem a hangszer hangjai voltak ezek.

Furcsa egyedülként ébredt magára a kis karmester. Ott állt egy zenekarral szemben, melynek tagjai végezték a munkájukat, de magukban napfényes tájakon, kék tengerrel körülvett szigeteken, pálmafák alatt sétáltak. Az előbb még fekete frakkok megbarnultak. A fehér ingmellek zöldes fényt tükröztek. Hatalmas fogorok csattogtak a szájukban. Az arcok is átalakultak. A hangszerek ide-oda mozogtak egy távoli szimfónia hangjaira, de hang nem jött belőlük. Mintha az várták volna, hogy megszólaltassa őket. Karjai az eléje rakott szimfónia ütemére mozogtak ugyan, de a hangulata nem illett a hangzó anyaghoz... Furcsán érezte magát... Mint amikor a sokévi fáradtságos munka, s a sok kísérlet igazolja a feltevést... A titok, végre, megadja magát... Csak egyetlen mozdulat kell ahhoz, hogy lélegzetállító újdonságosságában felmutassa!

Lehunyt a szemét.

Érezte, történnie kell valaminek ma este.

Mintha minden tárgy arra várt volna, hogy karmesteri pálccájával rámutasson... Hogy kiadhassa magából létezése hangját.

Régóta fogva tartotta a kis karmestert az a meggyőződés, hogy minden tárgy, minden dolog - röviden: LÉTEZŐ -, hangot rejt magában. Olyan hangot, amely mindenféle akarattól függetlenül van benne. A dolog, a tárgy - röviden: LÉTEZŐ - legbelsőbb lényegének a hangi megfogalmazódása ez... Beethoven, Liszt vagy Vivaldi, amikor a természetet szólaltatta meg, tulajdonképpen csak a hitét írta zenébe. Azt, amiről azt hitte, hogy a természet hangja - nem a lényeg... A LÉTEZŐ belső hangjának a meghallásához nem zenetudomány szükséges, még csak az se, amit ihletnek neveznek..., hanem a természetességnek, a leegyszerűsödésnek egy olyan végső állapota..., amelyről a kis karmester tulajdonképpen nem is hitte, hogy elérhető... Hidat verni rajtunk kívül álló lények felé? Közvetlen? Áttétel nélkül? Erőszak nélkül? Ugyan!

Hogy mi szüksége volt e hangok meghallására? Miként született meg egyáltalán az ideája e hangok létezésének? „Lesz idő – állította bizalmas baráti körben -, hogy azt a lehallgató készüléket is feltalálják majd,

amellyel egykori élőknek a környezetre rakódott hangját is meg lehet hallani... Például a szívdobogást..."

Arra a kérdésre, hogy mi szükség lesz ezekre a hangokra, a kis karmester hangulatától függő válaszokat adott. Hol azt mondta, hogy „semmi”, hol meg hosszas fejtegetésbe fogott arról, hogy a saját megszületése is valamilyen szükségszerűségnek a beteljesülése minden bizonnyal, ám ő ezt csak akkor vállalja, ha egyezik az ő individuális, belső, kényszer nélküli akaratával...

Eléggé zavarosak voltak ezek a magyarázatok. Általában harsány kacagásba, pohárkoccintásba fulladtak.

Most, ezen a koncerten, maga sem tudja pontosan mikor, hallani kezdte ezeket a hangokat. Először a zenészek kiabálása jutott el hozzá a fák alól: „Mester! Mire jó ez az egész? Hagyjuk abba már!” Elmosolyodott. Aztán a hegedűkben, brácsákban, bőgőkben lévő hangokat intette be karmesteri pálcája. De nem a jól ismert hegedű-, brácsa-, bőgőhangok voltak ezek! Hanem a hangszerek önálló létének a hangja! Külön-külön szólalt meg mindegyik. És egyik se hasonlított a másikra.

Aztán beléptek a pulpitusok... Felzengett a padló... A tűzoltóajtó vaskos vasa is vibrálni kezdett... Finoman... Éterien...

A zenekar sokáig nem vette észre, hogy a kis karmester végképp lemondott az előírt zenemű vezényletéről... Már csak a LÉTEZŐK szimfóniáját hallgatja... Az épp szünetelő hangszerelemek feltűnt ugyan a különös lelkesültség az arcán – rég nem tapasztaltak rajta ilyet –, de nem tulajdonítottak különösebb fontosságot neki. Visszatemetkeztek a kottákba és fűjták az előírtakat.

Akkor kezdtek egyenként leállni, amikor a karmesteri dobogó megmozdult, kissé felemelkedett, elszakadt a padlótól. Az első gondolkás meglepve észlelte a változást, pulpitudarsa, ahelyett, hogy fordított volna a kottán, fennakadt kézzel bámulni kezdett a magasba. Tekintetét követve ő is szája elé kapta a kezét, s a repülő kis karmesterre meredt.

A nézőtérén ülők egyszerre dermedtek meg. A dobogó elszakadt a színpadtól, és szelíd ívben, a kupolás terem geometriai központja felé kezdett úszni. Az ernyős lámpák sárga fénye megkövesedett. A páholyok domborulatán aranyló cirádák megsápadtak. A terem minden eleme, akárcsak egy Moholy-Nagy plasztika része, jól érzékelhető zsinórral kötődött a kis karmesterhez.

Halálos csendben követték a szemek a képtelen jelenséget.

Egyedül a kis karmester számára tűnhetett minden normálisnak: úgy vezényelt, mintha minden a legtokéletesebb rendben folya. Mozdulatai lendületesek voltak, a haja csapzott, az arca izzadt. Mint a régi időkben! A fásultság előtt!

Hamar kimerítette a teremben lévő LÉTEZŐK hangját. Szélesebb körre vágyott.

A koncerthallgatók haja égnek meredt a rémülettől: a termet borító kupola, akárcsak egy teáskannafedél, hirtelen megbillent, s a dobogó a kis karmesterrel, eddig sose tapasztal gravitáció vonzásában, kihussant a nyíláson. Pár pillanatig még a csillagos ég is látszott, ám a földél, sima mozgással vissza ereszkedett a helyére. Halkan csikordult is egyet, amikor végképp elhelyezkedett.

A bent maradtak nehezen ocsúdtak zsidbadt mozdulatlanágukból. Aztán, az életük minden eddigi törvényét felrúgó eseménytől, egyszerre elveszítették a fejüket és méltóságérzetüket. Idős hölgyek, lábukat átvetve az emeleti páholyok mellvédjén, le akartak ugrani a mélybe.

Idős urak rángatták vissza őket.

A zenekar tagjai, hangszereiket eldobva, menekültek a külvilágba.

A kis karmesterhez azonban nem jutott el a lárma. Másfajta hangzást hallgatott. Mágikus vesszejének az intésére felbúgott az utcácskákkal átluggatott hatalmas palota. Megszólalt a folyó, a kampókról lógó szalámik rögtönzött kórusa a folyóparti üzletben. Sívítva tört a magasba a győztes katona emlékműve. Zengtek a várost körülvevő dombok. Trilláztak a fenyők, kontrapunktikusan csatlakoztak hozzájuk a villamossínek...

A kis karmester átszellemülten suttozta: „Ez az! Végre! Igen!”

Dobogója oly biztosan állt a tér közepe fölött, mintha megszilárdult üvegtenger hullámtaréjára szállt volna. A tenger mélyén lévő létezők vidáman pislogtak rá, s ha karmesteri pálcája feléjük intett, hangot leheltek feléje. Nem képzeletbelieket! Hanem lényegük valóságos hangját! Mindent fel lehetett ismerni. A kicsi ember karmesteri pálcája, mint egy hadvezéri bot, különböző irányokba mutatott. Ellenállhatatlanul szólásra bírta a tárgyakat. S ezek, mintha gazdájukra leltek volna benne, katonákként engedelmeskedtek.

A hang-hadvezér nem tudott betelni a kivívott diadallal. Újabb és újabb hangforrásokra bukkant. Az igazság, a győzedelmes igazság órája volt ez. Az eddig elzárt, de most fennen szárnyaló igazságé!

Lassan éjszakába fordult az est, majd vége felé kezdett járni, ám a kis karmester megdicsőülten vezényelt tovább. Keleten a Nap kezdte zengetni újszerű fanfárjait. A dombok éle fölött lilás lett az ég. A völgyek barnás, majd szilvakék sávokban nyújtózkodtak a gerincek között.

Kezdett szint váltani a világ!

A karmesteri emelvényt mintha szellőfuvintás érintette volna: kissé megbillent. Ám a kis karmester töretlen iramban vezényelt tovább. Aztán enyhe szellőkés érte a dobogót: a kis karmester megingott rajta. Távolról nem lehetett megállapítani, hogy mi volt előbb: a dobogó megbillenése-e, vagy a kis karmester megingása?

Közelről furcsa változás kezdett kiütközni az arcán. Mintha zavarodottság foglalta volna el az előbbi meggyőződés helyét. Karjai fáradt csápolással kavarták a levegőt.

Még mindig suttogott! De ez már fájdalmas, megtört suttogás volt.

„Ez az? A hangok, amiket hallok, valóban a dolgok hangjai? Vagy csak én hiszem ezt?”

*

Reggel volt már. A kis karmester a tér közepén, az emlékoszlop köré helyezett székek lábánál feküdt.

Kijöttek a mentők, de csak a halál beálltát tudták megállapítani csak. A mindig jelen lévő báméskodóknak közelebb kellett húzódnuk hozzá, hogy az 1-es villamos elzörögessen a hátuk mögött.

Veres Gábor
munkája

Tunyogi Csapó Gábor

Vénember ébredése

Fölkelni? Mondd, miért? A néma reggel keservesen vonszolja föl magát a szürke égre. Morcos, béna fák zerint is sültbolond, ki mégis felkel.

A nyak merev, s egyetlen görcs a hát. Az ólom súlyú fénytől fájó szemmel az ébredő még megmoccanni sem mer, félvén az új nap durva ostorát.

Jaj, meddig jöttök még unott-mogorva sorban, kelletlenül és fintorogva, sápadt halotti maszkok: reggelek?

Miért nem hagytok – vén kutyát a vackán – döglődni békén? – morgolódom. Aztán mi mást tehetnék? Csöndben fölkelek.

2005 május

H. Póka Emőke
munkája

Haiku -játék

A ciprusokkal
is már összevesztem és
nincs tegeződés

Ahogy esik úgy
de az is lehet ám hogy
sehogyse puffan

Sötét hatalom
táncol a sátán vígan
agyaglábakon

Kék égbe nyúló
zöld lombok között ezüst
repülő bújkál

Acélkék szirmát
hullatja csörömpölve
a csend virága

Zalaszabar, 2008.

Hetvenhét éves lettem én...

És nem üzentem senkinek hadat,
senkivel nem kötöttem békét.
Miért is? – sunnyog rám a kék ég:
ki nem harcol, az békén megmarad.
De közben – bár észre sem vettem –
azért csak mindig verekedtem.

Ütöttek s én visszaütöttem.
Nem szép? Lehet, de emberi.
Vagy bölcsebb az, ki nem meri
rossz láncon, gúzsban, megkötötten
kezét emelni gyilkosára,
mert tudja, hogy minden hiába?

Ki itt magyarnak számkivetve
s világpolgárként hittelen,
annak – mondjátok –, hol terem
kenyér, vagy bármi? Szédelegve
próbál megállni, ég a talpa,
és nincs fedél, mely bétakarja.

Orkán süvölt. A fák röpülnek,
nehéz tömbökben hull a jég.
De vulkán-ölben láva ég,
felhőkben vad villámok gyúlnak.
A föld az égre, ég a földre
tüzet dobálni készülődne?

No mindegy. Én már lassan indulok.
Víg semmi vár, vagy bús öröklét,
nem érdekel... Csak már mehetnék!
Mint egykor Lót, majd én is elfutok,
a förtelmek világát itt hagyom,
s nem nézek vissza, mert hát jól tudom,
hogy akkor sóbálvánnyá változom.

Zalaszabar, 2009. február.

Lukács Zsolt fordításai

BARBARA POGAČNIK

HAZÁTLANSÁG

Álmomban a szavak ezüstös sűrűjében, meztelen,
kimondhatatlanságukon át szaladtál. A csendes
vasútállomáson az aprópénzek
fényes körökben gurultak, a homlokzatok
boltozatai, színei közt csörögtek.

A csupasz plafonú helyiség idegen, felcserélhető.
Akkord-körök karikás marást mérnek felfele a combomra,
hangzásukba, a pénzermékbe verten a csípős leheletbe
bőrömről eltávolítom az egyre erősödő hangot.
Az utcai padok és az otthon bútorzatának melegsége
egyszerre, egyforma leheletet lélegeznek:
egyszerre kint s bent fekszem. Képtelenség
közelebb férkőznöm, de eltávolodni sem tudok.

Aprópénzek szegényes köre az állomáson. Visszhangjuk
laposan a földre hull.
Álmomban a csendből színek hullnak
majd a fehérségben elhalkulnak,
kiürülnek az emberélet labdái s szerelemmel telítődnek,
üres partokon tüzel ránk az ég, midőn csak fehér árnyai vagyunk
mindannak, mi elfogadhatatlan. S álmodtam, *álmodtam*, hogy
egy pillanatra átölelhettelek.

FAUTEUIL À QUEUE DE POISSON*

A tenger alatt.
 A tenger alatt.
 Tekintetével érint
 egy érdes aljzat, a gyűrött tájé, majd áthatol a városon,
 a szenny s a szavak narancssárga színén.
 Naponta a tenger alatt ébredsz,
 testpáncél védelmez.
 Naponta egy óriási csattanás válladról a szívedbe
 rántja a csendet s a nappal elől elzárja.
 Naponta számok zajgása
 kerekíti le gyomrod terét.
 Leheletként süllyed a nappal, ám te késő éjjel
 sem akarsz magányos pénzérmeként elmerülni a mélybe.
 E hangtalan aljzat a közös zsákunk,
 ide csordogálunk,
 nézd, egy sün, tövise szivacs-puha.
 Midőn sötétjében kinyitjuk szemünk,
 nyakszirted bőre cipzárként nyitva
 s belőle bánat tör elő, fehér hernyóvá válik
 s léted pehelyként körülfonja.
 Akkor levegő után kapkodsz
 s bizsergés nélkül ébred a hajnal.

* Halfarkú fotel

BARBARA POGAČNIK (1973 Kranj)

Költőnő, műfordító és irodalomkritikus. Az *Univ. catholique de Louvain* diplomázott, a *Sorbonne*on végzett kisdoktori tanulmányokat, a *Ljubljana*i Bölcsészkaron fordítást és tolmácsolást tanított. A *Literatura* folyóirat szerkesztőségi tagja. Eddig két kötete jelent meg: *Áradat (Poplava, 2007)* és *A tömegben elveszett papír (V množici izgubljeni papir, 2008)*.

Franciából és franciára fordít. Önálló szabad művész. A *Sinji krog (Kék Kör)* nemzetközi fordítási találkozó vezetője.

EVA PETRIČ

ALMAPÜRÉ

birsalma vagyok, lennék inkább arany delicesesz.
 héjam lehántottam s magamba haraptam.
 belül a magvak egyformák.
 de hát miért ne lehetnék arany delicesesz?
 harapok, egyre csak harapok, megálljt parancsolni nem tudok.
 magvaim elvesztem,
 se birsalma, se arany delicesesz nem leszek.
 már alma sem.

TELITALÁLAT

egy áttetsző skatulya alja
 csupa susogó hullámzás zaja.
 körbetekint egy medúza,
 nyilat ránt, íját felhúzza.

az akvárium mélyén kitárt
 körzőként ágaskodik, majd
 pörgésbe kezd – eltűnik,
 cupidónak tűnik.

fekete csipke-hullámok körötte és iszkolás.
 végtagjai kiegyenesednek
 becéző nyálas suttogás
 csepeg belőle
 s nem marad más csak elfúló sikoltás.

BOLHAPIAC

és az ex-gyilkos betoppan...
 a fonal-
 szövet
 a kallódó
 egy vasárnap délutáni piacon, akár nyakadat
 is ékesíthetné,
 ez csalogatta, ámította és visszakényszerítette oda,
 honnan
 érkezett.
 szája szélét megnyalta, aztán a karját,
 magában motyogott
 s új sugallatokkal telítődve suhant tova.
 a bolhapiacon előfordul
 minden rád talál –
 akár egy ex-gyilkos is.
 Két csikóhaltól
 gomolyog a vízfelszín.
 egy akvárium belsejében a hím gerince
 a másikéba akad.
 a nőstény gerinc íve megreppen,
 kétszeres.
 megáll a nyílvesző.
 bőrén az akvárium szétreped.
 testük meginog.
 hullám sehol.

X HADMŰVELET

*esetleg csillogó fehér ezüstitté válok.
megint sárga leszek!*

lélegzetet vesz.

*fehér szobában fényt árasztok,
cigányosan ...
ereimből előveszem a sárgát.*

felemeli karját, a balt.
felordít.
egy úr odakint feltekint,
majd hirtelen a zsákutca fele szalad.

*hajszálim a levegőből színt nyaldosnak.
hajszála a fény alatt találja magát, összezavarodva.*

*lassacskán csillogó fehér ezüstitté válok.
megint sárga leszek!*

bőre megdermed,
elharapódzik a sárga,
nyitott tenyerébe eleven vörös üveggolyó gördül.

elmerül a sárga,
a vörös kicsordul,
a narancssárga elfajul.

ismét lélegzetet vesz.

a fény elömlik,
melegségbe
átömlik.

előnti a sötétség.
szemei lecsukódnak.
a fény ismét elhalkul.
az ütőér elmerül
s a bőr foghíjas nevetésbe tör.

Eva Petrič
(Kranj – 1983) Költő,
regényíró, képzőművész

2005-ben diplomázott pszichológiai és képzőművészetből a bécsi Webster Egyetemen. Berlinben folytatta kisdoktori tanulmányait festészet és fotóművészet szakon. Jelenleg Bécsben él, ahol a *Suppan Contemporary* galériával kötött szerződést és idejét az írásnak, fotóművészetnek, videózásnak, performanszoknak és a festészetnek szenteli.

Eddig egy verseskötete jelent meg (saját fotóival)

- *E helység: skatulya* címmel (*Ta prostor je škatla* 2007 – németül 2009)

és két regénye:

- *Mindenki szusit evett (Vsi so jedli suši*, 2009 – angolul 2009)
- *A börtelen, lebegő skatulya (Škatla brez kože, lebdeča*, 2009)

Eddig 15 önálló képzőművészeti kiállítása volt Szlovéniában, Ausztriában és Amerikában. Számos díjban és elismerésben részesült, legutóbb 2009-ben: *Kuenstlerhaus Limited Edition for the year 2009*.

Kardos Ferenc

Puritán pompa

(Naplójegyzetek New Yorkból II.)

New York színes város, még a havas, szürke télben is. De sehol sem harsogó. Csak Manhattan épületóriásai látszanak túldimenzionáltak, hivalkodóak, főleg a nagy Alma héja (peremkerületei) vagy a tenger felől nézve. De ezek az óriások is inkább nagyra nőtt, egyszerű lurkók, mint az Új Világ Maharadszáinak testőrei, pedig építésükhöz legalább Maharadszának kell lenni, vagy olajsejnek (de azok mostanában inkább angol futballcsapatokat vesznek). Léptenyomon belebotlottunk olyan építkezésbe, ahol olyan kicsiny volt a szabadon maradt építésre alkalmas terület, hogy nem is csoda a fölfelé törekvés: teret kapni az óriások között, kinőni árnyékukból. Filmekben, reklámokban persze attraktívnak, csillogónak-villogónak látszik Manhattan, de ott járva-keelve, sokkal visszafogottabbnak tűnik, mint a budapesti Nagykörút. Nagy, hallgatag, méltóságteljes rengetege a benne, alatta lakó, emberhangyákat óvó toronyház-erdőnek.

A sziklányi üvegfelületek szürkés-kékes-ezüstös árnyalatai, a köd, szmog leheletvékony, áttetsző kék fátylába burkolózva, az utcák, járdák matt szürkés csíkjai között a visszafogott színek, fények keringnek, s csak az éjszakára ékszerезi föl magát a város. Manhattan megalomán ebben a tekintetben is: van sugárút és tér, ahol minden egyes fa minden egyes ága föl van villanyvirágozva. Egyéb lámpatestekre már nem is volna szükség. De ez az éjszakai kirakatsfényár is csak a Time Square környékén harsogó, villódzó, hivalkodóan hívogató. Ott, ahol a 7. sugárút átszeli a Broadway-t (épp a Chicago-t kínálják a műsor-hír-fény-szórón, 70 dolláros diákjeggyel), még egy vörösen fénylő lépcsősoron is felbaktathatunk. Otthon a Moszkva téren, vagy a Blahán lehetne hasonló elektromos vörös szőnyeget varázsolni. Olyan érzésünk volt ott botorkálva, egymást fényképezve, hogy hiába beláthatatlan s bejárhatatlan város New York, a Nagy Almának a magházában járunk, itt a központ, itt forog leggyorsabban az idő. Amúgy nem is értem, hogyan is gondoltuk: sikerülhet apró vakus gépeinkkel majd felpiszkálni a fényszörnyeket.

Csak egyvalami hiányzott e pompában: az árnyék.

Puritán pompa jellemzi hát mindazt, amit láttunk abban a pár napban a városból: nagy tömegük ellenére kecses, egyszerűen díszített épületek, ahol láthatóan a célszerűség a legfontosabb. Azonban akadt néhány szélsőség: például az extra vékony "vasalóház", mely nevét alakjáról kapta. Nekem inkább egy karcsú, tengerjáró hajó orra jutott eszembe, vagy a Harry Pottert is szállító, kis réseken is magát átpréselő busz. Szemben állva ezzel a nevezetességgel azon tűnődik az ember: melyikem nehezebb átmenni? A gazdag embernek a mennyországba a "Tű fokán" (amely

Jeruzsálem egyik keskeny, alacsony adószedésre alkalmas kapuja volt), vagy a szegény embernek nehezebb bejutni a tűfoknyi vasalóház első emeleti sarok apartmanjába, ahova csak nagy cégek képviselőinek lehetséges, lévén az apartman egy jól menő ügyvédi iroda székhelye volt, ott jártunkkor.

Hogyan lettem ENSZ főtitkár?

Kipróbáltunk az ENSZ üléstermém

Ensz holokauszt megemlékezés 2009

A puritánság és a pompa különös keverékét „ízleltük” minden érzékszervünkkel az ENSZ Holocaustra emlékező rendezvényén. Puritán és célszerű volt minden abban az épületben, az ENSZ Palota közelében, ahol akkreditálták a belépőket a főrabbitól az államtitkárón át fotósunkig. Az épület belsejében egyszerű, kényelmes boksok, csöveket eltakaró álmennyezet sehol, dísztelen, egyszerű falak és bútorok. Mindenki türelmes, de minden gyorsan is folyik: nem látunk egyetlen nézelődve nem ráérő hivatalnokot. Lefotóznak, majd kikérdezik a szükségesről. Én egy kedves, terhes spanyol hölgyhöz kerültem. Amíg elkészült a passzus, rövid beszélgetésbe elegyedtünk: kiderült, rész munkaidős, harmadik gyermekét várja, és soha nem járt Európában. De ismert egy magyar éttermet a városban. Ebből az egyszerűségből csöppentünk bele a díszes, de visszafogott, elegáns, nálunk azt mondanák „svéd”, ott „canadai” stílusú épület (sok fa, üveg, nagy világos terek), az ENSZ palota forgatagába. A pompát leginkább a folyosókon kiállított, különböző ajándéktárgyak jelentették: Magyarországot egy herendi váza képviselte e tárlaton. Mi kipróbálhattuk a Biztonsági Tanács üléstermém is, beleülhettünk a főtitkár, titkár székébe, de csak a kísérő és a tanácsstermet díszítő gobelin volt tanúja vérszegény hatalomátvétel próbálkozásunknak.

A Holocaust emlékezésére a Közgyűlés termében került sor, a szögesdrótból kinövő rózsák jelképével végigkísérve, döbbenetes beszámolókkal és az emlékezéshez illő zenei illusztrációkkal. Mi apró csepp voltunk az emlékezők tengerében és nyilvánvalóvá vált, hogy az egykori szovjet területek (Moldva, Ukrajna, Belorusszia) náci táborairól még nagyon keveset tudunk. Nem volt nemzeteket, népeket vádló szó, csak vádló tények, adatok, félreértelmezhetetlen dokumentumok. Talán itthon is jobban tennénk, ha csak ezeket mutatnánk be minél több helyen, és nem csatolnánk hozzá semmilyen aktuálpolitikai véleményt. Bármennyire is furcsa, a Holocaust és más népirtások gyásszal teli emléke, a tragédia, legyen az a magyar zsidó családokat megtizedelő soa, a magyar roma családokat sújtó porrajimos, a magyar családokat megtépázó Gulag, ha úgy akarjuk, össze is köthet bennünket egy jobb, gyilkolás nélküli világ megteremtésében. Bárcsak minden olvasóm ott lett volna, érezte volna mindezt...

“Úristen! Fölkér az anyám!”

Ha Amerika és Jazz, akkor New Orleans és Harlem. Nos, ha nem is eredeti helyén (a 43. utca és a Lennox Avenue sarkán), de meglátogattuk a híres, hírhedt Cotton Clubot (656 West 125 Street). Egy fehér, dísztelen épületbe taxiztunk ki (persze sárga taxival, indiai taxissal, ahogy illik), ahol nehézsúlyú bokszoló kinézetű “ki/bedobók” és ruhatárosok fogadtak bennünket, kísérték a már lefoglalt asztalhoz. A kísérés csak szemmel történt egy nagy mutatóujj irányába. Ez volt talán az első és biztosan az utolsó pillanat, ahol még tartottam kicsit az estétől, de aztán rendeltünk valamilyen italt és szólt a swing...

Szólt a swing és táncolt ott minden, mindenki. Korózs Lajos (egyébiránt államtitkár), akik abban a pillanatban, amint elhagyta ajkát a fejezetcímű szolgáló felkiáltás, épp egri pozanistaként élvezte velem együtt a zenét, körültekintően

Kivasalva

Street

a rajtunk kívüli társaságon megállapította, hogy nem a tinik jazzdiscojába ültünk be. Erősen szűrt fények, vörös bársony és sötétre pácolt fa bútorzat, csillogó 8-10 tagú Jazz Band, hamisíthatatlan klasszikus swing és blues. És akik láthatóan rendszeresen jártak ide: a legfiatalabb, ha volt 21 esztendő (alkoholtilalom 21 év alatt), a legidősebb tán 90 éves. Igaz, a műsor keretében egy tizenéves fiatait is megismerhettünk: kiváló szólógitárosként játszott el egy rock'n rollt swingzenekari kísérettel, huszonéves "bátyja" steppelt, végül ezüstkörű "nagymamája" énekelt el egy blues-t. A hallgatóság örült minden zenének és minden mozdulatnak, örömmel táncoltak a legidősebbek is. Így fordulhatott elő az is, hogy egy éltes, de kedves "matróna" odalépett Lajoshoz és táncra hívta. No, ekkor hangzott fel a fenti mondat. Meglepetés okozott, de ijedtség nélküli megdöbbenéstől nyilvánvalóan nem lehetett nemet mondani. Még én is elvesztettem valahol botom, felfüggesztettem fájdalomérzetem (sajnos csak időlegesen sikerült, de ez is elég volt arra, hogy barátaim botomra, mint leendő aprófára tekintsenek), és roptam a táncot. Az est klasszikus jazz-el kezdődött és valamilyen afrikai néptáncsal végződött, melyet már mindenki úgy táncolt, legyen az magyar, angol, afroamerikai, mintha egy törzsből valók lennének. Az életkorhoz nem kötött feltétlen és feltételek nélküli életöröm jazzklubjában jártunk.

Ingyenjegygel a Metropolitan-ben?

Ha New Yorkban jársz, a legtöbbféle műtárgyat, régiséget a legolcsóbban a Metropolitan Művészeti Múzeumban (a MET-ben) láthatod. Még dicsérik a New York-i magyarok a Természettudományi Múzeumot is. A Metropolitan-ben a kiállítások egy részére nem kell jegyet venni, viszont az ingyenes tárlatokat megtekintőknek is „kötelezően” illik valamennyi adományt adni a múzeum javára. Így ki-kí tehetősége és szándéka szerint adakozott a mi csapatunkból is. Persze ebben a múzeumkomplexumban is vannak egyedi, időszakos kiállítások, melyekre külön belépőt kell fizetni

és a ruhatár sem volt ingyenes. Így 10-15 dollárba, nagyjából egy amerikai kávéházi reggeli árába került az ingyenes látogatás csapatunknak, nem számítva a múzeum büféjében és boltjában elköltött összeget. Viszont egész napos program sikeredett a múzeumi kószálásból. Miután mindenkit más és más érdekelt, külön-külön csatangoltunk, néha összefutva, egymást eligazítva. Az egyiptomi, az óceániai gyűjtemény volt számomra a legkülönlegesebb, de érdekes volt a 19. századi amerikai polgári enteriőrt bemutató rész is. Naplómban most mégsem ezek részletes méltatásába kezdek: nincs is annyi idő, helyem, hogy ezt tehessem, aki halászni akar fürge kis információkat a gyűjteményekről, vesse csak ki saját világhálóját. (<http://www.metmuseum.org>) Amit viszont így nem halászhat, az egy fontos mozzanat. Ebben a hatalmas múzeumban a többi látogató forgatagában, rendes látogatási időben szabad órákat tartani diákoknak, szabad, ha nem is teljes hangerővel, de érthetően magyarázni, szabad leülni a tárlók közé a földre

Magányos
szabadság
szobor

és lerajzolni a tárgyakat. Én a röpke négy óra alatt egy általános iskolai történelemórát (a fáraókról és az egyiptomi temetkezésről) és egy középiskolai rajzkurzust (óceániai faszobrokat és edényeket másoltak) látogathattam. Nem volt rigorózus teremőr, aki csendre int, nem voltak türelmetlen látogatók, akik nehezményeznék, igaz nem volt hangoskodás, rohángálás sem, fegyelmezett órákat láthattam. Másnap, amikor meglátogattunk egy múzeumként működő repülőgép-anyahajót, az Interprid-rt (meglehetősen belépti díjért), ugyancsak részt vehettünk egy tanórán. Bár honunkban is látogatják szervezeten diákcsoportok a múzeumokat, ezzel a természetességgel, felszabadult múzeum használattal még nem találkoztam.

Ha már említettem, az Interpride Múzeum nem más, mint egy nyugdíjba vonult repülőgép-anyahajó (némi régi korokból megmaradt repülővel fedélzetein) múzeumi másodállása. Itt is szabad volt mindenhova bekukkantani. A múzeumőrök is kiszolgált haditengerészeti alkalmazottak (nyugdíjas tengerészek, repülősök) voltak. Egy tenger nélküli ország kis tavának nagy hajóin járt turista itt elveszik a méretekben. A fedélzet futballpályányi, a hajótest szűk belső járatain pedig még hét felszín alatti fedélzetre lehetett eljutni: legtöbbször az összecsukható szárnyú repülőgépeket tárolták. Gyér műszaki és nyelvtudásom nem zavart a gépezetek dzsungelének élvezetében, sokat segítettek az egyszerűen fogalmazó magyarázó táblák. Hiányérzetem sem támadt amiatt, hogy egyik robotgriffel sem reppentünk New York fölé, mert még közel volt a hosszú repülőút emléke.

Hungarian Forbes

Volt még egy különös múzeumlátogatásunk: az Extremely Hungary részeként a Forbes magazin galériájában megrendezett magyar kiállítást is megnéztük. A világ legnagyobb Zsolnay-magángyűjteményének büszke birtokosa, Gyugyi László több kollekciójából a tárlaton 167 darabot állítottak ki itt (Pécs megkaparinthatná a gyűjtemény őrzésének jogát), de megnéztük Nancy G. Brinker, volt amerikai magyar nagykövet magángyűjteményéből kiválogatott képeket is: Czóbel, Moholy-Nagy, Aba-Novák, Nemes-Lampérth József és mások kitűnő alkotásait. Szóval magyarok magyar művészi teljesítményekben gyönyörködtek egy amerikai galériában, ahol egy nagyon kedves fiatal hölgy nagy átéléssel és lelkesedéssel mondta el mindazt nekünk, amit a műtárgyokról ismertetőként kapott. Nem az ő bűne, hogy az ismertetések kissé sutára és felszínesre sikerültek, de bár mosolyogtunk magunkban többször is, a hölgy igyekezetét akceptálva, lelkesen hallgattuk őt, néha egy-egy nagyobb félreértést pedig (mintegy kiegészítésképp) helyre is tettünk, amitől még lelkesebb lett. Persze tudjuk, nagyon kevés magyar jut el a Forbes Galériába és azt kívántuk a hölgynek is, magunknak is: minél több amerikai nézze meg az alkotásokat, azok pedig majd helytállnak magukért.

A Szabadság háta mögött és az eretnek gondolat

Amerika jelképe a Szabadságszobor, amihez természetesen mi is elzarándokoltunk. Ugyan előző nap a Times Squer-en láttuk gipszformában, textilre nyomva, aranyozott ólomöntvényként, ízleltük csokiként, kirakhattuk volna puzzleban, de úgy véltük, testközelből is meg kell szemlélni. Annak idején, 1886. október 28-a után egészen a repülőgépes korszakig a hajón érkező bevándorló magyarok, szászok, mások először ezt a szobrot látták meg. Érdekessége még történetének, hogy furcsára sikeredett felavatása: az a Grover Cleveland avatta fel a felállított szobrot, aki előtte New York kormányzójaként megvétózta a talapzat építésére szánt jelentős állami támogatást. Mintha itthon lennénk....

A derűs, de szeles és hideg időben nem volt kedvünk kihajózni a szobor szigetére, és akkor még fel sem lehetett menni a kilátóba. (Csak 2009. július 4-én nyitották meg újra, azt pedig mégsem várhattuk meg a helyszínen apanázs nélkül).

A Liberty Island, a Szabadság szigetcskéje mögött terül el a Liberty State Park, ahonnan, a Szabadság szobor háta mögül tárul elénk New York és az óceán. A parkban áll egy emlékmű is: katona ölében haldokló rabot visz. A szobrot az amerikai hadsereg által felszabadított dachau koncentrációs tábor túlélői, és az ott meghalt rokonai emelték hálából. Ott sétálva a verőfénytől csillogó havas sárban, néztem az elhagyott kikötő felé, ahol a fű már legyőzte, s el is temette az elhagyott síneket, s ahol ódon kikötői sétányon pásztáztuk a várost. Még ott, a kikötő sarkában öltött fel bennem egy eretnek gondolat, mit félve írok most le, mert a mindent félre- és átértelmezni akaró elmék olyasmit is találnának benne, amit én belé se rejtettem. De hát ez egy napló, ahol az eretnek gondolatok is leírhatók. Nekem szépnek, arányosnak tűnt innen is, a Szabadságszobor mögül onnan is, a kikötőből a város és szememnek nem, csak a léleknek hiányzott a két torony a szépen ívelő acél-üveg hegyvonulaton. Persze egyáltalán nem gondolom, hogy így kellett volna eltűnniük, elfogadhatatlan, sőt felfoghatatlan tragikus körülmények között. Csak Babilonra gondolok. Az emberekre, akik valami határtalant, emberen túlit építettek, olyant, amit új és nagyobb hatású, a városból az ég felé törő jelképeinek szánták a tornyokat, a pénzügyi világ Babilonját, amely elhomályosítja a Szabadságszobrot is. És gondolok azokra, akik mindezzel a nagyravágyással semmit sem törődve, a két toronyban dolgoztak, mentettek, életüket is áldozva, s nekik a mindennapok szokott helyszíne volt a két épület. S néha, ünnepnapokon kilátogattak a Szabadságszoborhoz, messziről csodálva meg mindazt, mi magasabb, újabb, sugárzóbb, mint a Szabadságszobor, mindazt, aminek szépsége közelről érzékelhetetlen. Nekem még mindig a Szabadság szobor az Új Világ jelképe, a Szabadság örökifjú hölgye.

Könyvkávéházi barangoló

Az utolsó ott töltött napon tudatosult bennem: haza is kéne hozni valami ajándékot. Persze valami olyasmire gondoltam, amiben valamilyen New York-i jelkép megidézi a várost. Könyvre, kirakóra, képeslapokra, bögrére, pólóra gondoltam (ez utóbbit lányom kérte még eljövetelemtől). Persze ezért könyvesboltot kerestem. Találtam is hármat, három hasonló, de a magyar könyvesboltoktól elütő üzletet. Mindig is gondolkodtam, hogy milyenek lehettek azok a régi kanizsai, budapesti kölcsönkönyvtárak, amiket még a korabeli könyvkereskedők tartottak fenn. Nos, ha úvilági köntösben és úrkorszaki technikával is, de ahhoz hasonlókat fedeztem fel Manhattan-ben. Könyvesbolt, ahol a könyv mellett amerikai hosszú és európai presszókávét, teát, süteményt lehet fogyasztani, s ahol – ha nem is kölcsönzik a könyveket – senki sem szól azért, hogy órákig, napokig lapoz valaki szakkönyvet, újságot. Még kölcsönzésre emlékeztető momentum is akad: a megvásárolt könyvet jó állapotban és rövid időn belül (1-2 hét) fél áron, negyed áron vissza is veszik. Képeslapot, apró ajándéktárgyakat is vásárolhat itt az ember. Manhattan-ben vagyunk, nem számítottam olcsó könyvekre, nem is voltak olcsók. Nagyarányú, tömeges leértékelést sem tapasztaltam egyik helyen sem. Az árak? A szakkönyvek, kortárs szépirodalom ára (nem az exkluzív fotóalbumoké!) 50-200 dollár között mozgott (kötéstől, szerzőtől függően), ez nagyjából négyszerese a mai nem alacsony magyar könyváraknak. Viszont az átlagos kivitelű könyvek és a díszes albumok közt kisebb volt az árkülönbség, mint itthon. Kérdés: a szakirodalomban megtestesülő tudást értékeli-e drágábban, vagy a díszes albumok költségei alacsonyabbak-e? Persze ezek csak benyomások, nem komolyan vehető vizsgálat eredménye. Számomra csak annyi praktikus haszna volt e vizsgálatnak, hogy megállapítsam: nincs elég pénzem az ajándéknak szántakon túli vásárlásra.

Át a hídon – Kínába

A boltokat járva az is kiderült. A belvárosban minden drága, nemcsak nekünk, hanem kalauzunknak, a követségi munkatársnak is. Az ő javaslatára kirándultunk át az elérhető árairol híres Chine Town-ba, a kínai negyedbe. Kínai mindenhol van! Ahol nincs kínai, ott nincs olcsó, *A kínai nagy fal* itt egy üzletsor-utca, melyen a ruhák a manhattani árának háromnegyedéért, csokoládé, édesség harmadáért vásárolható, ahol lehet, sőt kell alkudozni. Utolsó napunk volt ez New York-ban, és itt, a amerikai József-városban európai lengyelpiac módra felszabadultan alkudoztunk, vásároltunk. A nyelvi nehézségek sem jelentettek problémát, mert megbocsátóbbak voltak az amerikai kínaiak angol sületlenségeinkért és értették a turisták bábeli alkusznyelvét. Valahol mégiscsak egy a világ.

New York – messze és közel

Sok apróság marad ki ebből a naplóból, és lehet, pár fontos dolog is. Mikor elindultam, azt gondoltam: messze van Európától New York, hiába a Helyszínelők, a Sex és New York, a Bronx-i mese, hiába a számtalan dal. Csak a felszínét ismerjük, és egészen másnak gondoljuk, mint a mi világunkat. Megjöttem, és azt látom: épp a felszínben más nagyon az újvilági és az ó-közép-európai valóság: színeiben, technológiáiban, álmainak merészségében. Vágyaiban, minden napi életében azonban nagyon is hasonló, egyre rohanóbb és követhetlenebb világ ez: akár itt. Akár ott.

Az ENSZ
palotában

Egry Tibor

Baráti literátusok, szabadkőműves testvérek és egyéb lelkes kultúr-ügyletek a zalaegerszegi páholy idején és tájékán

(1790-1820)

„Mit árthat gondolatainknak szabad kimondása? Csak azok a tévedések hintettek a nép közé meghasonlást és zenebonákat, amelyek a fanatizmust és superstíciót akarták szentnek tartani.”

(Orpheus, Vízöntő hava III.)

A felvilágosodás korának zalai, a nagyközönség által ismert története szinte egy ember, a keszthelyi gróf, Festetics György kultúrát gyarapító tetteire szorítkozik.

Pedig Zalában számos nagyformátumú egyéniség élt és alkotott maradandót a polgárosodás hajnalának idején. Szinte harcoltak a magyar nyelv és kultúra általánossá tételéért. Intézményeket hoztak létre, alapítványt tettek, nem meglekvedve az íróasztalfióknak készített álmoknál.

A korszak talán legérdekesebb egyesülése a művelt emberfőket tömörítő, szinte teljesen feledésbe merült zalaegerszegi, János rendi szabadkőműves páholy volt, pedig működése, annak megszűntét követően hosszan, még évtizedekig éreztette hatását.

Nem az utókor hálátlan, hanem a birodalmi politika döntései vezettek a feledéshez. A jakobinus összeesküvés valamennyi lenyakazottja szabadkőműves volt. Kell ennél meggyőzőbb ok a szilenciumra intéshez?

A szabadkőművességet a birodalomban, 1795-ben betiltották, és csak a söjtöri remete, Deák szívós munkájával kiharcolt 1867-es kiegyezés után gyúltak újra fények a magyar páholyokban.

Az újkori szabadkőművesség 1717-ben vette kezdetét, s Londonból viharos gyorsasággal terjedt, szinte végigsöpört Európán. Az első hazai páholy 1749-ben, Brassóban alakult és német nyelven dolgozott.

Az eredeti angol alkotmány kidolgozója Anderson lelkész volt, s a jó hírű, független férfiak Európa-szerte a szigetországból átvett regula szerint tevékenykedtek.

Most csak a történet szempontjából fontos Miskolc és Pest, valamint a Zalahoz közeli területek szabadkőművességét vizsgáljuk.

A miskolci „Az erényes világpolgárhoz” páholy alapításának éve 1782. A páholyba Kazinczy Ferenc 1784-ben nyert felvételt. A később körülbelül kétszáz alapfokú iskola elindítója, Kazinczy Ferenc 1785-ben, Bécsben, a szintén szabadkőműves van Swiententől kapta a tanfelügyelői stallumát, amiről természetesen akkor még az ifjú nem tudhatott. Hogy ebben az időben találkoztak-e a császárváros meghagyott három páholyának bármelyikében, nem tudni. A tanfelügyelő és későbbi nyelvújító a páholyban felvette az Orpheus nevet. Nem sokáig dolgozhattak. II. József 1785-ben kibocsátott Handbillejt-jé – pátense – a szabadkőművesek működését csak királyi székhelyeken engedélyezte. A páholyt hivatalosan 1788-ban oszlatták fel véglegesen. A királyi székhelyeken – Buda, Pest, Pétervárad, Károlyváros, Zágráb, Nagyszében, Báticasék (katonapáholy) – dolgozó páholy-névsorokat a hatóságoknak be kellett nyújtani. Az egyes páholyok tevékenységében résztvevő testvérek számát Bécsben 180-ra korlátozták.

A páholyösszevonásokat gyorsan végrehajtották. A császár pátensével a külföldhöz kapcsolódó szálakat is elvágta.

Az okmány hangneme lekezelő:

„Minthogy biztos rend és vezetés híján semmiféle jól szervezett társadalom nem létezhet, szükségesnek találom, hogy következő szándékomat önökkel tudassam, hogy adják ki a tartományi hivataloknak, melyek azt pontosan végrehajtani kötelesek. Az úgynevezett szabadkőműves társaságok, melyek titkai számomra éppoly ismeretlenek, mint amennyire szemfényvesztésük megismerésére kevés kíváncsiságot éreztem, egyre szaporodnak, és már a legkisebb városokra is kiterjednek, e társaságok, ha teljesen magukra hagyatkozhatnak és nem állnak ellenőrzés alatt, erkölcsi fertővé válhatnak, ami a vallásra, rendre és a közérkölcsekre veszélyes”.

II. József regnálásának kezdetén a szabadkőművesség élvezhetett némi megtűrt támogatást. Reformjai

végrehajtásához ugyanis maga is támogatásra szorult. Hatalmának megszilárdultával a mozgalmat is ellenőrzése alá vonta.

A pátens kibocsátásával egy időben, az addig Berlinhez tartozó provinciális páholy helyett, parancsra létrejött a független Osztrák Nagypáholy. A birodalomban a többi nagypáholy osztrák provinciális páhollyá lett – a magyar is, a bécsi udvar szigorú ellenőrzése alatt állt.

A tapasztalt testvérek felismerték, hogy a legázolást már csak a teljes betiltás követheti.

1785 után a még részben meghagyott szabadkőművesség a nemesség mellett a kialakuló értelmiséget is vonzotta. A főurakkal, nagybirtokosokkal, rangos megyei tisztviselőkkel karöltve már a felvilágosodásnak elkötelezett írók, egyházi férfiak és kisnemesek is keresték a „világosságot”.

Az 1785-ös tiltás nyomán a miskolci páholyban kialakultak a fények. Pesten azonban – lévén királyi székhely – a mozgalom tovább tevékenykedhetett. Pálóczi Horváth Ádám kora irodalmi életének népszerű alakja volt. Az ügyvéd, mérnök és ismert költő már 1786-ban szabadkőműves kívánt lenni. Kazinczy, a közben barátta lett Horváth Ádámot is ide ajánlotta a következő évben, akit hosszan – három évig – egzamináltak, és a Magnanimitatem (Nagylelkűséghez) páholyban csak 1789 őszén avatták szabadkőműves testvérré. Kazinczy a november 19-i felvételnél nem volt jelen. A hírt Pálóczi rövid versben tudatta. Kazinczy, Aranka György kolozsvári íróhoz írt leveléből tudjuk, hogy ő a testvérré fogadott Pálócziak „keresztapaként” az Arion nevet adta.

Kazinczy szülőföldjét nem hagyta oda, s Kassán előbb Magyar Museum, majd Orpheus néven a szellemi élet színéjéjé felvonulatát folyóiratot alapított.

Kazinczy Arankával kibontakozó sűrű levelezése irodalmi és nyelvi kérdésekkel foglalkozott. Baráti és testvéri tett, amikor Kazinczy Arankát hívta az Orpheus munkatársának, mikor megtudta, hogy szintén szabadkőműves. 1790. január 25-i levelében megvallja: „én a Miskolczi virtuosus Cosmopoliták Tagja vagyok. A páholy mindazáltal dolgozni régen meg szűnt; mert Előljáró Atyátokefiak el-széledtenek és a Fejedelem rendelése gátlást vetett barátságos öszvegyüléseinknek. Azólta munka és páholy nélkül vagyok.”

A két folyóiratból összesen három, hézagos évfolyamnyi kiadvány született. Ma is a kor legfontosabb irodalmi dokumentumai.

A pesti páholy szónoka – az alkotmány óre – a polihisztor Nagyváthy János volt. Felvételekor, magvas szónoklatával Horváth Ádámot is az ő hivatala volt üdvözölni. Három évre rá Keszthelyen Festetics komoly gondokkal küzdő gazdaságának feltámasztója lett. Az ott töltött fél évtized alatt (1792-1797) Nagyváthy tanácsára és kidolgozott tanrendjének megfelelően, Festetics megalapította a kontinens első mezőgazdász főiskoláját, a Georgikont. A kezdéshez Nagyváthy a tananyagot 1132 oldalon, két kötetben fektette le. Az eleinte saját gazdaságnak képző intézmény pár év alatt országossá lett. Az ott tanult mezőgazdászokat kiváló tudással felvértezve bocsátották útra, hiszen az egykori sárospataki diák, főiskolai jog- és teológiahallgató Nagyváthy a legjobb európai alma materekben szerzett tudását – Pest mezőgazdasági szaka után Bécs, és Brüsszel – adta tovább. Szintén Nagyváthy az értelmi szerzője a csurgói református gimnázium 1792-es alapításának. Festetics birtokán így létrejött a teljes pedagógiai vertikum; iskola, gimnázium, főiskola.

A munkaadó, Festetics még Bécsben lett Helikon néven szabadkőművessé, ahol a birodalom legnagyobb szellemi kapacitású társaságában találta magát. Az ifjú gróf már felvételekor is művelt és nagy tudású egyéniségnek számított. Az ott hallottak-tanultak nagyban formáltak és meghatározták későbbi emberi, szellemi és országgyarapító tetteit. Mozarttal ápolt, akkori személyes kapcsolata a páholyokból datálható. A gróf a császárvárosból nemcsak hangoztatott, hanem papírra is vetett nézetei miatt, miszerint békében a magyar huszároknak jobb lenne magyar földön állomásoznia és magyar nyelven, magyar tisztek vezénylete alatt szolgálnia, kegyvesztettként távozott. Visszavonult Keszthelyre, ahol gazdálkodott, s megkísérelte rendbe tenni óriási birtokát. Kétséges, hogy a vállalkozás Nagyváthy nélkül sikeres lehetett volna.

Az első szabadkőműves páholyalapítási hullámból – a nagy felfutás idején – Zalaegerszeg kimaradt. Nem úgy a horvátországi Varasdin (Varasd), ahol több páholy is alakult, s az egyik a Draskovics által kidolgozott magyar szabadkőműves rendszer szabályai szerint működött.

Az 1785-ös tiltás a varasdiaknak sem kegyelmezett. Az öt évvel később kiadott türelmi rendeletből a szabadkőművesek levonták a következtetést; eb ura fakó, a tiltás kioltatott.

Nosza ugrottak nyomban, az oszlopokat felállítani. Mivel a varasdiak eleje már Zalaegerszegen tevékenykedett, úgy döntöttek, a tudás lángját Zalába mentik át.

Horváth Ádámot, a Pálócziak kérték, hozná a regáliákat Egerszegre, mert anélkül bajos a munka. A kérést teljesítve majd bajba keveredett, mert a páholy szimbolikus tárgyait az éj leple alatt gyalog kellett menekítenie, s a kackiásnak tervezett kivonulásból nem lett semmi. A tényt önmagában említi. A részletekkel adós marad. Nem kizárt, hogy voltak feljegyzések, de azokat a páholy iratainak a Tátika csúcsa alatti hamvasztásakor tűzre vetették. A páholyzabályt Kéménd várába rejtették. Az elővigyázatosság nyeresége, hogy „csak” az édesanyjánál időző Kazinczynál kopogtattak

a darabontok, s vetették – nem ok nélkül – vizsgálati fogságba, majd ítélték halálra, amit hamarosan életfogytigra váltva „kegyelmeztek”. Kurtavas, Spielberg/Brünn-Brno, kufsteini várfogság, majd Napóleon elől futva evakuálták, hogy még Munkácson (Munkacsevo) is raboskodjon egy fél évtizedet.

Egerszegre is kivonultak a vizsgálók, de a testvérek kibeszélték magukat. A Város sokat tapasztalt jurátusai kifogtak a szűrés tekinteteken. A csalafinta kérdésekre is okos válaszokat adtak. Spissich János alispánt szorongatták meg legjobban. Ő csak hosszabb tortúrát követően maradhatott szabadon, mert nem könnyen, de szívós kitartással, végül is kibeszélte magát. Nem hittek neki, de kifogni sem tudtak rajta.

Kudarcs esetén elnéptelenedett volna a táblabíróság.

Spissich nem sokkal később a hírt terjesztendő többször is írta; nincs már páholy Egerszegen. Ki mit hitt belőle akkoriban, lényegtelen. Legalább a nyílt zaklatásnak vége szakadt.

A felvilágosult szellem megmaradt, s a páholy addigi három aktív éve alatt tettek annyit, hogy volt mit életben tartani.

Mikor Pálóczi kalandosként elhíresült útjáról megtért, a páholy berendezése és az általa „menekített” regáliák hamar a helyükre kerültek, és szinte azonnal, még 1790-ben megkezdődött a munka. Az alapítók között csak egy, a gyógyszerész érkezett az 1785-ös pápens parancsára elaltatott varasdi páholyból. A független és jó hírű férfiak „koszorújához” – így Kazinczy – más páholyokból (Miskolc, Pest) csatlakoztak. A tagság majd fele újonnan felvett testvér volt.

Az egerszegi értelmiség hivatalban, oktatásban, kultúrában a magyar nyelv általánossá tételét szorgalmazta. A páholyba tömörülés, a szervezettség és az ott uralkodó humanista progresszív szellem lelki töltést adott a nem könnyű küzdelemhez. A váratlan és meglepő lépésekre kész Bécs úgy kívánta magához ragadni a kezdeményezést, hogy a türelmi rendelettel – az egyetlen, amit II. József, a kalapos, halálos ágyán nem vont vissza – számos jogot visszaadott. Ezzel két legyet ütött.

Horváth 1790 tavaszán Kazinczyt és testvéreit még noszogatta a magyar nyelv hivatalossá tételére, de több megyében tett útja rádöbentette, ha az elnyomott tartományként kezelt országunkban a régi jogok és alkotmányos rend visszaállításáért harcolnak, ahhoz pedig a latin nyelvűség tartozik, tehát a honi nyelvért kiállítás, a jogok megszerzése ellen való, s a kígyó a saját farkába harap.

„Ennélfogva, nehogy a magyar nyelv sürgetésével magukat a régi institutiókat támadják, s azáltal veszélyes praecedens alkossanak, Magyarország liberális férfiai egyelőre lemondtak anyanyelvük behozataláról, csak hogy a régi institutiók teljes helyreállítását követelhessek.” (Abafi, 1900).

Ezzel az alakulófélben lévő páholy dilemma elé állította, amit huszárosan oldottak meg. A latin nyelv – ami ugye alkotmányossá kell, hogy legyen – használata mellett döntöttek, s mindvégig így dolgoztak. Magyarországon 1844-ig a latin volt hivatalos nyelv. Ezek után érthető, hogy 1790 után a pesti páholy is a latinra váltott. A történet kesernyés iróniája, hogy addig magyarul, Draskovics, Varasdról örökölt rendszere (observanc) szerint dolgoztak, s mikor a kilencvenes években elterjedő templomos szertartásra váltottak, ami német nyelvű, hűen a honi viszonyokhoz, tértek vissza a latinra. 1792-től az egerszegi Jó tanácshoz is eszerint dolgozott. A teljes, tehát törvényes és tökéletes páholy-engedélynek ára volt.

A magyar nyelv jogai is megadattak, mert „II. József a magyar nemzet kívánalmainak nem tudott többé ellenállni. Visszavonta rendeleteit, s ezzel helyreállt a régi alkotmányos állapot, sőt néhány hónappal később – már II. Lipót alatt – a magyar nyelv is diadalra jutott”, magyarázza Abafi. Lelkendezését nem kell félreérteni, mert nyelvünk kizárólagosan hivatalossá csak 1844-ben, a II. törvénycikkkel lett.

A Bona consilii - Jó tanácshoz páholy tagjai voltak:

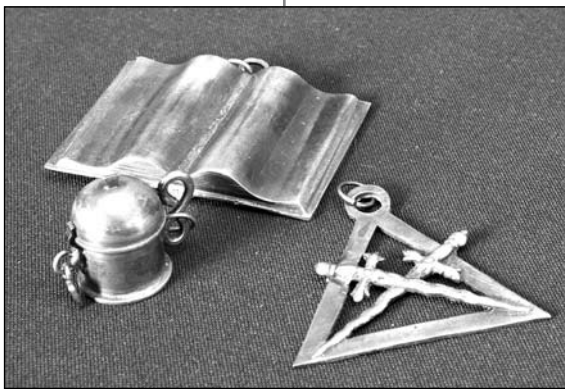
Japprai Spissich János - Terentius, zalai alispán főmester
 gróf Althan Mihály János - Barclajus, cs.k.udvari kamarás és zalai alispán főmester helyettes
 Sárdi Somssich Lázár - Mirabeau, táblabíró szónok
 Pálóczy Horváth Ádám - Arion, zalai táblabíró (Arion eques a duobis tulippis) titkár
 Mlinarich Lajos, zalai másod-alispán I. felügyelő
 Pallini Inkey Imre, zalai táblabíró, utóbb alispán II. felügyelő
 báró Ghilányi János, kapitány szertartásmester
 Laky István - Ingenui, csatári plébános kincstáros
 Csány Bertalan, táblabíró
 csányi Csány Ferenc, vas megyei szolgabíró (Csány=Zalacsány)
 Csernovics Ádám, nyug. udvari titkár
 Györfalvi Csépan István, ügyvéd

Hartl József, varasdi gyógyszerész (később illuminátus Bécsben)
 Horváth János, plébános Keszthely (1793 után), később fehérvári püspök
 Kazinczy Ferenc - Orpheus, (1792-) kilépett a kassai páholyból, majd affiliált.
 Király (Kral) József, kamarai inspector Lepoglava (1792-től Túrján gazdatiszt)
 Kozits István, táblabíró
 Mezőszegedy Szegedi János, felsőőri prépost
 Nádasdy Sárközy István, somogyi főadószedő
 Nagy József, kanonok - szombathelyi prépost (1797-ben, tehát a betiltás után iniciált)
 Nagyváthy János, a munkákat sub rosa látogatta, de nem affiliál
 Répási Ferenc, aljegyző (1793)
 Rosty János, plébános Keszthely
 Sárközy István, somogyi főadószedő
 Skublich Károly
 Tubolyszegi Tuboly László, zalai főszolgabíró
 Varga László, táblabíró, nemesapáti birtokos
 Vásárhelyi Sámuel, győri református lelkész

A fiókpáholy Füred-Arátson dolgozott, ahová az egész országból eljártak, és ahol az örökké nyughatatlan, szerencsétlen sorsú Martinovics is megfordult. A jakobinus összeesküvés kihallgatásai során, még Festeticset is bemártotta, pedig Keszthelyen néhányszor csak ebéden járt, ahol a gróf, nem beszélt vele semmiről, ami később felhasználható lett volna. Sebaj, az ellentmondásos személyiségű Martinovics kerekített néhány vad történetet. A jegyzőkönyvekből kiviláglik, mintha kérkedett volna mozgalmának nagyságával, azt a többszörösére nagyítva.

Szinte beteges nagyzolása felért az öngyilkossággal. Mit sem törődött vele, talán fel sem fogta, hogy másokat is magával ránt a vérpadra.

A zalaegerszegi páholy munkájának középpontjában a magyar irodalom, színjátszás és annak megújítandó

Szabadkóműves
relikviák

nyelve állt, de a háttérből, Spissichcsel az élen, a sajtószabadságért is megtették a magukét és Hajnóczy keze alá dolgoztak.

Kazinczy már az Orpheusban kinyomatta: „Csak azok a tévedések hintettek a nép közé meghasonlást és zenebonákat, amelyek a fanatismust és superstíciót (babona – szerk.) akarták szentnek tartani”. A páholy pont ezen munkálkodik, a költő elemében érezheti magát.

A Magyar Játékszíni Társaságért és nyelvünk „gyarapértására és előmozdítására” végzett gyűjtésük Festeticsnél és sógoránál, Széchenyi Ferencnél (mindkettő szabadkőműves) sikerrel járt. Előbbiek támogatták egy népfelvilágosító tudós társaság gondolatát is.

E program része a később ötödfélszáz énekként, több mint két évtizednyi munkával összeállított énekgyűjtemény, melynek fele nép-, a többi műdal. Nem kevés Pálóczi szerzeménye. A szöveg többektől származik, de a melódia az énekekben mindig jeleskedő Pálóczit dicséri.

Már a páholy munkák kezdetén létrehozták az Orphinalis Deputatio-t, az árvákat gyámolító egyletet. A régióban páratlan intézményt Tuboly és Mlinarich vezette. A bizottsági munkában Pálóczi Horváth és Inkey jeleskedett.

Az 1800-as években Horváth János elnökölt, aki később zalai tapasztalatai alapján katolikus püspökként megszervezte Fejér és Veszprém árvaellátását.

Később Pálóczi Horváth, Somogyba településekor zalai mintára megszervezte a reformátusok segélyező pénztárát. Ő már nagyobbat markolt. Nemcsak árvákat, hanem özvegyeket, sőt idős lelkészeket is támogattak.

Az alapítvány még a XIX. században is működött, sőt tevékenységét kiterjesztették a nem árva szegény sorsúakra is.

A szabadkőműves szimbólumokról szinte teljes képet ad Pálóczi Horváth XXX. születésnapjára – kissé megkészt – Bécsben metszett képmása. Az eredeti Kéri Zsigmond-olajképből csak a kőműves páholyokban használatos kör formájú bijout helyettesítő rajz maradt. A karimán, ahol a páholy neve szokásos, „Horváth Ádám XXX Eszt. korában” felirat olvasható. A metszet ugyanis születésnap ajándék

Jobbról a költőre utaló babérszörű, amit erősít a lant, az énekmondók jele. Horváth 1792-ben már dolgozott az ötödfélszáz éneken. Azokat a páholyban nem egyszer dalolták. Egyes darabjai, „Sári rózsám”, és „Bácsmezei Manczi lakodalma” a Heliconi Virágok 1791-es évkönyvében korábban is megjelentek.

A kép alsó fele hemzseg a szabadkőműves jelképektől.

Jobbról csiszolatlan – ahogy az újonnan felvett érkezik –, balról csiszolt kő – amivé mesterként lesz a szabadkőműves. A csiszolatlan kővön delfinen lovagló Arion. Pálóczi csiszolatlan kő, azaz inas korában lett Arion. A kép alatti Ovidius-idézet is Ariont éneklei. Köztudott, s már említettük, hogy Pálóczinak az Arion kőműves-nevet Kazinczy adta.

A baloldali csiszolt kővön koponya. Jelentése kettős. Az inassá avatandót a felvételnél figyelmezteti az elmúlásra. A mesterek ideje kimért; memento mori – emlékezz a halálra, a kimért idő véges, hát jól sáfárgodj vele! Jele a koponya. A kővön a pergamen felirata: „A lélek halhatatlansága”. (Csak nem az egerszegi páholy jelszava?) A kő mellett a körző és derékszög. Mindkettő szabadkőműves jelkép. A csiszolt kő előtt a János rendi páholyokban elmaradhatatlan nyitott könyv – a könyvek-könyve. A Bibliát munkán mindig János evangélistánál nyitják.

A késő barokkban és a felvilágosodáskor a nyitott könyvre átlósan helyezett kard a személyes nemesedés, az igazságért tett fáradozás szabadkőműves jelképe volt.

A képen az írásra helyezett kard a nyitott könyvre merőleges. A kard a templomőr (a páholy őrzője) jele.

Pálóczi Egerszegen titkár volt. Jele, két egymást – András-kereszt módjára – metsző penna. Lehet, hogy előbb pesti páholyában templomőr lett volna? Ha igen, Kazinczy tudta, és biztosan nem tévedett.

Az allegorikus kompozíció ugyanis tőle, Orpheustól származik. 1792 májusában barátjának és testvérének Arionnak írta, a próbanyomat megérkezett, amit sietve tovább küld. Reméli, testvére elégedett lesz a Bécsben az ő rajza alapján végre elkészült metszettel, és nem veszi rossz néven, amit összehozott. A biztonság kedvéért néhány jelképet azért tisztáz.

A levél szövegéből nem idézünk, mert Kazinczy ismerte a cenzúra természetét. Az említett jelekhez „magyarázatul” idegen, megtévesztő jelentést fűzött. Pálóczi úgy is értette. (KAZ. lev. II. 281.)

A képcske a kőműves szimbolika tárháza és filozófiájukról, lelkiségükről sokat elárul.

Megdöbbenőnek tűnik a csiszolt kő homloklapján a félig pergamen alá rejtett átlós férfiarca. A Kazinczyról készült metszetekkel összevetve, a hasonlóság kísérteties.

Orpheusról tudjuk, kiváló grafikus volt, és sok kortársát megörököltette.

Az arcvonások a szabadkőművessé avatás dátumának számjegyeiből (17- 19. 11. 89.) komponáltak, ami az akkoriban még élő, több száz éves, a piktúrában divatos játék volt.

A zalai szabadkőművesség kissé „titokzatos” alakja Helikon (Festetics György). Keszthelyre megtérése után munkán részt nem vett, legalábbis az igencsak foghíjas dokumentumok nem tanúskodnak róla. A kastélyban szabadkőműves munka nem folyt. A nagyszámú személyzetbe könnyen csempészhetek volna téglát. Festetics körültekintő és bölcsen

óvatos életvitele indokolt volt. Nem kockáztatta nagyszámú, szinte forradalmi, korát messze meghaladó terveinek megvalósítását.

A kis híján jégre tett gróf, 1797-ben, bécsi illetlenségeit tetézve, mégis megszólalt, amikor a franciák elleni katonai kiállást ellenző Zala megyei küldöttekhez csatlakozva, aláírásával is megerősítette azok elutasító döntését. A reakció nem maradt el. Rangjaitól megfosztották, a császárvárosból kitiltották. Arról nem szól a fáma, hogy a grófnak szándékában állt volna bármikor is Bécsbe látogatni. Spissichet örökre leváltották, Tubolyt törölték, Mlinaricsot eltiltották, gróf Athant megdorgálták.

Ez már nem a jakobinus-nyakazás a budai Vérmezőn. A módszer kifinomultabb. Egerszeget szellemileg kívánták lefejezni. A fenyítés az „alvó” páholyoknak is szólt. Nem számoltak azonban a zalai összetartással és állhatatossággal. Az erdőségei és nem szelleme okán sötétnek nevezett Zala szabadkőműves páholyának rituálé szerinti munkái – szabadkőműves szóhasználat szerint – „szabad ég alatt” tovább folytak, de helyüket váltogatták. Egerszeget az összejövetelek ritkultak. Gyakran a félreeső nemesapáti Varga-kúrián dolgoztak.

Spissich visszavonult Görbőre. Ott gazdálkodott és írt, írt.

Az új századot – a XIX.-et - köszöntő, a hagyomány szerint 1799 utolsó napján papírra vetett költeménye kétségekkel teli:

„Vérengző fellegekből látszatik derülni
Hajnalod, új század! S a világ hevülni
Nehéz szülésére váratlan dolgoknak:
De boldog leszen e formájok azoknak?
Nem felelsz, s bennünket inkább hagysz kétségbe,
Hogy tovább is éljünk csaló reménységbe...”
(Hazánk s a külföld. 1866. 52. szám.)

Korabeli krónikások szerint a Jó tanácshoz páholy főmestere „mint ember és jellem, kitűnő szónok, kortársai között elismert politikai tekintély s jogismerete annyira közmondásos volt a hazában, hogy annak távoli részeiből, sok szövevényes jogi kérdésben tanácsért hozzá fordultak, s ha másoknak nem sikerült, ő tisztára vezette a bonyolult kérdéseket.” (Bátorfi 8. p.)

1804-ben megtért a fénybe, az „örök keletre”. Pálóczi sírverse anonim, éppen azért felkeltette az éber cenzorok figyelmét. Azonnal gondosan indexre tették s ennek okán majdnem teljesen feledésbe merült. A szerzőségét hamar kiderítették, de a költőt, kivételesen nem bántották. A testvérek elmentét „mausoleumi versek”, „emortális levelek” (Kazinczy lev. XII.) formájában megénekelni mindig a páholytitkár, Pálóczi dolga volt:

Egy ismeretlennek gyászos gondolatjai
Jáprai Spissich János koporsójánál

Hogy ennél a sírnál jártam minapában
Négy asszonyt láttam itt: kettőt gyászruhában,
Más kettőt ellenben színesbe öltözve;
Sírtak a gyászosok – amazok ellenben
Kétséges arczával néztek a verembe –
Az egyik gyászostól kérdeztem neveket.
Ösmerni akarván, azokat, ezeket:
„É n a H a z a vagyok – úgy mond – ez mellettem
Az E r k ö l c s: -leghivebb fiamat vesztettem
S p i s i c h b e n, - az erkölcs példáját mesterét,
És a múlt századnak egy remek emberét.
Amazok ellenben a fényes ruhások
(mint a Győzedelmes bajnokok szokások)
Egyik az i r i g y s é g meduza hajával
Másik az ü l d ö z é s hosszú korbácsával.
Ünnepelni jöttek estét e megholtnak
De nyitva találták födelét a boltnak,
Egésze eltelve kétes borzadással,
Lgy tanakodtak most suttozva egymással

Irtózom ránézni! a kit ostromoltam!
Én meg felel amaz, bánom hogy bántottam!!

Még ezeket halom a H a z a szájából.
Nézek! Hát a holtak tisztos homlokából
A „H a l h a t a t l a n s á g” egy lepke képében
Föl száll, - és azt mondja csendes röpültében:
Hasztalan! Vége van mint minden más nagyak,
N a g y l é l e k ! itt lakni tovább már nem hagynak,
De majd egy két század bizonyoságot téssen:
Hogy S p i s i c h még itt is halhatalan léssen.

Alapítványukat tovább ápolták, és széttelépülésük során sem szakadtak el egymástól. Mi több, még olyan testvérek is, akik sohasem dolgoztak Zalaegerszeg keletén, segítették a munkát. A Csurgóra költözött – a gimnázium könyvtárát gondozó és gyarapító – Nagyváthy is ezek közé tartozott. Érvényesült a Kazinczy által papírra vetett hitvallás: „Én nekem a kőművéség oly társaság, a mely egy kis karikát csinál a legjobb szívű emberekből, melyben az ember elfelejti azt a nagy egyenetlenséget, a mely a külső világban van, a melyben az ember a királyt és a legalacsonyabb rendű embert testvérenek nézi, a melyben elfeledkezik a világ egyenetlenségei felől, s azt látván, hogy minden tagban egy lélek, t. i. jónak szeretete lakozik... a melyben sokkal biztosabb barátokat lel, mint a külső világban, a melyben kiki igyekszik embertársainak nyomorúságát a szerint, a mint tehetsége engedi, könnyíteni, a melyben kiki... atyafiait munkái, példái által tanítani tartozik... Meg vagyok győződve, hogy ez a legtökéletesebb iskolája az emberi szívnek.” (Aranka Györgyhöz írt levele, részlet).

Mikor 1798 tavaszától Csokonai a megválasztott csurgói gimnáziumigazgatót elhúzódo jénai tanulmányai okán helyettesíti, júliusban Festetics a „Cultura vagy Pofók” darab, diákok előadta bemutatóján, már előadás közben, a produkcióba applikált Rákóczi-nóta miatt, keményen megfeddi a költőt, hogy a titkosrendőrséget nyakára hozza, és dühösen felvilágosítja, mily felelőtlen, a veszéllyel játszik és más bőrre fejjel megy a falnak: „Uram, az ilyenekért az iskolánkat is széjjelhányhatják”.

Csokonai még ősszel sem tudta megengyhíteni, pedig a Karnyóné Helikont ugyancsak mulattatta. A költő ideje lejártával, a magas színvonalra fel – szinte csodát művelt –, több hónapos hosszabbítást kapott, s csak a következő év koranyarán, most már békével, váltak el. Kapcsolatuk később is megmaradt.

A látszólag visszavonultan élő, nagy ügyekben szótlán, tetteiben annál aktívabb Helikon hatalomnak adott válaszai mindig világosak, de támadásra soha nem adott lehetőséget.

Ellenreformáció, császártól kötelező a főúri kastélyba a templomépítés?

-Megkapjátok!

A katolikus főrend a teljesítést 1804-ig húzta – csak a felszentelés előkészületeivel eltelt két év –, és a kápolnányi templomot az akkori szabadvóművesek által fontos és tisztelt szimbólum ékesíti.

Padsorokat nem építettek. A széksorok a fal mentén két oldalt hosszában, akár egy páholyban. Közben nem volt rest, hogy hívó katolikus létére református gimnáziumot alapítson. Nagyváthy öt éves szerződésének lejártával, mivel ott minden rendben funkcionált, Keszthelyt elhagyta. A gyakran nem jóhiszemű történetek kerekített találgatások nyomtatásban máig fel-bukkannak.

A gróf mindinkább iskoláinak élt. Dolga akadt elég, mivel a régebben alapított keszthelyi, magániskolaként működő, katolikus gimnáziumot szinte megszakítás nélküli hajmeresztő intrikákkal próbálták ellehetetleníteni.

Tény, hogy Helikon és Nagyváthy szabadvóműves testvérek voltak. Utóbbi feladata végeztével – ő mily véletlen – Csurgóra távozott, ahol ház várta. „Nagyváthy János úr nyugalomra tétetni kívánván annak Csurgón egy ház 40 hold szántófölddel 12 kaszás réttel Ő Nagyságától inscriptio képpen adattatik.” (864. directorátusi döntés, 1797. szeptember, 27-én). Nagyváthy nyugdíjazásakor 1.000 forint lelépést, s a következő évben ugyanennyi készpénzt kapott. Festetics a házat lakályossá tette. Még tíz marhára elegendő istállót is építtetett, s Nagyváthynek élete végéig évente tizenkét öl fát rendelt. Az új gazda, bizonyítva, hogy nemcsak az elmélet, hanem a gyakorlat mestere is, a 40 holdon pár év alatt „földi paradicsomot” teremtett. Feladata – látszólag – a gimnázium könyvtárának ápolása, gyarapítása volt (1818-ban magánkönyvtára is már 400 kötet). Helikon 41 évesen „nyugdíjazott” kőműves testvére az intézménynek valójában bújtatott gondnoka volt, s a felvilágosulás szellemének lángját őrizte. A keszthelyi „összekülönbözés” tárgya Nagyváthy a jakobinus mozgalomról vallott nézeteiből fakadt, amit néhol nem elég körültekintően, fennen hangoztatott. A stílust a gróf nemcsak plebejusnak, de veszélyesnek is ítélte. A sokat tapasztalt Festetics, a zseniális polihisztor mezőgazdász annak, valamint saját biztonsága érdekében, a „lázadozó” tehetségéről le nem mondva, „eldugta” Csurgóra. A látványos, kissé színpadias szakítás a külvilágnak

szólt. Festetics nagyon is tudta, kire s miért bízta szeretett intézményét. Nagyváthy, még mint jószágigazgató, irányította nemcsak az intézmény szervezését, hanem az új épület felhúzását is. Az 1797 őszi eső használatba vételt már helyi lakosként irányította. 1818-ban – az érkezése utáni 21. évben (!) – mint intézeti inspector készítette a rendtartást. A mezőgazdász nem hazudtolta meg önmagát. A professzori fizetés fontos elemeként rendelkezett az aratási és szüreti részesedésből. Négy, máig emlegetett jelentős művét 1817-1822 között Csurgón írta. A kötetek metodikailag felépített rendszere – tekinthetők a Georgikon második generációs tankönyveinek is –, átfogja az agrárgazdálkodás valamennyi főbb területét; gazdaszti, termesztő, tenyésztő s még a gazdasszony teendőit is. Utóbbi 1818-ból származik, amikor Pálóczi zalai költőnőket gyámolít. Érdekes időbeli egybeesés. A női egyenjogúság első gyakorlati lépéseit két szabadkőműves testvér egyengeti. A gyümölcs bő nyolcvan évvel később beérett, mikor a szabadkőművesség szívós kitartással Magyarországon elérte a nők választó jogát.

Fentiekből kiviláglik, hogy a felvilágosodás szabadkőművessége nem ördögtől való, sőt...

Zalai megtelepedésük mindenképpen áldásos volt, mivel az akkor legfontosabb kérdésekre választ tetteikben adtak. Főleg a jog és a nyelv bizonyult legfőbb küzdelmük színterének. 1784 óta a németnyelvűség monarchia szerete, kötelező volt – ezzel kirántva a talajt a latin nyelvű magyar és lengyel közigazgatás alól –, s az 1790-es visszavonásig a magyarul gondolkodás, a kapcsolatok életben tartása is a napi gond számba ment.

A páholynévsor önmagáért beszél. Aki nem volt a jog avatott tudora, az írt, vagy verselt – gyakran egykor maga is jogot és teológiát tanult –, és a műzsák legfelkentebb kegyeltjei közé tartozott. Aki a megye, vagy az ország asztalánál igyekezett kedvezően alakítani a társadalom és politika túl kacskaringós útját, szintén gyakran figyelemreméltó irodalmi és költészeti vénáról tett tanúbizonytságot.

Valamennyien széles látókörű lokálpatrióták voltak.

A páholyban a nemesség és a polgárrá alakuló értelmiség hangoztatott mind megegyezőbb közös véleményét. Ez felért a tudati forradalommal. Közös gyarapító tettük közül nem egy évtizedekig hatásos maradt és nagyban segítette Zala fejlődését.

A kőműves felvételek a páholyba egyenetlen felületű csiszolatlan kőként érkeznek. Feladata saját kővének – ami önnön maga – csiszolása, hogy az emberi tudás szimbolikus szent templomának hasznos építőköve legyen.

A zalaiak kis kőműves műhelye a magyar felvilágosodás egyik jeles építő páholyává lett. Maradandó művüket, világi keretek között, a nagy nyilvánosság előtt nem hajthatták volna végre. A csendes és szívós, egy filozófiából, a nem pártoszos humanizmusból fakadó egységük tette a köz gyarapítására képessé a kis csapatot.

Páholyuk tevékenysége a reformkorba torkollott. Harminc év kellett ahhoz, hogy polgárjogot nyert gondolatá, majd újabb évtizedekkel később gyakorlattá váljon, amit Zalaegerszeg keletén a páholyban megálmodtak.

Mire a páholy gyertyafényei kihunytak, általánossá lett az, amit egykor csak zárt körben és halkán, majdnem titokban tervezhettek, majd még nagyobb titokban, cselekedhettek a kezdeményezők.

Ateistát föl nem vettek, s azóta sem teszik. Az egyesülés zártsága, ami a tudatlanokat nem egyszer dühödt és elvakult támadásra készíti. Mégsem történik semmi, a szabadkőművesek évszázadok óta – ahogy ők mondják –, halk kalapácsütésekkel építik a humanista tudás templomát. Nem meglepő, hogy a közjük beférkőzni nem tudó anyagi világ dühíthik.

Gyakran birodalmakat átfogó összeskűvést varrnak a nyakukba. A Habsburgok még beérték egy jakobinus összeskűvés elfojtásával. Fejlődünk, szép távlatok...

Nincs értelme és haszna a pro és kontra sárdobálásnak sem. A tény tény marad; a zalai szabadkőművesek nélkül szegényebb lenne a felvilágosodás koráról alkotott kép.

Zala pedig – nem túlzás – ma is büszkén tekinthet szellemformáló eleire, akik a kis lángokból tartósan lobogó tüzet raktak, melynek allegorikus alakja, a keszthelyi Helikon kastély kápolnájának bölcsességistennő szobra, Zsófia, akinek tenyerében ott világít az kiolthatatlan tudás lángja.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

- Ludwig Abafi (Abafi Lajos): Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn – A szabadkőművesség története Ausztriában és Magyarországon (német nyelven)
- I. Budapest, 1890. 356p. szerző kiadása
- II. Budapest, 1891. 366p. szerző kiadása
- III. Budapest, 1893. 390p. szerző kiadása
- IV. Budapest, 1893. 382p. szerző kiadása
- V. Budapest, 1899. 381p. Martin Bagó & Sohn
- Abafi Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon. Bp. 1900. Schmid H. 440 p.
- Abafi Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon. Bp. 1993. Akadémia kiadó. (Az 1990-as kiadás személy, és helynévmutatóval kiegészített reprintje.)
- Nagyváthy János szabadkőműves munkái:
- Friedrich: De la plume – versfordítás
- Tsillagok forrásibul való polgári jövendölés Lengyelországra
- Vallás-tserelés, avagy világ böltsnek, egy Jésuitának és egy Hazafinak arról való beszélgetések: ha vallyon szabad-é az embernek vallását, a melyben született, meghányi-vetni, és van é szabad választása, azt, ha hibás, jobbal feltserelési?
- A tizen-kilencedik százban élt igaz magyar hazafinak öröm órái
- (Valamennyi 1790-ben Pesten datált)
- Nagyváthy János mezőgazdász tankönyvei:
- Magyar gazdatiszt 1817.
- Magyar practikus termesztő 1818.
- Magyar házi gazdaszony 1820.
- Magyar practikus tenyésztő 1822.
- Lennhoff, Eugen: Die Freimaurer. Geschichte, Wesen, Wirken und Geheimnis der königlichen Kunst. Wien, 1932. (A szabadkőművesek. A királyi művészet története, lényege, hatása és titokzatossága)
- Lewis Ludwig, (Lewis Lajos): Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn, Leipzig, 1872. (Az osztrák-magyar szabadkőművesség története)
- Schön István: Első nemzeti intézményeink megalakulása és a szabadkőművesek, Magyar Tudomány (11): 1339-1351 (2000)
- Eperjesi István: A zalaegerszegi szabadkőműves páholy. Szakdolgozat. [DFMK] Zalaegerszeg, 1965. 38 p.
- Adatok Zala megye történetéhez. Wajdits József gyorssajtónyomása, Nagykanizsa, 1878. (V. kötet), Szerkesztő: Bátorfi Lajos
- Zalavármegye ismertetője. Szerk. Bodry László, Madarász Gyula, Zsadányi Oszkár. Sopron, 1935.
- Németh József: Horváth Ádám a szabadkőműves és politizáló költő. Különnyomat, 1984.
- Péterfy Gergely: Orpheus és Massinissa (Kazinczy és Angelo Soliman). PhD-értekezés. Miskolc, 2007.
- Sági Károly: Adatok Festetics György és munkássága értékeléséhez. 1967.
- Rev. Anderson James: THE CONSTITUTIONS OF THE FREE-MASONS - Szabadkőműves alkotmány. Printed by WILLIAM HUNTER, London In the Year of Masonry –5723, Anno Domini -1723.
- Molitor József: II. József, a császári Don Quijote. Gondolat, Budapest, 1987.
- Schuster Georg dr.: Geheime Gesellschaften, Verbindungen und Orden – Titkos társaságok, szövetségek, és rendek. Berlin, 1905.

Cséby Géza

Az első keszthelyi Helikoni Ünnepről (1817. február)

(Részletek a Gróf Festetics György helye a magyar művelődéstörténetben c. monográfiából)

A keszthelyi iskolák által 1804-től kezdődően elindított nyári ünnepélyek, ahol zene, tánc, szavalat, felolvasás volt műsoron – méltán nevezhetők a Helikoni Ünnepségek elődjének. Itt a Georgikon hallgatói, a líceum és a gimnázium diákjai vettek részt.¹ Mivel ezek a rendezvények jobbára csak diákköri előadásokként, illetve vizsgákként értékelhetők jelen munkában ezekkel nem kívánunk foglalkozni. Figyelmünket arra az öt összejövételre összpontosítottuk, melyek 1817. február 12. és 1819. február 16-a között zajlottak, minden év februárjában a császár születésnapjához és májusban a georgikoni vizsgákhoz kapcsolódva.

Berzsenyi Dániel 1816. november 15-én, egy levél kíséretében, elküldte verseinek második kiadását Festeticsnek. Az egyiket a hercegnének, Festetics György menyének, Hohenzollern-Hechingen Josefának ajánlotta, „mert kevélykedve hallom beszélni sok hazafiaktól, hogy ő Hercegsége magyarul tanul, a másikat a kis Taszilónak, mert reményelem, hogy az is magyar Tasziló fog lenni”.² Ugyanezen levél következő bekezdésében döbbenettel és fájdalmasan panaszolja a grófnak: „Rumi³ megajándékozta engem a Georgikonnak legújabb nyomtatványival. Elhültem – elhaltam, látván, hogy azok mind németek! – Én Keszthelyben egy magyar Weimárt óhajtok látni! A nemzetiség minden, s nincs enélkül semmi boldogság. Minek töltjük csűreinket, ha azokat oltalmazni nem tudjuk, nem tudjuk pedig, ha nemzetiségünket elvesztjük. – De engedjen meg Excellentiád ezen hazafiúi gyengeségemnek! mert valóban gyengeség ily semminek, mint én, a nemzetről aggódni; Excellentiád gondja az, mert oly dicső épületnek rakta le talpköveit, melyet csak a haza omladéka temethet el”.⁴

Berzsenyi Festetics nagyságában elsősorban azt látta, hogy a magyar nyelv ügyét felkarolja; tehát felesége, gyermeke is tanul magyarul, abban az országban, „ahol a nagyok az anyanyelvet cigány nyelvnek nevezik”⁵. Bánthatta, hogy Erdélyben teljesen más a helyzet. Döbrenteinek írt egyik levelében megjegyzi: „S az az Erdély hát még magyar világ a főbbrendűek körében is?”⁶ Másutt, ugyancsak Döbrenteinek, a következőket írja: „Örülök, hogy Erdély, valamint mindenkor, úgy mast is magyarabb, mint mi, örülök a theatrumnak is, és olyast Kolozsvárról álmodni sem tudtam”.⁷

Berzsenyi tehát felvetette a magyar Weimar eszméjét. Festetics már minden bizonnyal érlelhette magában a

1 Cséby Géza: A Keszthelyi Helikoni Ünnepségek rövid története 1817-1819. In: Szabolcs András: Az ifjúság Helikon Ünnepségei Keszthelyen. Nagykanizsa, 1998, p. 15.

2 Berzsenyi Dániel összes művei. Szerk.: Merényi Oszkár. Szépirodalmi, Budapest, 1978 (továbbiakban: Berzsenyi, 1978), p. 48.

3 Rumi Károly György (1780-1847) szakíró, pedagógus. Mint középiskolai tanár 1813-ban a Georgikonban gazdászatot és természettudományt tanított. Sokoldalú írói tevékenysége elsősorban természettudományokra és gyakorlati ismeretekre irányult; egy elégiagyűjteményt és több irodalomelméleti tanulmányt írt.

4 Berzsenyi, 1978. pp. 481-482. Berzsenyi levele gr. Festetics Györgyhez, 1816. november 15.

5 Berzsenyi, 1978. p. 427. Berzsenyi levele Kazinczyhoz, 1817. február 27.

6 Berzsenyi, 1978. p. 449. Berzsenyi levele Döbrentei Gábornak, 1812. július 30.

7 Berzsenyi, 1978. p. 455. Berzsenyi levele Döbrentei Gábornak, 1814. január 5.; Itt arról a kolozsvári színházról van szó, amit Festetics is támogatott.

gondolatot – ebben segítők is voltak, elsősorban Asbóth János és Ruszek József –; megszervezni birtokán a költők, írók, tudósok, a honorácior értelmiség összegyűjtését. Ezt a feltevést támasztja alá, hogy Berzsényi levelére két hónap múlva válasz érkezett, melyben a gróf meghívja egy solemnitásra, azaz a Helikonra. Berzsényi ismeri Kazinczy véleményét Festeticsről, ezért 1817. január 12-én kelt levelét semmitmondóan kezdi, arról ír, hogy tulajdonképpen semmi nem történt vele és „nincs mit írjak”. Hogy mégis legyen veleje a levélnek, mintegy mellékesen megemlíti Festeticstől kapott meghívóját. Ez azonban csak álca. Annyira fontosnak tartotta a levelet, hogy teljes egészében bemásolja Kazinczynek írt levelébe, közben mentegetőzik a címzésen (Tekintetes Táblabíró Úr!) és megnyugtatóan Kazinczyt: „gr. Festeticsnek minden köpenyeges ember Tekintetes Úr, a gazdag nemesek pedig Nagyságosak és Méltóságosak”. Festetics levele Berzsényi számára, igaz csak a gróf részéről, elismerést hoz. Ugyanakkor csupán annyit tud, hogy a gróf „valami tudós solemnitásra invitál”-ja.

Festetics leveleiből világosan kiderül, hogy nagyon fontosnak tartotta a költők részvételét Helikonján, mivel ez rangot és elismerést ad a rendezvénynek. Tudta, hogy az 1804-től tulajdonképpen folyamatosan megtartott ünnepélyek – híres emberek hiányában – csak önképzőköri találkozóknak lettek elkönnyelve. Míg Berzsényi, a Somogyi Kazinczy, a Helikonra vezérlő kalauz, addig Kisfaludy, Himfy a borostyán osztogatásnak bírja a Festetics által megálmodott solemnitáson.

A Helikoni Ünnepek nevének megválasztásában egyrészt a múzsák lakhelye, másrészt Festetics György szabadkőműves neve: Helikon volt a meghatározó. A meghívottak döntő többségben szabadkőművesek voltak. Tehát, ha Helikon testvér Helikoni Ünnepre hívja vendégeit, akkor mindenki, aki a rend egyik nagymesterét tisztelte a vendéglátóban, tisztában volt azzal, hogy milyen szellem fogja vezérelni az ünnepet. Az ünnepek deklarált célját az első ünnepek szervezői Asbóth János, Ruszek József és Petróczy Béla leírták a Helikon I. kötet bevezetőjében.

A tervezet, amely döntő részben meg is valósult, rávilágít arra, hogy az évente megrendezett két Helikon tulajdonképpen vizsgálja volt a diákoknak, amire tanáraik felügyeletével készültek. A februári az uralkodó születésnapjához kapcsolódott, a májusi az ókori Ceres ünnepeire emlékeztetett. Asbóth János a segítő tanárok nevét is meghatározta, gondoskodott a felkészítők és felkészülők anyagi juttatásáról is, azaz a honoráriumról, illetve az ajándékokról, amit jelen esetben pénznek kell értenünk. A Helikonok tervezetében nagy teret kap az elkészített munka minősége is, hisz a jobbak, több pénzt kaphatnak a gróftól. Asbóth meghatározza azt is, hogy az elhangzott legjobb műveket kinyomtaszák. Ő még úgy tervezte: a magyaron túl a latin és a német nyelven elhangzott művek is nyomdába kerülnek. Nem rajta múltott, hogy végül is csak egy kötet, a magyar nyelvű munkákat tartalmazó kerülhetett ki Perger keszthelyi nyomdájából. A tervezet ismeretében az sem véletlen, hogy a Helikon I. kötet már említett bevezetőjét Ruszek, Petróczy és Asbóth neve fémjelzte. Érdekes megfigyelni, Asbóth milyen módon akarja a közönséges iskolai vizsgák napját emelkedett ünneppé tenni. Tervezet 8. pontjában kitér azokra a Keszthelyen és a környéken lakó nevezetes emberekre, akik emelhetik a Helikon fényét. Tudta, csak neves emberek tehetik elismertté a Helikon intézményét. Erre mutat rá az első Helikonra meghívottak névsora is.

A Festetics Directio iratai között is megtaláljuk a helikoni elképzeléseket és a Helikonra szóló meghívásokat tartalmazó levelek másolatait, melyeket Szigethy László csurgói professzornak, Horváth Ádámnak, Potyondy Ferenc ügyvédnek, táblabírónak írtak. A csurgói professzornak írt levélből kiderül, hogy a Helikonra nemcsak a keszthelyi diákokat várták el, de a csurgóiakat is.⁸ Festetics a lehető legkörültekintőbben akart eljárni. Ezt hivatott igazolni, többek közt a Directorátus 1817-es Repertoriuma, ahol a következőket olvashatjuk: „Stipendiátusok is mindenkor Membrumai legyenek a’ Heliconnak – Profact. Ruszek Apát és Petroczy Director Urak Centráljanak miképp lehetne a’ Heliconi tagokat meg jutalmazni mindenmunkáért, hogyan kellene a’ nevezetesebb munkákat ki nyomtatni, és azok jövedelmiből Remuneratiokat vagy jutalom kérdéseket határozni”.⁹

8 MOL Fest. Lev. P 279 288 k. Ternio Secundus Protocollum Determinationum. 1817. A Conceptusnak Copiája és a’ Subseribensek Nevei. 1817. január 12.

9 MOL Fest. Lev. P 291 k. Repertorium 1817. Magyar nyelvű szakmutató. Eő Excellentiája Gazdaságbéli foglalatosságai.

Festetics György Asbóth Sándoron keresztül tehát számos helyre elküldte meghívóit. A meghívók nem arattak teljes mértékben sikert az írók körében. Kezdetben visszamondta Horváth Ádám és Berzsényi is a megtiszteltetést s csak Asbóth rábeszélésére jöttek el Keszthelyre. Horváth megköszönve Asbóthnak az első meghívó levelet, sajnálattal közölte, hogy éppen ez idő tájt a Külső-Somogyhoz tartozó Centrális iskola megtekintését kellett beütemeznie, de a májusi Helikonra már minden bizonnyal elmegy.¹⁰ Asbóthnak is feltűnhetett a mondvacsinált kifogás, így a rábeszéléshez volt kénytelen folyamodni. Három levélben is kérte. Horváthnak ezen túl is voltak aggályai; a meghívás kizárólagosan a dunántúli íróknak szólt, s Széphalom kimaradt a meghívandók köréből. Rosszul esett neki, mert a széphalmi mesterrel ő is és Berzsényi is jó barátságot ápolt. Zavarja a nyelvújítás körüli meg nem értés.¹¹ Úgy tűnik, Horváth még bízik, azt írja Kazinczynak, hogy „én pedig elébb már úgy hallottam, hogy Téged is meg hívnak, és ígéretél is (...) némely fiatal barátim azt hitték 's most is hiszik hogy Te is ott leszel, és kérték, hogy veled őket ismertessem meg.”¹² Ugyanakkor magyarázkodik is, a Helikonon való részvételét egyrészt azzal magyarázva, hogy reményli, találkozhat Kazinczyval, másrészt, ha mégsem lesz ott Kazinczy, akkor pedig megvédi őt a dunántúliakkal szemben. Különb is úgy hallotta, hogy sem Berzsényi, sem Kisfaludy nem jönnek és így a gróf „buzgósága meg bántatódik”. Kazinczyt azonban nem hívták meg az első keszthelyi Helikonra. Nem tudni, mennyi köze volt ebben személyesen Festeticsnek, mennyi a Helikon szervezőinek, de tény, hogy a gróf nem értett egyet a nyelvújítás Kazinczy-féle irányzatával, ezt több ízben ki is fejtette. Talán arra is ügyeltek, hogy a gróf körül semmiképpen ne csaphassanak fel irodalmi köntösbe bújtatott politikai hullámok.

Fontos tudni, hogy a keszthelyi Helikonra érkezők, két csoportra, az ortológusokra és neológusokra voltak oszthatók, a nyelvújítási vitában elfoglalt véleményük kapcsán. A helyzetet bonyolította számos pletyka, amely nem volt igaz, de megkeserítette sokak szája ízét. Többen úgy gondolták, Festetics támogatásával jelenhetett meg a Mondolat is. Ebből pedig semmi nem volt igaz. Kazinczy nagyon megbántott, nagyon gyanakvó és bizalmatlan, ebből kifolyólag sokszor összekuszálja a szálakat. Még 1817. június 14-én is a következőt írja Kölcsey Ferencnek: „Rumi is vendége vala Festeticsnek azon asztalánál, mellynél Ruszek a' maga Philos. Munkáját és a' Mondolatot kiosztogattatá, 's R(umi) kérdést teve, mit osztanak? Azt felelte az osztó, hogy Apát Úrnak két Munkáját (és így a' Mondolat nem magáé Somogyié, a' mit én mindég mondtam.) – Egy idő múlva Ruszek és Rumi egymás mellett ülnek az asztalnál, 's Ruszek deklarációt tesz Ruminak, hogy mennyire sajnálja, hogy én reá neheztelek etc. Rumi ezt nekem megírja. Én pecsét nélkül küldék Ruminak egy levelet, Ruszekhez szólót, mellyben ezen szavainál fogva jobbotomat nyújtom neki; Ruszek elpirul, barátsággal felel, *de nem egészen híve*, fogadja, hogy tisztelóm, barátom 's azzal végzi, hogy Kisfaludy engesztelő szavamra csak nevéte”.¹³

A Mondolat 1813-ban jelent meg Veszprémben.¹⁴ Írója Szentgyörgyi József, Kazinczy barátja volt, aki bár nem Kazinczy ellenes éllel fogalmazott, e nyelvújításával nem értett egyet. A végleges szöveget Somogyi Gedeon készítette el, a mérsékelt nyelvújítás híve. Bizonyos „typographiai” korrekciót Ruszek József is végzett a művön; a Mondolat negyedik ívének kefelevonatát javította.¹⁵ Ezért tartotta fontosnak Hász-Fehér Katalin megjegyezni dolgozatában,

1960.

10 KazLev. XV. p. 49 Horvát Ádám levele Kazinczynak, 1817.

11 1811-ben Kazinczy Ferenc *Tövisek és virágok* (Széphalom, 1811) címen epigramma-gyűjteményt jelentetett meg, melylyel megindult a nyílt nyelvújítási harc. E kis kötetben leginkább Kisfaludy Sándort sérti meg a *Himfy* című epigrammával: „DAYKA. Tűzbe felét! HIMFY. Vetem. D. / Újra felét! H. Ím. D. Harmadikát még / H. Lángol az is. D. Jer most; vár az / Olympuszi kar.” Még ebben az esztendőben jelenik meg ugyancsak Kazinczy tollából a „*Poétai epistola Vitkovics Mihály barátomhoz*”, melyre a Szatmár megyeiek Mátészalkai Högyész Máté álnéven válaszoltak. Kazinczy a nyelvújítási programját „*Báróczy minden munkáji*” és „*Ujhelyi Dayka Gábor versei*” előszavában fogalmazta meg 1813-ban. A nyelvújítási harc az 1819-ben Kazinczy által írt „*Ortológusok és neológusok nálunk és más nemzeteknél*” (Tudományos Gyűjtemény, 1819) címmel megjelent munkájáig tartott. Ebben elismeri Kazinczy saját túlkapásait, de lándzsát tör a nyelvújítás fontossága mellett.

12 KazLev.XV. pp. 55-56. Horváth Ádám levele Kazinczyhoz, 1817. január 12.

13 KazLev. XV. Kazinczy levele Kölcsey Ferencnek, 1817. június 14.

14 Mondolat. Sok bővitményekkel, és egy kiegészített új-szótárral együtt. Angyalbörbe kötve, egy Tünet-forint. Dicsshalom, 1813.

15 KazLev. XV. p. 15. Kazinczy levele Horváth Istvánhoz, 1817. január 3.

hogy Kazinczy utalásainak fényében a Helikon „erkölcstelen állammá vált, mert Ruszek ahelyett, hogy papi hivatásához méltó módon elsimította volna az ellenségeskedést, Kisfaludy (Kazinczy-ellenes) leveleit széles körben terjesztette, s ezzel a viszályt szította közöttük”.¹⁶ Kazinczy azt hitte először, hogy Somogyi Gedeon csak eszköz volt Ruszek, Kisfaludy és Péteri Takáts József kezében. Péteri Takáts később maga is megvallja Kazinczynak, hogy az igazi szerző Somogyi. Somogyi kérte fel Péteri Takátsot az előszó megírására, amit ő nem vállalt el.¹⁷ A névtelenül kiadott munka vérig sértette Kazinczyt, hisz a címképmetszeten saját magát volt kénytelen látni, amint túlkötő fújva, számarhátan üget a Parnassusra. A kötetet Zafyr Czenczinek kedves Cousinémnek, mivel lelkű Onkelem’ jó Leányának hálás buzgalommal tulajdonolja a’ Kiadó, ajánlották, azaz magának Kazinczy Ferencnek. Ezután következik a Czenczihez intézett bővebb ajánlás, melynek már néhány bekezdő mondata is teljes világosságot vet a gúnyirat stílusára: „Édes Angyalném! Mondolatomat, melyet a’ Közönyűjjságok oly magosra dítsértek fel ‘s a’ miről köztünk is volt már a’ beszélgetés’ beszédje, a’ minapság elígert szóm szerént imé Szépnéségednek felajánlom; külmiképségét olly idomra szabván, hogy dolgozáserszénykédbe is belé illjen. Kellemid, mellyeket kikészítésül kaptál, hiszelékennyé tesznek, hogy előtted koránt sem úgy nézek ki, mintha feltétemnek személyltzim, vagy sajátkeresés lett volna rugástolla. Óh nem! Nem vagyok olly pulyátska – nem akarok nyelvemmel tő’sérkedni. Önn’ ékeidnek, ritka keceidnek emléke ez; Cyane’ színét fellyülhaladt szép szemeid’ kegyeletjének – ‘s ha szabadna neveznem (de megengedj, ha ojkor-jkor nem birok Fantáziám’ fogja lenni) Madonnámnak szentelve.” A Mondolat a nyelvújítók új szavainak és erőltetett kifejezéseinek egybegyűjtésével akarta bizonyítani, mennyire túlzó a nyelvújítás. A Mondolatot Szentmártoni Radó Sándor küldte meg Kazinczynak. A széphalmi mester köré gyülekezők közül Kölcsey Ferenc és Szemere Pál válaszoltak a sértésre, „Felelet a Mondolatra” című munkájukban.¹⁸ Gorombán vágta végig a Mondolat szerzőin és terjesztőin. Kazinczy személyesen nem akart válaszolni, végül mégis írt ellenfeleinek a Tudományos Gyűjtemény 1818-as évfolyamában. Ekkor már barátai is – többek közt Kölcsey – intették túlzásaira, s a Festetics köré tömörülő jó része viseltetik ellenségesen vele szemben.¹⁹ Ilyen előzmények után került sor az első Helikonra.

Az első Helikoni Ünnepség: 1817. február 12.

1817. január 4-én azok a keszthelyi diákok, akik a Helikonon szerepelni szeretnének, feljegyzésbe kerültek a „Prefectus és az Erchon Urak által”.²⁰ Az előkészületek az ünnep kezdetéig folyamatosak voltak.

Horváth Ádám egy nappal előbb érkezett a grófi udvarba, hogy még az utolsó simításoknál segítkezessen. „Estve meg érkezvén Börzsönyi (sic!) betegen, Kis-Faludi (sic!) egészségesen” – írta később Kazinczynak.²¹ Később megérkezett Dukai Takács Judit, Fáy Barnabás királyi udvari tanácsos és referendárius, Zala vármegye referendáriusa, Szegedy Ferenc császári és királyi kamarás, Zala megye első alispánja.²² A nyelvújítás körül kibontakozó vita érezte a keszthelyi Helikonon is hatását. Berzsényi és Horváth megpróbálta védeni Kazinczyt Festetics előtt, aki nagy embernek tartotta a széphalmi mestert, különben nem írta volna Berzsényinek, hogy egy somogyi Kazinczyt lát benne. Ezt támasztja alá Kazinczy Döbrenteinek írt levelének egyik mondata: „B(erzsényi) írja, hogy Festetics

felólem sok jót monda de nem szereti Németizmusaimat; az ellen harcolni kell”.²³ Később Kazinczy, bár nem

16 Hász-Fehér Katalin: A keszthelyi Helikon-ünnepség a XIX. század elején. In: Az irodalom ünnepei. Kultusz történeti tanulmányok. PIM Könyvei 9. Budapest, 2000. p. 184.

17 Váczy János: Horváth Endre és a nyelvújítás. In: Magyar Nyelv, 1905. V. I. köt./5. p. 194.

18 Felelet a’ Mondolatra néhai Bohógyi Gedeon úrnak. Mondolat. Sok Bóvítményekkel, és egy kiegészített új Szótárral együtt. Dicsshalom (azaz Weszprém) 1813. című Pasquilusára. Pesten, Trattner Ján. Tam. Betűivel 1815.

19 KazLev. XV. p. 541. Kazinczy levele Szentgyörgyi Józsefnek, 1818. március 29.; KazLev. XVI. p. 41. Kazinczy levele Döbrenteinek Gáborhoz, 1818. május 21.

20 MOL Fest. Lev. p. 279-288 k. Ternio Secundus Protocollum Determinationum. 1817. 18/36

21 KazLev. XV. p. 56. Horváth Ádám levele Kazinczyhoz, 1817. március 2.

22 A keszthelyi Helikon (Kisfaludy Sándor) In: Tudományos Gyűjtemény 1817. III. köt. (Továbbiakban: Tud. Gyűjt., 1817.) p. 84.

23 KazLev. XV. p. 114. Kazinczy levele Döbrenteinek Gáborhoz, 1817. március 13.

Festetics ellenében, így magyarázza álláspontját Berzsényinek: „Ezek az Urak most a’ Nationalismust pengetik. Szent szó: de szent szó e, ha ez alatt olly Nationalismust értenek, melly irtózzék az idegentől ha az szép is?”²⁴ Pedig sok támadás érte Kazinczyt az első Helikonon, főleg Kisfaludy Sándor részéről, ő végig sértődött a széphalmi mester Himfy kritikájától. „Kisfaludy gyűlöl és mocskol – tájékoztatja az ünnepség után Kazinczyt Berzsényi, majd folytatja –, s nem a recenzióért (úgy mondja), hanem azokért amiket s amazoknak firkálsz. Én kérletem s oltalmaztalak, de egyebet nem nyertem, hanem hogy éneám is megharagudott, úgyhogy búcsúzatlan hagyott el, pedig egy házban voltam vele szállva. Vedd kedvesen barátodtól ezen kis áldozatot. Kisfaludy virgonc, kevély, minden filozófia, szelidség és szívesség nélkül.”²⁵ Kisfaludy még egy általa Kazinczynak írt levelet is át akart adni Berzsényinek, aki azt, a levél tartalmára és barátjára való tekintettel, nem fogadta el. Horváth Ádám is írt Kazinczynak, de addig, míg Keszthelyen Kazinczyt védte, Kazinczyval szemben a gróft védelmezi: „...a’ Gróff felüled egészen rosszul van elhitette”, s mikor Horváth ecsetelte Festeticsnek Kazinczy érdemeit és pozitívumait, a gróf „úgy tetszik, hogy látszott térni”.²⁶ Nehezebb helyzetben volt Horváth Kisfaludyval szemben, ő is megpróbál közvetíteni, ám nem ér el többet, mint azt, hogy Kisfaludy „nem haragszik, de barátságot nem ígér”.²⁷ Kisfaludy epésen megjegyzi még a vita során, hogy nem akar úgy járni, mint Verseghy, kivel Kazinczy együtt raboskodott, mégis megtámadta az ypszilón-háború során.²⁸

Az események lefolyásáról a korabeli újságok, elsősorban a Magyar Kurír és a Hazai ’s Külföldi Tudósítások számolnak be, de emberi közelségbe mégis azok a levelek hozzák, melyeket Berzsényi és Horváth Ádám Kazinczyval váltottak. Ugyanakkor sokat megtudunk azokból a levelekből is, amelyeket Kazinczy ír barátainak, elsősorban Kazinczy véleményét a helikoni eseményekről. Ezek a vélemények a Helikonok három éves története során változtak, a teljes elutasítástól a dicséretig.

Egy alkalommal a gróf által rendezett ebéden, vagy vacsorán Festetics György kínálta az összejövetel fiatal, kedves és bájos költőnőjét Dukai Takács Juditot, Dudit, aki attól a boldogságtól, hogy dukai magányából kiszakadva, „igazi” költők között, főúri vendéglátásban lehet része, valószínűleg az evés helyett, környezetére figyelt. A további történetet Berzsényi így írja le Kazinczynak: „Kisasszony, úgymond Kisfaludyné, már mast nem módi ám a konyhán jóllakni, hanem itt benn kell enni. A gróf mosolygott, s kérte Dudit, hogy senki kedvéért a gyomrát el ne rontsa. Hogy ezt jól megértsd, még hozzá kell tennem, hogy Dudi a legvirgoncabb, leglelkesebb társalkodó mindazon asszonyok között, melyeket én valaha esmértem.”²⁹ Berzsényi szavait Kazinczy, nem kis kárörömmel azonnal „világá repítette”. Berzsényi felháborodása Szegedy Róza minden kétséget kizáróan epés megjegyzésén érthető, ráadásul, ha figyelembe vesszük, hogy a költő feleségével rokonságban lévő Takács Judit fiatal lény, beragyogta az időződő Berzsényi szívét. Nehéz ma már megfejtetni, mi okozta a betegeskedő Kisfaludyné kifakadását. Elképzelhető, hogy a vallásos, istenfélő családi ház légköre, a zárdai nevelés annyira zárkózottá tette az akkor még csak negyvenkét éves, de beteges asszonyt, hogy roppant zavarhatta a huszonkét éves fiatal lány virgonc, kedélyes, férfiakat bámulatba ejtő lény.³⁰

24 KazLev. XV. p. 116. Kazinczy levele Berzsényi Dánielnek, 1817. március 13.

25 Berzsényi, 1978. pp. 426-427. Berzsényi levele Kazinczyhoz, 1817. február 27.

26 KazLev. XV. pp. 83-84. Horváth Ádám levele Kazinczynak, 1817. március 2.

27 KazLev. XV. p. 83. Horváth Ádám levele Kazinczynak, 1817. március 2.

28 Verseghy Ferenc és Révai Miklós nyelvi és helyesírási vitája ypszilón-háború néven vált ismertté irodalomtörténetünkben. Révai 1803-ban jelentette meg „Antiquitates Litteraturae Hungaricae” című művét, amelyben a „Halotti Beszéd” szövegét közölte magyarázatokkal. Ugyanebben az évben jelent meg összefoglaló magyar nyelvtana latin nyelven: Elaboratior Grammatica Hungarica. Kora európai nyelvtudósait is megelőzve az élőbeszéd grammatikáját a nyelv történeti előzményeiből magyarázta. Régi nyelvemlékek tanúságából kiindulva próbálta a nyelvi és helyesírási egységet megteremteni. Verseghy előbb német nyelvű grammatikájában (Neueverfasste Ungarische Sprachlehre, 1803), majd „A tiszta magyarság, avagy a csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések, 1805. című vitáiratóban támadta Révait. Verseghy szerint mivel a nyelv folyton tökéletesedik, helytelen a korábbi, fejletlenebb állapot alapján ítélni a helyes nyelvi formákról, az élő nyelvet szabad csak alapul venni. (Lásd: Pennaháborúk. Nyelvi és irodalmi viták 1781-1826. Összeállította: Szalai Anna. Szépirodalmi, Budapest, 1980.)

29 Berzsényi, 1978. p. 427. Berzsényi levele Kazinczynak, 1817. február 27.

30 Kisfaludyné Szegedy Róza életéről Jakab Ferenc írt rövid, 52 oldalas, ma már mindenképpen felülvizsgálatra szoruló életrajzot: Kisfaludy Sándorné Szegedy Róza élete, Győr, 1936.; Kisfaludy Sándor és Szegedy Róza életéről forrásanyag-értékű

A helikoni eseményekről a Magyar Kurír³¹ számolt be toldalékában, de a legrészletesebb beszámolót a Tudományos Gyűjtemény közölte „egy jelen volt vendég”, azaz Kisfaludy Sándor tollából.³²

A Helikon előestéjén a gimnázium nagytermében a tanulóifjúság bemutatta Fejér György *A nevelők* című vígjátékát. Kisfaludy cikkében megjegyzi az előadás kapcsán, hogy „a’ magyar színjátszásnak ezen igen csekély zsenyéjét látni, és arról meggyőződni, hogy a’ Magyar és az ő nyelve mindenre alkalmas a’ Világon; úgy más részről fájdalmas, éles, bosszús érzemény lehet minden ott lévő hazafinak azt tudni, hogy a’ Magyar Theatrom, ez a’ Nemzeti ‘s nyelvbeli Cultúrának, csinosodásának, hazafiságnak legerősebb munkáló és emelő eszköze, ez a’ gyönyörködtetve oktató, tanító, a’ gonoszot megutáltató, a’ Virtust követésre ragadó Intézet Hazánkban lábra nem kaphat.”³³ A cikk természetesen nincs a legjobb véleménnyel sem a műről, sem az előadásról, de alkalma nyílik megemlíteni a magyar nyelvű színjátszás szükségszerűségét. Ez különösen érzékeny pontja volt Kisfaludynak, s nem véletlen, hogy a balatonfüredi magyar színház alapításának gondolata is tőle származik.³⁴ A keszthelyi előadásban elhangzott az *Isten tartsd meg királyunkat!* című ének, amelyet minden tudósítás is közölt. Este a premonstreiek zárdáját a nagy ünnepre való tekintettel kivilágították.

Február 12-én reggel a királyért ünnepi szentmisét celebrált Ruszek József apátplébános, ahol Festetics György és vendégei, a tanulók és a helybéli lakosok is megjelentek. Ezt követően vonult a közönség a Georgikon épületébe, ahol a keszthelyi iskolák tantestülete és a diákok ünnepélyesen fogadták a grófot és a vendégeket. Ebben az épületben zajlottak a tulajdonképpeni felolvasások. „A Helikon épülete theatrum-forma. – tudjuk meg Berzsényi Kazinczynak küldött leveléből – Az emelet közepén áll az asztal és szék, melyen a munkák olvastatnak s declamáltatnak, körülötte pedig mindennemű muzikusok, akik minden olvasásra harsognak. A kárpitot borostyánkoszorú övezi. A nézők előtt ismét egy asztal, melyre a béküldött írásk rakatnak”.³⁵ Tehát a Helikonon részt vettek a Zeneiskola diákjai is, minden bizonnyal a neves Stárk Péter vezetésével. A beküldött írásk azokra a munkákra is vonatkoznak, amelyeknek szerzői nem jelentek meg az ünnepségen. Kazinczy Dessewffy grófnak írt levelében is leírja, hogy „Gr. Festetics György egy Helikon nevű kerek Palotát építete”.³⁶

A rendezvényt Liebbald Gyula³⁷ georgikoni archon, professzor ékes (Kisfaludy szerint cicerói magaslatokba emelkedett) latin nyelvű beszéde nyitotta meg. Ebben az igazgató részletesen kifejtette a Helikon célját, programját, a király születésnapjához való kapcsolódását. „Beszédjének tárgya oly jeles, szempontjai, oly igazak és nyomósak, magyarázattai oly valóságos feselő virágok voltak, hogy a’ még csak támadni vélt Helikon az ő támadásának szép és nagy okaival együtt csakhamar egész szépében, és reményekkel biztató virításában állott előttünk.” – lelkendezett cikkében a „jelen volt” Kisfaludy.

Őt Jánossy József³⁸ matematika professzor követte, aki a király tiszteletére mondott latin nyelvű beszédet az uralkodó „ritka erköltseiről, ‘s ditsőséges tetteiről, és az alattvalóknak eránta való kötelességeiről”.³⁹

Ezt követően a diákok léptek fel az emelvényre és mondták el részben versben, másrészt prózában megírt munkáikat.

szépirodalmi mű: Darnay Kálmán: Elkésett csók. Pantheon, Budapest, é. n.

31 Magyar Kurír. Hazai Dolgok és egyéb Toldalék 1817. I. 19. sz. (március 17.) pp. 144-145.

32 Tudományos Gyűjtemény (Továbbiakban: Tud. Gy.) 1817. III. pp. 76-85.

33 Tud. Gy. 1817. III.

34 Felépült 1836-ra.

35 Berzsényi, 1978. p. 426. Berzsényi levele Kazinczynak, 1817. február 27.

36 KazLev. XV. p. 117. Kazinczy levele gr. Dessewffy Józsefnek, 1817. március 16.

37 Liebbald Gyula Tamás (? – 1846): orvos és bölcsészdoktor, a tudományos akadémiának tagja. Liebbald mint prosector, állatorvos és tanárhelyettes 1806. október hóban jött a Georgikonba, de már két évre rá a természettan és állatgyógyászat rendes tanára, a lovászkola inspektora és ugyanott a lóisme előadója volt. Tizenhét év tanároskodása alatt kilenc éven át volt archon. In: Emlékkönyv a Georgikon alapításának 100-ik évfordulójára. Szerk.: Csanády Gusztáv. Keszthely, 1897. (Továbbiakban: Emlékkönyv, 1897) p. 33.

38 Jánossy József Alajos bölcsész tudor, 1812. november 1-jétől tizenkét éven át a mennyiségtan, építészet, számvitel és rajz tanára volt. Georgikoni mérnök. 1813 és 1815 között archon. Egyidejűleg a lyceumban is tanított, 1824-ben, mint annak igazgatója. (Emlékkönyv, 1897. p. 30.)

39 Magyar Kurír 1817. I. 19. sz. (március 17.) p. 144.

A tanulók után a „felnőttek” következtek. Festetics György maga kérte fel Dukai Takács Juditot, hogy szavalja el versét, aki azt meg is tette. A hosszú költemény, „Örvendező versek, Felséges I-ső Ferencz' Ausztriai Császár' 's felkent Magyar Koronás Királyunk' születése' Napjára” címet viselte, s ha tartalmában nem is, de formáját tekintve mindenképpen kiemelkedett az eddig elhangzottak közül. Nemcsak az uralkodót dicsérte, de az elmúlt időszak történéseit is felvillantja a hosszú vers:

„A' Francz' békétlen lelke, 's dőlfös vádgya
Vélte, hogy egy világ rettenet hatalmától,
A' Magyarnak végső romlására vágya
Meg fosztani a' Nemest szép szabadságától
'S ősi Törvényétől.

Csalóka szín alatt mellye boszszút fedett,
Hangoztatta, hogy ő majd Rákosra megyen,
Ott oszt igazságot minden Népek felett,
Óh nem azért! Hanem hogy rab igát tegyen
Nemzetem te reád.”⁴⁰

Nem csoda hát, hogy a korabeli tudósító arról számolt be, hogy a költőnő nagy tapsot kapott. Dukai Takács Juditot Asbóth János követte, aki a tragikusan fiatalon elhunyt Zichy Károlyné⁴¹ haláláról írt magyar nyelvű versét olvasta fel „Keszthelynek keservei. Néhai Nagy Méltóságú Gróf Zichy Károlyné született Tolnai Grófné Festetics Julianna' halálán” címmel.⁴² A vers nem kimondottan a Helikonra készült, már egyszer elmondták, a grófné temetésén 1816. december 12-én. Érdemes megemlíteni, hogy a Magyar Kurír 1817. március 17-i és a Pester Zeitung 1817. február 27-i száma tévesen a vers írójának és elmondójának Horváth Ádámot jelöli meg. Minden bizonnyal ugyanabból a rossz forrásból dolgoztak. Az ünnepélyen Festetics felkérte Horváth Ádámot is, hogy egyik művét adja elő, de ő betegségére hivatkozva csak székében ülve mondott pár részletet eklogájából, „A' földművelő Varróból”.⁴³ Maga a rendkívül hosszú vers, „pásztori beszélgetés”, komplikált mitológiai elemekből építkező, eléggé zavaros színpadi dialógusok sora.

Ezután „néhány távollévők munkái olvastattak fel”. Horváth Ádám szerint ezt a munkát Ruszek József apát vállalta magára.⁴⁴ Az 1818-ban megjelent Helikon I. kötetből tudhatjuk meg, kik voltak azok, kiknek magyar nyelvű munkái felolvasást nyertek:

Kazinczy Klára: Göcseji Nimfa,
Matskási József: Mennyegzői Dal, Felséges Urunknak Carolina Augusta Bavariai Hercegnével lett egybekelésére,
Szigethi Péter: Idvezlő versek Ő Felségének Mennyegzőjére,
Kiss Bálint: E napnak hármass öröme,
Horváth Ádám: Uránia.⁴⁵

40 Helikon I. pp. 53-58.

41 Gróf Zichy Károlyné, Festetics Julianna Keszthelyen született, 1789. november 6-án. Festetics György leánya volt, s 1816. november 18-án, Bécsben, 27 éves korában halt meg.

42 Helikon I. Keszthely, 1818 (továbbiakban: Helikon I.). pp. 119-120.

43 Helikon I. pp. 1-33.

44 KazLev. XV. p. 97. Horváth Ádám levele Kazinczy Ferenchez, 1817. március 2.

45 Kazinczy Klára verse megjelent a Helikon I. pp. 38-39., Matskási József verse megjelent a Helikon I. pp. 50-52., Szigethi Péter csurgói professzor verse megjelent a Helikon I. pp.65-70., Kiss Bálint „Csurgói négy hónapos Poéta Deák” verse megtalálható a Helikon I. pp.82-83., Horváth Ádám verse megjelent a Helikon I. pp. 101-102.

Kazinczy Klára, Horváth Ádám gyámleányának, későbbi feleségének fénye legjobban a keszthelyi Helikoni Ünnepeken világított – írja Péterffy Ida.⁴⁶ A Tudományos Gyűjtemény és a Hasznos multságok is kiemelték írásaikban egyrészt Kazinczy Klára, másrészt Dukai Takács Judit talentumát.⁴⁷ A Göcseji Nimfa című vers könnyed köszöntése a Helikonnak, a vendégeknek és a mecénásnak. Keszthelyen, hol „ma Helikont építenek” mindenki boldog és éljenzésre hivatott.⁴⁸ Kisfaludy Sándor elhozta az ünnepre *Óda Tolnai Gróf Festetics Györgyhez* című hosszú, huszonnyolc versszakos munkáját. Az ódát Festetics nem engedte felolvasni, s a Helikon I. kötetbe sem került be, mert „a grófot igen dicsérte, a többi nagyjainkat pedig igen alázta” – tudjuk meg Berzsényi Kazinczynak írt leveléből.⁴⁹ Kazinczy, mint minden értesülést, így a helikonit is megírja barátainak. Így ők is értesültek Kisfaludy ódájának történetéről. Aztán Dessewffynek megjegyzi, hogy Berzsényi nem vitt verset – ezt tettem volna én is – írta, és a végén megerősítette: „Olympiában Herodot is olvasta Munkáját. De én Keszthelyen nem fognék. Horátz is irtózott ettől, hihető, mert a’ Római hallgatók olyanok voltak, mint a’ Keszthelyiek, nem mint az Olympiaiak”.⁵⁰ Ami az igazsághoz tartozik az, hogy Berzsényi valóban nem hozott, így fel sem olvasott verset, de utólag elküldte Festeticsnek a *Hymnus Keszthely Isteneihez* c. művét, amit majd a második Helikonon, 1817 májusában olvasnak fel – sajnos Berzsényi távollétében. Kazinczy nagyon magasra értékelte Berzsényi ezen munkáját, ezt meg is írta Niklára: „Hat napi vajúdás után Múzsád nem azt a’ Chimaerát szülte, mellynek feje Schiller, közepe Berzsényi, hátulja Horátz, hanem olly nagy tűzű Ódát, a’ mellyet csak tőled halla még a’ Haza. Melly erő! Melly képek! Melly nyelv!”⁵¹ Szentmiklóssy Alajos is dicséri az ódát: „... Te uj nimbuszokkal növelted dicsőségedet. Olvastam Keszthely Isteneihez írt ódát, s ez nyilván bizonyítja, hogy költői ered még mindig igen bő folyamattal bír.”⁵² Csak megjegyezni kívánjuk, hogy Festetics véleménye Berzsényi ódájáról nem ismeretes, de bizonyára nagyon tetszett, amit nemcsak a Berzsényinek odaítélt többszöri jutalmak bizonyítanak, de a későbbi, versírással történő felkérések is (Felséges Királyunknak Keszthelyre várataások, 1817, Felírás. A’ királynak Keszthelyre várataására).

Nagy Ignác is tengernek, méghozzá a magyarok tengerének nevezi a Balatont, amelyben számos hal él, megélhetést nyújtva a környék halászainak. A környék leírása után a szerző Keszthelyre invitálja a nézőt, akár egy korabeli útleírásban. Elsőként a grófi kastélyt és a könyvtárat említi, majd a Festeticsek által alapított patikát.⁵³ Majd sorba vesz tulajdonképpen minden érdekességet.

„Lassanként ballagj már Keszthelynek, halmára,
Tekénts Méltóságos Grófunk’ Kastéljára,
Hozzá ragasztott Bibliohékára,
’S általa állított szép Apothékára.
Ezek után nézd meg Uradalom’ kertét,
A’ hol Pomona ráz kosárba cseresnyét,
Flóra Nimfáival kötözi Szegfűvét,
Méltóságos Grófnak hogy keressék kedvét.
Díszeskedik Város szép épületekkel,

46 Péterffy Ida: Horváth Ádám levelezése „poétriával”. Zala megye irodalmi hagyományai 1. Göcseji Helikon 7., Zalaegerszeg, 1973. (Továbbiakban: Péterffy, 1973.) p. 125.

47 Tud. Gy., 1818. VII. p. 133.; Hasznos Multságok, 1818. 47. sz. p. 375.

48 Helikon I. pp. 38-39.

49 Berzsényi, 1978. p. 426.

50 KazLev. XV. pp. 117-118. Kazinczy levele gr. Dessewffy Józsefnek, 1817. március 16.

51 KazLev. XV. p. 135. Kazinczy levele Berzsényinek, 1817. március 23.

52 Berzsényi Dániel költői művei. Berzsényi Dániel összes művei I. Sajtó alá rendezte: Merényi Oszkár. Akadémiai, Budapest, 1979. (Továbbiakban: Berzsényi összes, 1979.) p. 787.

53 A keszthelyi gyógyszerár szerzetesi alapítású volt, s a nagykanizsai után a második patika Zala megyében. 1748-ban alapították, 1790-től uradalmi tulajdonú. (Lásd: Blázy Árpád: A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Zala megyében 1711-1847. Zalai Gyűjtemény 1. Zalaegerszeg, 1974.)

Ceresnek, Mózáknak Szentelt lakhelyekkel,
 Háborúkban forgott bátor vitézekkel,
 Boltos Kalmárokkal, kézi-mívesekkel.
 Bölcs Minerva benne rendelte lakását,
 A' Tudományoknak megnyitá forrását,
 Tanulók' fejére árasztja folyását,
 Benn' helyzetetvén sokféle tanítását.
 Deák tanulásra vezet Gymnasium,
 Bölcsességnek útát mutatja Lyceum,
 Gazdaságra oktat hires Georgicum,
 Kisdedet tanítja nemzeti Studium.
 Sólón magarázza Törvények' folyását,
 Aeteon vezeti vadaknak fogását,
 Apolló itt hagyá tanító hárfássát,
 Kiki tanulhatja házok' rajzolását."

S mindez Györgynek és Lászlónak köszönhető, akik „Magyar Országunknak most fő Oszlopai”. S a végén Nagy Ignác azt kéri, hirdessék, dicsérjék a két Festetics munkáját.

Dukai Takács Judit több verset hozott magával. A felolvasotton kívül a költőnő még két verssel kedveskedett a Helikonnak: Epistola, Nagy Méltóságú Tolnai Gróf Festetics Györgyhez és A Halál hatalma. Nagy Méltóságú Vásonkői Ifjabb Gróf Zichy Károly Hites Társának Született Tolnai Grófné Festetics Juliánna árnyékához. Mindkét vers megjelent a Helikon I. kötetben, s mindkettőnek mottója Berzsenyitől származik.⁵⁴ A Festeticset laudáló mű befejező három sora mintegy összefoglalója a költőnő mondanivalójának. Ennyi:

„Hazánk boldoguljon!
 Keszthelyi Helikonnak virágozzék'
 Festeticsünk éljen!!”

A fiatalon, huszónhét évesen meghalt és hat gyermeket maga után hagyó Zichy Károlyné emlékezetét már Asbóth megénekelte, s most hosszabb versben Dukai Takács Judit teszi meg ugyanezt. A versben a szokásos fordulatokon túl természetesen túlzásokat is találhatunk, miszerint Festetics Julianna halálán még „koronás királyunk is könnyekre olvada”.

A felolvasások után Festetics György 4500 forintot osztott ki, 2000 forintot a magyar invalidus katonák részére, 2000 forintot a házi szegényeknek és 500 forintot azon georgikoni és gimnáziumi tanulók részére, akik aktívan vettek részt a délelőtti folyamán zajló ünnepélyben és verssel, prózával készültek a Helikonra.⁵⁵ Az ünnepség legvégén elénekelték magyarul az *Isten tartsd meg Királyunkat* kezdetű dalt.⁵⁶

Az ebéd a grófi kastélyban volt. Valószínűleg itt történt meg a Szegedy Róza és Dukai Takács Judit közötti affér. Nincs meg az ebéd menüje, de tudjuk, hogy a desszert a Helikoni torta volt. A Helikon hegyét idéző cukrászremeken még a csörgedező Hippocrene is helyet kapott.⁵⁷ Az uralkodóért emelték poharaikat a vendégek „és az örvendező hangoktól zengett a palota” – írta Kisfaludy tudósításában.

Az ebédet követően a vendégek a georgikoni fás kertbe mentek, ahol a zöld növényzet között egy „amphitheatrum-

54 Helikon I. pp. 92-97. és pp. 111-114.

55 Tud. Gy. 1817. III. p. 85.

56 Magyar Kurír 1817. I. 19. sz. (március 17.) p. 145.

57 Berzsenyi 1978. p. 426. Berzsenyi levele Kazinczynak, 1817. február 27.

forma” domb emelkedett, ahol hirtelen 12 legény – valószínűleg georgikoni diákok – hangos dudaszóra pásztortáncot jártak. „Ez az egész jelenés játsz volt, de nékem mégis igen érzékeny” – számol be erről Berzsenyi Kazinczynak, már többször idézett levelében, de táncokra utalást találunk Kisfaludy cikkében is. Valószínűleg hasonló élményben lehetett a vendégeknek részük, mint Richard Bright angol orvos-utazónak 1815-ben, amikor Keszthelyre látogatott. A tánc után a fás kertben Kisfaludy Sándor, Horváth Ádám és Dukai Takács Judit madárberkenyét ültettek Gyöngyösi István emlékére, majd egy-egy fát saját emlékezetükre is. Felkoszorúzott ásó, öntöző és csemeték várták a faültetőket. Horváth Ádám azt írta Kazinczy Ferencnek, hogy nem értett egyet az ott lévő négy költő fájának elültetésével, de „az én ellenemre, a’ Groff akaratójára” mégis megtörtént.⁵⁸ A Magyar Kurír a madárberkenyén túl „két délszaki ritka fá”-ról ír, de erre sehol sem találtam adatot.⁵⁹ A levelezésekben, így Berzsenyi leveleiben is kizárólagosan madárberkenyéről, Sorbus aucupariáról van szó.⁶⁰ A faültetés ünnepélyén Horváth Ádám felolvasta A’ földművelő Varró címet viselő pásztori beszélgetését. Az ódában szereplő visszhang eljátszására Dukai Takács Judit vállalkozott úgy, hogy Horváth szavaira egy bokorban, elbújva válaszolt. Segítségükre a zeneiskola diákjai voltak.

Este a gimnázium épületében a diákok és tanárok koncertet adtak, ahol ismét elénekelték, de most németül, az Isten tartsd meg Királyunkat című éneket.⁶¹ A Magyar Kurír a koncerten fellépők nevét is ismertette: „Mezner és Stansits Normális Iskolai Tanítók, Obermayer az Erdőszéget Tanító és Lucam Gazdaságbeli Practicans”.⁶²

A koncertet követően vacsora volt és bál. Így ért véget az első Helikoni Ünnep. Hazatérve Berzsenyi is, Horváth Ádám is megírja barátainak, elsősorban Kazinczynak az ünnepség lefolyását. Berzsenyi Wesselényi Miklós bárónak is ír és rá akarja beszélni – a Helikonok történetét ismerve eredménytelenül –, hogy a következő ünnepen jöjjön el Keszthelyre: „Mely nagy jutalom s mely hatalmas ösztönzés lenne a nemesszívű Grófra nézve a Te megjelenésed, s mely szép napokat élhetnél Keszthelyen és Füreden!”⁶³

Az ünnepet követően jelent meg a Tudományos Gyűjteményben a már többször idézett beszámoló „egy jelen volt vendég”, azaz Kisfaludy Sándor tollából, „A Keszthelyi Helikon” címmel. Erre a tudósításra gúnyosan és lenézően, ám felettébb gyanús szemmel írt visszhangot a bécsi Vaterländische Blätter für Österreich című lap:⁶⁴ „Keszthelyer Helikon. Beschreibung der Feyer des Geburtsfestes seiner Majestät des Kaisers und Ihrer Majestät der Kaiserin. – So was gehört eigentlich in politische Flugblätter: wir sehen an Mittags- und Abendschmausen und an Tanzen nichts Wissenschaftliches.” (Keszthelyi Helikon. Őfelsége a császár és őfelsége a császárné születésnapja alkalmából rendezett ünnepélyek leírása Az ilyesmi voltaképpen politikai röpiratokba való. Mi nem látunk semmi tudományos szempontból jelentőset az ilyen ebédekben és vacsorákban...) Vagyis – írja Merényi Oszkár – a bécsi újság szemében az a keszthelyi Helikon-ünnepély, amely költőink számára egy új magyar világ kezdetét jelentette, csupán egy gyanús politikai lakmározás volt, amire a célzatos tudósítás mintegy a rendőrség figyelmét is felhívta a biztonság kedvéért.⁶⁵ A Tudományos Gyűjtemény visszautasította a bécsi újság támadását, kiemelve a Helikonnak a király születésnapjához való kötődését. „Sok rosszakarat, irigység, vagy gonosz lélek kell ahhoz” – írja, hogy politikai lakmározásnak nevezzék az ünnepet.⁶⁶ Amint látjuk, nem volt zökkenőmentes a még ennyire körültekintően megrendezett ünnepély megítélése sem. Ennek még egy bizonyítékaként megemlíthetjük Kazinczy maliciózus megjegyzését egyik Berzsenyinek írt levelében: „Horváth Ádám megküldé nekem Keszthelyen elmondott Eclogáját. A’ levelet egy *becsületes* ember feltörte a’ postán, ’s ismét lepecsételte. Hah czimbora!”⁶⁷ Ebben az esetben a pecsétfeltörést más okozta. Erről

58 KazLev. XV. p. 98. Horváth Ádám levele Kazinczy Ferenchez, 1817. március 2.

59 Magyar Kurír 1817. I. 19. sz. (március 17.) p. 145.

60 Berzsenyi 1978. p. 426. Berzsenyi levele Kazinczynak, 1817. február 27.

61 Isten tartsd meg... (Gott erhalte...), Haydn zenéjére az osztrák császári himnusz. Felhasználta a „Kaiser-Quarten” lassú op. 76. tételéhez is. (Szabolcsi Bence-Tóth Aladár: Zenei lexikon 2. köt. Budapest, 1965. p. 65.)

62 Magyar Kurír 1817. I. 19. sz. (március 17.) p. 145.

63 Berzsenyi, 1978. p. 484. Berzsenyi levele báró Wesselényi Miklósnak, 1817. február 20.

64 1817. évfolyam 5. szám

65 Berzsenyi összes, 1979. p. 791.

66 Tud. Gy. 1818. III. pp. 113-114.

67 KazLev. XV. p. 138. Kazinczy levele Berzsenyi Dánielnek, 1817. március 23.

tájékoztatta is Horváth Kazinczyt, megjegyezve azonban, hogy „les céljából” bizony gyakran feltöretnek a levelek.⁶⁸ Ez a szituáció kitűnően mutatja a kor bizalmatlan, mindenben rebelliót kereső, és olykor találó, a császári udvarból kisugárzó légkörét. Ha Festeticset, a Helikont megítéljük, ezt is figyelembe kell venni.

Kazinczyt, ha esetenként úgy is tűnt, hogy hidegen hagyta a keszthelyi összejövétel, igazában nagyon is izgatta. Ugyan 1817. június 11-én is azt írja Kölcseynek, hogy „ez a kedves barátom (ti. Horváth Ádám – Cs. G.) nagyon örvend a’ Keszthelyi bohóságának”⁶⁹, a Helikoni Ünnepszép napján mégis azt közli Berzsényivel: „Te tehát ma Keszthelyt vagy az istenek asztalánál, quos inter recembeus purpureo bibis ore nectar. Éljen szerencsédvel kedves barátom! Én oda nem mehetek, nem csak mert meg nem hívtattam, hanem azért is, mert oda nem illek. Köszönöm a’ levél közlését. Már hallottam valamit a’ Helikonról, de ennyit felőle nem tudtam”.⁷⁰ Ez a levél világosan bizonyítja, Kazinczyt nagyon is érzékenyen érintette a „nem meghívás”, és szívesen ott lett volna a helikoni társaságban. Nem véletlen tehát, hogy a Helikon napján, február 12-én ül le az asztalhoz és írja meg hosszú levelét Berzsényinek, akinek helikoni jelenlétét szerencsének titulálja, bár nem hagyja ki, hogy lekicsinylően meg ne jegyezze: ma Berzsényi „az istenek asztalánál” van. Márciusban már elismeri, hogy amit Festetics cselekedett, az nem csak szép, hanem nagy is, és idővel nagy hasznot hajthat. Sajnálja, hogy ezen a napon nem lehetett velük együtt Keszthelyen. Ugyanakkor megdicséri Berzsényit, hogy nem olvasott fel, és ha ő, Kazinczy ott van, hasonlóan cselekedett volna.⁷¹ Ebben a levelében nem felejt el megjegyezni, hogy míg Berzsényi nem olvasott fel semmit, Horváth Ádám, aki minden lehetőséget megragad a szereplésre, még énekelt is. Berzsényinek kedveskedve írja, hogy még jobban megszerette Dukai Takács Juditot: „szeretném azt a’ szép barnahajú leányt öszve meg öszve csókolni. (...) De valamint ezt leveled megszerettette velem, úgy Kisfaludynét a’ Dudihoz tett szava velem nagyon útáltatja”. Valószínűleg Berzsényi, a levél ezen mondatát túl erősnek találva, kitörölte az olvashatatlanságig.⁷²

Berzsényi vigasztalni próbálja Kazinczyt, reményét fejezve ki, hogy a májusi ünnepen már részt vesz s, hogy örülne ennek Dukai Takács Judit is. Később megvallja, nem érezte magát jól Keszthelyen. A légkör, a vita a vagdalkozás nem volt számára kedves, de a jót, mármint Festetics mecénásságát, tiszteli és szereti. Mint minden Berzsényi-level, ez is felfedi a költő véleményét az őt körülvevő világról, eseményekről, amelyek Nikla határain túl már sok esetben nehezen értelmezhetőek számára. Kicsit szomorúan, maliciózan jegyzi meg: „Nem illesz Keszthelyre. Én sem. De én annyira tisztetem a’ jót, akármi színben legyen az öltöztetve, hogy én Néked is alig merém ezt kimondani. Midőn egy oly ember, akinek jövedelme három millió körül van, egy ily innepre 30 ezret költ, semmi; de nem semmi az, midőn az ősz Festetics a’ szegény Berzsényinek az utcára kalap nélkül elejbe szalad. Minden cselekedet becsének az idő és hely az igazi mértéke. Egy oly népnél, ahol a’ nagyok az anyanyelvet cigánynyelvnek nevezik, ‘s a’ magyar írónak nem is köszönnek, ‘s a’ legjobb poétát legfeljebb is jocularoknak nézik, Festetics nagy ember, vagy ami még több, jó ember, s akármit veszem a dolgot, igen illene néked Keszthelyt megtekinteni. Tán ezen intézetnek oly igazítást is adhatnál, mely nélkül meglehet, hogy a’ célt egészen eltéveszti”.⁷³ Berzsényi jól sejt, hogy irodalmi vezér kellene Keszthelyre. Magát nem gondolja, Kisfaludy már a régi ízlés képviselője, így számára Kazinczy a megfelelő személy. Berzsényi sem vette észre, hogy Kisfaludy Károllyal az élen, Pesten, már megjelentek az új irodalmi ízlés fiatal képviselői.

68 KazLev. XV. p. 199. Horváth Ádám levele Kazinczynak, 1817. május 24.

69 KazLev. XV. 231. Kazinczy levele Kölcsey Ferencnek, 1817. június 11.

70 Kazinczy levelezése Berzsényi Dániellel 1808-1831. Kiadta: Kazinczy Gábor. Heckenast, Pest, 1860. (Továbbiakban: Kazinczy-Berzsényi lev.) p. 202.

71 KazLev. XV. p. 115. Kazinczy levele Berzsényi Dánielnek, 1817. március 13.

72 Váczy János lábjegyzete. KazLev. XV. p. 115.

73 Berzsényi, 1978. p. 427. Berzsényi levele Kazinczy Ferenchez, 1817. február 27.

Németh József

Kazinczy Ferenc és Horváth Ádám

Több okunk is van rá, hogy a Kazinczy Ferencet méltató egerszegi konferencián megemlékezzünk Horváth Ádámhoz fűződő kapcsolatáról is. Ő is harmadfélszáz esztendeje született, hat hónappal a széphalmi mester után, 1760. május 11-én. Négy alkotó évtizedéből kettőt az akkori Zala megyében töltött: 1785-95 között Balatonfüreden, 1811-1820 között Petrikeresztúron élt. Szívesen vett részt a megye közéletében, s gyakran megfordult az összejöveteleink helyével szomszédos megyeházán (ma a bíróság épülete). S ami a legfontosabb: Kazinczynak alighanem Horváthtal volt leghosszabb ideig tartó levelező kapcsolata: 1788 őszétől 1820-ig, Horváth haláláig tartott.

Barátságuk jobb megértéséhez célszerű felidézni, hogy Horváth pályája három, egymástól jól elkülönülő szakaszból áll. E három periódus nemcsak az irodalmi életben betöltött szerepét, hanem lakhelyét, családi viszonyait, Kazinczyhoz fűződő kapcsolatát tekintve is látványosan eltér egymástól.

1. 1785 – 1795 közt Balatonfüreden, részben Szántódon lakik, rendkívül termékeny alkotó, a magyar irodalom élvonalába tartozik. Hat év alatt hét könyve jelent meg, csak 1792-ben három frissen megjelentet vehetett kézbe. Eposz, lélektani, csillagászati mű, verskötetek élén olvashatta nevét a kor gyarapodó létszámú olvasója. A beavatottak egy névtelenül megjelent szabadkőműves regény szerzőjeként tisztelték. Vagy gyalázták. 1790-ben négy röpiratot is írt. Hogy milyen sokoldalú kapcsolatot ápolt kora jelentősebb embereivel, arra bizonyosság levelező társainak névsora: András Sámuel, Aszalay János, Batsányi János, Bessenyei Sándor, Csokonai Vitéz Mihály, gróf Fekete János, Földi János, Görög Demeter, Gyöngyösi János, Kazinczy Ferenc, Péczeli József, gróf Ráday Gedeon, Révai Miklós, Schaffrath Lipót, Baróti Szabó Dávid, Szacsvey Sándor, gróf Széchényi Ferenc, Szerdahelyi György, gróf Teleki József, Vajda Sámuel, Virág Benedek. A skála rendkívül széles. A 78 esztendő gróf Ráday Gedeon és a 19 éves diák Csokonai, katolikus és református papok, a korszak határát jelző Martinovics-mozgalom három későbbi elítélteje – mind-mind belefért kontaktusainak körébe. Itt csak azokat soroltam fel, akitől ez időből levél is fennmaradt. Rajtuk kívül Nagyváthy Jánossal, Sárközi Istvánnal, Spissich Jánossal, Csépan Istvánnal, Csapody Gáborral, Zichy gróffal, Szerencsi Nagy Istvánnal, gróf Szapáry Péterrel, Tuboly Lászlóval volt jó barátságban. „*Van olyan posta nap, hogy tíz-tizenkét levelet adnak kezembe*” – írta.

2. 1793-95 táján kapcsolatai nagyon leszűkülnek, barátainak egy része – Kazinczy is – börtönben sínylődik, a szabadkőműves páholyok széthullnak. Horváth második feleségével Nagybjombba költözve új környezetbe kerül. Visszahúzódik, legfeljebb egyházi tisztségeire fordít gondot. Vagyoni helyzetét próbálja javítani, hogy a gondtalanabb alkotás feltételeit megteremtse. Keveset ír, a matematikán és a filozófián kívül szinte egyetlen témája a Napóleon elleni háború, de erről szóló versei nem kerülnek a korabeli olvasók elé. Néhány szövegét azonban százezrek éneklék úgy, hogy nem gondolnak a szerző nevére: az 1808-ban kiadott református énekeskönyvbe nyolc versét is beválogatták.

3. 1811-ben Petrikeresztúrra költözik. A lányának vélt Kazinczy Klára – csak névrokona Ferencnek – viseli gondját, akit – miután megtudta, hogy nincs köztük vérségi kapcsolat – 1818-ban feleségül vesz. Megint az irodalomnak él: sokat és sokfélét ír, szorgalmasan levelez, gyűjti a szabadkőműves emlékeket, serény részese a Festetics György által szervezett Keszthelyi Helikonnak, a Keresztúr körül lakó nemes kisasszonyokból Göcseji Helikon néven irodalmi kört alakít. Ekkori művei már keletkezésükkor elavultak, maradandó értéket egyedül az általa összegyűjtött szövegek, dallamok, az 1814-ben befejezett Ötödfélszáz énekek jelentenek. Ezek csak 140 év múlva, 1953-ban válnak közkinccsé.

*

Az újabb kori magyar irodalom korszakhatárát 1772-től szoktuk számítani. Nincs okunk ennek jelentőségét kétségbe vonni, bár a honi irodalom élénkülése, gazdagodása csak 1780 után válik látványossá. 1782-83 táján szaporodnak a jelek, hogy az irodalom kezd közüggé válni. II. József rendelete először helyezte a társadalmi élet figyelmének középpontjába a magyar nyelvet, s Bessenyei évtizeddel korábbi fejtegetéseit a napi politika síkjára terelte. A nyelvrendelet több ezer embernél, tanároknál, tisztviselőknél a megélhetés elvesztésének rémét is felvetette. Félő volt, ha pár éven belül nem tanulnak meg németül, katedrájuk, hivataluk nélkül maradnak. Ugyanakkor az enyhített cenzúra jóval több gondolatot engedett nyilvánosságra. Új nyomdák nyíltak, több folyóiratra lehetett előfizetni. Soha ennyi könyv nem jelent meg. Egy évtized alatt 3663 kiadvány hagyta el a magyarországi tipográfiaikat. Eddig a magyar irodalom terjedési formája a másolat vagy a könyv volt. Ekkoriban mind nagyobb szerepet kap az időszaki sajtó. Lényeges műveket előbb az újságok közölnek, s hasonló gondolkodású emberek kis csoportja tömörül egy-egy lap köré. A költészet közüggé válik. Papok haragszanak meg egymásra, szíves barátságok szakadnak meg. Heves rágalmakat szállít a posta pusztán azért, mert a vitapartnerek eltérően vélekednek a literatúráról. Érvek csapnak össze korábban érdektelen témákról: mikor hosszú egy szótag, mely honi táj szóejtése legyen a követendő példa, az eredeti mű vagy a fordítás hasznosabb-e, szabad-e nyilvánosan is megbírálni egy-egy művet. Így Horváth költői indulása egybeesik a magyar költészet egy jeles fordulópontjával.

Kazinczy a Pályám emlékezetében így tekint vissza ifjúsága idejére: *„Íróink s olvasóink száma mindinkább szaporodék, s ha az ügynek új munkás barátja tűnne fel, kicsinységgel ugyan talán, talán egy alkalmi verssel, de mely lelket mutata s reménységet hagyott, hogy az író ott meg nem áll, mely öröm vala mindenfelé! Mint röpüle az új név egy szájról más szájra! Az új társ felkeresé a régiekkel s a régiekkel kiterjesztett karral jövének az új elébe, leveleinkben tézénk egymást, mint a rómaiak, hogy a külvilág nyűgétől megszabadulhassunk. Jobb lélek kezde szárnyallani a közügy mezején, s most közelíte igazán a várva várt reggel.”*

Horváth e körbe 1786-ban kezdett bekerülni. Ez év február elején verstani értekezése jelent meg a Magyar Hírmondóban, fél évvel később a Magyar Museumban. Költeménnyel köszöntötte Révai Miklóst, aki hamarosan Elegyes verseiben, mint tekintélyre hivatkozik rá: *„Éppen szóll Horváth, most támadt dísz Fűrednek...”*, s közli Horváthnak hozzá írt versét is. Négy év múlva az általa tervezett tudós társaságban is szívesen látná. 1787-ben előbb Hunyadi Jánosról írt eposza, a Hunniás, majd verseinek Holmi I. címmel kiadott első kötete keltett figyelmet. Írásai olvashatók voltak a Magyar Hírmondó, a Magyar Musa, a Magyar Museum, a Mindenés Gyűjtemény lapjain. 1788 végén levél érkezett Kazinczytól is, aki nemsokára új folyóirata dolgozótársául invitálta. Az Orpheus feltűnően sok írása Horváth tollából származik: a lap összesen 850 oldalából 88-at ő, 32-t neki vagy róla írtak. A szerkesztő nemcsak szerzőként becsülte, hanem szerette volna megnyerni hivatali munkatársul is. Az iskolai felügyeletben szánt neki szerepet, amit a füredi poéta, szántódi birtokos bérlő ekkor nem vállalhatott. (*„...ha más circumstanciákban volnék, mindjárt mennék iskolai kerületedbe subalternusodnak, s talán ha hivatalodat sokáig viseled, még valaha el is megyek”* – válaszolta Horváth.)

1789 őszén személyesen is találkoztak, Kazinczy kereste fel Szántódon és Fűreden. A következő évben mindketten hosszabban tartózkodtak Budán, gyakran voltak közös társaságban. Ekkoriban még sok minden összekapcsolta őket. Horváth termékeny, korszerű, pályája csúcspontjára jutott író. Mindketten hívei II. József reformtörekvéseinek. A szántódi, füredi poéta felnéz műveltebb, tehetségesebb barátjára, kikéri véleményét, igyekszik követni őt. Jórészt ennek tulajdonítható irodalmi, verselési nézeteinek gyors változása is. Barátságuk szentimentálisan érzelmes, elragadtatott hangon írnak egymásnak. A már ekkor is csípős nyelvű Széphalmy dicséri Horváth víg, pajkos egyéniségét, filozófiai csendességét, jószívűségét, szelídségét, kellemes társaságát. *„Férfiúi érettség, elevenesség, pajkosság, tréfa, tűz, a legkedvesebb szelídséggel összeszöve az, ami őt a néző előtt kedvessé teszi”* – írta róla a nyilvánosságnak szánt sorokban. Magánleveleiben is hasonlóan nyilatkozik. Aranka Györgynek így mutatja be: *„Horváth egy szeretetre méltó kuruc... nem lehet hozzá hasonló literátort kapni, mert ő a maga nemében egyetlen egy. Fekete bajusza ellepi egész száját, oldalról és hátulról üstökbe kötött haja borzasan állanak, ruházata veres színből vagyon kihányva arannyal, fején pedig bársony nyuszt süveg áll... Szüntelenül dalol, mint a kálvinista deák szokott, pipázik, tréfát űz, s neveteti azt, akivel szól. Szíve olly egyenes, mint a Nathanael. Áldott lesz én előttem a nap, a mellyen őtet először szorítottam mellemre.”*

*Örvendj! Élni fogunk! S igazabb unokáim örömmel
emlegetik: Horváthjáért mint ége Kazinczy – írta versben is.*

A fiatal Csokonai figyelmét is felhívja Horváthra, a Tempefői első mondata ezért hangzik így: *„Ez a Horváth úr műzsája olly hatalmas, hogy képzésemet képzése után ragadja: lehetetlen, hogy a világról el ne felejtkezzem, mikor az ő verseire függesztem elmélkedésemet.”* A rokonszenves Rozália, Tempefői szerelme mondja ezt.

Összefűzte őket szabadkőműves vonzalmuk, közös páholytagságuk is. Horváth már 1789. február 7-én megvallotta

barátjának, hogy vonzódik a freimaurer eszmékhez. *„Te vagy az a második barátom, aki ki merte nyilatkoztatni kőművességét, mellyre már fellyebb is valamit írtam. – Tudom olyan felségesnek társaságokat, hogy annak tagjának lenni nagyobbra becsülöm akármely Erudita Societasnál. Egy jó barátomnál már harmadfél esztendeje van, hogy be jelenttem magamat, de amint látom, nagyon kemények vagytok a befogadásban.”* Egyúttal kéri, hogy segítse a felvételben.

Horváth nevével először a pesti Nagyszívűség páholy 1789. január 4-i jegyzőkönyvében találkozunk. Ekkor olvasták fel Schaffrathoz, a pesti gimnázium igazgatójához, a páholy vezetőjéhez írt felvételi kérelmét. Mivel még alig ismerték, a döntést elnapolták. Szeptemberben már jelentést olvastak fel róla, a hónap végén a jelölt is Pesten járt, és – ahogy Kazinczynak megvallotta – mindent tett, amit tehetett. Ekkor már kedvező választ kaphatott, hiszen Kazinczy örömmel értesítette: *„majd talán veled és több világosság fiával nemsokára együtt utazhatok a valóságos boldogság útján.”*. Feltehető, hogy Kazinczy füredi látogatásának egyik célja is Horváth jobb megismerése volt. Jelentése kedvező lehetett, mert Horváth felvételére november 19-én sor is került. Az új tagot Nagyváthy János, a későbbi keszthelyi gazdasági szakíró köszöntötte. A kötelező szokás szerint új nevet is kapott. Kazinczy javaslatára Arion lett. Erről maga a névadó számol be Arankához írt levelében. *„Horváth Ádám is barátunkká leve. Pesten vétetett fel 19-e 9br, s én őt... Arionnak neveztem. Ó minden tekintetben érdemes szorosabb szövetségünkre.”*. Horváth versben is nyugtázta mentorának a támogatást, a névadást:

*Arion, hogy a Virtust meg lelhetted,
A Szent Hajlékba Orfeusz vezette.*

Horváth két évtizeddel később dalgyűjteménye címűül írja: Magyar Arion. (Az sem lehet véletlen, hogy ennek egyik példányát halála esetén szabadkőműves társára, Máriássy Istvánra hagyja.)

1790 nyarán, őszén Horváth a somogyi bandériummal Budán tartózkodott. Élete legmozgalmasabb pár hónapját jelenti ez a nyár. Budán és Pesten kivirult a társasági élet. Ahogy a szintén banderista Kazinczy feljegyezte: *„Sorba járánk a nemzet nagyjait, s ebédek, vacsorák, táncok fogadának mindenütt.”*. Ekkoriban számos előkelő, befolyásos ismerőssel találkozhatott, hiszen régi levelezőtársai, páholytestvérei, barátai közül ugyancsak Budán volt ez időben Fekete János, Széchenyi Ferenc, Spissich János, Szily Antal, Máriássy István, Teleky József, Balassa Ferenc, Győry Ferenc stb. Hogy kapcsolatai milyen tágra bővültek, bizonyítja: az október 3-án Széchenyi Ferencnél tartott megbeszélésen a következők társaságában vett részt: gróf Berényi, báró Orczy, báró Podmaniczky, báró Vay, gróf Esterházy Károly, Balogh Péter, Máriássy István, Spissich János, Nagyváthy János, Bárány Péter – ahogy a szintén jelen volt Kazinczy megörökítette. Ezen az összefüggésben Horváth nem juthatott vezető szerephez, de részese volt az eseményeknek. Széchenyi megbízásából ő készítette el az Egy rövid tudósító levél című röpiratot, lényegében egy akadémia tervét. Ez átgondoltságában, megalapozottságában elmarad mind Bessenyei György tíz éve írt, most nyomtatásban is megjelent Jámbor szándékától, mind Révai hasonló tartalmú Plánumától. Nem szélesebb működési körű akadémiát javasol, inkább a könyvkiadást megkönnyítő, Széchenyi támogatásával működő társulást. A Magyar Kurír 1791. március 4-i száma is hírt ad a szándékról. A résztvevők közül Szétseny (sic!) gróf, Révai, Kazinczy, Horváth nevével emeli ki. Megjegyzést is fűz hozzá: *„... meggyújtott lámpásokat vettek a végezt kezekbe, hogy másoknak utat mutassanak, de a közönségnek egy tisztes része azt kiabálja, hogy arra a társaságra semmi szükség nincs, mivel az csak szabad kőműveseknek bandája fogna lenni.”*

1792-ben Kazinczy Mansfeld bécsi rézmetszővel elkészíttette barátja arcképét. Alapjául Kór Zsigmond erdélyi festő Horváthról 1791 elején, Bécsben készített portréja szolgált. A metszet díszreit Kazinczy tervezte. *„Kiváltképpen a kép ornamentumainak örülök. Azokat egészen úgy készítette, amint hagytam, óhajtottam s magam rajzoltam. Tölgyfán függ a felkoszorúzott kürt és lant, jele annak, hogy Epicum carmenben szerencsésen futottad pályádat, egy kőre bárelief módjára vagyon vésve a Delphinen nyargaló Arion, titkos jelentője nevednek - ott van a félig befedett csillagos mennygolyóbis, rész szerint annak jeléül, hogy astronomiai poémát írtál... Ott a könyven a kard, akár annak jeléül, hogy scriptor is vagy, banderista is, akár annak, hogy 19/XI.89. Ott a cirkalom és szegmérő, mert matematikus is vagy, s özvegynek fia is, ott a kubus és rajta a lélek halhatatlanságának szimboluma és volumenje. Ott végre a Templom honoris, mely nevedet még holtod előtt elfogadta.”*. (A 19/XI.89. - Horváth szabadkőműves avatásának dátuma, a Templom honoris – a dicsőség temploma a szabadkőművéséget is jelenti. Ugyancsak annak egyik jelképe a körző és a szögmérő is. Kazinczy nem említi, hogy ugyanitt Arionra vonatkozó Ovidius-idézet is olvasható.)

Horváth később a Varasdról Zalaegerszegre áttelepült, A jó tanácshoz nevű páholyhoz csatlakozott. Nemcsak tagja, titkára is volt. Érdemes kissé részletesebben megismerkednünk társaival, mivel névsoruk magyarázatot ad arra, hogy Zala vármegye miért tudott ez időben kiemelkedő szerepet betölteni az országos politikában. Arra is, hogy két évtized múlva a Horváth ellen indított vizsgálat során miért mentették ki őt Zala tisztségviselői. A páholy tagja volt Spissich János alispán, gróf Althan Mihály főispán, Mlinarich Lajos másodalispán, Inkey Imre táblalbíró,

Somssich Lázár táblabíró, később Zala megye követe, Laky István csatári (korábban salomvári) plébános, Kozits István táblabíró, Hartl József varasdi gyógyszerész, Tuboly László aljegyző, Sárközy István somogyi aljegyző, Szegedy János felsőörsi prépost, Ghilányi János kapitány, Vásárhelyi Sámuel református lelkész, Csépán István ügyvéd, Csány Ferenc Vas megyei szolgabíró. Hamarosan csatlakozott hozzájuk Kazinczy is. 1792. szeptember 9-én írta: „*A mi fő tiszteletű Terentiusunknak mondj nevemben egy háládatos örvendező idvezletet szerencsésen tett utazásáért, és köszönd meg, hogy fiának fogadott. ...Nékem veletek lenni nagyobb szerencse, mintsem hogy erről lemondjak.*” (Spissich szabadkőműves neve Terentius volt.) Kazinczy egerszegi páholytagsága feltételezhetően csak jelképes maradt, hiszen a távolság, a korabeli utazási körülmények nem tették lehetővé a tényleges részvételt.

A páholyról kevés adat maradt ránk. Spissich később azt állította, hogy 1793-ban feloszlott, ezt azonban fenntartással fogadhatjuk. Az alispánt ugyanis a Martinovics-mozgalom gyanúsítottjaként hallgatták ki, érthető, hogy társait menteni igyekezett, az iratok nagyobb részét el is égették. A vizsgálat során kétszer is említik Horváth Ádámot, egyszer szabadkőműves néven, Arionként.

Nem tudjuk, mi okozta, hogy levelező kapcsolatuk már Kazinczy fogsága előtt, 1793 végén megritkult. Csak találgathatjuk: esetleg ők is megsemmisítették gyanúra okot adó írásait? Netán azért, mert 1793 Horváth életében sok gondot okozó esztendő volt? Házassága válással végződött, a pár hónap múlva megkötött új frigy gondjai is hamarosan nyilvánvalóvá váltak. Földi János már 1793 augusztusában arra kéri Kazinczyt: „*jelentsed meg inkább azt, ha tudod, miért hogy most néki semmi híre nincs? Miért hallgattattak el munkái? Vagy min dolgozik?*”. Feltűnő, hogy 1794-ből Kazinczytól is feltűnően kevés, mindössze 16 levelet találunk a Váczy János által közzétett monumentális gyűjteményben.

Egyik, már a fogságból írt levelében érdeklődik Horváth sorsáról. Kiszabadulása után ő nyomozza ki hollétét, s Nagybjomba címzett levéllel keresi fel. Kapcsolatuk azonban már nem a régi. Mindketten világosan látják, hogy útjaik elágaztak. Horváth: „*Én a régiségnek vagyok imádója, Kazinczy az újságot magasztalja, s mindenikünk okát tudja adni bálványozásának.*”. Kazinczy: „*Horváth Ádám barátunk sok poétai talentumot kapott a természettől. Kár, hogy az újabb nyelveket nem tanulta, kár, hogy a mit nem ismer, utálja.*”. Főleg Kazinczy látja világosan, hogy a göcseji szűk körben élő öreg poétával már eltérő ideálokat követnek, nem közös világban élnek. De barátságuk emlékét fontosnak tartja.

„*Horváth Ádámot köszöntséd nevemben, ha azt tenni magad nem akarnád. Akárki és mi légyen ő most, azt nékem nem szabad felejtenem, hogy egykor szoros barátok voltunk. Az azonban igen igaz, hogy ő éppen nem az, aki volt valaha, s most gondolkozásunk úgy től el egymástól, mint egykor együvé vonzott. Fájna nekem, ha ő engem háládatlannak képzelhetne.*” – írta Sárközy Istvánnak 1812-ben.

Noha mindketten tervezik, többé már nem találkoznak, de a levelek gyakorta járnak Keresztúr és Széphalom között. Életük eseményeiről tájékoztatják egymást, Horváth zalai környezetéről, a Keszthelyi, a Göcseji Helikonról, a vidék néprajzi sajátosságairól, az itt élő írogató emberekről sok adatot megőriztek ezek a beszámolók. Nemcsak irodalmi, helytörténeti forrásértékük miatt is becsesek.

Kazinczy a Pályám emlékezete 1787-et felidéző fejezetében már a nagybjomi temetőben nyugvó barátja szándékainak tisztaságát is, ízlésük elkülönülését is megőrökíti: „*Azt semmire nem lehetne kérni, amit megtagadott volna. Annak semmi nem juthat eszébe, hogy el ne készítse estig. Fállábon állva öntögeté irgalmatlan verseit, felcífrázzván elmélkedéseivel s bibliai citátumaival, s akik szerették Péczely Youngját, bár nem értették, mert az idvesség dolgot beszélt, nem holmi haszontalanságokat, nem bort és szerelmet, szerették Horváth Ádámot is, mert jót terjesztgete, s magyarsága bajszos, csombókos magyarság volt.*”.

E fanyarabb elmarasztalás két okkal magyarázható. Egyrészt Horváth pályájának lefelé hajló ívével, másrészt, hogy Kazinczy már az irodalom reszpublikájáért küzdve az új korszak igényével mérte közös, tovatűnt ifjúságukat.

Péntek Imre

„szabdalom, ...teremtem a szót, A régít új formában fűzöm össze...”

(Mai közelítések Kazinczy Ferenc költészetéhez és költészetről vallott felfogásához)

A 18. század második fele a magyar költészetben jelentős átalakulásokat hozott. A hagyománykövető verselés felváltotta a versújítást. A magyar nyelvű poézis egyre szélesebb körben válik ismertté, olvasottá, és „divatos” témája lett szalonokban a társasági együttlétnék. Ennek a vitáktól sem mentes folyamatnak a során alakul ki az a verselési formakészlet, amely mindmáig a magyar költészet alapjául szolgál. Korábban egy hagyomány vált elfogadottá, a hangsúlyos-rímes verselés. Az ún. „magyaros verselés”. A szöveget a rím és ütem tetette verssé. A külföldi hatások és az újító szándékok következtében hirtelen nagy mértékű gazdagodás következett be ezen a téren. Am egyelőre a versben való megszólalásnak sokszor fontosabb volt a verstani, poétikai, mint költői tétje. A kritikai szempontnak sem volt más megközelítése. Az első kezdeményezők a klasszikus verselés honosítására törekedtek. Voltaire szerint a görög verselés harmóniáját egyetlen későbbi nyelv sem képes utolérni. Batsányi joggal hivatkozik arra, hogy Voltaire nem ismeri a magyar nyelvet, amely kiválóan alkalmas az időmértékes vers művelésére. A deákos szerzők – Baróti Szabó Dávid, Révai Miklós, Rájnis József, a *Magyar Helikonra vezető kalauz* készítője – ezt az utat meggyőzően járták be. De újabb fejlemény is történt: a magyaros verselés átalakulása, amely a „négy-sarkú” verstől eljutott a magyar alexandrinusig. A négyes rímet – francia hatásra – a páros rím váltja fel. A páros rímű tizenkettes végleg gyökeret vert a magyar költészetben. (Csokonai, Arany, Petőfi is szívesen használta.) S megjelent az ún. nyugat-európai verselés, megszületett az első rímes-trochaikus vers (*Tavaszi estve*) Ráday Gedeon tollából. Ebben a helyzetben lépett fel Kazinczy, költőként és irodalomszervezőként, akinek pályáját jelentősen megtörte 1794-es elfogása és hat és fél év börtönre ítéltése, hogy majd – 1801-ben szabadulva – folytassa a magyar nyelv és irodalom kiművelésének, modernizálásának, végül is eredményre vezető küzdelmét.

Sokoldalúsága, polihistor-jellegű tevékenysége részben adódott a kor igényeiből, részben pedig a vele született érdeklődéséből, természetéből. Pályáját – mint többen is megemlítik életművének feldolgozói – műfordításokkal kezdte, s egész életében nem adta fel az ezzel való foglalatosságát. A görög és római szerzők mellett fontosnak tartotta a kortárs és kiemelkedő világirodalmi darabok hazai megismertetését is. (Anakreon, Horatius, Metastasio, Kleist, Klopstock, Herder, Gessner, Sterne, Shakespeare és mindenek fölött Goethe az, akinek a fordítását fontosnak tartotta.) Ami szeme előtt lebegett: egy haladottabb irodalmi élet megszervezése, fórumainak kialakítása, melynek mintáit, eredményeit jól ismerte a német és francia irodalomból, másfelől a klasszicitásra való törekvés, a *klasszikus világnézet teljes elsajátítása*, mint ezt Dézsi Lajos írja az *Élő könyvek – Magyar klasszikusok* című sorozat Kazinczy Ferenc kötetének előszavában. A klasszicitást maga Kazinczy is hangsúlyozza, több helyütt. „Az én darabjaimon – úgymond – ...megvan a klasszikus szín. Mások többet adtak, több teremtő tűzzel, némelyek minden tekintetben jobbat, de ...a régi izlet az én verseimen van legigazibban.” Ami azért is érdekes, mert szinte erőszakosan térítő erővel érvelt az új, a más elfogadása mellett. A hagyomány elfogadása, valamint az újítás vágya és igénye – végső soron, a saját poétikai gyakorlatát tekintve – nem vált el egymástól.

A költészet – bármely korszakát tekintjük – mindig jelen volt működésében. Költői erényként, becsvágyként – talán így fogalmazhatunk – a normakövetést (kánonteremtést) tartotta elsődleges követelménynek. Levezésében számtalan alkalommal ajánlott különböző olvasmányokat, köteteket a hozzá fordulónak, hívta fel a figyelmet bizonyos ismeretek fontosságára, mesterségbeli követelményekre. S aki ezt a mester-tanítvány viszonyt nem fogadta el, az kikerült a széphalmi körből, érdekkörből, műhelyből. Erre érdekes adalék, amire Orosz László dolgozata hívja fel a figyelmet, Berzsenyi és Kazinczy kapcsolattörténetével foglalkozva. 1803-ban Kis János juttatta el hozzá Berzsenyi néhány

költeményét, melynek kapcsán nem Berzsényi, de a közvetítő kapott dicséretet. „ha a te Berzsényid csak titokban irogatta is, és néked vezérlésed nélkül, verseit, de őtet a Természetten kívül bizonyosan leginkább és legközelebb a te példád szólította a műzsák tiszteletére. ...mert betű szerint igaznak hiszem, hogy megküldött verseiben semmit sem adott a magadéból: de azoknak némely soraiba – és ez nékied legfőbb dicsérete – egészen téged hallak zengeni.” Bizony, ez elég nagy elfogultságra vall a középszerű Kis János iránt. Berzsényi válaszában meglehetősen keresetlenül fogalmaz: „Nékem iskolai tudományom nincs, mikor még nékem azt tanulni lehetett volna, már én akkor Horáccal és Gessnerrel társalkodtam. ...korán nagy tárgyak ragadták el figyelmemet. Az én szüntelen izgó és kalóz elmém... melyet csak úgy tudok huzamos figyelemre szorítani, ha azt az ő tárgyában egészen elmerítem, és mintegy belefotom...”. Ez a „társalkodás” meglehetősen önbizalomra vall, egyenrangúságot involváló megnyilatkozás. Ebből Kazinczy is érthetett. Az első levélváltás már felszínre hozta a kettőjük között lappangó ellentétet: Berzsényi az eredetiséget, a korlátokat elvető merészséget tartotta követendőnek, míg Kazinczy a mesterekhez és a szabályokhoz kötött alkalmazkodást, a szabályoknak való megfelelést. A konfliktus, véleménykülönbség mégsem vált Berzsényi költészetének kárára (bizonyítja ezt Kazinczy szerkesztői munkája, Berzsényi első kiadásában), s Kazinczyt pedig ez a „legyűrhetetlen”, öntörvényű őstehetség élete végig foglalkoztatta...

Mielőtt versei között tallóznánk, mai olvasatára, befogadásának kérdéseire térnénk, nézzük meg részleteiben is, milyen poétikai elveket vallott, milyen elméleti alapvetésekből, követelményekből indult ki. Hogy Berzsényihez való viszonya milyen fontos volt számára, azt jelzi a „niklai remetéhez” írott episztolája. S e szövegben fontos megállapításokat tesz a vers lényegével kapcsolatban. Ennek már kezdetén leszögezi: „Hogy jambusimra gáncs fog szállani / előre láttam; ők az iskola / Törvényt bátran általszökdösik. Becsüli a törvényt, de csak ha jó” – mármint nekik. Nyilván az őt gáncsolókra, a vele egyet nem értőkre gondol. S ami még érdekesebb: elutasítja azt, ami ma is gyakori jelenség: a szépség és rútság – nem az önkény, szubjektív „beleérzés” kérdése, hanem erről a Törvény, az esztétikai minőség léte vagy hiánya dönt. E költői levélben a következő meghatározást találjuk: „Mi teszi a verset verssé? A 'szózatosság'. / S mi ez? A hosszú és a rövid tagok / arányos és kedveltető egyezése. / Vers, ami a fülnek hol tág, hol szoros / Törvény szerint , bájyt nyújt, az holt igébe / Hízkelkedő zengéssel éltet őnt.”

Beöthy Zsolt Horatius és Kazinczy portréjában írja a következőket: „A költészettan legfontosabb tárgya: a nyelv és a verselés kérdése. A költői kifejezés. Ebből az alkalomból mondja el, hogy ő ugyan becsülni tudja a „kádenciás” verseket is, de a görög módra írottak mégis csak „fensőbb szépséggel zengenek”. A költő fő törvénye az ízlés. A verset verssé a „szózatosság” teszi. A szózatosság a bájban, az elvenségben, és könnyűségben.”

A „szózatosság” – amely több művében is elhangzik, amelyre gyakran hivatkozik – igazán nem vált poétikai kategóriává, bár sejtjük: a költő valami akusztikai-zenei hatásra, a szöveg és zeneiség egységére gondolt.

A *sonett musája* című verse ugyancsak e versforma dicséretét és újszerűségét szólaltatja meg: „Ugy járom én a dal lejtéseit / a négyest összefűzve hármásával.” „Víg szárnyakon él a nem-halott ének.” A szonettéről írott hosszabb tanulmánya – melyben olvashatni: „A legelső szonettet én adtam a magyarnak.” – ugyancsak alapos munka, áttekintés. Megtudjuk, hogy a jellegzetes forma provanszáli trubadúrok találmánya, mely átment Olaszországba, „s ott a kényes zengésű és rímekben felette gazdag nyelvet annyira megkedvelé, hogy most már nem francia, hanem olasz eredetűnek tartatik...”, s melyet Petrarca vitt legfőbb dicsőségre.” – írja. Itt rója meg Csokonait és Farkast, akik próbát tettek e versformában: „mert Zrínyi nemű, azaz skandálatlan rímes sorokat a szonetthez venni nem szabad”. Csokonaié ugyan skandált sorokban van írva, de rövidebbekben, mint amit szonett kíván. A „fülnek hízélgó hangzás és rímek szép játéka, kedves cserékben” – valóban fontos követelmények. De a mai gyakorlat már nem olyan szigorú, mint a széphalmi mester pontokba szedett tanácsaiból kitűnik. „Aki szonettet merészel írni, ne fogjon soha más órában munkájához, mint midőn lelke valamely *lány, komoly érzés* által hatalmasan elfoglaltott.” A szonett váljon kétfelé – ebben van igazság, s a követelmény nagyjából ma is érvényes, érvényesül. Vagyis a két négyes versszak és a két tercina ellentétben álljanak. De lehetséges az is, amit Kazinczy helyesen állít: a két négyes a várakozás, a két hármast a „kielégítés” versszakai.

Az időmértéket tekintve trocheus és jambus „lábakból” kell, hogy álljanak soraik. Ez szintén ma is követelmény, bár a jambus eléggé fellazult a mai gyakorlatban. Inkább jambizálásról beszélhetünk, és a szonett „vizuális” szerkezetének, írásképeinek megtartásáról.

Megtudjuk azt is, a szonett rímelésének nem elég jónak lenni, szépnek is kell lennie. Nos, a mi fülünk, ízlésünk Kazinczy szonettjeit kissé kezdetlegesnek találja. S főként rímelésük az, ami érthetetlenül kidolgozatlan, hisz meglepően bántó ragrímekből tevődik össze. Csokonai és Berzsényi ebben magasan felette állnak.

S figyelmet érdemel Kisfaludy Sándor *Himfy szerelmeiről* írott kritikája. Azt hiszem, ebben a korban hasonló alaposságú – úgymond – recenzió kevés született. Valóban, nem kis bátorság és elvi hozzáállás szükségeltetik, hogy Kazinczy szembe forduljon a „nympholetusok”, a nimfát látók őrző hadával, a Kisfaludyt istenítő olvasókkal, s gunyorosan intónálja az újraértelmezés igényét: „A sok recenzens nem győzte kürtölgetni az Erato új szenteltjének dicséreteit, de akinek szemeit isten nem illette meg, látta, a tudós férfiak oly dolgokat *lelnek* a csudált dalokban,

amelyek nincsenek benne.”. A kötet egészét kívánja megítélni, s nem a részeket. „... figyelmet érdemlő jelenés a pszichológus előtt, hogy a két kötet becsét nem az *egyenként vett darabok*, hanem az *egész kötetek* becse szerint kell meghatározni...”

Az egyes részek darabossága mellett „nagy szépségű” megoldásokat is talál a kritikus. A bőséges idézetekkel érvelő szövegben találunk egy részt, amely Kisfaludy rímtechnikáját elemzi. S a következőket írja: „Ezen utolsó dal (XLI) két utolsó rímjára: *éltemnek s teremnek* figyelmessé kell tennünk az olvasót. A mi, rímekben igen szegény nyelvünk felette nehezzé teszi a magyar versifikációt, a Zrínyi és Ráday nemű versekben (Zrínyi nemű csak a rimált sor; Ráday nemű az, amely nem csak rímeli a sorokat, hanem a szillabákat méri is, de szabadabban, mint a görög mértékű sorokban). A mi rímelőink ...szórják a verseket. Az ő rimájok: *testemet, lelkeket; fejemnek, kezemnek; fájdalom, nyugodalma; szívében, hívében*. Így igenis ömölve ömölhetnek a versek. De szedjük csak a rímeket különböző részeiből a beszédnek... meg fogjuk látni, ha dolgozásunk oly könnyű léssen-e?”

Kecskés András *A magyar verselméleti gondolkodás története* című kötetében erről a problémaköréről a következőket találjuk: „A Ráday-nem (Kazinczy kifejezése) gyorsan hódított, bár nem fennakadás nélkül. Kazinczy így számolt be saját próbálkozásairól (1786): 'Én semmit sem óhajtottam inkább, minthogy lírai darabokat kapjunk s a nyugot ízlésében. Hozzá fogtam s elakadtam. Sem rímeim nem valának szép rímek, sem skandált soraimban nem boldogulhaték. Nem értém, mi dolog, hogy midőn hexamétereket adhatunk, s jobban, mint a németek, skandált rímes sorokban nem adhatunk dalokat; és, hogy én, ki a németben nem téveszttem el a szkémát, magyarban eltéveszttem, s fülem érzi, hogy a sor hibás, de megigazítani nem tudom.'”.

Érthetetlen ez az aggályoskodás. A magyar nyelv rímekben igen gazdag, már Balassinál is találunk gyönyörűen, zeneien hangzó asszonancokat és tiszta rímeket. Tehetségének korlátja volt a kezdetleges rímtechnika? Vagy valami más? Sokan Kazinczy tartják a magyar prózai nyelv megteremtőjének. Kosztolányi szerint: „Nincs remekműve. Élete a remekmű.” De ezt a túlzó megállapítást nem lehet elfogadni. Szilágyi István felfogása közelebb áll az igazsághoz. Így ír a *Sophie* című levélregény előszavában: „...ő elsősorban költői babérokra vágyott, költő akart, szeretett volna lenni, de nem volt igazi költői ere; géniusza a prózában tündökölt, a szépprózában – attól azonban félt mindig, hogy itt eredeti művekkel álljon elő: készületlenül érezte magát s a nyelvet egyaránt.”. Talán itt találjuk a meg/feloldást, s élvezettel forgatjuk naplóját, feljegyzéseit, levelezését. A Sophie, „Érzékeny hazai történet naplókban és levelekben” – valódi prózai *trouvaille*, elkészttségében is nagyszerű mű. Aki a korabeli próza elmaradottságáról képet akar alkotni, annak elég beleolvasni Dugonics András két regényébe, az *Etelkába* (1788) és a *Jólánkába* (1803).

Kazinczy verseit, a költő kívánsága szerint szerkesztett kötetben, az *Élő könyvek – magyar klasszikusok* sorozatban forgattuk (*Dalok és ódák, Vegyesek, Epigrammák görög értelemben, Tövisek és virágok, Új tövisek és virágok, Epistolák*). Ahogy ezzel kapcsolatban írta: „A német kiadók a verseket chronológiailag szeretik egy idő óta kiereszteni, s miattam teheti minden, amit jónak lát. De én a magaméit szeretném a szerint fűzni rendbe, ahogy a bokrétaöntő a maga virágait. – oda mindenikét, ahova őket a hely kívánja.”.

Kazinczy a – a tematikus – műfaji elrendezéssel, a tökéletes műalkotás igényével lépett fel ebben az esetben is. Betűtípusra, tagolásra, illusztrációkra, központosásra ügyelve, a fentebb stílushoz illő, nyomdaművészeti remeket kívánt előállítani. A hasonmás kiadások számos érdekességgel gazdagítják a mai, leegyszerűsítő művészeti képet. Egyes megítélések szerint a javítgató, csiszológató Kazinczy költői nyelve egyik oka annak, hogy ma versei csupán irodalomtörténeti kuriózumok. Nagy Zsófia írja: „És épp ez a tökéletesre csiszolt nyelv lesz egyik oka annak, hogy a mai olvasók körében a Kazinczy-versek nem népszerűek.”. Ennek a túlhajtott igényességnek következtében – folytatja – az összesűrített mondatok, a szavak jelentésárnyalatainak variánsai, az „elmésségre” való túlzó törekvés az egyszerű szövegértést is megnehezítik.

A kontextusok szerteágazása, a végső tömörítés nyomán olyan „versékszerek” születtek, amelyeknek kecséit, hajlásait, utalásait csak rendkívüli figyelemmel lehet egyáltalán követni. Az átlagolvasó nincs birtokában annak a mitológiai apparátusnak, korismeretnek sem, amely főként az alkalmi darabok megértését lehetővé tenné. S a költő maga is torzító optikát sugall azzal, hogy epigrammáira teszi a hangsúlyt, a nyelvújító bekebelezte a költőt, a költészet alárendelt szerepbe jut, illusztrációja az egyes nyelvújítási példázatoknak. Az esztétikai propaganda túl sikeres volt, az epigrammák árnyékba borították a változatos témájú, egyéb verseket. S így vesztek el a sokszínű Kazinczy-költészet tónusai.

Legalábbis Gergye László újabb kutatásai szerint, aki ehhez a versvilághoz talált egy kulcsmotívumot, amikor a gráciák szerepére hívja fel a figyelmet. Kazinczy a rokokó líra egyik válfajaként műveli a gráciaköltészetet. A gráciaköltészet olyan eszményi nőtípust teremt, amelyben az égi költészet és földi szerelem, a művészet és az élet magasabb szinten egyesül. Másfelől – a kutató szerint – az artistikus epigrammák nőalakjait, az égi gráciákat antropomorfizálja, erotizálja, a földi nőalakokat pedig (l)égiesíti. S lehet, hogy igaza van az erdélyi irodalomtörténésznek: „a Kazinczy líra legfontosabb titkait az antik bájistennők őrzik”... Ám ez a megközelítés sem segít azon, amit versek monotóniája,

modoros melankóliája, mechanikus végig vitele közvetít. De ha elfogadjuk a „gráciaköltészet” terminusát, akkor ezen a nyomon továbbhaladva felfedezhetjük a „negéd-verseket”. Ezek többnyire hódoló-bókoló költemények, amely már-már édeskés ízekkel idézik fel a megjelenített szituációt. Az ilyen felcsattanások, mint „Csókot, lányka!”, „életem alél”, vagy „Reszketek, megragadám.” – ahogy a *Boldog alkonyban* olvassuk, a mai fülnek elviselhetetlen, stilizáló modorosságuk miatt, nem elfogadhatók.

Kazinczy azért néha visszatalál a földre, a köznapi viszonyokba, a legbensőségebb érzelmeket visszafogottan is ki tudja fejezni. Az *Esős nap* például ilyen kedves, meghitt zsánerkép. „A zápor ömlik, nem megyen misére...” – intónálja verset, „s nem láthatom, mint lépked, ablakomból...”. Hasonló az *Édes kín*, vagy az *Emlékül*.

Episztolái is – bár ezek oldottabbak, személyre szólóak – nehéz, veretes nyelven szólítják meg kitüntetettjüket. A mi Horváth Ádámunkat például, aki egy ideig Szántódon élt, így szólítja meg: „Oh, te kinek harsány hadikürtje Tihanynak enyelgő / szüzeit eddig nem hallott hangokra tanítá...”. Érdekes, hogy a töredékben maradt *Gróf Széchenyi Istvánhoz* című episztola viszont mennyire tárgyyszerű, s remek analógiákkal mutatja be, hogy a „lópöccerek és a nyelvpöccerek” által mennyire hasonló támadásoknak vannak kitéve.

S itt olvasható egy türelmetlen vallomás arról, mi mozgatja a költőt:

„...a nyelvpöccér

Régóta zaklat engem is, kit a

Külföld szerelme vétkes útra szédít.

Én a magyart németté tenni igyekszem,

És franciává, rómaivá, göröggé,

És rontom a szép nyelvet, szabdalom

Szavainknak farkokat, teremtem a szót,

A régít új formában fűzöm össze.”

E téren érdemeit aligha lehet eltúlozni.

De nézzük a Harmadik könyvet: *Epigrammák görög értelemben*. Az egyik témakör mitológiai, olykor átszóve személyes vonatkozásokkal. Az Apollót dicsőítő versek mellett találjuk a *Laokoónt*, mely sajátos erkölcsi példázat arról: a tűrész, az áldozat sem hozza meg mindig a megérdemelt jutalmat. A *Hébe-idézés* a test és lélek vénüléséről szól, a *Lucretia* pedig „az asszonyi rény” „szennyet nem tűrő” öngyilkosságát idézi. Barátai portréja, negyedik gyermeke születése, vagy a *Mezei virágok* sorra kerülnek a verssorokba. S végén a *Vigasztalás*, mely a szent egységnek mitikus foglalata:

„Hasztalan a viharok részeg dühe; szép, igaz és jó,

Szent egység, s lelkünk érezi, látja, hogy az.”

Kétségtelen, a legolvashatóbb a *Tövisék és virágok*, valamint az *Új Tövisék és virágok* ciklusa.

Ebben a témakörben otthon van az „irodalmi író”. S három évtized összes tapasztalata, valamint a győztesen megvívott nyelvújítási küzdelem, olyan megszólalási pozícióba jutatta a költőt, hogy minden szava, megállapítása hitelesen és meggyőzően hangzik. Ma is. Az értékkeremtő irodalmi munka megbecsülése és a dilettáns írogatók erőlködése iránti ellenszenv és elutasítás hatja át ezeket a sorokat. A *Nagy titokban* sem csak az érdekes, hogy kijelenti: „Jót s jól.” Hanem a folytatás, melyben a „Szánt és vess s hagyjad másra az áldozatot” – nem csak gunyoros eltanácsolás a pályájáról, de az „áldozat” szót nyugodtan tehetnének idézőjelbe. A dilettáns áldozatára nincs szükség. Még karakteresebben fogalmaz *A kész írók*.

Érdemes ideidézni az egész disztichont.

„Béna vagy és táncolsz, a nyelvet nem tudod és írsz;

Szárnyad ugyan nincsen, Cserdi: de rajta, röpj!”

Már a címek is elriaszthatják azt, aki nem kellő tehetséggel vagy felkészültséggel erre a pályára téved. *A vak*, *A nehéznyelvű*, *Egy fecsegőhöz*, *Fonáság*, *Pirító javallás*, *Az avatatlan*, *Az epigrammai morál* nem épp kíméletes minősítések. De egészen morbid ötletig is eljut.

„Bántani mást vadság” – s más a lélektelen író?

Azt hozzád s hozzám nem köti semmi kötél.

Csípd, döfd, rúgd, valahol kapod a gaz latrot! Az illyet

Ütni, csigázni s agyonverni (nevetve) szabad.”

A mi nyelvünk című vers igazi összegzés ebben a témakörben. De talán több is. Vallomás.

„Isteni bája s szép Hellasnakk, romai nagyság,
Francia csín, és német erő, s heve Hesperianak,
És lengyel lágság, titeket szép nyelvem irigyel.
S tí neki semmit nem irigyeltek? Nyelve Homérnak
S Virgilnek, ha találtok mást Europa határin,
Mely szent lantotokat ily híven zengve követné?
Dörg ő s nem csikorog; fut ha kell, mint férfi fut a cél
Nem tört pályáján: de szaladva, szökdelve, sikamva.
Lángol kebele, ajakán mély bánat keble sohajtoz,
S mint te, olasz s lengyel, hévvel nyögdeli szerelmét. –
Hull a lánc, közelít az idő, s mi közöttetek állunk.”

Az európai elfogadtatás kínzó és mégis méltóságteljes bejelentésének igénye ma is példát adhat. Megrendítő megfogalmazás az a „köztettek állunk”. De hogy idáig – a mai állapotokig mégis eljutottunk –, abban Kazinczy heroikus munkálkodása biztosan benne van. S bár Kosztolányi némileg igaztalanul ítélte meg életművét, de a teljesítménye előtti főhajtást nem tagadta meg tőle. 1931-ben, a széphalmi mester halálának százados fordulóján írta: „Mindenki, aki magyarul ír, adós neki.”. S adósságunkat leróni, amivel tartozunk e makacs, világosan gondolkodó elmének, mindig időszerű.

Felhasznált irodalom:

1. Orosz László: *Kazinczy és Berzsenyi*. In.: Irodalomismeret, 2000. 1. 55-62.p.
2. Beöthy Zsolt: *Berzsenyi és Kazinczy*. In.: Magyar Könyvszemle, 1890, 1-6. füzet
3. Nagy Zsófia: *Kazinczy, a költő*. In.: Erdélyi Múzeum, 2000. 1-2. füzet
4. Gergye László: *Műzsák és gráciák között. Kazinczy Ferenc és a gráciaköltészet*. Universitas Kiadó, 1998.

Szemes Péter

Kazinczy esztétikai elvei^{74*}

„Kazinczy született esztéta volt és minden törekvése arra irányult, hogy az esztétikai szépséget meghonosítsa Magyarországon.” – írta Schöpflin Aladár 1931-ben, a Nyugatban megjelent *Kazinczy emléke* című dolgozatában. Valójában azonban, mint ismeretes, a „széphalmi mester” nem alkotott rendszert és az ekkor izmosodó elméleti esztétikát sem sokra becsülte. Ezért vetette el például Fichtét, illetve azt, hogy Szemere Pál nehezen versel, annak tulajdonította, hogy sok ilyen jellegű munkát olvasott. Ugyanakkor ismerte a német művészetelméleti írásokat (s mint Báróczi a francia bölcséletet, terjesztette is ezeket), s saját gyakorlati esztétikája is ezekből, valamint a klasszikus élményekből (különösen Platónból, Arisztotelészből és Horatiusból) táplálkozott. Gyakorlati esztétikája kialakításában, a „szépmesterségekhez” való vonzódásában jelentős szerepet játszott a Schöpflin által is említett eredendően esztétikai szemlélete, művészeti élményeinek a korban – hazánkban mindenképpen – páratlan gazdagsága (gondoljunk a Belvedere szobrainak leírására a *Pályám emlékezetében*) és személyes, mintegy Rousseau-i érzelmessége. Utóbbinak talán legékesebb tárgyi bizonyítéka az íróasztalát díszítő két urna, melyekben a felesége korábbi, francia vőlegénye által írt, közösen elhamvasztott leveleket tárolta.

Kazinczy esztétikájának kulcsszava a szép mellett a jó (ld. *A jó és szép* c. verse), melyet azonban természetesen nem erkölcsi értelemben használ (a kétféle jó-fogalmat érzékletesen választják el híres sorai: „Jót s jó! Ebben áll a nagy titok.”), hanem a műalkotás megformálására vonatkozóan. S a szép is többféle megnyilvánulási formában jelenik meg írásművészetében.

Egyrészt a Teremtő keze nyomát magán viselő természeti szépként, melyet egyébiránt a 18. században fedezett fel újra az esztétika. A természeti jelenségek szépségének leírása (Albrecht von Haller *Die Alpen* c. költeménye óta a Kazinczy számára oly kedves német irodalomnak is kedvelt témája) mellett alkotónk figyelmét az emberi kéz nyomát magán viselő, a természetet utánozni kívánó, főként florális táj-remek, az angolkertek is felkeltették (a tatai Cseke-tó partján a költő 1831-es látogatásának emlékére 1964-ben padot állítottak). A szépséget itt a külsőben és a dolgok elrendezettségében találjuk meg.

Más a test szépsége, mely az épség, egészségesség mellett az arányosságban és a mozgásban, mint a folyamatos módosulást biztosító tevékenységben is megnyilvánul (példaként említhetjük 1816-os *Erdélyi leveleinek* ló-leírásait). Az igazi szépség azonban a természet legnagyobb műremekében, az emberben érhető csak nyomon, hiszen a hordozó-edényként szolgáló test mellett a lélek erejében mutatkozik meg. A test szépsége baleset, vagy az idő múlása folytán változik ugyan (Bersenyi kérését, miszerint küldje el neki felesége képét, például azzal utasítja el, hogy az asszony szépsége megkopott, keble megereszkedett, stb.), a lélek egészsége azonban az erények birtoklásával megmarad. Amit a kor terminológiájával nemességnek nevezhetünk. Ez jelenik meg például a Kazinczy által fordított *Emilia Galotti* főhősnéjének jellemében is. A lelki szépséget a nőknél a kellemesség, a férfiaknál a fenségesség jelenvalósága mutatja. Mint ismeretes, a hegeli elmélet szerint a tragédiát éppen a benne megnyilvánuló fenségesség teszi a művészet csúcspontjává. Kazinczy is a lessingi tant vallja, miszerint „a szép önmagában bírja alapját, önmagáért tetszik”, a műalkotás alapja a szép ábrázolása, az idealizálás kell, hogy legyen. A rút ábrázolásánál két típust különböztet meg: a szép-rút (az idealizált rút) és az aljas rút (ez nyilvánul meg a pl. a trágárságban, az obszcenitásban), melyet kárhóztat és többek közt emiatt veti el Kisfaludy Sándor költészetét is.

Esztétikájában, mint fentebbi példánkban megmutattuk, Goethe nyomán kétféle természetet különböztet meg: a külső természetet és a művészetet, mint második természetet. Utóbbi lényege az első szebbé tétele, a befogadó „kedves áltatása”. A művész visz lelket az anyagba, a műalkotás szépségét pedig a formán átsugárzó szellem adja (hasonlóan vélekedtek a középkori fénymisztikusok is), a művészi szép tehát tökéletesebb, mint a természeti, mert nemcsak való, de igaz is – ez pedig esztétikájának harmadik kulcsfogalma (ld. *Vigasztalás* c. epigrammát).

Az alkotásról, mint második teremtésről azt mondja, hogy a művésznek először ki kell választania tárgyát, majd megkeresni a céljának legmegfelelőbb ábrázolási módot és összpontosítani azt, míg eléri célját (ebben pedig

74 * A konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Arisztotelész *Poétikájának* gondolataira találunk). Az alkotásban nagy szerepet játszik a fantázia is, melyet Kazinczy „költői tudásnak” nevez, de csak az ideális mérték eléréséig szabad használni – ez adja az író „önségét”. A művésznak tartós szépségre kell alkotnia művét, ami nagy felelősség. „A vers inkább kevesebb legyen, de mind jó” írja, a költőnek pedig kell tudni „törteni”, égetni mindazt, ami felesleges vagy minőségileg gyengébb, emellett pedig folyton csiszolni kell az alkotást (ő maga a *Pályám emlékezetét* például hét alkalommal dolgozta át). A minél tökéletesebb szövegváltozat eléréséhez pedig fel kell használni az értők vélekedését is – mint ismeretes, Gessnerfordításának kiadása azért csúszott éveket, mert magával a szerzővel hosszan levelezett az egyes problémák megoldási lehetőségeiről; és ugyancsak fontos a jó kritika. Amint írja: „Felette sok a himpellér író; ezeknek korbács kell!”, vagy másutt lágyabban: „A recenzió legjobb iskolája mind az írók, mind az olvasók publikumának” és „Recenziók nélkül nem fogunk haladni.” Ő ilyen jellegű írásaiban rajongott Goethéért, elítélte Kotzebuet, felfedezte Zrínyit, vele szemben látta Gyöngyösi fogyatkozásait, ugyancsak megvetette Dugonics és Gvadányi költészetét, Csokonai ízlését („debreceniségét”) kifogásolta, Daykát pedig Berzsényi elé helyezte. Kifogásainak fő oka a népies ízlés mintegy horatiusi elítélése volt, melynek komoly táptalajt adott a Csokonai életmű értelmezése és síremlékének tervezett felirata körül kibontakozó *Árkádia-per* (1805-1807) is.

Kazinczy nyelvújítási törekvéseinek fő célja az irodalmi nyelv megteremtése, fogyatékoságainak pótlása volt, tehát voltaképpen a nyelv esztétikája érdekelte. Szemlélete, miszerint „élő nemzet nyelve nem lehet lezárt nyelv”, a Humboldt-féle organikus nyelvfelfogást tükrözi. Elképzeléseinek megfelelően szorgalmazta a stílus darabosságainak elsimítását, a nyelven rejlő zeneiség kihasználását (Révai ismerte fel, hogy nyelvünk „prozódiaja jobban megtűri a metrumos verselést, mint akár a német, akár a francia”), végül az irodalmi nyelv képessé válik a grammatika szabályainak elhagyására is, hiszen a nyelvet teremtő költők alkotják majd azokat. Azonban amíg nyelvünk nem alkalmas minőségi eredeti művek alkotására, Kazinczy hasznosabbnak látja nagy műgondú fordítások készítését. Amint írja: „Jó munkát fordítani jobb, mint középszerűt originált írni.” – ezt tartja a legjobb útnak a költői nyelv kiműveléséhez. Ugyanakkor a kor fordításai jobbára Rájnis szellemében fogant nem túl alapos (ld. Báróczi Marmontelfordításai) és gyenge átköltések voltak, mint Mérey Sándor joghallgató *Lear királyból* lett *Szabolcs vezére*, vagy a *III. Richárdból* alkotott *Tongor, avagy Komárom állapotja a 8. században*. Batsányi mellett Kazinczy is a hű fordítás híve, de néha ő maga is szembement elveivel, amint azt az 1830-ban kezdődött Pyrker-vita igazolta (a *Szent hajdan gyöngyei* átültetése körül).

A költészet lényegeként az érzés és a már említett fantázia kettősének kibontását határozza meg – „íz, csín, tűz vagyon a versben, ha mesteri mű”, írja az *Írói érdemben*, illetve egy Berzsényinek írt 1811-es levelében: „forró fantázia és hév érzés első ingredientijája (azaz alkateleme – Sz. P.) a jó Gedichtnek”. Ő maga mindazon műfajokkal kapcsolatos kívánalmakról írt, melyekben alkotott, legyen az dal, szonett (melyhez rímeinket nehézkesnek találta, noha *Az én boldogítóm* címmel ő szerezte az elsőt), epigramma (levelei és műfordításai mellett ebben alkotott igazán maradandót – ld. a *Tövisek és virágokat*), vagy regény (mint a *Werther* hatására keletkezett *Bácsmegyei*). Mindezek által a nyelv kifejező művészetét kívánta fejleszteni. Kazinczy volt az első nálunk abban is, hogy figyelmét, mint Hegel, minden művészei ágra kiterjesztette: saját metszetgyűjteménnyel rendelkezett (róla 33 ábrázolást ismerünk), kedvelte a zenét, támogatta az első színtársulatokat, a festő számára pedig nemcsak a hű, de a „lelkes”, azaz a lelket megmutató alkotást írta elő.

Mindent összevetve egyetérthetünk tehát Schöpflin bevezetőben idézett gondolataival, aki nem csupán esztétikai gondolkodásunk megalapozójának, hanem máig a legnagyobb esztétikusnak nevezi Kazinczyt. Örömteli, hogy míg esztétikájáról mindössze négy áttekintő munka született (az elsőt éppen száz esztendeje Nagykanizsán adták ki), addig a Petőfi Irodalmi Múzeum 2009 májusának végén, az emlékév tiszteletére, „*A Szép és a Jó*” címmel a költő esztétikai elgondolásait megmutató kiállítást szervezett.

Felhasznált irodalom:

1. *Kazinczy Ferenc válogatott művei I-II.*, (s. a. r. Szauder Józsefné; válogatta, a jegyzeteket és a bev. tanulmányt írta Szauder József), Szépirodalmi, Magyar Klasszikusok, Bp., 1960.
2. Schweighoffer Tamás: *Kazinczy Ferenc esztétikája. Levelezése és összes munkái alapján*. Nagykanizsa, Ifj. Wajdits József könyvnyomdájából, 1909.
3. Mitrovics Gyula: *Kazinczy esztétikai törekvései*. In.: Budapesti Szemle 1929/DCXV. 212-263.p. (és Bittenbinder Miklós ismertetése. In.: Egyetemes Philológiai Közöny 1929/VIII-X. 207.p.)
4. Schöpflin Aladár: *Kazinczy emléke*. In.: Nyugat 1931/17. sz. (<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00521/16287.htm>) – utoljára látogatva: 2010. január 3.
5. Dániel Tiborné: *Kazinczy Ferenc esztétikai törekvései*. Hornyánszky Viktor császári és királyi udvari könyvnyomda. Bp., 1940.
6. Faluhelyi H. Veronika: *Kazinczy esztétikai műveltsége*. Taizs József könyvnyomda. Pécs, 1940.

Szepes Erika

„Hallom vagyok: mert nem vagyok”

Kovács András Ferenc el-, fel-, szétozlatása a posztmodern episztémé füstjében

(Gondolatok a paradigmaváltásról V.)

KAF szerepei: személyiségartikulációk

Az emberiség történetén úgy hatol át KAF a verseivel, mintha minden korban élt volna. És minden korból választ magának alteregót, amely alakmások helye és szerepe az adott világokban hasonló. A történelem előttre címzi azt a versét, amely minden későbbi korból származó énjének erejével támad az ős-ellenségre, „akinek” későbbi utódaira ugyanilyen dühvel ront rá az adott korszakban. A támadott ős-ellenség: a *Tyrannosaurus rex*, az első zsarnok, az első bestia, császár a csúszómászók között. A vers emblematis: KAF minden zsarnokgyűlölő versének archetipusa: „*Zsarnokgyík ősi bestiák királya / Földtörténetben megkövült időkben / Császár csupasz csúszómászók között / Dicsérjenek kaméleon korok / Túnt milliókra nyújtva nyelvüket / Kédtélűek hullók rétegekből / Kiken keresztül korszakod tapostad / Hová te léptél megrendült a föld / A rettegéstől még azóta is reng / Reng rendületlenül gyáván készülődik / Történetéből megkövült időkben Kivetni végre roppant csontjaid*”.

Ha magában állna ez a vers a több száz (több ezer?) KAF-mű között, azt mondanám rá: helyzetdal. De éppen hogy azt az utat jelöli ki, amelyen KAF végigjárja a történelmet. Bölcsen írja Balázs Imre József: „a szelekció mint gesztus az énteremtés része: sokat elárul arról, hogyan írja önmagát kötetekbe KAF” (Balázs J.: Forrás, 2001, 1.) Kövessük!

Az első alteregó, akinek életét KAF művekkel kíséri végig, a valaha létezett, de életművet hátra nem hagyott *Caius Licinius Calvus*, Catullus barátja. Mindketten a neoterikusok körének tagjai. Politikailag elhatárolódtak mind Caesartól, mind Pompeiustól, Calvus kiváló szónokként Cicerónak is ellenlábasa volt. Elképzelhető, hogy művei nem egyszerűen elvesztek, hanem támadó hangvételük miatt megsemmisítették őket. Pompeius elleni disztichonját „megírta” KAF, durván támad egy populista politikust, valamint van egy 1998 szeptemberében megjelent verse is, amelyben egy „kicsi

Viktort” szólít meg, akit „bősz hatalomvágy vak lángja emészt”, Calvusnak teremtett KAF egy „kicsi Viktort”, egy „Győzőt”, akit elképzelhetően az őt körülvevő hatalmi panoptikumnak egy tagjáról mintázott. Calvus nevében a szatíra majd minden válfaját meghódította: a durva szidalmazástól (a Suffenusocskához írott) az erotikus-ironikus játékokig (a Fulviához írott, ill. az „Ó, szent teátrum...” kezdetű). Alulstilizált, durva mocskolódásokkal (Catullusnál sem ritka!, s majd Martialisnál lesz vezető műfaj ez a durva szatíra) támad azokra, akik erkölceit bíralták („Petyhüdt, pletykaleső gazok”); Catullushoz címzett hosszú elégiájának kezdete egy barát évődése, majd átcsap exekrációba a bamba tömeg ellen (*Büszke Verona virága*). Az egész Rómára zúdítja átkait („Ó, idióta világ!”, majd: „Torz, idióta világ”, s a folytatás néhol a *Tyrannosaurus rex*-et idézi: „Üvöltenek a lelki hiénák... / Ők uralnak – övék / vagy te csodás, kergült, idióta világ”), elítéli a középszert, az álszent vakságot, az agytalan ős butaságot, de a legdurvább szitkok mögül is érzik a szeretet hatalmas városa iránt. Gyűlöl és szeret – megtanulta Catullustól –, ha nem is egy szerelmest, de egy hazát. (Fontos momentum a KAF-alteregók megismerésében.) Még a mitológiai hősök közül is az üldözötteket verseli meg: a szerencsétlen, úzótt ló többször is megidézi.

Nem kíméli a pharsalusi győztest, Caesart sem, aki ezen a helyen verte meg Pompeiust; a vesztes Egyiptomba menekült. Caesar egyiptomi „kalandjáról” sem feledkezik meg – hogy is tenné, amikor egész Róma sértőnek és erkölcstelennek érzi Caesarión születését...

A Calvus-szövegekbe rejtett intertextusok, célzások visszavezetnek a KAF-versek tényleges keletkezési idejébe: a Fabullus-vers első sora egy Petri-utalás (a „*Zsugorodik a zsuGORI idő*” fanyar szójátékára): „*Éldegélek, halogatok*”, vagy az utolsó versek egyikében: „*Halok lassacskán meg*”.

Ez a Fabullus-vers egyike a legfontosabbaknak: túl az említett intertextusokon, a címzettet is a Catullus-oeuvre-ből vette át KAF, s bár az élet rövidségére vonatkozik a gyönyörű sor: „*Pille árnya volt csupán futó vizeken*” – a képet egyértelműen Catullusnak a szeretett leány hűtlenségét megrajzoló verse ihlette: „... de azt, mit a vágyakozó szeretőnek a nő mond, / ird a szelekbe, futó víz puha habjaira.” (Catullus LXX.). A Fabullushoz címzett vers tartalmazza a Petri-utalásokon túl az Urbs életére vonatkozó legsötétebb sorokat: „Rossz mérgem inkább dühsötét epémmeel ős / Rómára szálljon! Jósolhat belőle, hisz / már úgyis annyi szent haruspex, pontifex / praeter tolong a tűz körül (...) kész röhej, hogy most talán beléhalok, / Fabullusom, ne félj, - csak éppen egy picit.”.

Cornelius Neposhoz, a neves történetíróhoz Calvus azzal a kéréssel fordul, hogy a hősök természetének árnyoldalait is tárja fel, mert a magánjellegű közlések nélkül hamissá válnak a történelmi tények is. Az elmarasztalható tulajdonságok: beteges, maró galádság, pletykálgodás, gyávaóság, s végül a személyek: „*Mamurra, Vatinius s egyéb / torz talpnyalók*”. Az egyik legkedvesebb gúnydala Venusről szól, akitől a Latiumot alapító Aeneas származtatta magát, s akit Lucretius minden dolgok ősanijának nevez; a tiszteletlen Calvus pedig egyszerűen „Aeneasnak mamikájaként” szólítja. A törtető Vatinius, aki egyre feljebb lépdel a ranglistán, a karrierista Mucius mind felkerülnek Calvus „feketelistájára”. A szerelmi elégia tenorja sem hiányozhat egy „hús-vér” neoterikus költészetéből: a Catullus által egyetlen egyszer megénekelt, „egyszerhasználatos” Ipsithylla ugyanilyen minőségében szépíti Calvus elégiáját. Ír egy Priapust magasztaló elégiát, melyben a csúf törpeisten fölébe kerekedik sok előkelőségnek, az ál-triumfust ünneplő „hős győzőket” leleplezi.

A Calvus-versekből egy catullusi tehetségű és főként catullusi indulatú költő beszél hozzánk: meg nem alkuvo, zsarnokgyűlölő, a cenzúrát vadul ostorozó, a költészetből a dilettánsokat engesztelhetetlenül kitalító szónok szavait halljuk.

És megteremtődik – mert KAF is teremt – az *András evangéliuma*, egy „apokrif” evangélium, amely annyira személyes, annyira a közösségben felfakadó, hogy nem is lehet szerepversként kezelni. Mintha biblikus kezdet volna, de nem az evangéliumoké, hanem egy archaikusabb mitikus teremtéstörténet univerzumot megrázó tragédiája (az archaikusságot a halmozott alliterációk is segítenek érzékivé tenni): „*Kezdetben volt a sírás: / zöld köveké a szélben, / friss kerti fáké – a fény / forró kardja ha zúgott.*”.

Sírva jön létre KAF saját univerzuma, amelyben csak tragikus jelenetek sorolódnak; a második szakasz egy Pilius-intertextus („*vergődnek / városok, mint hálóban / a halak*”).

Ebben a kultúrtörténetben nem összeáll a világ, hanem

szétesik („*hiú világba / vettünk miként magok*”), és szétszóródik az emberiség. Ez nem Ádám és Éva kiűzetése a Paradicsomból; ez egy létező nép felmorzsolódása: „*Mert így szórattunk szét.*”. A még létező zsidó diaszpóra kezdetét KAF a világ teremtésétől tételezi, mint örökre így szerzett sorsot. És a diaszpórával együtt „minden eltöröltetik”. KAF mint e történet személyes szereplője írja bele magát is a visszajára fordított Teremtésbe: „*Írás vagyunk, s a kéz, mely eltöröl.*” – az *Írás a porban* apokrif képe jelenik meg itt, kettős szerepben: a létrehozó és a megszüntető, a cselekvő és a szenvedő azonos. Az *András evangéliuma* csak a topikus olvasat szintjén szól a „szétfröccsenő” teremtésről: az erdélyi költő a zsidóság diaszpórája mögé komponálja az erdélyi magyarság szétszórását.

KAF úgy cikázik az időben előre-hátra, annyira szimultán írja különböző korszakokat újjáteremtő műveit, hogy a legerősebb rendszerető akarat is megbicsaklik, ha kronológia mentén kíván haladni a versáradatban. Az egyetlen lehetséges vezérfonalnak látom egy motívumkibontó elemzés számára, ha a „szerzők” életének kronológiájában haladok (amiben azonban lesznek nehézségek: a Lázár René írta Calvus-verseket később kell tárgyalni).

Középkori választott alteregója az a Jehan d’Amiens, aki *Planctus Goliae* című művében vallja meg: kifélék a goliardok, azaz a vágánsköltők: vagabundusok, akiknek vándorló életét napról napra éli, tele keserűséggel, indulattal nyomora miatt. Említett verscímének első szava ismerős az *Ómagyar Mária-siralom* latin eredetijéből, a *Planctus ante nescia* kezdetű siratóból. Jehan d’Amiens *Planctus*-a nemcsak műfaját követi a nyelvemléknek, hanem ritmusát is: a kétütemű hetes (4 // 3) és a hatos (4 // 2) sorok párosítása a goliárd sor és a belőle összeálló strofa ritmusa. A szöveg nem hasonlít a *Planctus*-ra, hiszen nem a fiát sirató Mária keserve, hanem a saját nyomorát felpanaszoló poétáé: „*Miserere Domine, / miserere Christe, / megvesz a menny hidege, / hull fejemre lisztje... / Miserere Domine, / miserere Christe, / kit méltóság elkerül, / reszket is a tiszte.*”.

A költőt nem az „ég” hidege veszi meg, hanem a „mennyé” – a blaszfémikus hangulat innen indul, s ilyen sorokat hoz létre: „*módos ajtón kopogok, / s kiűzennek: sicc te!*”, ill. „*kiálts, kóbor, de minek? / Csak heába rísz te.*”. És a blaszfémikus csattanó: „*Miserere Domine, / miserere Christe – / jó az ördög: pokolba / melegedni visz le.*”.

Se világi, se egyházi hatalmat nem tisztelő, lázadó vágáns ez a Jehan d’Amiens, aki goliárd természetéhez híven szerelmes éneket is költ, erotikusait, a *Carmina Burana* hangján: *Jehan d’Amiens vágydala* – és természetesen goliárd ritmusban: „*Senki hozzád fogható / Úgsincs, Maddalena / Marcsa, kurva sok Kató – / Bárki csacska, béna! / Semiramis, Sába és / Trójadúlt Heléna / Melletted mind sárba vész – / Lomha, vak baléna!*”.

A vágy az egyetlen dolog, ami a koldus diák nyomorult életét szebbé teheti: „*Koldus deáknak dalán / Menny is könnybe lábad – / Jöjj, dombocskád rakd alám, / Fond körém a lábad! / Jöjj, tavasz van, Magdalén, / Új szerelem támad! / Jöjj, ha szentül gyaklak én, / Harangozzon lábad!*”.

Merít a középkori vallásos költészetből is Jehan d’Amiens (vagy amint KAF fentebb vallotta: „egykori enmaga”), de soha nem lesz belőle vallásos költészet. Az *Angyalfia, senki lánya* (Karácsonyi szekvencia) ismét blaszfémia: Jacopone da Todi *Stabat Mater*-ének „átírt” szövegében nem a fiát gyászoló anya a főhős, hanem egy leány apja. Ritmust, szintaxist, képalakítást megújítottan átvéve („make it alien, make it new” – hirdette Ezra Pound) teremtette meg KAF ezt a szokatlan himnusz (ő szekvenciának nevezi, kötött himnuszformája ellenére), melynek szakaszai a *Stabat Mater* szerkezetét költik újjá. Egy vallásos hit nélküli Karácsony elbeszélése a vers, melynek hőse (lírai alanya) itt az apa, tehát saját szerepében maga KAF: „*Áll az apa keservében / 4//4 / Játszadozva, mintha régen, / 4//4 / Gyermekként a fa alatt. / 4//3 / Mintha tán csodára várna, - / 4//4 / Bár egy angyal árva szárnya / 4//4 / Sem sűrölja a falat.*” /4//3.

A „keserv” az elveszett gyermekkor, elveszített hit, az eltávozott gyermek miatt szól, és a versvég mély tragédiába hullik: „*Áll az apa bánatában, / Csillagszóró éjszakában, / Vár, görnyed a fa alatt. / Nem jön angyal, senki lánya – / Isten súlya, űr magánya / Roppantgatja a sarat.*”.

Kovács András Ferenc eddig megismert versei, „szerepei” alapján egy határozott karakterű, a világ dolgaiban tájékozott és véleménymondásra mindig kész költő. Életanyaga indította arra, hogy odafigyeljen a körülötte zajló eseményekre, eddigi alakváltozatai központi én-figuráját jobban kirajzolták, választékosabban artikulálták.

Kavafisz, KAF „kora lelke”

Az arctalan középkori Jehan d’Amiens-t életmódja, harsány életkedve és káromló indulatai tették a verseken keresztül KAF arcúvá. Az alexandriai modern költőt, Kavafiszt oly mértékben érzi sajátjának KAF – csillapíthatatlan tudásvágyuk és szeretetük az ókor iránt erősen rokonítja őket –, hogy életművéhez nemcsak apokrif adalékokkal, de sajátos szemléletű fordításaival is hozzájárult.

Kavafisz kapcsán fel kell figyelünk KAF alakváltozatainak dátumaira. Kavafisz dátumaihoz a közvetítőn, Lázary René Sándoron keresztül juthatunk közelebb: Lázary éppen 100 évvel idősebb KAF-nál, ezáltal csaknem teljesen kortársa Kavafisznak. A harmadik alteregó, Jack Cole egyidős KAF-fal.

Kavafisz

1863. április 17.
1933. április 29.

Lázary René Sándor

1859. szeptember 17.
1929. október

Jack Cole

1958. augusztus 23.

KAF

1959. július 17.

Kavafisz élettényei az életműben meghatározóan fontosak. Alexandriában született, amely hely a költészet túlélési technikáiról alkotott metaforává válik az idők során, folyamatosan változó kultúrája, népeisége, vallásai miatt (Csehy: Jelenkor 2006). A fordítóirodalomtörténész lényegre látóan fogalmaz: „Ezt a túlélési technikát kicsiben Kavafisz költészete is modellálja, kivált történelmi vagy ál-történelmi anekdotáiban, melyekben rendre egy komolyan vélt vagy tudott eszme bukásának emberi léptékű megjelenítésére, illetve két szemlélet ütköztetésének leírására szorítkozik. Ezek a szövegek vagy pusztán szükségszerűségnek, vagy egyfajta kombinatorikus rend megnyilvánulásának érzékelik a történelmet, melyben az ember lényegében a nyelv, a retorika, illetve a rituális szerepjátszás által létezik. (A *babárokra várva; Egy kisázsiai községben*).”.

A szövegek magánál Kavafisznál is gyakran intertextusok: valós, újonnan feltárt dokumentumok, vagy néhány kibontott antik szöveghez adja az új változatot; „az *Akhilleusz lovai* című költemény nem más, mint egy Homérosz-hely kiemelése az eposzi áramból és felragyogtatása a líra keretei között.” (Csehy id. mű). Olykor történeti passzus aktualizálódik, és válik csattanós végű, sosem patetizáló példázattá. Csehy szerint Kavafisz Alexandria-képe kettős: „az erotikus Alexandria a történeti Alexandria metaforikus párjává válik, maga a test és a testi élvezet is történeti dimenziót nyer.”. Csehy az erotikus Kavafiszra fordít nagyobb figyelmet, engem KAF Kavafisz-szemléletének történelmi példázatai érdekelnek inkább, különösen azért, mert erős rokonságot mutatnak az eddig tárgyalt, mindenütt fellelt történelemképpel, és a szubjektumnak (aki mindig KAF) ehhez való viszonyulásával. Ismét szubjektumról beszélek, a hivatalos kritika pedig úgy ítéli, hogy KAF még jobban elrejtőzött Kavafisz mögé, mint az „őskép-költő” Calvus mögé (Tarján: Jelenkor 2007, 718-814.). Ha Kavafisz menekül, KAF még inkább – mondja Tarján: „A görög költő egy számára ideált, menedéket ígérő (mégis enyhén ironikus) misztikus univerzumot idézett meg ezeryni, önmagát szavatoló tulajdonnévvel (...) Kovács András Ferenc a személy- és helységnevek garmadájával olyan önmagát elrejtő világot ábrázol, (...) amely még Kavafiszénál is sokkal nehezebben enged belépést a kései halandónak. A KAF-vers bizonyos értelemben *rendre tragikusabb* (kiem. Sz. E.), mint a Kavafisz vers. Ez nem minőséget, hanem jelleget bélyegez...” (Tarján uo.).

Egy személy adatait vállalni a személyiségéből is részt

vállalást jelent, de ennél lényegesebb, mit írt meg az életanyagból a vállalt személy nevében? Miképpen írja át Akhilleusz a homéroszi műben epikus terjedelmes – terjengős történetét? A hős Akhilleusz a hős Patroklosz halálát bosszulta meg a trójai Hektóron. „*S mert őt is elérte a végzet: trójai bástya előtt, Szkaiai kapujánál*”. *Síratják, jajonganak érte: „Tíz és hét napon át, éjt nappá téve sírátták / kemény bajtársak s távoli istenek, csak gyilkoláshoz értők.*” Ha jól sejtem, főként ezért az utolsó fél mondatért született meg a vers: Kavafiszé és KAF-é is. Ők nem kedvelik a „csak gyilkoláshoz értőket”. És Kavafisz-KAF többi versében is ilyen indulattal írják le haragjuk és gyűlöletük tárgyát.

Nagyívű szerkezetben helyezi el KAF a világbíró Nagy Sándor életét, egy „kétszeres” átiratban: KAF újraírja azt a Kavafisz-verset, amelyet Kavafisz Kleitarkhosz nevében ír (*Kleitarkhosz: Alexandrosz fiatalsága*). Kleitarkhosz alexandriai történétíró volt, az i. e. 4. sz.-ban, életéről semmit nem tudunk azon kívül, hogy megírta nagyhatású regényben Nagy Sándor tetteit. A hosszú, több szakaszos vers pontosan jelöli ki az életpálya fel- ill. leívelő szakaszainak sorrendjét. Az első strófa Alexandrosz „fölragyogó idejéről” tudósít – a fő szó a „fölragyogó” –, vad, hősi és könyörtelen ifjúságáról, aki azonban akkor még vakmerő és nagylelkű is volt, „vágyainkban mind hozzá hasonlítunk”. A második szakasz kulcsszava a „megfékezhetetlen”, aki gyors, önmérsztő, örületben törekszik arra, hogymindenkit „hódoltasson”. Aharmadik, a középső, a tengelyben álló szakasz már tovább lép: a hódoltatás következő foka a mindenáron való győzelem – sorolja Alexandrosz csatáit és a győzelem módjait: „szétverni, szétroppantani, bevonulni”. A középtengely után következő szakasz első sora még visszamondja a vezérszavakat („Harcolni, folyton győzni kell, színlelni, taktikázni”), lényeges váltás történik azonban ennek a szakasznak a középső sorában: „majd hirtelen megállni saját *Hüphasziszunknál, ahonnan / nincs túl, nincs tovább, csak a torpant, fáradt férfikor* (kiem. Sz. E.)”, és a változásokkal mindannyiunknak tisztában kell lennünk. Az utolsó szakasz mélyre hanyatlik, a kezdetből a végbe: a „fölragyogó” időből „fékeveszett” idő lesz, „vad, tébolyító, végzetes fiatalság”. S az utolsó két sor történeti fricska. „Egy könyv csak terv, csak álom, pusztá cím, pótlás a semmiséghez.” Fontos, a két költőre együtt jellemző pótlás.

Alexandrosz örülete nemcsak nagybirodalmi vágyaiban, de magánéletében is tombolt. KAF megírja a *Kavafisz-átiratok* között a *Héphaisztión halotti áldozatát*: Alexandrosz fiúszerezője, Héphaisztión halála után ugyanolyan kegyetlenkedést és öldöklést vitt végbe, mint hódító útjain. Amiként KAF fogalmaz: „Úgy tartják, akkor *Erósz* rá őrzöngést bocsátott, / s mint elrettentő *Arész*, rögtön, vak örületben, / lemészárolt, kiirtott ártatlan népeket, / mert meghalt szerelme, vesszen mindenki tűzben, / pusztítson, gyűjtogasson vágya...”

(kiem. Sz. E.). S a váratlanul gyönyörű befejezés, amivel KAF – Kavafisz történelemszemléletét, bizarr és személyes versvilágát követve – megindokolja, miért jutott eszébe Alexandrosz gyűjtogató dühe: „Mindig az jut eszembe, / ha gyertyát gyűjtök este – lelkedre gondolkodok rád, / ha hosszan nézel reszkető, vonagló, vézna lángba.”.

Elrettentő példa a magát megistenültnek hívó Antiokhosz *Epiphanész* (neve is ennyit jelent: Antiokhosz, a Megjelent Isten) is, aki Nagy Sándor halála után másfél századdal, i. e. 168-ban lett a négy részre osztott hatalmas birodalom egyik részének, Szíriának az uralkodója. Az önmagának adományozott nevet a nép *Epimanész*-ra cserélte: ez őrzöngőt jelent, és jelzi uralkodói habitusát. Éppen hódító hadjáratlakkal akart a rivális Egyiptom ellen vonulni, amikor hazarendelték Szíriába, ahol gyanút fogott, hogy Jeruzsálemben lázadás készül ellene. Megelőzőként ő támadott: feldúlta a várost, zsidók ezreit ölte meg, és ezeket adott el rabszolgának. Az általa addig is erőltetett hellenizációt a végletekig vitte: haláltbüntetés terhe mellett betiltotta a zsidó vallás gyakorlását, és a zsidókat törvényeik ellen való cselekedetekre kényszerítette. I. e. 167 kislév hónap 25-én megszenteltelenítette és kirabolta a jeruzsálemi templomot, és ott felállította az Olümposzi Zeusz szobrát, amely az ő vonásait viselte. A gaztett a zsidó történelem egyik legsötétebb napja; ünnep volt, így kettős szentséggyalázás történt: az ellenállókát tömegesen lemészárolták. Ekkor azonban egy Matitjáhu nevű pap gerillaháborút kezdeményezett a megszállók ellen, és a fővezérséget fiára, Júdára bízta, aki zseniális hadvezérnek bizonyult, mint ragadványneve, a Makkábi (Makkábeus) mutatja, ami „kalapácsot” jelent. Júdás Makkábeus ő: a legdicsőségesebb zsidó háború vezére. (Fontos helyet tölt be KAF-nál: a Lázár-életműbe sorolt *Makabeus táncza* is erre az eseményre utal).

KAF műve, a *Kavafisz-átiratok* Kavafiszra jellemző téma: a *sic transit gloria mundi* egy variációja: a nagy ember hatalma teljében, majd teljes összeomlásában, betegségében. A versszerkezet követi az életutat, s így összegzi a zsarnok életét: „Dicsőségére gondolt, nagysága, dús hatalma / jutott eszébe” – indul a vers, majd az emlékezést meg-megszakítja egy refrén, mely Antiokhoszt tönkremenetelében mutatja, egyre növekvő bajok között. A refrének fokozó jellege: „itt *fekszik* Gabaiban (...) búzban, görcsben, fekélyben”, „mert itt *rohad* Gabaiban, (...) gyúlt aggyal, gennyedetten, szörnyen”, „ő meg fakadt sebekben, mint férgesült, gonosz báb, most itt *fetreng* Gabaiban...”. És KAF – az összegző, rövid szakaszban – visszavezeti a verset a kezdetre: „Dicsőségére gondolt”, megismétli az első szakasz nagyságra utaló szavait is, de most már átruházza arra, akit igazán illet: „Dicsőségére gondol – nagysága, hatalma / volt, végtelen türelme s rettentő nagy haragja / van Judaia urának, Izráel Istenének.”.

Nemcsak az uralkodó, hadvezéri gög és kegyetlenség számít az emberi lélek aljasságai közé: a Calvus néven

publikált versek között is sok van, amely a dilettánsokat, művészi babérokra törőket sújtja a szatíra haragjával. Kavafisz sem kíméli azokat, akik a *gradus ad Parnassum* megtétele mellett világi dicsőségre is törnek. *Kavafisz-átirat* szól *A költészet hatalma* címen Methodioszról, a már ismert pályáiv-szerkezetben: a „karrier” négy fázisa négy szakaszban bomlik ki, a négy szakasz előrefrénnel kezdődik: „Nagy költő volt Methodiosz, nagyon nagy!”. Az első előrefrén utáni két jelző előrevetíti a pályát: „Nagy és kemény.”. Ilyen karakter indult himnuszokkal, kánonokkal, magasztalásokkal, s lett: „önsanyargató, bölcs szerzetesből (a lépcsőfokokat kihagyva, Sz. E.) *Büzzantionban / Bíraskodó, rátarti pátriárka.*”. Ez a rang pedig Kavafiszt maró iróniára indítja, s a karrier így végződik a versben: „Nagy költő volt Methodiosz, nagyon nagy, S elérte már a lelkes, égi líra / A költészet végső határait. / Túllépett rajtuk, át a határtalanba! / Más végtelennel lett uralkodója: / Megtért a földi hatalomba. Ámen.”.

Tovább szárnyalva KAF *téridejében*, a Kavafisz-alterego most Dániában játszik szerepet, Hamlet korában. De mint minden Kavafisz-történet, ez az apokrif is visszajára fordul. Az elbeszélő én mindvégig bizonyos távolságtartással szemléli és mondja el az általunk másképpen ismert szüzsét, a vers „hosszúvers”, epikus költemény, de nem a már elemzett előrefrénés élettörténet-típusból (*Porphüriosz Gázában; Kleitarkhosz: Alexandrosz...; Antiokhosz Epiphanész stb.*). Az apokrif főhőse Claudius, akiről a beszélő egyes szám harmadik személyben szól. A Shakespeare-i történetet KAF, a huszadik század második felét átélő költő máshonnan figyeli: az áldozat felől közelít a drámai eseményekhez. A vers „bús esettel”, Claudius meggyilkolásával kezdődik, „boldogtalan királynak” nevezi, mert öccsét – szerinte – „pár koholt agyrém, gyanakvó sejtelem” vitte rá a gyilkosságra. Fontosak a szavak, amelyek a mi korunkban meghatározott fogalmakhoz kötődnek. A „koholt agyrém” – a koholt vádak, a koncepciók perek indítéka. Az agyrém: az őrzöngő diktátorok cselekedeteit vezérlő elmeállapot meghatározása. Claudius, az ártatlan áldozat jelzői: jámbor, szelíd, nyugodt, békeszerető – a jó uralkodó képe minden királytükörben. Akik siratták: a szegények, Claudius jósága tehát a szegények, a nép iránt tanúsított empátia. A jó király megölésével a nép veszített, mert rettegett Fortinbrastól, akinek igazi ellenfele nem Hamlet volt (KAF szerint: „a dán királyi herceg szerfelett ingadozó vala – régen, / mikor még Wittenbergában tanult, / több diáktársa terheltek, futó bolondnak tartotta.”), hanem a jó Claudius. Shakespeare arra döbbsenti rá közönségét, hogy Dánia (és máig is a kis országok) még nem értek meg arra, hogy értelmiségi vezetőjük legyen. KAF értelmezése még sötétebb: a Hamletet „koholt, színes meséssel” fölmenteni kívánó Horatio – ismét a koholt jelző, amely a hamisat tanúsítja – próbálta meg „tisztára mosni

végül / a bűnös herceg szennyését”. Horatio nem tudta hamis érvekkel meggyőzni a népet, de azt elérte, hogy nem forraltak bosszút a jó királyért. KAF történetének summázata szerint „*Fortinbras húzott hasznát a zűrös ügyből*”, a szétzilált nép fölött könnyen győzött és került hatalomba. Neve – beszélő név: „Erős Kar”. Erős Karnak valóban nem a tétova, zavaros Hamlet a riválisa, hanem az emberi jóság, amely itt elvérzik.

KAF eddig megfigyelt „szerepei” – a paleolitikumtól (a *Tyrannosaurus rex*-től eltekintve: az nem alteregó, hanem a Hatalom, mint Ellenség archetípusa) – a századfordulót megélt Kavafiszig olyan tájakról hoztak hírt, amelyek elpusztult, részben vagy teljesen elfeledett kultúrák.

Egy pszichoanalitikus önvizsgálatnak álcázott verse, a *Hegységek, félálomban*, arról tanúskodik, hogy az álmatlanságot a történelmi katasztrófákra emlékezés, a világok pusztulása miatti felelősségérzet okozza. A vers különös formájú: 5 és 7 szótagos sorok váltakoznak benne – a japán versformák alapsorai –, szakozatlanul; így kimondatlanul, de metrikájában felidézve a vers mélyén rejtőzik a japán kultúra. S míg a közönséges álmatlanságban szenvedő ember báránykakat számol, vagy felhőket az égen, KAF *rommezőket* kezd el sorolni, a világ minden elpusztult táját, hegységét, térben-időben cikázva, mint az álom, Mezopotámiától a Csomolungmáig, pontosan száz sorban, s egy-egy sorban olykor három nevezetes, hegyek által jelképezett, elpusztult hajdani kultúra van (Hindukús, Pamír, Tibet). A számolás végeredményeképpen Csomolungmára talál, ahol rádöbben: még ez a hatalmas szám sem elég („Csak ennyi volna – Valakit kihagytál...”). Mire idáig eljut, a módosult tudatállapot kezd beállni, álom és látomás keveredik: „A világ tetején / Állva, félálomban *inogva / Már, szinte megfagyva, / Zsibbadsz, ahogy lélegzel*” – tudósít az élményről, s a kép, amelyet megjelenít, megmozdul egy enjambement-től, ami a „meginálás” szót hordozza (kiem. Sz. E.). A hegytetőn megingva álló költőt zuhanás, szálló érzés kíséri végül az alvásba.

Amit erről a Kavafiszról – és a KAF által további életre hívott görög költőről megtudunk, nem különbözik az ókori és a középkori viszonyok közt alkotó költők világképétől: gyűlölik a gőgöt, a hatalomvágyat, a mindenkin áttörés szándékát – azaz a zsarnokságot. A 19-20. századi Kavafisz a durva támadás helyett az ironikus elbeszélést választja: ahhoz a történelmi tapasztalathoz, bölcsességhez, ami a rá leginkább jellemző sajátosság (mostanra már KAF-é is), az irónia az adekvát stílusesszék, ma leginkább erre vagyunk érzékenyek.

Kavafisztól Lázáryig

Kavafisz a történelmi folyamatokat nemcsak bölcs távolságtartással, hanem bizonyos félelemmel is nézte: az angolok ellen kitört nemzeti szabadságharc elő családjával Konstantinápolyba menekült. A hatalommal való szembenállását mégis kapcsolatba hozzák a görög szabadságharcral és a filhellén mozgalommal: mint sok más költő, ő is szellemi hátteret szolgáltatott. A havasalföldi magyar szervezkedés után Pesten is magyar írók és újságírók éltették a szabadságharcot, így báró Jósika Miklós, aki 1823-ban elindult Meszolongi felé, hogy Byron mellett harcolhasson.

A magyarországi görögök sorsa, a havasalföldiek titkos baráti társasága még történelmi előzményei Kavafisz életének, de kényszerű menekülésében feltétlenül szerepet játszottak. A történelmet sajátos látószögből ábrázoló görög költő élményvilágát saját sorsán megtapasztalni kívánó magyar alteregót teremtett önmaga megelőlegezésére KAF. Lázáry éppen száz évvel idősebb, mint a mai költő, Kavafisznak csaknem tökéletesen kortársa, így KAF kettős fénytörésben figyelheti általa azt a korszakot: figyelni, miképpen látta Lázáry Kavafisz életét és költészetét, miközben maga is belehelyezkedik Lázáryba, hogy görcsövön át szemlélje magát: miképpen viselkedett volna ő, KAF száz évvel korábban.

Lázáry-Calvus témákban, ritmikában tökéletesen illeszkedik nemcsak az ókori elődhez, hanem a 19. századi magyar fordításirodalomhoz is: *Drága luventia* kezdetű hexameteres gúny-epigrammája a megöregedett nő catullusi toposzát írja újra; ugyancsak ennek a témának durvább megfogalmazása a sorozat II. darabja, amely mind durvaságban, mind topikában egyenesen utal Horatius egyik leggyilkosabb szatírájára, a „Legfeketébb elefánt méltó szeretője...” kezdetűre. Lázárynál disztichonban: „Föllihegőn hozzám feni, döngöli satnya csecstét! Pucsz! / Menj a pokolba, anyó! Fend valagad s magadat / Inkább Cháronhoz – tán túri, ha megfizeted jól...”.

Mindezek a Lázáry-KAF versek nem születtek volna meg a magyar műfordítás-irodalom modern klasszikusai nélkül sem, amiként a sorozat III. darabja sem jöhetett volna létre Juhász Ferenc enyészet-tenyészet költészete nélkül. Az intertextualitás két irányban hat: KAF megtelíti önmagával Lázáryt, de ehhez a szó- és kép-létesítéshez kölcsönveszi a kortárs költők intertextusait (egyrészt a műfordításokat, másrészt a saját költeményeket – Juhász Ferenc). Néhány sor a „Juhászos” Calvus-ból, s hogy Lázáry se hiányozzék: 19. századi ortográfiával: „Senkik, csalók, csalárdak, ős nagy ostobák, / Spiczlik, csapolt gerinczűek, csupasz csigák, / Bármint benyálazók, csimasz gonoszok / ... / ti híg ganyélevek / Szutykába bútt csalik, csak ott nyereszkedő / Férgék, mohón belaktatok, s lerágtatok / Már minden ó meg új reményt

és korszakot, / Hogy benne tán részét, helyét, igaz jogát / Ember nem is találja már, csak az, ki gaz, / Ki becstelen, ki csúszni-mászni tud, ki nyal, / Ti szörccsögök, egymás szavát elcsámcsogó / Élősködők...”.

A vers szövegében az ókor (a jambikus trimeter Arkhilokhosztól származtatott csúfolódó ritmusa és a szatíra megszólításos formája), a századforduló (mely főként a Lázáry-szöveg ortográfiájában mutatkozik), valamint a *legújabb kor*, mely kifejezéseiben, szintagmáiban, világképében egészen *kortársunk*, azaz: KAF fonódik össze szétszalazhatatlanul. Az egymásba-egymásra épült három rétegben KAF indulata mindig azonos ellenfelekre támad: ez az ellenség-kép végigkíséri a világirodalmon.

A sorozat V. darabja, a *Crispus megint kedveskedik* helyzetdal: egy „rabszolgarongy” lelkű hízelgőről szól, ismét huszadik századi fordulatokban: „... kiszolgált ez / Már minden régi és új hatalmat, rossz gazdát, / Görnyedt, hajolt, gerincze sem roppant meg. Tán / Mert néki nincs...”.

A versvégi goromba ledorongolás : „Kuss, szolgálalkü parvenü, pondrófajzat!” ihlette KAF egyik kritikusat, Keresztesi Józsefet tanulmánya címére (Jelenkor, 1999/11.). Írásában a költői eszközök túlzott használata miatt marasztalja el KAF-ot: a „bravúr rutinjáról” beszél, s hogy KAF „egyetlen ötletet, egyetlen remekbe szabott rímet vagy nyelvi játékot sem akar elhagyni, ennél fogva viszont gyakran megesik, hogy a szöveg leül, 'elfárad' (...) Kovács András Ferenc abszolút tudatos költő, s mindabból, ami az ő költői műhelyében zajlik, semmi sem véletlen vagy kontrollálatlan: az említett poétikai eljárások csak annyit takarnak csupán, hogy a költő belefeledkezik a játékba.”. Kulcsár-Szabó Zoltán a poétikai sémák ismétlődéséből adódó „kisebb meglepetésekről” beszél: itt körülírja a posztmodern teória egyik kulcsfogalmát, az „elváráshorizontot”, ami annyit jelent ebben az elméletben, hogy ha egy mű nem váratlansággal, nem csattanóval végződik, akkor az „elváráshorizontunk” kielégítetlen marad, mert a szöveg „hírértéke” kisebb lesz (Kulcsár-Szabó Zoltán: *Nappali Ház* 1995/3, 90. old.). **Ismét a kánonteremtő teória szabná meg a költőnek, mit írjon. Ez a fajta kritika kijelölő, kirekesztő. Rossz korszakokra emlékeztet.**

Amikor KAF antik toposzairól beszélek, az „elváráshorizontom” teljeskielégítettségének pozíciójából teszem: KAF abban is tökéletesen elsajátította az antik költészet sajátosságait – ennek nyomán alakította ki Lázáryét is –, hogy toposzként használja az ő toposzait, megújítva őket a legmerészebb nyelvi és képi fordulatokkal. A „lerágnak már minden új reményt és korszakot” trópus elképzelhetetlen ókori közegben, de számunkra ismerős.

KAF szemlátomást kedvtelve szörföl az irodalmi

világhálón, szökdel ókor és legújabb kor között, de az egymással vonatkozásba hozott művek, sorok mindig egymást erősítik, szinte azt bizonyítják: az emberiség mindig ugyanazokba a kérdésekbe ütközött-ütközik, s a kérdésekre adható válaszokból KAF minden korban azonos választ ad. Szerepei ezért nem maszkok, hanem egy vélemény artikulálásának módozatai.

A *Lázary sírja* című vers nem egyszerű intertextus: *palinódia*, Lázarynak önmagához írott sírepigrammája. Az első intertextuális kapcsolat nyilvánvaló: KAF és Lázary között. Az „ős-intertextus” az ókori elődhöz, a meg is nevezett Theokritoszhoz kötődik, aki Hippónax sírversét költötte át a sajátjává. A következési sorrend tehát: Hippónax, Theokritosz, Lázary, KAF. Az első szöveget Theokritosz Hippónax sírjára jellemzően Hippónax mértékében, *choliambusban* írta.

A második szakaszban Lázary maga tárja fel az ősképi eredetét, és ezután fordul személyesbe a vers: „*Sok keserűségemben Theokritosnak / Hipponax sírjára írott híres versét / Költöttem át magam nevére, bár sántít*” – (persze hogy sántít: ez a sánta jambus, a choliambus jellegzetessége, hogy a sorvégen lelassítja, sántítóvá teszi a ritmus – KAF pompás tréfáját üdvözölhetjük).

Az intertextusok egymásból eredését igyekeztem magam is követni, ezzel azonban csak KAF sajátos alakmás-sorozatát és szerkesztési technikáját kívántam megvilágítani, de nem csatlakozom ahhoz az elméleti irányzathoz, amely szerint az eredeti mű és fordítása egymással intertextuális kapcsolatban vannak, és egymás nélkül nincs jelentésük. A teória szülőatyja Michael Riffaterre (*Helikon* 1996, 1-2., 67-68.), a műfordítás mellé állítja már a fiktív fordítást is: „... a fiktív fordítás olvasását éppúgy az intertextuális előfeltevés irányítja, akárcsak a fordítást (megjelenés körülményei, az eredeti / önmagát eredetiként definiáló szöveg költőjének neve), az 'eredeti' címek mindenképpen valamiféle intertextuális viszonyra utalnak.” (még: Józán Ildikó, Anonymus: 1998, 136.).

Riffaterre egészen odáig jut a viszonyrendszerek felállításában, hogy a két viszonyítottból egyet akár el is hagy: „az intertextus maga (...) ismeretlen is maradhat.” (M. Riffaterre: Helikon, 1996/1-2., 72.). Erre a végletes agnoszticizmusra utaló elmemutatvány teljesen használhatatlan – szerencsére és természetesen – KAF választott alakváltozatainak esetében, mint láttuk: maguk a „választott” személyek mondják el, ők kiket választottak és így tovább. Az ősforrás KAF-nál mindig fellelhető, sőt, legtöbbször megjelölt.

A Riffaterre elindította nonszensz-lavina már olyan gondolati hordalékot görget, mint Kulcsár-Szabó Zoltáné, aki szerint: „bármely szöveg és annak fordítása önálló nézetekként is felfoghatók, (...) csak együtt mondják meg, mi is az a közlemény.” (Kulcsár-Szabó Zoltán: 1998/77).

Magyarán: egy franciául nem tudó idegen olvasó nem érti meg az „eredeti” szöveget. A fordított szöveget nem érti meg az a francia, akinek a nyelvről fordították. A kettőt együtt – a műfordítón kívül – csak nagyon kevesen értik. Tehát: a szövegnek gyakorlatilag más számára jelentése nincs.

A Lázary-életmű egyik rejtélyes darabja *A Lélek Házában* címet viseli. (Mottójául Constantin Rodenbachnak egy idézete áll, aki hatalmas sikerű könyvet írt *La Révolution dans le Flandres* címen. Rodenbach neve emiatt, ha rejtettebben is, mint a *Makabeus táncza*, összekapcsolódott a forradalommal.) Ez a vers egy antik toposzból középkori példázattá vált mítosz erkölcsi tanítását rombolja le. *A Herkules a válaszúton* allegóriában a hősnek választania kell: vagy a Gyönyörnek egy káprázatos nő személyében felkínálkozó azonnali élvezetet választja és vele együtt az elvárhatást, vagy az Erény rögs útján halad életében, és halálával kiérdemli az örök boldogságot. Lázary-KAF-nál a Szenvedélyek (szép asszonyok, finom selymek, ékszerek imádata) a Lélek Házában tanyáznak, belakták már a ház minden zugát. Gyönyörben élnek, buján, táncsal, vágyakkal telve és azokat kielégítve. És egy részlet a rájuk vonatkozó szakaszból: „övék már minden hely, szoba, szeglet” – a verset 1894-re datálja KAF. Játsszik: megelőlegezi Balázs Béla Kékszakállójának meghódított asszonyai felett férfigóggal adakozó gesztusát: „övek most már minden, minden”, és sorolja asszonyonként, amint következnek. Azok a nők áldozatok, egy hatalommal bíró férfi áldozatai. Lázary-KAF „Szenvedélyei” vágyaik világában élnek, akkor, amikor a romlottság a *Romlás virágai*-t idézi. A szecesszióban. A második szakaszban a tiszta Erények élnek, megvonva maguktól minden földi jót, „szegényesen és tévetegeen bolyonganak”: irigyen hallgatják a „megrészegült heterák szórakozását”. Bolyongásuk színtere valami sötét kolostor – a szecesszió középkor-nosztalgijából. De ezek az Erények nem lesznek soha boldogok, hiába választották az erkölcs útját. A Kavafisz inverz történelemszemléletén nevelődött Lázary (és KAF) megfordítja az erkölcsi világrendet is. Ez is forradalom: a szerelem és a női boldogság forradalma – máig is élő program.

Vessük össze az én konzervatív verselemzést egy fiatal posztmodern kritikuséval: „... Ugyanez a játékoság, a történelem és az individuum fikció-jellegére való rámutatásnak a szándéka fejeződik ki a Kavafisz-átiratok közül a Lélek háza, a Salomé vagy Az ellenségek című költeményekben is. (...) a beszéd és a műalkotás öröklétével, valamint a költészet transzcendentális jellegének illúziójával való ironikus leszámolás is egyben. 'Minden, amit sikerült nekünk tán szépnek, igaznak festeni, látni, / fölösleges lesz és értelmetlen, képtelen.' Az én megtöbbszöröződése, a keltezés misztifikáló szerepe (1900. november) és az egész párbeszéd idézet-jellege is ezt a (posztmodern)

poétikai koncepciót, a lírai alkotás temporális érvényességének képzetét erősíti. A monológyszerű, vallomásos (el)beszélésmód és dialógus keveredése azonban, valamint a gyakori formaváltás a karneváli-nevettető műfajának, a menipposzi szatíra egy kortárs változatának kiteljesedésére utal.” (Szilveszter László Szilárd: Nappali Menedékhely, 2009/3.).

Anélkül, hogy a két elemzés különbségéből levonható tanulságokat összegezném – ezt ki-ki megteheti maga is –, egyetlen definíciót szeretnék tisztázni. A menipposzi szatíra ókori műfaj, magának Menipposznak és kortársainak művei még nem tartoznak a szorosabban vett szatíra műfajába: ők – vándorfilozófus módján élve és tanítva – ún. diatribéket, azaz erkölcsi-filozófiai népszerűsítő előadásokat tartottak, szemléletük a cinikusokéhoz állott közel: elítélték a földi javak imádatát, a vallási vakbuzgóságot, és szót emeltek Epikurosz istenítése ellen. Mint láttuk: a Lázár-KAF mű, a Lélek Házában éppen ez ellen a szigorú, álszent erkölcs ellen szól, az életigénylés szellemében, akár a romlottság megkísértésével is. A kritikus egyetlen értelemben használhatta volna jogosan a menipposzi szatíra fogalmát: a műfaj verset prózával vegyítő jellegére utalva. Ehhez azonban nem kell a menipposzi szatírárt klasszikus álmából felkelteni: a világirodalomban számtalan olyan mű (de még műfaj is) létezik, amely az irodalmi megszólalásnak ezt a két módját változtatja (szerzőik: Lukianosz, Julianus Apostata, Marcianus Capella, Dante, Boccaccio, Voltaire – hogy csak taláalomra válogassunk). Ma egyenesen divatba jött a prózai életírásba beleszótt verses megfogalmazás.

Még egy aprócska vitám van Szilveszter László Szabolccsal. Kiemel a Kavafisz-átiratok közül egyet, és magyarázza: „... a Gyászkorosok című darab ennek a (fiktív) történetiséget megidéző játéknak a kiteljesítéseként, de ugyanakkor az identitáskeresés ironikus-allegorikus diskurzusaként is értelmezhető...”. És következik egy valóban önironikus, öndicséző szöveg, melyben a jó és a kevésbé jó tulajdonságok összegződnek, a görögök (nevében) KAF kijelenti: emberek vagyunk. Szilveszter viszont párbeszédbe állítja egy másik szövegrésszel, amely szerinte az „erdélyiség toposzát is képes megidézni.”

A vers: „Előretörve vagy hátrálva mindig, / vereségből újabb diadalba, / diadalmakból váltig vereségbe, / száműzetésből számkivetetésbe, / szembeszegülve vagy cselezve mindig, / vendégségekbe menekülve folyton, / mind hazafiak, mind árulók is: / spártabarátok, perzsabarátok / spártai bérenc médvezetők mind!”

Ismét Szilvesztert idézem: „Az irónia azonban, ebben a viszonyban egy olyan hátráló mozgás során mutat rá önmagára, melyben sohasem jöhet létre a befejezettség, hiszen csak egy szüntelenül változó kontextus fényében válik trópusává, és így bármikor visszavonul(hat) retorikai álcája mögé. Ez a jelentésdimenzió ugyanis – a beszélő

kilétének (f)elfedhetetlensége, valamint a versszöveg 'átirat'-jellegének hangsúlyozása közben – nagyrészt fölülrítható egy olyan diskurzus által, amely a klasszikus görög hősokeket, az Athén, Spárta, Perzsia viszony jellemzőit és az antik filozófia hagyományát eleveníti meg. Hiszen az allegorikus olvasatban a(z) erdélyi magyarságra vonatkozó megállapítások tragikumuk egy pillanat alatt szertefoszlik, amint a szöveg értékhorizontját képesek vagyunk elválasztani a (látszólagos) beszélő – vagyis Kovács András Ferenc marosvásárhelyi költő – identitására vonatkozó (kon)textuális információktól. A filozófia és az antik tragédia hőskorára vonatkozó reflexióként értékelhető maga a verscím is, amely egyértelműen ezt az utóbbi olvasatot – vagyis a textuális hagyománnyal folytatott játékos-ironikus diskurzust erősíti meg.”

Ez a kritikus a KAF-verseket meg akarja fosztani KAF lényegétől: a történelem egybenlátásának képességétől, a történelmi erővonalak ismétlődésének felismerésétől, az emberi természet mély átélésétől, hiszen a KAF-költészet legfőbb erőssége, hogy minden korszakot belülről, benne élőként képes megélni és megítélni, alakváltozatai ennek a történelemben vándorlásnak az antropomorfizációi. Képes a szembenálló felekben mindkét részről meglátni az embert, az emberit – a görög dráma kardalainak éppen ez volt a funkciójuk: a megosztott Kar kétféle véleményét ütköztethetett egymással, vitájukat dialógusban folytathatták –, a Gyászkorosok első része ezért lehet önironikusan büszke rossz tulajdonságaira, a második része ezért lehet tragikusan kétségbeesett ugyanezek miatt a veszélybe sodorni képes tulajdonságok miatt. A KAF-költészettel szemben a legnagyobb hiba, amit elkövethetünk, ha „az értékhorizontot elválasztjuk identitásától, Marosvásárhelyiségétől”, de görög voltától is, mert a görögség – KAF választott identitásainak egyike. Az idézett szövegek nem „játékos-ironikus diskurzusok”: ontológiai kétélyek, sőt: antik Gyászkorosokhoz méltó tragikus világlátások.

Szilveszter László Szilárd nekiveselkedik még egy görög témájú KAF- versnek. Idézem: „Ebből a nézőpontból (mármint a fent ismertetettből, Sz. E.) a Gyászkorosok című költeményt követő, 1925-ös (fiktív) datálású (persze, mert Lázár írja!!!, Sz. E.) Görög rögtönzések aposztrófikus felütésének tenger-motívumát, akár magára a nyelvi hagyomány végtelen bőségére rámutató allegóriaként is értékelhetnénk:”

NEM. Lássuk a verset.

„Figyeld a / tengert: nyílt, szabad, fénylő, nyugodt, / erős, szelíd, s tán boldog is, hisz rengeteg / habot ragyogtat, hordoz izmos vállain, / csodákat ringat, rezget rajta át a szél, / ha kedvező, ni, hogy mutatja játszi felszínét, / de mélye is van, s néma, mély haragja is – / olykor veszett hullámokat vet, égre tör, / uralkodik, s a torka bármit elnyelön sűvölt, / mint részegült, hatalmas, éjszétét tömeg.”

Ez nem a nyelvi hagyomány végtelen bőségét mutató

allegória. Ez egy magyar költő hatalmas allegóriája az uralkodó tengerről, amely verset és allegóriát KAF még ismeri és az összemeri (görög, római, dán, erdélyi, magyar stb.) célok érdekében fel is használja. Nála is feltámad a tenger, eget-földet ijeszt, rémítő ereje szilaj hullámokat vet: a víz az úr – és uralkodik. Nem tettem idézőjelbe a közös szavakat. KAF sem tette – használja, amint azt egyszer nyilatkozta az idézetekről. Miért kell a nyelvi hagyomány végtelen bőségének allegóriáját látnunk a versben? Hogy ne lássuk benne Petőfit és a forradalmi lelkületű KAF-ot, aki újraírta a Carmagnole-t, aki megírta az egész Saltus-kötetet, az András evangélium-át – az egész KAF –életművet. Ha a versek és az alkotó közelében maradunk, és nem a posztmodern episztémé torzító felülnézetéből olvasunk és látunk, talán felismerjük a Feltámadott a tengert, ami a népek tengere –, és azért a szabadságért tombol, amiért KAF egész életműve kiált. A KAF-oeuvre kétségtelenül széles horizontú, ám ezen belül egyik legfőbb – ha nem éppen a legfőbb – gondolkodói és etikai mozgástere a társadalmi jobbító szándék, a francia forradalom óta be nem teljesített dekrétumok megvalósításának igénye (vö. Új Carmagnole; Mit kíván a Reszpublika stb.).

A Lázary-opuszba belül kiemelkedő jelentősége van a *Makabeus tánczá*-nak. A hozzá kapcsolt terjengős alcím szituálja a verset Tours városába: a XV. századba helyezi azt a kódexet, amelyben „megtalálták”. A szerző felől bizonytalanságban hagy, a verset egy pszeudonim szerzőnével és egy senhal-lal fedezett „alak az alakban” írta (a senhal-ról később). A műfaj: haláltánc, a középkor egyik legkedveltebb műfaja, hiszen lényegi mondandója: a halál az egyetlen demokratikus intézmény, mert mindenkit elragad, korra, nemre, fajra, vagyoni helyzetre, egyházi vagy világi méltóságra való tekintet nélkül. Ezért kedvelték a vándorköltők, a goliardok: valamiféle forradalmiság lehetőségét érezték az „egyenlősdiben”. A vers szerkezetében kétféle szakasz váltogatja egymást: az egyes szám első személyben beszélők – a halálba menők – jambikus tizenegyesben szólnak, a vad haláltáncot kísérő szöveg rövidebb, trochaizáló szimultán felező nyolcasokban pergeti a refrénszakaszokat. A címet a vers a francia haláltáncnévről kapta: a *dans macabre* megfelelőjét érezték benne azok, akik a macabre=halálos jelzőt a hatalmas erejű Juda Maccabi nevéből származónak érezték. A Lázary-oeuvre-nek van még egy nagyszabású haláltánc-verse: a *Töredékek a Novecentóból*, ahol „Kurafi kutya, Papiol” zenéjére „hullák készülnek dáridóra”, s a fölfordult világban a szabadság „szanitécökölben lakozik”, „nyerészkedők és esküdtek, idioták és szarzsákok” között élünk, Eleusziszba kurvákat visznek – miközben ott a vers pontos datálása: „EGO SCRIPTOR CANTILENAE / A.D. MCMLXXXVII.” – azaz 1987. Kihez lehet és ki

képes még fohászodni ezen az Eleuszisztól Provanszon át egészen a mai korig megrohadt világban?

„Te emelj föl, röpiés el engem / Piros szoknyáid között: / Vers, végtelen madár túlnő a kalitkán: / Én, éppen én, ki fecskékkel repülök...”

KAF szabadságvágyában ugyanoda kívánkozik, mint ama régi költő, akinek börtönéből szabadult saslelke.

És ha amerikai volnék? Mondjuk Jack Cole(man)?

A költött Jack Cole élettényei mind reflektálnak KAF élettényeire. A születési dátumban az évszám egy évvel korábbi KAF születési événél, a hónap és a nap egy hajdan még létezett, mára már eltörölt román nemzeti ünnep: augusztus 23. Az amerikai-indián kevert vérű vándorénekest, a középkori goliárd utódát ezzel a dátummal is Erdélyhez köti KAF: mindenképpen honosítani akarja Jack Cole-t, amerikai fél-indiánként is mindenképpen haza akar települni, részesülni az otthoni életből, sőt: amiként Csiki László helyesen állapítja meg: „a mesterek közül ...kihagyja saját honosait, noha érezhetően róluk, nekik, ellenükben versel (...) ennek a könyvnek a problematikája se nem erdélyi, (...) se nem amerikai: hanem maga Jack Cole. Egy vagabundus, egy hobó, aki így sóhajt fel egy érzelmesebb pillanatában: 'Egymásba roppan minden, / nincs, amit lász: egység.'” (Csiki László: Látó, 2002, 4.). Tarján Tamás Jack Cole szövegeit sok százból összeszóttnak érzi: „A népköltészeti (indián), a burnsi, a bluesos, a beatkonzerváló és más hurokon kívül a villonit így pengette a *Pótdal. Picinyke testamentum.* (...) Kovács András Ferenc alakot adhatott annak a kortárs költőfikciónak, aki emblematisz gszdájá, *daltulajdonosa* lett az ifjúság – elmúlás és a szabadságvágy keltette élmény nosztalgikus, szkeptikus, dúdolós költeményeinek.” (Tarján Tamás: Jelenkor, 2007, 7-8. 814.). Tarján látképe a Jack Cole-ba költözött KAF-ról igen rokon azzal a személyiséggel, akit én a korábbi alteregókban látok, szabadságvágya ugyanúgy szól a kortárs költő hangján, aki – éppen egykorúsága és némi topográfiai rokonsága miatt – a legszemélyesebb alteregóvá vált.

Balázs Imre József a *Toldott-foldott ballada* kapcsán figyel fel arra, hogy míg a szöveg a „Bob Dylan-féle szöveghagyományba kéredzkezik”, emellett Ady-utalásokat is tartalmaz (Balázs Imre József: És-és-és, Forrás, 2001, 1., ill. Silló Jenő: Forrás, 1997/4, 40-53.).

Egy másik jelentős Ady-intertextusra világít rá Szívósné Vásárhelyi Zsuzsanna: KAF *Új magyar Messiások* című versét hasonlítja össze Adyéval, és nagyon fontos személyiség- és költészeti jegyként fogalmazza meg: „Kovács András Ferenc költészetéből teljes mértékben hiányzik az értékselegesség vagy értéknélküliség,

amellyel a posztmodernség az egészelvű klasszikus modern értéktudat széthullását tudomásul vette.". Élesen fogalmaz és személynek adresszál: Kulcsár Szabó Ernő irodalomtörténetével – 1994:161 – száll szembe (Szívósné Vásárhelyi Zsuzsanna: Magyar Nyelvőr, 2005. okt.-dec., 468.).

Ez a Jack Cole amúgy is igényli a szabad véleménynyilvánítást: nevében KAF *Az erdélyi és csángó költészet* összefoglaló cím alá helyezi a *Költőzködés - Horác után szabadon* verset, a híres Thaliarchus-ódára készült palimpszesztet, a helyzetdalba ültetett lázadást: „így lopkodhatja magát (...) **kinek // választása a két nélküliség között / néhány verssor, amely forradalommal ér fel...**” (kiem. Sz. E.), majd: „Halló, zárd be Horácot is - // hány ódát cepelünk át a jövőbe, nos, / lelkecsém...” S hogy milyen lesz ez a jövő? „... tragacs // furgonban zötyögünk át a jövőbe, mint / örült öszeresek (...) üdvözlünk ti kirámolt / könyvtárak, szavak, életek!”

A legszemélyesebbnek mondott alteregóval, Jack Cole-lal, akit a kritika a vadul beat Gregory Corsóval rokonít, mondatja-énekelteti el KAF korszakunk egyik legszebb szerelmes versét, amelynek beszélője a maszk nélküli egyes szám első személyű én, megszólítottja a hatalmas, termőre forduló, szabad tavaszi természetet. Mégsem pusztán panteista himnuszt olvasunk – bár a versmértéket, a szimultán ambroziánust KAF mindig az emelkedett stílusú himnuszaiban használja: *Gyermekhanga, És Christophorus énekelt...* - most ebben a cím nélküli, csupán Jack Colenevével meghatározott dalbanszabadság és szerelem úgy vannak együtt, elválaszthatatlanul, mint Petőfinél, Adynál, József Attilánál. József Attila szerelemképzetéhez és a szerelem totalitásának igényéhez még közelebb áll KAF azáltal, hogy nála is elengedhetetlen tartozéka az *értelem*. A modern himnuszt az ambroziánus ritmus mellett a *provanszál* strófákra emlékeztető – de egyikkel sem azonos – rímszerkezetben szólaltatja meg: „*Szippants magadba májusi ég. / Bogár a lelkem egy bibén. / Vágtass virágom, légy szabad / széllal tündöklő szép mezőn. / Szálljak, feledve szárnyamat, / szóljak, feledve hangomat, / földön himbáló árnyamat. / Szippants magadba, májusi ég. / Fűvek beszéde fellegár, / harmat beszéde láthatár. / Halálom hessenő madár, / bogár a lelkem egy bibén. / Emelj, szerelmes értelem, / segíts, szerelmed kérlelem. / Szárguldásomban légy velem, / vágtass virágom, légy szabad. / Szeress, szeress, szeress nagyon! / Leghőbb szavam elhallgatom. / Tört szárnyam árnyát rád hagyom, / széllal tündöklő szép mezőn / vágtass virágom, légy szabad. / Bogár a lelkem egy bibén, / szippants magadba, májusi ég.*”.

A nem maszkos lírai én személyessége

Amilyen személyes a Jack Cole-nak ajándékozott szerelmes dal, olyannyira személyes hangon szól az *És Christophorus énekelt...* című helyzetdal is: személyessé teszik a vállalás vágyának megvallása, a hitéért mindenre képes óriás alázatos, imádatlalteli szavai. A vers a szerelem áhitatának magasából szól, s a magasztos hangvételt a forma, a ritmus is támogatja: ugyanabban az ambroziánusban ringatóznak sorai, mint a *Gyermekhanga* és a fentebb említett szerelmes dal a *Jack Cole daloskönyvé*-ből. Ez utóbbival rokonítja még egy egyedi, saját leleményű, a provanszál rímorvariációs technikára épülő versszöveg is, amely szakozatlanul emelkedik az ismétlődő sorok zenéjével a pátoszba.

KAF egy újabb kötetében ismét felveti a teher vállalásának nehézségét: a *Sötét tus, néma tinta* cím egyértelműen utal saját költészetére, és válasz az egyenes beszédben feltett kérdésre, a költészet értelmére (a vers egésze természeti allegória).

„*Gyümölcsfa terhe / A túl bő termés. Önnön / Súlyszakítja, / Szagatja szét – az húzza / Föld felé. Dúsan, / Díszesen, oktalanul / Roskadozik [...] / Megtör önmaga / Terhe alatt... Hiába / Termett másnak örömet.*”

A gondolat visszatér a *Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium!* című József Attila parafrázisban, szorongva, önironikusán, fájdalmasan: „*Azt mondják, arcom régi maszk: / miért is vágok én grimaszt, / ha kell, / ha nem? // Divatbölcse egy sem érti tán: / helyettük lettem én vidám / iszony. / Bizony. // Magamnak túl nehéz terű / vagyok – nem vált meg vers, se bü / se báj. / Sebaj.*”

Több kritikus értelmezésével szemben, a KAF-életmű ismeretében meggyőződésem, hogy a vers nem tartozik sem a vicc, sem a jópofáskodás, sem a cinizmus terrénumába. Tragikus, rezignált, kilátástalan.

Ha az *András evangéliuma* az emberiség diaszpóráinak gyászverse; a *Senkiföldrajz* hatalmas, egyetlen lélegzettel elzihált vétó a hontalanság, a zsugorított létbe kényszerítettség ellen, az első szó, a „megszokható” sokszoros cáfolata. A nagy ívű mondat szövegesen nem, de indulatában és építkezésében méltó párja Illyés Gyula *Egy mondat...*-ának. Mert megszokhatatlan „...a szellem / marathóni magánya (...) a menekülő / hátsóudvarok történelme / a fellobogózt roncsstelepek / a temetők hadüzenete / a kövek kitelepítése / a holtak száműzetése / megszokható hősi halálunk / a feledés provinciáiban...”.

És ez a költészet nem személyes, nem közösségi?

Asokat vitatott palimpszeszt, a *Prodomo*, éppen sokszoros félreértettsége, félreértelmezése miatt nagyobb figyelmet érdemel. Az abszolút elszemélytelenítés versének tartják a bemutatkozás miatt: „*Csak én írok, versemnek hőse: semmi.*” Az én=semmi volna az elszemélytelenítés,

holott csak az én-tudat teljes válságának a beismerése ez: az űrt szülő anya hasában a zsidó és/vagy dán magzat a kisebbségi létet képviseli, amely létnék a definíciója éppen a nem-létezésbe kényszerítettség – emlékezzünk a kis nép problematikáját érintő Claudius-versre –, létmódja a vád, vér, vodka és ánizs közti tengődés. A versbe KAF mindezeket túl József Attila-intertextusokat is belefoglalt, meglehetősen rejtetten, olyannyira, hogy még nem láttam utalást a *Pro domo* és József Attila: *Költőnk és kora* című költeményének érintkező pontjaira. A József Attila-szöveg: „Űr a lelkem. Az anyához / a nagy Űrhöz szállna, fönn.”. A KAF-szöveg: „Csak én írok, versemnek hőse: *semmi*. / Vak Űrnek voltál viselőse, *Emmi*”. A „semmi” kulcsszava a József Attila-versnek: „Úgy szállong a semmi benne” kétszer fordul elő, a második elhangzás után már kapcsolat létesül a semmivel és az űrrrel.

KAF két költőelőd sorsával méri a magáét: a Babitsé az emberibb, mert megadatott neki az egymással ellentétes entitások képpólusossága (Babits maga Jónás is, meg a cethal is), József Attiláé a teljes társ- és világnélküliség: énjének és sorsának másik fele az elsőt elpusztító mozdony. A KAF személyét meghatározó létezők félelmetesek, büzlők, szörnyűek, s a „szóra szánt erény” manifesztációi. Hamlet (ismét utalás a kis nemzet kérdéskörre) és Fortinbras, a norvég (egy harcias nemzet vezére), a vers ellentétei kettőjük polarizáltságában válnak emblematikussá. Tetteknek helye itt nincs, még „semmiségeknek” sem, a semmiségnyi tett a semminek vallott Én attribútuma a versben, és még ez a semmi is „kicsüng a létből”.

A magát létében, nemzeti voltában, cselekvőképességében semmisnek érző költői Én-tudat nem posztmodern geg – vallomások vers.

A *Babitsolás* (címét természetesen a *Balázsolás*-ról kapta) szintén a személyesebb, vallomásosabb KAF-versek közül való: szorongásai, bizonytalanságai ellen kéri a halott elődtől, mint követendő példától remélt segítséget. A József Attila- („madártalan ágnak közén a csillagok”) és a Pilinszky-intertextusok („Magukra hagyva mindenk”) jelzik a vers poétikai horizontjának emelkedettségét, komolyságát, tragikumát. Babits, mint felettes Én – megkettőzött Én – jelenik meg („kölyökkoromtól vagy velem, mint teljes ön- / magam”), annak az esztétikának a képviselőjeként, amelyet KAF a magáénak is mond: a klasszikus formák, a műfajok, a szépség igénye és követelménye. Mára „Túlzásba vitt / Aszkéta-máz lett a Szép, megunt / Erény, Arány, ridég fölény (...) fölös tudás a forma!”. A vers Babits-intertextusai (*Prospero*; *Viharlapozta példatár*), majd küzdelem a nagy szavakkal: „S mert vágyakozni szenvedés – az ember oly / személyesen személytelen, / Fegyelmezett, vak, megfeszült, mint ógörög / Tragédiák tört metruma; / S a sors sorokban bujdokol: talált szerep! / Mosolyra készlet, elragad. / Magunk felé sodor...”. KAF a versmenetben cáfolja a

vele kapcsolatban felmerült minősítéseket: vágyakozik és szenved – személyes lét; személyes személytelenség; a fegyelem korlátozta személyesség; a sorokban talált szerep: intertextusokból átvett szerepvers, de – „magunk felé sodor”: általa leszünk személyesebbek. A végső döntés az erőteljes dacos tagadás: „*Ne mondj le semmiről! Ne légy elégedett!*”

Íme, a személytelen költő, aki a helyzet- és szerepversekben is személyesen szól.

A nem szerepeket író személyes költő

„... minden kötet újabb és újabb arcú rajzol ki, de ezekből világosan látható, hogy az életműbe párhuzamosan íródnak különféle korszakok. (...) Hiszen ez az oeuvre a szemképráztaformatörténeti és kultúrtörténeti változatosság dacára, mégiscsak felfűzhető néhány kulcsmotívumra, amelyek között talán a legfontosabb az én, az *individuum szétszalazása a hagyomány szöttezésében* (...) kiváló képességek, ám a kiváló képességeket monoton módon működtető szerző” – írja 2009-ben az eddigi életmű összegzéseként Keresztesi József (kiem. Sz. E., ÉS, 2009. jún. 5.). Ettől a végletes szemlélettől némiképp eltér a 2009-es kötet értékelése, ahol felfedezi a kisformák feltűnését, és ezt látja valamiféle újdonságnak: „a haikuk, koanok kijáratot kínálnak a kulturális allúziók tükörlabirintusából, mégpedig a természet világa felé.”. És: „Az individualitást magába olvasztó költészetfelfogásnak” tartja Keresztesi azt az új versbeszédet, amelyet KAF keleti (főként japán) formákban szólaltat meg.

Keresztesi summázatát jóval megelőlegezte Margócsy István, aki definíciójával vagy kizárja KAF-ot a nagy költők közül, vagy átfórtán – dekonstruálva konstruáltan – engedi őt feljutni a Parnasszusra. Merthogy ott csak a „paradigmaváltó költők” jogosultak helyet foglalni. Milyen volna egy ilyen paradigmaváltó KAF? „... egész költészetének, költői szerepválasztásának fő tendenciája, (...) hogy a múlt században kiépült, de a huszadik századon is végig érvényesülő magyar romantikus költészet (és költőfigura) nemzetileg, közösségleg elhivatott váteszi, képviselői és szónoki jellegét vonja kétségbe vagy legalábbis relativizálja, (...) versei (...) ne 'súlyosak' és nagyszabásúak legyenek, hanem mintegy 'táncként' jelenjenek meg, (...) melyben a szórakozás, a mulatás egyben az önmutogatás és önérvényesítés mozzanatát is magában foglalja.” (Margócsy: *Holmi* 2000/ 8.). Szerinte KAF „egy még régebbi poéta parafrázisát adván, 'csupán' 'sibi canit et Musis' (azaz csak önmagának és a Múzsáknak énekel!), vagyis elhárítja magától azt a szerepet, mely elsősorban az eredetített és befogadó közösség primátusát hirdetővé

megköveteli, hogy a költő előbb énekeljen közösségről, mintsem magáról (...) Kovács költészete e nagy, régi, nemegyszer újrafogalmazott szembenállás jegyében íródik, s még abban is követi, persze alighanem szándéktalanul (? , KAF a legtudatosabb költők egyike!, Sz. E.), 'csupán' alkatából következőn elődeit, hogy értékvalasztásait oly 'előre megírott' figurával tudja reprezentálni, mely eredeti megvalósulását illetően igencsak ígéretes: ő lesz a mai, posztmodern korban Csokonai legigazabb megtestesüléseként az igazi, 'vidám természetű poéta', - az ő kezében, szinte páratlan módon, minden, a 'külső' világban elfoglalt helyétől és pozíciójától függetlenül, valóban játékká, s humorrá, dallá és táncná változik át. (...) hangsúlyosan elfordult a közösségi képviselési költészet elvárásaitól." (Margócsy: Holmi 2000/8.).

Pontosítsunk. A „régí poéta”, akire Margócsy hivatkozik, Rimay János, az idézett vers a *Sibi canit et Musis* – amit Margócsy a *Sestiná*-val hoz párhuzamba –, Rimay keserű, világtól elforduló, nagy poémájának a címe, a versben pedig Rimay így szól az általa megvetettekhez: „Udvar, s irégy tiszték, tőlem távozzatok, / ki hozzátok méltó, azzal lakoztatok, / Mert hol havak vadatok, s hol dérral borzadtok, / Kedvet magatokhoz nékem ne hozzátok.” (kiem. Sz. E.). S a folytatásban is utálkozva beszél az udvari talpnyalókról. Ha tehát Rimay tisztaságának megőrzéséért fordul el a romlott világtól, az nem azt jelenti, hogy csak ő (meg a Múzsák) létezik önmaga számára. Egy végsőig elkeseredett ember tragikus, szarkasztikus véleménye (posztmodernül: referenciája, még komplexebbül: referencialtsága) arról a világról, amelytől elfordul. A másik régi, nagy poéta, akinek Margócsy szerint mai megtestesülése KAF, Csokonai, „az igazi 'vidám természetű' poéta”. (Való igaz: írt is KAF egy *Vígságos vitézi versezet*-et..., Sz. E.) Egy költőóriásnak, amilyen Csokonai volt, az élet minden pillanatáról vannak versei, a vidámokról is. Referenciál. De hogy Csokonai legfőbb karakterbéli és esztétikai minősége az „igazi vidám” volna, arra még a jól ismert, elkeseredett felkiáltás is rácsáfol: „Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon!”. Ő írta többek között a *Halotti versek*-et is, melyek tragikumát, ontológiai pesszimizmusát a korszak jó ismerője, Deák István elemzi (Az *Okoskodások, érzések* fraktál-geometriája és az antropológiai fordulat. <http://mek.oszk.hu>).

De a víg poéta és a *Halotti versek* hangulatai között szélesebb spektrum van, mint ahogyan az egy igazán nagy költőhöz illik. KAF tehát se nem önmagába forduló, dekadens önimádó, sem Puck-szerűen vidám fickó. A Margócsy által felfedezni vélt két „szerepet” igyekeztem KAF karakterének megértéséhez tisztán kirajzolni. Ám Margócsy több szerepet is talál, melyekről így ír: „Kovács szerepei nagyszerűek, impozánsak, figurálisan igen figyelemre méltók: csupán egyetlen, valóban csekély megjegyzés fűzhető hozzájuk, mégpedig az, hogy

rendkívüli mértékben hasonlítanak egymásra.”.

Margócsy önellentmondó. Hiszen vagy nincs személyiség és saját hang, csak szerepek – vagy minden szerepben ugyanaz a hang szól, tehát: a szerepek KAF személyiségének artikulációi. KAF-ot a közösségből kiemelni, a világra való reflektálását nem észrevenni – a kánonhoz való igazítás, prokrüszteszi, nem éppen tudományos módszerrel. Már Elek Tibor is felrótta Margócsynak, hogy azokról a költőkről ír, csak azokkal foglalkozik, „akik a saját értékrendjéhez közel állnak, akik annak a paradigmaváltásnak a végrehajtói, illetve továbbvivői közé tartoznak, amely a hatvanas-hetvenes évek fordulójától (...) nemcsak a költői szerep társadalmi vonatkozásait értelmezte át, hanem a költői megszólalás alapgesztusait is módosította, a lírai énnel együtt a nyelvet és a kulturális hagyományt is fikcionálta.”. Majd: „csak a posztmodern kánon divatos, már elismert alkotóiról és művészeiről, azaz az elmúlt évek irodalmának egy viszonylag szűk szeletéről szól.” (Elek Tibor: *Kortárs* 2004/5.). Margócsy eljárása: lefaragni KAF-ról mindazt, ami nem a posztmodern kánonhoz tartozik, ráerőlteti mindazt, ami a kánonhoz tartozást lehetővé teszi, s az így megteremtett posztmodern paradigmaváltó KAF-ról már lehet írni.

A kérdésben a számomra leginkább elfogadható álláspont a Margócsyval vitázó Réz Pál véleménye: Csokonai és KAF hol játékos, hol kétségbeesett; „a Saltus Hungaricus zenéje nem nyomja el, - miért is nyomná? – a Psalmus Hungaricus hol zokogó, hol fanyar, hol esdeklő, hol gunyoros-fájdalmas hangjait – csak legyen fülünk meghallani őket. Bár mondhatnám úgy is: nehéz nem felfigyelni rájuk. KAF távol szeretné tudni magától, ír, 'a modern személyesség poétikájának bélyegét' (...) ki akarná, ki merészelné megbélyegezni személyességéért Adyt vagy Szabó Lőrincet, József Attilát (...) hanem azt vitatnám, hogy a próteuszi játékok, a karneváli maskarádé, a gyakori-gyors álarcscsere elfedné, kivált pedig hogy szétrombolná az arcot, a személyt, a *personát*.”. Rátér Réz Pál is az egyik legfőbb vitapontra, a *Sestiná*-ra, amely Margócsy értelmezésében (lásd Rimay-összevetés) a személyesség elvetésének nyomatékos megvallása. Réz Pál szó szerint veszi ugyan a *Sestina* személytelenségre buzdítását, de mellé állítja az ellenkezőjét valló verset: „... az *Ad animam suam*-ban arról ír, hogy 'rút lény' megannyi más arcai mögül, 'mint öntudat, kilóg'. Réz összegyűjti a KAF költeményeiből kiolvasható személyes életrajzi körülményeket, adatokat is – bár ez súlyosbító körülmény a posztmodern episztémé diktátumainak értelmében, amelyek szerint az életrajznak mint olyannak nincs köze se a szerzőhöz, se az életműhöz, amint a szerző személye is kiküszöbölendő a versből: „mi volna az, ha nem személyes költészet, a nagy lírai hagyomány egyik korszerű (és roppant rafinált) változata?”. És Réz Pálnak a talán legfontosabb mondata: „... meglehet,

ötven év múlva Kovács András Ferencet korunk egyik legpolitikusabb magyar költőjeként (is) fogják méltatni.” (Holmi, 2000/9.).

Véleményem szerint már maga a Sestina is személyes vallomás, nem áll szemben a nyíltan vallomásos Ad animam suam-mal, csak az előző műben a legfőbb stíláriseszköz a keserű öngúny, amellyel a személyesség elűzéséről beszél, a fájdalom, amellyel a provanszál költő nevében szólal meg (Arnautz ejtsd: Arno, mint a folyó; keresztnevének első három betűje: Daniel – Dante nevét idézi: a provanszál költészetben bevált gyakorlat szerint a senhal-lal, a választott névvel a karaktert jellemzik., Szigeti Csaba: palimpszeszt/10.) és amellyel a költészet befogadására nem alkalmas, érték és szépség nélküli kor alantasságát leírja, s egy ilyen korban, ilyen körülmények között a mélység, a személyesség elűzése: a tapasztalat szülte önvédelem a kor bántásaival szemben.

Nem szerepként, nem maszkként születtek más versek is a történelemmel, hatalommal foglalkozó opusok között. A tény, hogy az erdélyi költőkről szóló terjedelmes poémát a Szirventesz műfajjal jelöli meg, nem csupán a régi forma felidézése miatt történt: KAF tudja, hogy a műfaj elnevezése a szolga-szóból származik, és két jelentésben használták: egyrészt a szolga által írott költemény neve, másrészt egy meglévő provanszál szerelmes ének, a canso, amely csak formailag követi a választott verset, tartalmában nem a szerelemre vonatkozik; legtöbbször erősen aktuális, valós eseményre utaló költemény – egyes trubadúrok hűbéruraik érdekeit-törekvéseit juttatták kifejezésre – szolgálai módon – harcos szellemű szirventeszekben. *Nonszensz táncrend* címen újra írja a francia forradalom egyik dalát: *Új Carmagnole* (szövegromlás – alcímmel), melyben „csupán” annyit derül ki, hogy a Respublika programjai máig nem teljesültek. *Az Utolsó Premier* a végső pusztulást idézi: *a Dies irae* ritmusában és egy motívumával – *teste David cum Sibylla*. A *Népköltés* Ady-móttóval indul, és népdalküszöbvel kezd, de nem népdal, csak a felező nyolcast ölti magára: szarkazmussal idézi a nagy magyar, sovinizmusba hajló ál-mítoszokat. Bár a *Népköltés*-nél korábbi, de hangvételére, látásmódjára előremutató prózai szöveg a *Költők költözködnek* – az átmenetiség életérzésének regisztrálása: „... akárha öntudatlanul, látatlanban is egyetlen könyvet írtam volna: magáról az átmenetiségről. Mert majdnem semmi sem történt kilenc esztendő alatt (1982–1991, Sz. E.), - csupán kilenc költözködés, kilenc szétszórtas, lomtalanítás, nagytakarítás, működött az elszabadult szovjet porszívó, a szekrény mögül korszerűtlen szatírákat sepertünk ki, komor paszkvillusokat, elavult versezeteket, könyveinket meg újfent kínai skatulyákba szuszakoltuk, Quintus Horatius Flaccust Franz Kafka mellé, de előkerült az elveszettnek vélt Arisztophanész összes is, azonközben pedig változatlanul ügyködtek a történelmi ganajtúró

bogarak, folytatódtak a tajdag triumfusok, falsul szólt az örökös álonzanfan, harsogott az új kincstári Carmagnole valószínűleg már itt megfogalmazódott az Új Carmagnole gondolata, Sz. E.), semmi se történt. Semmi, csak költözködünk átmenetiségből átmenetiségbe, ahogy a költők költözködnek: részekre szakadva, szerte hullva s megint összekapkodva esendő önmagunkat, csak úgy, ahogy ők hurcolkodnak néha nyögve, káromkodva, vidoran versből versbe, metaforából metaforába, átszellemülten, hogy végre lakhatóvá váljon a szó, a világ.” (Marosvásárhely, 1991. július 14.).

A költő megteszi, amit a kritikus elmellőz vagy elferdít: egy rövid passzusban jellemzi önmagát, a kényszerből költözködőt a tragikusból a „vidorba”, az átszellemültbe, és mindezen átmenetiséggel a célja: a világ lakhatóvá tétele. Személytelenség? Elszigeteltség? KAF maga cáfolja a vádakot.

*A Fragmentum-kötet végig reznigáció, katarzis felé sodró tragikum, a vallásos témákon keresztül artikulált fájdalom, a W. Sh. eladja könyvtárát a kultúra esetleges megsemmisítésének rémképe, (mélységesen nem értek egyet Payer Imrével abban, hogy a monogram, azaz „az anagramma elfedi a személyt” – a posztmodern teória egyik tézise az azonosíthatatlanság, megszemélyesíthetlenség, holott ebben a versben éppen az emlékezetfelejtés ellen dolgozik a szöveg: a kortársak sorolása, az elődök említése, és végül maga a versforma, a Shakespeare-szonett is, Payer: Eső 2005/3., a *Torzó 1992* a világ és a személyiség szétesésének verse („Sormetszetekkel sebzett, / összeszabdalt minden - // De szét a világ, szét a vers”), körülhatároltabban: a földrajzi terület szétszabdaltsága („elráng a verssé szabdalt világ”, „térsegeket tép szét a szó” – nincs haza, csak magyarul szóló vers). A vers pedig, ami botfűlűek számára az *Én* feloldásának, széttagolásának bizonyítéka, állít és tagad: minden kijelentés azt célozza, hogy ne váljék beskatulyázhatóvá, hogy ne legyen saját magával megelégedve a személy. A mások ítéletével szemben tesz vallomást: „Sokallom magam. / Keveslem magam. Vagyok. / Én éppen vagyok. / Nem az, akiről azt vélik - / ő volt. Az nem én leszek.”. Mások nem jelölhetik ki. Az önmeghatározást fenntartja magának.*

*Mindenáron posztmodernként akarják számon tartani, besorolni a kánont alkotó akolba, miként az alábbi szöveg is, amely egyenesen világnézetében minősíti posztmodernnek: „... (KAF) ma talán az egyetlen magyar költő, akinek versei nem mondanak le a műfajjelölő szabályokról, és mégis posztmodernnek minősíti a recepció. KAF posztmodernsége nem műfaj, hanem általánosabb esztétikai-világszemléleti szinten szokták meghatározni elemzői.” (Kulcsár-Szabó Zoltán, *Kalligram*, 1996/46.).*

Máskor is nyilatkozik hovatartozásáról, a világban betölteni szándékozott helyéről, költészetéről. „Ez az én nyelvem, ez az én hazám, magasban, mélyben.

(utalás Illyés Gyula: *Haza a magasban* című versére, Sz. E.). Az volt a haza, ahol éltem, ahogy éltem, (...) ahogy élek, ahogyan élek, az a hazám." Méltóságteljes, őszinte beszéd, nem is vallomás, mert nélkülöz minden pátoszt. Ugyanitt később: „Mindig mosolygok, amikor azt mondják, hogy ilyen maszkokat váltogató, álarccokat cserélgető, ezen mindig nagyon tudok mosolyogni, azért, mert lehetséges, hogy minden álarc mögött egy, az én saját magam számára is néha túl könnyed, vagy túl nyomasztó nem egyéniségem, hanem arcom, vagy hangom van. Az ott létezik.” A prózában kifejtett gondolat tökéletesen megfelel a *Sötét tus, néma tinta* kötet gyümölcsfa-allegóriájának (Szinopszis). Ezt a gondolatot, önbemutatót is félreértik, vagy tudatosan félreértelmezik. A *Kompletórium* kötet kapcsán például: „A semmivel való szembenézés, az én határainak kijelölhetetlensége, a versnek mint meghatározó erőnek a definiálása is zajlik ugyanakkor ezekben a mozgalmak költeményekben.” És még elvontabban: „Polifón beszédmód és a hagyomány egymás mellé rendezése között rejtőzik tehát a szubjektum (...) E játékos, és formagazdag nyelvi humorral pergő versvilág tehát egy létfilozófiai 'dubito' kivetülése. Külön érdekessége az a disszonancia, amely a nyelvi és képi bőség és az alapvető élmény, a Semmi átélése között feszül. A vers teste élő cáfolata az ésszerű bizonyosság hiányának.” (Cs. Gyimesi Éva, 2000.)

Az ésszerű bizonyosság számomra az ilyen típusú agnosztikus szövegekből hiányzik. A Semmi, a meghatározhatatlanság, a kijelölhetetlenség – egyrészt valóban az agnoszticizmus felé sodorja a Felhőkakukkvár lakói módjára a világban való tájékozódás lehetetlenségét hirdetőket, másrészt le is veszi vállukról az igazság keresésének, egy állítás bizonyításának felelősségét. Hiszen, ha nincs ésszerű bizonyosság semmire, felelősség nélkül állíthatok bárkiről bármit: azt igazolni és cáfolni egyaránt jogom van. KAF soha nem állította magát a bizonyíthatatlanság légtérjébe: konkrétumokról, és – horribile dictu – érthetően fogalmaz.

Ha KAF verset ír Weöres Sándorról (*Weöresiáda. Váteszi szózat utókoromhoz*), az rögtön arra sarkallja kritikusait, hogy tételezzék a vers önarckép-jellegét, és Weöres híres „próteuszisága” mellé állítsák KAF „alakoskodását”. S ha Adyt idézi KAF, egyértelmű, hogy vátesz-költőségén gúnyolódik: „A(z ...) 'elferdített' Ady-sorok, parafrázisok ironikusan mind a vátesz-költőkre utalnak, a láng-oszlop-szerep szükségességét, érvényét kérdőjelezzik meg. Weöres Sándor a vátesz-költéssel, valamint a vallomásos, alanyi költéssel szemben olyan személytelen lírát hoz létre, amelyet sokáig az előbb említett szemléletet preferálók meg nem értése övezett. A verseire jellemző lírai személytelenség egy kultúráktól, időtől független érvényű létező horizontját igyekszik megragadni. Weöres verseinek célja nem a személyes

önkifejezés, sokkal inkább egy általános lét-kifejezés. (...) Az 'én', a lírai alany nem válik a vers témájává, inkább kulcslyukként működik, amely önmagán keresztül, éppen önmaga felszámolásával láttatni engedi a távolabbi, általános jelenségeket.” (Koloszi Orsolya: *Tiszatáj*, 2004/12.). Kulcsár Szabó Ernő megfogalmazásában: „... a vallomásosság alanyi beszédmódja helyét valóban egyfajta alanyi kötetlenségű közlés mód foglalja el”. S kettejük közös nevezője Kulcsár Szabó szerint: „... a mindkét tárgyalt költőre jellemző s meglehetősen új szemléletnek az eredete egy preindividualisztikus világnézet, melynek értelmében a költő kiszolgáltatott, valami magasabb rendű által vezérelt szubjektum, aki maga is 'eszköz', csak közvetítő szereppel bír, és az értelmezésektől függően vagy a nyelvnek (KAF), vagy valamely megfoghatatlan transzcendens hatalomnak (Weöres) van kiszolgáltatva az alkotás során.” (Kulcsár Szabó Ernő: 1994, 164-195.)

*Weöres transzcendentalizmusáról már esett szó korábban (Gondolatok a paradigmaváltásról II.), KAF és a nyelv viszonya azonban végképp nem nevezhető a nyelvnek alávetett szolgaviszonynak: a posztmodern elmélet szerint ugyan a nyelv csinálja a költőt, én változatlanul úgy gondolom: a versbeszéd nyelvét a költő alakítja. És ez hatványozottan érvényes arra a KAF-ra, aki bravúros szövegalkításaival felöleli a magyar nyelvfejlődés minden fázisát, az általa megidézendő poéták sajátos nyelvét, annak zenéjét, archaizmusát avagy Jack Cole-i modernségét. Ha a posztmodern álláspontnak akárcsak morzsányi igazsága volna, ennek a KAF-poétának a létrehozásában igencsak sokféle nyelvnek kellett volna összedolgoznia. KAF így nyilatkozik az általa felhasznált nyelvi alakzatokról: „Az idézet számomra nem mellékes: használva van. Nem a szerzőket, hanem a mondatokat, a világ metaforáit próbálom megidézni.” (Csontos Erika: *Magyar Napló*, 1994, 172. old.). KAF az úr, a vers csak cifra szolgál.*

A KAF-portré beteljesítéséhez szembesítsük egymással a költőt és kritikusait: Azt mondják: *apolitikus*. „KAF költészetfelfogása radikálisan elhatárolódik mindenféle ideologikus tartalomtól.” Majd: „... költészetében (...) az ideológia (és a politika) valamint a szabadság szférája radikálisan és véglegesen elválik egymástól, s utóbbi az abszolút költészet területe lesz.” (Keresztesi: *Jelenkor*, 1999/11.)

KAF véleménye a *szabadságról*, azaz a teljesről, tökéletesről, amilyené válni szeretne: „*Könnyed, mint a messzi égbolt, s szabad, miképp a szél!*” (*Phormión a költészetéről*). Szeretem, természet és szabadság úgy létezik együtt nála, mint a vágánsköltőknél, Csokonainál, Petőfinél és József Attilánál, ennek legszebb kinyilatkoztatása a *Jack Cole daloskönyvének* cím nélküli darabja, a „*Szippants magadba, májusi ég*” kezdetű. A *Jack Cole daloskönyvé*-ben egyébként

is hangsúlyos a szabadság igénye, mivel a kortárs-alteregót a szabadság megtestesüléseként formálja meg. „KAF alakot adhatott annak a kortárs költőfikciónak, aki emblematisz gazdája, daltulajdonosa lett az ifjúság-elmúlás és a szabadságvágy keltette élmény nosztalgikus, szkeptikus, dúdolós költeményeinek.” (Tarján: Jelenkor, 2007, 7-8., 814.). Nagy-Babos Janka, a *Szabadvendég* kapcsán ugyan, de általánosítva jegyzi meg – teljes joggal, hogy, „... a játék(osság) (...) e kötetben is a József Attila-i szabadság- és rendkeresés egyetlen lehetséges formája, mely csak KAF-nál tud kiteljesedni” (Nagy-Babos Janka: Korunk, 2006.).

Márpedig ez nem szublimálható, nem általánosítható, nem elködösíthető szabadságigény. Pedig a kritikai recepció igyekszik elmaszatozni.

Azt mondják, *játékos, víg kedélyű*: „KAF nem szenvedheti az ilyen szenvedő hagyományt. Nem emelget nagy közéleti súlyokat, térszobrokat.” (Csiki László: Látó, 2002. április). Láttuk a *Makabeus táncát*, az alteregók életműveit, a *Fragmentum*-kötet egészét, a *Saltus*-kötetet, a *Szirventesz*-t – nem sorolom. Bizony nagy közéleti, világtörténelmi terheket hordoz a vállán, mint az emblematisz Christophorus.

Azt mondják: költészetében szerepe van az *emlékezetfelejtésnek*. „... költészetében lényegi elem a kulturális memória-felfogásnak mint az architekturalitásnak a jelentésalakulásban való fokozott részvétele, hangsúlyozott szövetszerűsége, az emlékezet nem antropomorfizált, hanem inskripciósfelfogása, az anyanyelv mint konstrukció, műviség, szimulákrum mint versanyanyelv, a szavak (...) anagramma (jellege) – s az intertextualitás palimpszesztikus, emelt modalitása.” (Payer: Eső, 2005/3.). Egy másik „emlékezetfelejtő”: „Minden újraolvasás folytatja és kiköveteli, azaz felejteti és felejteti a korábbi magyarázatokat”. (Szegedy-Maszák Mihály: 1998.).

Végül – a sok közül – még egy harmadik: „Értelmező és az értelmezés tárgya azért nem képes elkülönülni egymástól, mert a tárgyat – miközben értelmezi – imagináriusan maga az interpretáció hozza létre saját maga számára.” (Kulcsár-Szabó Ernő: Kortárs 1994/6.; uő: 1995/68.).

KAF véleménye: „Ha az ember sokat olvassa a történelmet, és hát úgy ismeri valamennyire az emberi kultúrát, (...) én mindig egy ilyen ismerő érzettel megyek neki minden századnak, lakom be a XXI. századot is. Az életünk csupa remiszscencia.” (Szinopszis).

Azt mondják, *elhatárolódik a közösségtől, költészete önmagáról és a nyelvről szól*. Keresztesi József: „Alkatától merőben idegen az a szerep, amely az írástudót elsősorban a közösség kovászának tekinti.” (Keresztesi interjú: *Összmagyar versek szórványban*).

KAF válasza: „Szeretnék elsősorban nem jogfosztott emberként, másodsorban éppen magyarként, mi több: kisebbségi magyarként is, olyan szabadon lélegezni, hogy észre ne vegyem mindennapi magyarságomat.” (Csontos

Erika, Jelenkor, 1999/11., és Keresztesi Jelenkor, 1999/1.). Ha valakinek kétségei lettek volna afelől, hogy KAF, ez a már eddig is hatalmas életművet nekünk adományozó költő gyűlöli a zsarnokságot, a megáldoztatást, a gógó, a karriervágy minden fajtáját, és nagyformátumú verseket ír a szolgaság, a kivetettség minden fajtája ellen, s mindebben sajtásemélyesindulata munkál, továbbá, hogy a személyes indulat mindig belőle, KAF-ból szól, nevezze magát bárkinek is, az nem tudta magát kivonni a posztmodern episztémé új korszakot meghirdető dogmájának hatása alól, elkápráztatta az áltudományosság önmagát igazolni akaró, arisztokratikusan felsőbbrendűnek látszani kívánó, metanyelven megszólaló igehirdetése. (Amiként ők mondják: kérügmája.)

S ez a mindenható Igével átformálni akarás nem szűnik, csak jönnek egymás után a *Fiat!*-ok, mert KAF a viláért sem lón olyanná, amilyenként ők megteremteni óhajtják. „... ez az oeuvre a szemkápráztató formatörténeti és kultúrtörténeti változatosság dacára mégiscsak felfűződhet néhány kulcsmomentumra, melyek közül talán az én, az individuum körvonalainak szétszalazódása a legfőbb a hagyomány szöttezésében” (Keresztesi: 1999/1.).

KAF nemcsak tudatos, de öntudatos költő is: tisztában van költészetének jellegével, saját személyiségével, de azzal is, hogy ezért a személyiségért és személyességért meg kellett küzdenie. Küzdelmeiben, fájdalmaiban nagy mesteréhez, József Attilához fordul, a jelentős parafrázis-verseben (*Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium!*), amelyben éppen az őt ért vádakra felel öniróniával, rezignációval – azzal az attitűddel, amellyel József Attila a legkésőbbi verseit írta:

(...)

„Hallom: vagyok, mert nem vagyok,
hisz bennem nem rág, nem ragyog
serény
erény...”

Azt mondják, arcom régi maszk:
miért is vágok én grimaszt
ha kell,
ha nem?

Divatbölcsegy sem érti tán:
helyettök lettem én vidám
iszony.
Bizony.

Magamnak túl nehéz terű
vagyok – nem vált meg vers, se, bú,
se báj.
Sebaj.”

Pete György

„Az epret bélelő füvecske”

(A kívüllét előnyei – Karay Lajos első költői korszakáról II.)

Az előző részben hangsúlyosan igyekeztem rámutatni arra, hogy tapasztalatom szerint Karay verseinek lényegi belső ellentmondása az ember ösztönössége, érzelmi-indulati telítettsége és a költői Én hűvös, objektív rendszerező intellektusa közötti ellentmondás. A vers e két ellentétes összetevő kompromisszumaként születik, tehát Karay verseiben mindig vibrálnak, egymásnak feszülnek, időnként egymásba olvadnak az érzelmek és az ész szempontjai, s a versek erős hatása éppen ezzel magyarázható. Karay akkor igazán jó költő leginkább, amikor a „korcs ész” teóriáit a költői Én felülírja.

Jó példája ennek a korai, 1955-ös „munkaszolgálatos” vers: az Eper a csomagban című. Jellemző, hogy e vers nem esett későbbi, „purifikátori” hajlandóságának áldozatul, mert a költő ösztöne, talentuma legyűrte az érzelmesség vádjától való félelmet, és az emberi-költői hitelességet tartotta a fontosabbnak. Megmutatta, meg merete mutatni nekünk az egykori kiskatonát, hogy „látva lássuk” valóságában, érzéseivel, apja iránt érzett szeretetével. S a Csillag és Füst későbbi verseiben is gyakran tetten érhetjük a tiszta, őszinte emberi érzelmek, mindenekelőtt a szeretet jelenlétét, áhítatát, derűjét, még ha gyakran csak hiányként, vágyakozásként bukkan is fel. Ennek is nagy része van abban, hogy osztozni tudunk a költő sorsában, érzelmeiben, gondolataiban, melyek így már mindenkiéi, a miénk is.

Ez a szeretet előtti behódolás, már az érett költői pályaszakaszban megritkul, az a többlet, melyet idézett esszéjében Hamvas Béla a „hiteles elkötelezettség” kritériumaként jelölt meg. (Direkt morál, rossz lelkiismeret.)

Nagy hangsúlyt kap ezekben a fiatalkori versekben néhány visszatérő motívum, a *kert*, és a szinte mindig jelenlevő *tó*. Az otthonosság, a szépség, a nyugalom és a derű szinonimái. A kert a gyerekkor, a gondtalanság időszakát jeleníti meg, az elveszett, mert elvett édent, a tó a tágabb természet, a gyerekkor helyébe lépő felnőttkor színtere. Az ezeken kívüli világ és maguk az emberek, néhány leíró vagy hangulatversen túl nem férnek bele költészetébe. Ezért e korai verseknek alaptónusa a magány, az egyedüllét és az ezt reménytelenül elutasítani akaró vágy egy lány, egy valódi társ után. Legelsősorban azt tekinti a költő feladatának, hogy megtalálja és meghatározza saját

egyedi világképét, költői alapállását. Ehhez fokozatosan megszerezte az intellektuális és morális muníciót, mint azt korábbi írásomban bemutattam.

A kívülállás előnyei

A kívülálló legnagyobb – de csak látszólagos érvényű – előnye a függetlenség. Nem kényszerül alkalmazkodni, sajátján kívül más véleményét, álláspontját elfogadni, ahhoz alkalmazkodni. Nem kényszerül – hiszen a publikációkra sem tart igényt – semmilyen divatot követni, semmilyen tekintélyt, gyakorlatot figyelembe venni. Teljesnek mondható a szabadsága abban a tekintetben, hogy mit hisz, mit gondol és hogy mit ír. Milyen világnézetű erkölcsi normákat vall, fogad el a maga számára. Milyen világképet alkot meg a maga számára, s annak részleteit, összefüggéseit, hogyan szerkeszti meg, persze úgy, hogy annak minden eleme valóságos, de legalábbis lehetséges legyen, mindenki számára ismert, ismerhető legyen, lényegében a mindenki által ismert és használt fogalmakkal kell dolgoznia, de a maga speciális nézőpontjából értelmezve. Így csak egy ontológiai építmény jöhet szóba, mert itt az elemek kisszámúak, és közismertek a legrégebbi idők óta. Az más kérdés, hogy soha még teljesen igazolt, vagy teljesen elfogadott hipotézisek nem születtek, hiszen már az első, leglényegesebb, a világ anyagi természetére vonatkozó kérdés is többféleképpen válaszolható meg. Már pedig, amíg egy lehetséges modell, legalábbis nagy vonalakban nem áll össze, a részterületek is eleve hipotetikus jellegűek lehetnek csak, hiszen nem nehéz belátni, milyen eltérő társadalomfilozófiai vagy erkölcsi következményei vannak a világ mibenlétéről alkotott különböző materialista vagy idealista elméleteknek. És akkor még fényévnnyi távolságra vagyunk az esztétikai következmények számbavételétől.

E sokféle ellenőrizhetetlen, tudományosan nem is bizonyítható elvi lehetőségekre igen nehéz, körülményes koherens rendszert építeni. Az eklektika pedig az építészetben is zsákutcának bizonyult. Mindent pedig már csak azért sem lehet elvetni, mert már jó néhány elmélet van forgalomban az egyes részletkérdésekről is. Ha pedig a tudományos megközelítést mindenestül elvetjük is, belebotlunk az idealista tanok tekervényeibe a Bibliától a Védákig, Hesziódosztól Pythagoráson át a gnózisig, a kabbaláig. De egy költő amúgy sem tudományos rendszert akar alkotni! Hanem világképet, egyéni víziót. (Egy épkezláb költő nem akarhat mást, minthogy elfogultságait, előítéleteit okozatnak, természetesen szükségszerűnek állíthassa be, önnön vízióját, elméletét, amit kidolgozott, pedig érvényesnek, megfellebbezhetetlennek hat. Ennek érdekében ezt készséggel el is hiszi. Ez a pozitív visszacsatolás elve: költő hazudj, de rajt ne kapjanak. Hiszen minden ember, ha akar, saját felkészültségének és előítéletének

megfelelő mitológiát gyárthat és gyárt, amit nem csak elhisz, hanem terjeszt is.)

Ha ma valaki a Pénz uralta, erkölcsöket, Istent, nemzetet, családot erodáló globalista világrend ellen fel kíván lépni, nem tehet mást, mint hogy annak világnézeti alapjait leplezi le, bizonyítja azok tarthatatlanságát, hamisságát, emberellenességét. Mégis kevesen vannak, akik ezt kellő morális súllyal megtehetik, hiszen ezek a világnézeti alapok idealista alapról alig kikezdehetőek. Vallásfilozófiai alapon sem igen.

Karay Lajos, mikor elkezdte lételméleti rendszerét felépíteni, nem is akart ilyen gyenge fegyverzetben harcba szállni. (Eszméit részletesebben a Krédó című verse kapcsán fogjuk vizsgálni.)

Most ifjúkori versei közül azokat nézzük meg közelebről, amelyek a világ anyagi voltát nem tagadó nézeteit előlegezik.

A „Méhecske-vers felnőtteknek” egy történet leírása. Egy méhecske repül a tó fölött, elfárad, leszáll a vízre, átnedvesedik a szárnya, elsüllyedne, megfulladna, ha a költő nem akadna rá, ki nem mentené. Véletlen? Vannak véletlenek? Ez a költői meditáció tárgya, a vers ennek eredménye. Karay szerint nincs véletlen. Bár nem nevezi meg, álláspontja szerint:

„Valaki látta, nem tudom ki: valaki
Más, valaki Jó,
Vagy csak a lények lényegében
működő titkos táviró
Kezdett jelezni köztem s közte...” –

És váratlanul, látszólag ok nélkül, abbahagyta a tűzifaaprítást a kertben, lement a tó szélére fürdeni, a nádas szélére, és lám, pont akkor vetődött elébe a kis méhecske...

A vers formai tökély, drámai, jól, izgalmasan felépített, nyelvileg is érett jambikus, párrímes költemény.

Íme a konklúzió:

„Ne kezdj el gondolkodni, költő, csak
nézd a lassan száradó
szívárványszárnyakat, a mozgás mind
sürgetőbb áradó
parancsait a kicsi testben, tiszteld az
értelmed előtt
ki tudja mennyi ezredéve bűvó
titokzatos erőt,
az elrendelt véletlenek szép
mélységeit, s lássad, mi tág
a téged is, mint jóra eszközt,
kezedben forgató világ.”

A Krédó első sora így kezdődik: „Az Én örök”. E vers pedig viselhetné azt a címet is, akár, „A Lét örök”. Az „elrendelt véletlenek” itt nem a predesztinációra utal, inkább arra,

hogy semmi sem indeterminált a létben, legfeljebb nem tudhatjuk az Értelem céljait, útjait. A vers dátuma 1961, tehát ez a gondolat nagyon régi. Ugyancsak 1961-es keltezésű a ciklusnak címet adó „Csillag és Füst”. Ez a vers egy látvány festői rajza, megjelenítése: egy kis ház kéményének kanyargós füstcsóvája fogja körül az est egyik csillagát, szinte „marokra”. Ennyi a kép, a látvány. A konklúzió:

„Mi gondod és mi gondja?
Gyönyörködsz s otthagysz.
Az éjfélnél majd a konyha
tűzét aludni fojtja,
addig hadd ostromolja
a füst a csillagot”

A két versnek semmi közvetlen köze egymáshoz, de míg a „Méhecske-vers” csupa izgalom, dráma – hiszen tárgya élet vagy halál –, a „Csillag és Füst” a látszat és való ellentéte. Káprázat. Két egymásra nem ható, egymást nem érintő létdimenzió. Játékos ötlet, benyomás. Erre azt mondhatnánk mi is: „gyönyörködsz s otthagysz”. Mégis a két vers ugyanarról szól: a Lét felfoghatatlan, nagy dimenzióiról. A földi lét viszonylagosságáról, a fokozatokról.

A hatvanas évek költőjének gondolkodói folyamataiban egyre fontosabb szerephez jut, az ember-állat viszony értelmezése. Kezdetben ez a szerep marginális pont. Jelentőséget az állat a létezés összefüggésében nyer, mint az élet korábbi, ember előtti időszakának alanya. Emberelőttiége az érdekes. A „Régi nóta” mely ugyan 1980-as keltezésű vers - de lehettek előzményei a hatvanas évekből – az állatot nembeli lényként nem az ember elé, hanem idősebb testvérként mellé sőt, miután nem rendelkezik tudattal (!) – elé sorolja.

A „Stabat mater”-ben így ír Szűz Máriához fordulva:

„Mert, Élőknék Anyja, nálad
egy a mérce, ember, állat
sírjon bár, vagy zsenge rét.
Sőt az állatként bizonynal
(hisz te bölcs vagy) több iszonynal
szánod, mint az emberét,

tudva bár: a lét eföldi
törvényét vakon betölti,
állatot állat ha sért,
ámde az is: én, a törvény
lázdója, láncratört lény
joggal égek ennyiért.

Add viselnem hát a bánat
köntösét, groteszk csuhámat,
rongy fajom nevében is,
sírva éjen s napvilágon

mindenért, amit világom
ellenében végbevisz.

Hadd sirassam benned, ember,
az észvitte esztelen Per
bűntudatlan vesztését,
s (árulóként bár) az állat
oldalára én, hadd álljak
pártodról, emberiség!”

Fordulat történt. Az állat visszakerül az ember mögé, alá, de az emberiség etikai mércéjévé válik az állathoz fűződő viszonyának felfogása, értelmezése.

Karay szerint az ember a létegeész szempontjából fontosabbnak szánódott, de szerepére méltatlanná vált. A „Régi nóta” című versben még a civilizációs haladással szemben fogalmazódott az „emelkedésről” szóló sora most már az emberiség degradálását, az érett kívülállás kötelezettségét és annak vállalását jelenti. Lényeges: *nem az egyes ember fölött mond ítéletet*, de mindenképpen valahol annak a József Attila-i tanácsnak a megtagadását, hogy: „S ezt az emberiséget, / Hisz ember vagy, ne vedd meg.” – jelenti.

Ekkor, ezzel a gesztussal zárult le Karay Lajos első költői korszaka.

Vitéz György, a Kanadába emigrált egykori jó barát, költő és munkaszolgálatos társ írta Missa agnostica című nagy versében le expressis verbis a hetvenes években, hogy „a Világ nem emberközpontú”. Ez a gondolat Karayéval rokon természetesen, és már az ókori filozófiában is fellelhető, főleg az indiaiban, de a magyar költészet – még talán Weöres Sándort sem kivéve – a hagyományos világképből nem lépett ki az utóbbi időkig. Maga Vitéz (eredeti nevén Németh György) sem vonja le

a maga költészetében szükségszerű konzekvenciáit. Csak alkalmilag, az is nagy szó. Karay és Vitéz nem csak ismerte egymást, hanem mint két osztályidegen, munkaszolgálatát is egy alakulatnál töltötte. Szoros szellemi és költői kapcsolatukra 1984-ben, a *Visszhang* című antológia interjújában is visszaemlékeznek. A fiatalkori Karay-versekből ugyan nem ez az álláspont tükröződik, de valószínű, hogy őt is mélyen foglalkoztatták a létezés dimenzióinak kérdései.

Ezt bizonyítja, hogy a *lélek* fogalmához való viszonya végig ambivalens. „Osztályidegen ballada” című versében még a klasszikus sémával (anyag, lélek, tudat) dolgozik, vagyis benne marad a magyar költészeti fősodorban. A lélek itt a harmadik, a halhatatlan dimenziója az embernek. A „Régi nóta” című versben jelenik meg filozófiai kategóriaként az *öszton*, mely magasabb rendű képesség, dimenzió, mint az ész, a „korcs” utánczat. Az *öszton* szó korábban hagyományosan, mint költői *öszton*, a nem tudatos de igaz és hasznos szinonimájaként szerepel. A „Méhecske-versben” vetődik fel először, hogy van valami létegeész, aminek rejtett dimenziói egyike a talán *öszton*nek nevezhető valami. A *Krédóban* válik a világlélek részévé, külön dimenziójává, mely az egész anyagi világot áthatja. Az ész totális, ontológiai értékű trónfosztása itt következik be. Egyben ez az épülő világnézet egyik fontos összetevője, történetfilozófiai alapja.

Megjegyzés: E sorok írója csupán néhány általa fontosabbnak ítélt vers alapján Karay, a költő szándékait, világhoz való viszonyát, világról való vélekedését próbálta az olvasók számára felvillantani. Tudom, hogy ez csak egy lehetséges „olvasat”. Igazi esztétikai elemzésekkel ezúttal is adós maradt, pedig ez az igazán fontos. De ez a munka egy másik írás tárgya lesz, lehet.

Sellyei Tamás
Ottó
munkái

Szemes Péter

Próza-kockákból épített világ

(Győri László *A rabbiánus kecsketartó* című kötetéről)

A kései Éden című, gyermek- és fiatalkori élményeiből táplálkozó prózakötete után a tavalyi könyvhétre ismét novellagyűjteménnyel jelentkezett Győri László. *A rabbiánus kecsketartó* 34 darabját főként a megelőzőkhöz hasonlóan saját vagy hallomásból tudomására jutott, érdekes olvasmányok hatására keletkezett történetekből, életképekből, groteszk víziókból állította össze a szerző. A rövid írások ennek megfelelően tematikus rend szerint – a kötet korpuszának elrendezése során ez az elv gyakran kihasználásra került – vizsgálhatók a legegyszerűbben és legcélszerűbben.

A nyitó szövegek az ifjúkor rusztikus-kisvárosi világát idézik meg. Ezekben kiemelt szerepet kapnak a család, a rokonság férfitagjai, mindenek előtt a galambász apa (*Röptetés*) és a bámulatot kézügyességű ezermester, asztalos-méhész keresztapa (*Hogyan készül a kazein?*). Mindketten mára sajnálatosan megritkult típust, a kedves elfoglaltságainak élő vidéki gazdaembert testesítik a novellákban. Előbbinek a termést biztosító földhöz, a rögből vett emberekhez kapcsoltsága jelenik meg *A búza* című írásban, párhuzamosan a kisfiú szexuális beavatásának kísérletét megmutató erotikus szállal. A feloldás azonban mindkét esetben negatív marad: a tanyás bevitte apja földjét a termelősövetkezetbe, a fiúnak pedig el kell szakadnia az öröm forrásától. A szerelem másik arca, a testi kontaktus nélküli, mondhatnánk: az éteri, valamint az idő múlásával bekövetkező változások, emlékezet és a valóság megtapasztalása, az ideál és a reál diszkrpanciája képezik az iskolai történetek tárgyát. *A zöld kabátos lány* az első, tizennégy évesen megesegett, „szívküldivel” indult, majd monotonná váló, gátlásos, sőt ismeretlen okból gátolt kapcsolatot jeleníti meg. A kezdeti fellángolás és a bimbóban maradt, beteljesületlen viszony szépként őrzött emléke megtörik a negyven évvel későbbi személyes találkozás alkalmával (ismét) elmaradt magyarázatok miatt, de végső lezárást nyer újabb tíz esztendő múltán, az egykori szép lány

halálával. Akkor már igazságérzetében megsértve joggal vehetné az epikus én a csúfolódók szemére: „Miért nevetitek ki? Meghalt! Muszáj még most is bántani?“, mégis hallgat, várva, hogy a szitkok árja újra megtisztítsa az emléket. Fordított narrációs technikát alkalmaz *A hajcsat*, ahol a városi lakodalomtól annyira különböző, bográcsos birkapörköltös, italosautós falusi lagzi egyik ismerős arcában fedezi fel volt osztálytársát; a szőke, hajcsatos kisfiú, aki akkoriban teljesen lenyűgözte és akivel csigákkal játszottak az udvaron, azonban már jelentősen megkopott, alkohol által ruinált, aluljárókban, bűzös kapualjakban megszokott pófává vált. (Sic transit gloria mundi – mondhatnánk.) *A telefon* is a nyolcadik osztályba nyúlik vissza, pontosabban Nagyalásnyi (a legkedveltebb alteregó) akkori legjobb barátjához, akitől az iskola befejezését követő eltérő életpálya választotta el. Sikerül kinyomoznia a mára szintén javakorú férfi elérhetőségét, ám az egykor elválaszthatatlan társak most, évtizedek múltán mindössze öt percet beszélnek. Egyszerűen, mert nincs miről, az évek sora idegenné tette őket a másik számára.

Az egyetemi élményekhez és a munkakezdés időszakához köthetők a következő virtuális egység darabjai. *A Böszörményi* és *A roham* egyazon eset elbeszélése, utóbbinál magára a betegségre, az epilepsziára koncentráva, mintegy dosztojevskiji részletességgel. Így a szöveg voltaképpen az előbbi írás ismeretében külön kontextust nyer. Ez pedig a felsőfokú tanulmányok megkezdése idején a Fácánosba, azaz a korábbi kollégiumból ideiglenesen egy laktanyába költöztetett diákok mindennapi életét mutatja be, különös tekintettel a Nagyalásnyi és Böszörményi közt kialakult konfliktusra, mely az említett roham átélésével, illetve megtapasztalásával rendeződik el. Már közvetlenül a könyvtárosi munkához (a szerző hivatásához), illetve az ezt megelőző gyakorlathoz kapcsolódik *A kölcsönző* és *A számla* című két novella. Különösen az előbbi szolgál

komoly tanulságokkal, miután egy fiatalember szemével mutatja be, mi folyik egy fővárosi könyvtárban, hogyan tűnnek el az értékes és hiánypótló kötetek. Hasonlót tapasztaltunk, persze lényegesen kisebb mértékben a Veszprémi Egyetem Színháztudományi Könyvtárban is, ahol a hallgatók tüntették el a kiváló amatőr rendező, Paál István tanszéknek ajándékozott könyvtárának számos darabját, amit aztán valószínűleg sosem olvastak el. Ehhez a blokkhoz kell sorolnunk végül két visszatekintő jellegű szöveget: a hallomásból vett kollégiumi nevelőtanári történetet, a *Hát így...* címűt és az *Elzát*. Mindkettőben a vidéki mélyszegénységből érkezett, tehetségével kivált ember sorsa készíti elgondolkodásra, saját életének, tapasztalatainak megidézésére az alkotót.

A fentebb említett, férfirokonokhoz kötődő írások mellett családi tematikájú a *Rossz utazás* és *A véreb* is. Az első azt a bizonyára minden viszonylag gyakran utazó (különösen magyar) ember által megélt állapotot szemlélteti egy konkrét eset alapján, mikor szerencsétlen véletlenek miatt rendkívül hosszan elhúzódik a szeretteinkhez vezető út megtétele. A második novella pedig egy egykor szeretett, aztán mindinkább elvaduló, s végül árammal kivégzett hatalmas kutyáról szól.

A Pannon Tükör 2006-os évfolyamában jelent meg a németországi élményekről közölt *A háromágú csillag* c. szöveg. A Mercedes szimbólumára vonatkozó, voltaképpen mégis négy írás közül az első az új, ideiglenes otthon, Fellbach környezetét, nevezetességeit tekinti át, a második a 2006-os futball világbajnoksághoz kapcsolódik, a harmadik egy „ínséges időkre” szóló sváb receptet, a negyedik pedig a szomszéd száradó ruhái által biztosított rendszerességet mutatja be. S hogy a kedvelt, megszokott dolgok elvesztése különben is keserűséget okoz – igazolják a novella utolsó, a szemben lakók elköltözését konstatáló sorai: „A számítógép elé ültem, amely a padlásszobában van, innen éppen Mosó Masa teraszára látok. Nemhogy friss ruha nem lógott rajta, még szárítókötél sem vonalazta be, eltűnt a jól ismert kötél sor, üresség, árvaság ásitott rám. Nem lesznek új ruhafelhők az égen, többet nem lép ki a padlásajtón a szorgalom. Hiába lesek ki az ablakon, nem látom többet, nem tudok rajta kedvesen gúnyolódni, elveszítettem egy biztos, meleg, otthonos pontot egy idegen kisvárosban.”. Persze nemcsak a bánat, az öröm, még ha jobbára finom, (ön)ironikus mosoly(o)g(tat)ás formájában is, megcsillan a korpusz darabjaiban. Így a nyelvtudás hiányából kifolyó komikus félreértés ábrázolásával az *Idégenben* c. írásban, ahol a közvetítő feleség szavaiból derül ki: nem a léghűtőt, a tető alatti madárfészket akarták megtekinteni a házhoz kikerülő német szakemberek.

A kötet talán legjobban sikerült szövegei a szerző történelmi-irodalomtörténeti érdeklődését tükröző rövid történetek, melyek részben – az alkotó munkájából következően – az '56-os eseményekhez kötődnek.

A *Hamburg-New York-i hajójárat* a magyarországi menekültek szállításáról közöl érdekes adalékot, *A létra* két változata, a bővített szöveg többlet-információival, a hétköznapi cselekvés háborús időbeli nehézségét mutatja, a *Kocsma* pedig a vérbíróság működését, a levert forradalom utáni megtorlás kegyetlenségét, embertelenségét tükrözi. Ugyancsak történeti tárgyú a még fiatal, szovjet kommunista rendszer egy konkrét, mégis jellegzetes, a besúgó-hálózat működését szemléltető esete (*A népbiztos délutánja*) és a hasonló cselekményt a reformkori, vagy az 1848/49-es szabadságharc leverése utáni időszakba helyező *A vendég*. Az irodalomtörténeti vonatkozású novellák közül korban az utóbb említettel nagyjából egyezik a *Lilla*, mely a Csokonai nyomát követő Petőfi egy útját és a nagy előd egykori múzsájával való meghatározó találkozását (hasonlóan Thomas Mann *Lotte Weimarban* c. regényéhez) mondja el és néhány évtizeddel később játszódik a *Rosszkezd*, mely a Jókai által uralt irodalmi életben a kánontól eltérő, mégis remekművet alkotó kortárs íróról szól. Utóbbiba azonban már belefolytak az epikus én élettényei is, s – a megérdemelt elismerés vágyában mindenképpen – mintegypárhuzam teremtődik a jeles előddel, Galambossal. Más tekintetben, de szintén letűnt világot kapcsol a mához a *Május*, melyben a Szép Ernő által ábrázolt, tágan értelmezett századfordulós, városligeti élet és ennek rákosszentmihályi polgári körös színpadi megjelenítése áll a középpontban, illetve a Tömörkény-stílusában írt hommage-jellegű *Mögghalás*, az ízes tájkifejezések bőven áradó tömegével. Ezek gazdag alkalmazása egyébként Győri László kisepikájának egyik kiváló erénye. Inkább az írás, mint alkotó tevékenység módszeréhez kötődik *A mondat* és a könyv címét adó, *A rabbiánus kecsketartó*. Előbbi egy adott szöveget folytató megfelelő mondat megtalálásának nehézségét (a nyitómondat esetén ez a „grandi” probléma Camus *A pestiséből* közismert), utóbbi egy érdekes, újságban olvasott, naiv bájjal és humorral megformált amatőr írás értékeit mutatja meg.

Végül az utolsó csoportba az életképeket és groteszk novellákat sorolhatjuk. A *Stációk* egy megrögzött alkoholistától kocsmaig, az évek során a rízling fröccstől a töményen át, a sörig tartó leépülésének magyar valóságából vett története. *A kislány gyöngéje* a sajtófogyasztás petefészekre gyakorolt ártó hatását világítja meg egy elkapott beszélgetés-foszlány alapján, *Az üzlet* az új farmernadrág dinnyeéhség miatti elvesztését, a *Piros lábak*, *előre-hátrabiccenő fejek* pedig a külvárosi cigányok galambvadászatát mondja el. Ki kell emelnünk, hogy utóbbi novella szenvedő alánya, a galamb jellegzetes, gyakori szereplő Győri László novelláiban (ld. *Röptetés*), s mint ilyen, alapvetően a szabadságot, az elvágódást testesíti meg. Ezért nem véletlen, hogy a *Piros lábak*...-ban, mely talán a kötet legjobb alkotása, Mórincz *Barbárok*-jában Bodri juhász

és fia meggyilkolását olvasva figyel fel az elbeszélő a madár megölésére és von párhuzamot e kettő között. A groteszk látásmód jelenik meg, mintegy gogoli formában, *A homlok játéka*iban, ahol a hirtelen kinőtt és zavaró szemölcs egy máson végrehajtott, hallomásból megtudott szemműtét eredményessége következtében múlik el. Az *Automobilarium* szinte a linnéi rendszerben helyezi el a gépkocsik különböző fajtáit, a jövő látványosságát biztosítva ezek kiállításával a delfinek számára, míg *A párkány* egy különös, zaklatott álom-játékot mutat be.

Győri László második prózakötete összességében

rendkívül sokszínű tematikájú, gazdag nyelvi készletből építkező, magas szintű alkotói igényességgel és nagy szakmai tudással megkomponált egész. Keresztmetszete közel- és távolabbi múltunknak és a létező magyar valóságnak, egy sokat tapasztalt művész-értelmiségi szemüvegén keresztül. Tartalmas, tanulságos olvasmány, mely éppen sokféle ágazásából kifolyólag a folytatás ígérését hordozza, s nyilvánítja ki, reményeink szerint, minél hamarabb.

(Orpheusz Könyvek, Budapest, 2009.)

Szabó Gábor
fotója

Turbuly Lilla

Vers – szőnyeg – szövet

(Molnár Krisztina Rita Különlét c. kötetéről)

Tíz év termését foglalja magába Molnár Krisztina Rita második verseskötete, az 1998-as *Közelkép*et követő *Különlét*. Hatvanhét vers egy évtized alatt. Arra utal, hogy a szerző jól megválogatja, mikor és miről ír verset, nem fog „könnyelműen a húrok pengetéséhez”. Rokonszenves költői magatartás ez, akkor is, sőt, annál inkább, hogy tudjuk jól, nem felel meg az állandó jelenlét bővületében élő irodalmi közfelfogásnak. Ez a hatvanhét vers ugyanakkor úgy szólal meg egy saját, összetéveszthetetlen hangon, hogy közben nem csak tartalmilag és formailag rajzol ki egy sokoldalú és sokszínű költészetet, de a versek mögött megbúvó lírai énről is sok mindent elárul. (Mielőtt tovább haladnék, egy zárójeles megjegyzés: amikor lírai énről beszélek, azon csak és kizárólag a versekből kibontakozó, a szerző által konstruált személyiséget értem, függetlenül attól, hogy a kötetből kiolvasható „életrajzi tények”, ahogy a kezdővers mondja, mutatnak-e egyezést, és ha igen, mely pontokon a fülszövegben olvasható, a szerzőre vonatkozó biográfiai adatokkal. Éppen azért hangsúlyozom ezt, mert nem tartom szerencsésnek a fordított irányú kiindulást, ami időnként a „női költészet” egyneműnek és elsősorban a biológiai nem által meghatározottnak vélt nagy közös kalapjába történő besoroláshoz vezet.)

Ez a lírai én mutatkozik be a nyitóversben, a *Kávé Bonnie-val* címűben, felvillantva mindjárt személyiségének két ellentétes pólusát, a szelidséget és a vadságot. Az idillikus kerti jelenetben a kávézó Bonnie (feltehetően a *Bonnie és Clyde* című, mára klasszikussá vált gengszterfilmből a névkölcsönzés) előbb bevallja: „igaz. Hogy olykor vad vagyok. / Ilyenkor élesebb tekintetem, / de szótlanabb leszek, / nem is tudom, mit kéne mondanom.”. Ez a Bonnie egyszerre érzi magában a gengszterlány indulatait és a készletét, hogy senki se lássa ezt a másikat, a hétköznapi szelídtől oly nagyon elűtő arcát: „a vége mindig az, / hogy annyira, / de annyira – ne lásson ember így -, / be kéne bújni bárhova.”. A záróvers, *A szőnyegminta megnyugtat*, ugyanezt a kettősséget mutatja fel: a vadság és a nyugalom, vagy inkább a nyugalomra vágyás kettősségét, (szövé)keretbe zárva a

könyvben lévő költeményeket.

A szőnyeg egyébként az egész kötet metaforájának is tekinthető. Egyrészt, mert az átgondolt szerkezet rokonítható egy aprólékos gonddal szőtt szőnyeg világos geometriájával, másrészt, mert az egyes ciklusokban olvasható, különböző témakörök köré rendeződő versek színes, de harmonikus és egységes hatású köteté „szövílnék” Molnár Krisztina Rita „szövőszékén”. És hogy a kézművességnél maradjunk: a kötetet illusztráló képek, Simonyi Cecília munkái, finom színeikkel, természetközeli, organikus formavilágukkal szépen illeszkednek ehhez a költői világhoz. A *Különlét* amúgy, mint könyvészeti alkotás is ritka kivételnek számít a manapság megjelenő verseskötetek többségének (többnyire anyagi korlátok által diktált) puritán külcsínéhez képest, nagyvonalú tördelésével, jól kiválasztott betűformáival, levegős eleganciájával.

Ahogy említettem, a versciklusok egy-egy témakör mentén szerveződnek, de ez nem jelent szigorú kategorizálást, inkább csak nagyvonalú iránymutatást. Az első talán úgy jellemezhető, hogy a találkozások, „kihallgatott” beszélgetések és az hommage-versek gyűjtőhelye. Mindazoké tehát, amelyek az elődökhöz, a hagyományhoz való kapcsolódásról szólnak. Valahogy úgy, ahogy a *Velázquez-trükk* című versben áll: „Nem egyedül, / mert virtuálisan / együtt vagyunk, / József A., / Sebő meg én, / jól elénekelgetünk / hármásban így.”. Akkor is, ha a képen csak egyetlen ember látszik. Ez a kapcsolódás azonban korántsem jelent feltétlen, kritikátlan elfogadást, az elődökkel lehet vitázni is, ahogy ezt a *Levél Jacquesnak* teszi, amikor a Rousseau által élettelen tárgyakra alkalmazott magántulajdon fogalmát kiterjeszti az ember saját maga feletti „tulajdonlására”, vagyis önmagunkra. Ugyanezt a dilemmát, az individuális lét és a másoknak szentelt élet dilemmáját vetíti ki a *Pál apostol és az ifjú Werther véletlen beszélgetése* című vers. Hogy Molnár Krisztina Rita költészetének fontos ihletője a zene, azt könnyű kihallani a verssorok lüktetéséből, de az *Alámerülve* című versben, Askenazi és Chopin kapcsán konkrétan is ír közös „repüléseikről”. (Még ehhez a vershez: milyen

egyszerű és szép zárlat lenne a „Hullám sodor ki. / A part szürke homok. / (Fekszem, bársony. / Mozdulok, karistol.)” versszak. Az utolsó három sor továbbviszi a verset a kelleténél, ironikusnak és melodramatikusnak egyaránt értelmezhető irányba: „Ahányszor visszatérek, / csendben csorog szívemből / - szőnyegre, padlóra – a vér.”.) A költőelődökre rátérve: a már említett József Attila mellett megidéztetik Babits és – kétszer is – Kosztolányi. (A nekik szánt hexameteres sírfeliratokat egyébként a Nemzeti Sírkert verspályázatának köszönhetjük. Jó példa ez arra, hogy a Múzsát időnként nem árt egy-egy gondolatébresztő pályázattal, meg a hozzá tartozó pályázati határidővel inspirálni...)

A finom, minden kis részletében átgondolt szerkesztés szép példája, hogy az egységek utolsó verse már kifele mutat a ciklusból, „*Átemel*”, hogy egy verscímet idézzek, mégpedig általában úgy, hogy ismét a lírai énré irányítja a figyelmet. Ilyen például az első egységet lezáró *Nézz farkasszemet*, amelyben a lírai én félig játékosan, félig komolyan „összevonja szemöldökét”, és képzel magának/magáról „egy nagyon szikár, / mondhatni hűvös / keményszavú / nőszemélyt”. A nyitóversből megismert szerepjáték itt iróniával, játékosággal egészül ki.

A valláshoz, Istenhez való viszony áll a második ciklus középpontjában. Közvetlenségével, keresetlenségével hat a *Dorombolás* című, valóban dorombolás ima: „Miatyánk, mondom én, / drr, drr mondja Cirmi, / a bűnömet megbocsásd, / drr, bizony, mondja Cirmi”. A ciklus és talán az egész kötet egyik legerősebb verse az isteni megnyilatkozást kérő-követelő *Legyél penész*. Az aforizmatikus tömörségű, mégis lezáratlan, és ezzel nyitva hagyott mondattal továbbgondolásra készítő, a generációk folytonosságát és a közöttük lévő rianásokat egyaránt érzékeltető *Félelem* címűt teljes egészében idézem: „Dédanyám: Istenem, én úgy félek tőled. / Nagyanyám: Úgy félnék, ha nem lennél. / Anyám: Úgy félek, hogy nem vagy.”.

A harmadik ciklus a szerelemé. Nyitódarabja, a nibelungizált alexandrinban íródott, fülbe mászóan dallamos *Magdaléna énekelte volna* könnyed ritmusa ellenére nagyon is súlyos kérdésekről, az asszonyi szeretetről és gondoskodásról, valamint a gyászról és az elengedésről szól: „tudom, hogy meg sem ismer, / olyan nagyon fehér lett, / magára hagyta Isten, / magamra hagy ma végleg.”. A műfaji és hangulati sokszínűség, ahogy az egész kötetet, úgy ezt az egységet is jellemzi. A versek között találunk virágénekeket, könnyed szójátéokra épülő verset (*Kicsi ti, kicsi tá*), a modern kori lovagokról szóló keserűes, ironikus költeményt (*Lovagok*). És itt olvasható az a vers is, a *Magány*, ami viselhetné a kötet címét is. Ahogy az annak idején, a könyvbemutatón elhangzott, a *Különlet* eredetileg egy vers címe volt (a

szerező nem árulta el, hogy melyiké), és azért keresztelte át, mert nem szeretete volna, ha címadó versként kiemelt szerepet kap a kötetben, holott nem szánt neki ilyet. Csak találgatok, persze, de az én tippem az, hogy ez az a bizonyos átkeresztelt vers. Hiszen a *Magány* első szinten arról a mindennapi élethelyzetről szól, amikor a család férfitagjai meccset néznek, a futball iránt semmi érdeklődést nem mutató asszony pedig kirekesztetnek érzi magát: „Távol tőlük, / elhagyott hősnő / bolyongok az üres / kastélyszobákban”. Szól persze az emberi léttel együtt járó, a magánytól megkülönböztetendő, elkerülhetetlen egyedüllétről, önmagunkba zártságról, arról a fajta, kapcsolatainkban is mindig jelenlévő különletről is, amiről a kötet címe, de magam is szerencsésnek gondolom, hogy ezt a kötet egészéből leszűrődő tapasztalatot a szerző nem kötötte egyetlen vershez.

Több vers foglalkozik – főleg a negyedik ciklusban – „az éji folyó csillagával”, hogy én is a Molnár Krisztina Rita által többször megidézett József Attilát említem, vagyis a költészettel magával és a költői szerepvállalással. Hol könnyedén (*Mit küld*), hol Babitsot idézve, vívódva (*Jön-e a cet?*). Többnyire pedig bizonytalanul, kérdéseket felvetve és egyetlen választ persze nem találva. Íme egy ironikus változat a „Mert hova is nézzen a költő?” kérdésre: „Tán lebegjen. / Égre, földre lesben.” (*Égre, földre lesben*).

Az ötödik és a hatodik ciklus a gyermekkor és a mindennapok világába kalauzolja az olvasót, ahol a lírai én megküzd és megbékél szeretteinek elvesztésével (*Rossz rulett; Mint a remény*), az önként elhagyott, mégis hiányzó várossal (*Itt van csipkebogyó*), de még „az erőszakos tehén” szomszédasszonnyal is (*Ki csókol homlokodon engem?*). Rokonszenves mikrovilág ez kaporlevessel, krumpli- és seprűarusokkal, verebekkel, mégsem felhőtlen idill, hanem az éles szemű, „földre is leső” költő helyzetjelentése.

A záróciklus a *Térből síkba át* címet viseli, idézve a már említett, *Aszönyegminta megnyugtat* című költeményből. De ugyanígy: „Két sík nyugalma vonz, / a gömbök megriasztanak, / komoly veszély három dimenzió” – olvashatjuk a *Pont* című versben. Úgy gondolom, itt a papírra átmentett, költészetbe párolt életről, valóságról van szó. Vagy, ha úgy tetszik, a tarka valóság szálainak összerendezéséről, versszőnyegbe szövéséről, amit aztán az olvasó sokáig és sokfelől nézegethet, mert mindig új – hol megnyugtató, hol felzaklató, de a befogadóra mindig hatással bíró – mintázatokat rajzol ki.

(A Pont Kiadó és az Ikerhold Kiadó közös kiadása, Budapest, 2008.)

Somogyi Zoltán

Az igazság bűvöletében

(Molnár Gábor
Az emberi szívnek oltalmától
távolan)

„Hús-vér valóságában szemlélni az igazságot, még ha láthatatlannak is kell maradni, még ha mindörökre alá kell is merülni a legreménytelenebb hidegség és a legradikálisabb elkülönülés tartózkodásába – ki ne vágyott volna még erre?” Molnár Gábor kötetét elolvasva ezek a sorok jutottak először eszembe. Maurice Blanchot írta őket a *Mikor eljön az idő* című kisregényében. Az a Blanchot, akinek életművében, Molnár verseihez hasonlóan, szintén központi téma az igazság, persze egy egészen másféle, vagyis más természetű igazság. Mert az igazság valószínűleg annyiféle, ahányan keresik. Erről meg Virginia Woolf gondolata jut eszembe, miszerint: „... ahol oly sok erő fordítódik arra, hogy megtalálják az igazság kifejezésének módját, ott az igazság óhatatlanul kimerült, és kaotikus állapotban ér el minket”. De persze az igazság olyan téma, amelyről sokan mondtak sokfélét, így aztán idézgethetnénk róla napestig. Nekünk viszont most az érdekes, hogy mit mond Molnár Gábor a fiatal, pályakezdő költő az igazságról az első kötete fülszövegében. Azt, hogy „Az igazság Isten.”. Meg hogy a „hazugság káprázata örjög mindeneken”. Továbbá, hogy az „igazság befelé, ...a lélek tiszta mezőin sugározza fényét”. Meg azt is, hogy „Erős az, aki az igazság stigmáját örökkön viseli.”. Ebből úgy tűnik, hogy az igazság az ő víziójában valami magasztos, rendkívüli, egyetemes, de ugyanakkor kíméletlen és nehéz dolog. Váratlanul komoly felvezetés a fülszöveg, férfiasan nagy vállalkozást jelez előre, és azt, hogy a legabsztraktabb metafizikai témák kerülnek majd terítékre. Egy vallásos etika manifesztumát sejteti a felütés. A kötet címe viszont: *Az emberi szívnek oltalmától távolan*, azt a képzetet kelti, hogy a versek tere az embertelenség és a könyörtelenség földje. Ebből az a gondolat következik, hogy az istentelen egyenlő az embertelennel. Vagyis az istenes verseknek nagyon emberieknek kell lenniük. Azt gondolom, Molnár versei ezt a kritériumot teljesítik is, mert nagyon emberiek, amennyiben az emberi esendőt, gyötrődőt és nyughatatlanul kutakodót jelent. Emberiek, még ha első olvasatra jéghidegnek,

végletesen artisztikusnak és terrorisztikus nyelvezetűnek is bizonyulnak.

Molnár ugyanis archaikusnak tűnő nyelvet használ, de jobban megvizsgálva a szándéka inkább progresszív; a kísérletezés, a szóteremtés, a valóban kifejező nyelvre való rátalálás igénye motiválja, és ezt az erőfeszítést a régies, nyelvújítás előtti nyelv maximum csak megihleti. A verssorai rövidek, szaggatottak, ettől pedig szikár, halcsontvázszerű, érdes versszerkezet keletkezik, ami zaklatottságot sugall. Mindez együtt nagyon nehezen hozzáférhetővé teszi a tartalmat. Molnár rejtőzködő, szemérmes költő benyomását kelti, aki a speciális, idegenszerű nyelv mögé bújlik, és mintha csak azokat tartaná méltónak a személyisége megismerésére, akik áttörnek a versek szinte áttörhetetlen falát. Egy bevallottan az önvizsgálatra, önkritikára, a lélek rezdüléseire épülő költői világ esetében egy ilyen bonyolult, távolságtartó nyelvezet különös, merész választás. Molnár is érzi ezt, mert sokszor reflektál a költeményeiben arra, hogy ő hol nyílik, hol begubózik, és ezek között szüntelen alterál. Megmutatkozna, nagy a vágya az önfeltárára, de szemérmes és bátortalan, nem érzi magát a nyelv magabiztos uralójának. A versekből az derül ki, hogy számára alapélmény, hogy mintha mindig ugyanazokba a problémákba ütközne bele, mintha gondolatai mindig ugyanoda futnának ki, és ez frusztráló, ami miatt gyakran inkább elhallgattatja magát, nehogy ismétlésekbe bonyolódjon, mert az meddő és unalmas. Csakhogy így a versei már ott abbamaradnak, ahol a valódi költészet elkezdődhetne. Épp az lenne érdekes, amit elhallgat. Érződik a tehetség a műveken, sőt, ahogy a kötet vége felé haladunk, és egyben az időben a jelen felé, merthogy a művek időrendi sorrendbe szerkesztve szerepelnek, a tehetség egyre jobban érződik, a versek színvonala folyamatosan javul. Van potenciál Molnár Gáborban, és ez biztató, de egy versíró akkor válik költővé, ha egész mélyen feltárja magát, ha mindent kockára tesz. A vereségtől félni egyenlő a kudarccal. Persze ez a félenkség szinte minden pályakezdőre jellemző, amit

le lehet vetközni. Azért is nehéz első kötetéről írni, mert még nincs kontextus, amihez hasonlítani lehetne. Molnár kötetében azonban sok vers szerepel, bár az nem derül ki, hogy a teljes eddigi életmű-e, vagy megválogatott művek. Egy még alaposabb rosta semmiképp nem ártott volna, és nem csak azért, mert soha senkinek nem árt, hanem azért is, mert komoly kitarítás és koncentráció kell a kötetben való áthaladáshoz, hiszen a témák is és a nyelvezet is nehéz, sűrű.

Az alkotás vágy az egyik kulcsvonulata a kötetnek. Ez sem szokatlan egy pályakezdőtől, hisz alapvető élmény minden művész számára. Vágy az értékeremtésre, az önmegfejtésre, a világ megértésére, az igaz felismerésekre és elterjesztésükre. Mert az élet rövid, illanó, törékeny, és kell valami kapaszkodó, valami értelem. Molnár keresgél, és ez jó hozzáállás, de csak akkor fog tudni igazán felszabadultan keresgélgni, ha elengedi a magában őrizgetett prekonceptióit az igazságról, ha elvágja a biztonsági köteleket, ha lemond a mesterkéltségről, forma irányította verselésről, ha túllép a szógubancokat szülő nyelvi artisztikumra való törekvéseken, amelyek gyakran az érthetlenséggel teszik határossá a költeményeit. Dicséretes, hogy mer eredeti lenni, és mást csinálni, mint ami a trend, hogy bátran bánik a nyelvvel, és addig csavargatja a szavakat, amíg a számára kívánatos formát nem öltik, de mindettől nagyon zárt, zárkózott, idegenszerű és hozzáférhetetlen versvilág keletkezik. A zeneiség, ami megjegyezhetővé teszi a strófákat, teljesen hiányzik belőlük. Molnár érzi, hogy a nagy akarás gátat vet és fullasztja a kreativitást, reflektál is erre, például a *Sokadik ugyanaz* című versben. A nyelvvel való ambivalens viszonyáról, a közlésvágyról és az artikuláció nehézségeiről pedig a *magadra vess* című műve árulkodik. A kifejezni vágyott érzések és gondolatok a nyelvi eszköztár kiforratlansága, és a szilánkokra tört nyelv miatt sokszor csak dadogásként bugyognak fel a versekben. Ennek tapasztalásától maga Molnár is gyötrődik, de a remény nem hagyja el, küzdeni kíván, sőt akar, mert a küzdelem nemesít, és mert valami etika ezt parancsolja neki. Az önfegyelem, a kíméletlenség, az önmagán való zsarnokoskodás, amikről azért szintén tanúskodik a művek kínzókamra-nyelvezete, biztató attitűd, legalábbis annál, aki el akarja kötelezni magát a költészetnek.

Az igazág bővületében fogantak a versei, de az igazság legyen világos, evidens, csak akkor értik meg az olvasók. A nyelv radikális átformálása során sokszor teljesen elveszik a jelentés, megszűnik az egyezményes jelrendszer, ami közös platformot teremt író és olvasó között. Hiába a nagy és elmélyült szellemi munka, értelmetlenné válik a kemény önfeltárás, ha az olvasók számára szinte halandzsának tűnnek a versek, és ha annyira artisztikussá válnak, hogy még asszociációkat sem indítanak be. Ezért aztán a hátsó borítófülön olvasható Hamvas Béla idézet, miszerint: „...a műnek nyitva kell állnia, hogy aki be akar lépni, befogadja”, kissé meglepő és érthetetlen, mert a versek

ellentmondanak neki, hiszen mindent megtesznek, hogy eltántorítsák, eltaszítsák maguktól az olvasót. Olyannyira megnehezítik a világukba való belépést a nyelvezetükkel, szaggatottságukkal, komorságukkal, zártságukkal, hogy fogcsikorgatva, rejtvényfejtői képességeket elővéve lehet csak hozzájuk állni, és mindebben kevés az élvezet. A fő kérdés az, hogy megéri-e a versekbe fektetett munka az olvasó részéről, kap-e valamit a végén, befogadják-e a költemények az erőfeszítéseik miatt a költő világának meglátására méltóvá váló személyeket. Nos, néha megéri a munka, de gyakran nem. Az, hogy mikor éri meg, és mikor nem, az egyéni ízlés kérdése is.

A kötet legjobb versei azok, amelyekben Molnár Gábor hétköznapi helyzetekben tűnik fel, és leírja a környezetében megfigyelt jelenségeket. Ezek a versei átélhetőek, nyitottak, és a nyelvezetük is egyenesebb, egyszerűbb, a bennük lévő néhány szóelemény is jobban tud érvényesülni, és líraibb is. Ezekben a versekben a szeretetvágy, a magány, a halál kísértése, a hit, a harmónia megteremtésének igénye jelenik meg. Ezekben Molnár magáról és saját életéről beszél, de végre nem elvontan, így létre tud jönni a kapcsolat az olvasóval, és a versek oxigéndús vérrel telítődnek. Például: *Kétnapos bánat; féltánc*, aztán a címtelenek közül a 2004. január 21.-i keltezésű, a 2005. július 17.-i, a 2007. április 26.-i, a 2008. február 10.-i, és a kötet utolsó költeménye, a 2007. június 13.-i. Az nagy szerencse, hogy ez a legutolsó vers remekbe szabott, összegző, számvetés jellegű, és érezhető benne a személyes életdráma, mert így a kötet magasan záródik, és ez biztató a jövőre is.

Összességében a kötet elég furcsa képet rajzol ki. Rengeteg a testi hasonlat benne, a testrészek és a testnedvek, főleg a vér, a verejték, a nyál és könny gyakran szerepelnek, rendszerezés asztrológiai képek és fogalmak is. Ezek mellé téve az alapvetően metafizikai ihletettséget, és az ahhoz mérten súlyos gondolatokat, amit néhol lágyítanak csak az intim, vallásos és szerelmi áhítat varázsos perceinek megmutatásai, és az átszellemültség tűnődő boldogsága, akkor egy profetikus lelkialkatú költő jegyei fedik fel magukat. Ezt erősíti az is, hogy az istenes versekben Molnár kíméletlenül, részvételenül, intoleránsnak is érezhetően, és szinte trágár dühvel ostromozza a hitetleneket, vagy a rosszul hívőket. Ez a profetikusság magyarázza azt is, hogy miért tűnik avantgárdnak a versek nyelvezete. Azért, mert a próféták nyelve mindig progresszív és nehezen érthető. Ettől az attitűdtől persze nem igazán szerethető és megjegyezhető a költemények, és sokszor komor, búsongó, sóhajtozós elmejátéknak tűnnek. A prófétákat viszont nem szokta érdekelni, mekkora közönségük van, mert akinek füle van, az úgyis meghallja az üzenetet. Csakhogy az igazság gyakran eltakarja a lényegét, mert túl fényes, túl vakító. Mint ahogy az is gyakori, hogy az igazságot görcsösen kereső ember nem veszi észre a mindenhol felbukkanó igazságokat.

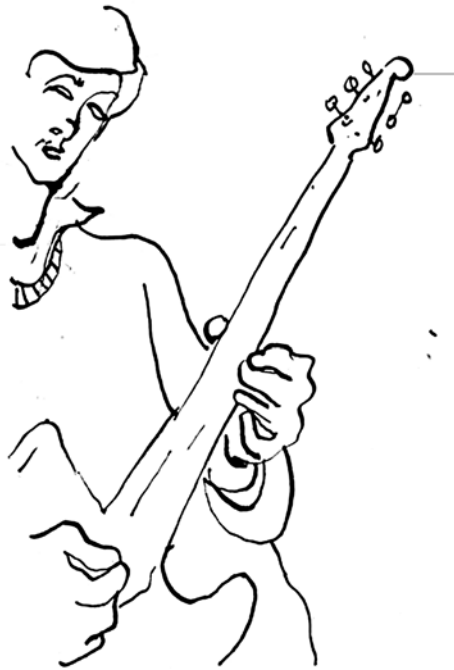
Vitathatatlan, hogy Molnár Gábor teljes, komplex, elmélyült, nagyon egyedi és elkötelezett költészetet teremtett a kötetében, ami nem kis teljesítmény. Egyértelmű az is, már persze, ha vesszük a fáradságot, és áttörünk a körülményes és cafrangos szófalakon, hogy van benne művészi potenciál, és az alkata is költészetre predestinálja. Nem tudni, belső indíttatásból vajon merre indul majd tovább, hová fejlődik a költészete, sőt, az sem bizonyos, hogy tovább fejlődik egyáltalán, bár vannak erre utaló jelek. Azonban egyértelmű, hogy csak akkor üt át igazi erővel líra a művein, amikor a próféta magánéletébe tudunk bepillantani. Ha talán ez a próféta szerep csak próbálkozás, ha csak

útkeresésnek bizonyul majd, és megismerhetünk egy életközeli, kommunikatívabb, letisztultabb, pórébb, színesebb Molnár Gábor-féle költészetet, akkor jobban megítélhetjük majd. Addig azt kell mondjuk, hogy *Az emberi szívnek oltalmától távolan* valóban távol van az emberi szívektől, és értjük, hogy odavágyik, sőt örülünk neki, hogy oda, és nem máshová, de többet kell adnia a saját szívéből, hogy a miénkbe befogadjuk. Mert ha isten szívébe vezet egyáltalán út, akkor az csak az emberi szíveken át vezethet.

(Szerzői kiadás, Lenti, 2008.)

Sütő Éva munkái

Miklosovits László

Egerszegi naplórészletek

Miklosovits
László
rajza

Telt az idő, s úgy 1961 környékén, tavaszán eljött az a pillanat is, amikor a nyomda ablakán belesve, már azt figyelhettem izgalommal, hogy a Zalai Hírlap azon példányát nyomják, melyben egy rajzom is szerepel.

Az akkori szerkesztők, újságírók, a tekintélyes méretekkel rendelkező Hány Sándor, törekeny, apró feleségével, majd későbbiekben a fiatalok közt gyakran felbukkanó, pocakosodásra hajlamos Ajkay Jenő – jó szándékkal, figyelemmel kísérték első lépteimet.

Persze a dolog azért mégsem volt egyértelműen pozitív. Azon túl, hogy ezek a rajzocskák, zsengek – kivált így utólag nézve –, nem voltak tökéletesek, ám ezt még az is tetézte, hogy az akkori szerkesztők, vagy a főszerkesztő igénye szerint, szívesen aktualizálták a képeket, s ma már kicsit komikusnak ható politikai célzatú címekkel látták el.

Persze az ilyen címadásokból néhány kellemetlen helyzet is keletkezett. Példaként említem, hogy az anyámról készült rajz mellett, akkori élettársáról készült rajzom *Apám* címmel jelent meg. Amellett, hogy pocskéul éreztem magam, a későbbiek során ez számos félreértésre adott okot.

Steiner Károly, talán hat-nyolc éves lehettem, mikor élettársául szegődött a két gyermek nevelésével küszködő anyámnak. Jellegzetes figurája volt az ötvenes

évek Zalaegerszegének, hiszen kocsis volt. Volt konflisa, fiákerje. A változatos napi fuvarok mellett megvolt az állandó klientúrája, főorvosok, orvosok, kereskedők. Érzelmileg nagyon távol állt tőlünk. Velünk, gyermekekkel nem is foglalkozott. A megszenvedett múltért örökké valamiféle kárpótlásra várt. Valahonnan, valakitől.

Hozzá alig-alig köthető foszlányok, illatok, szagok hagytak bennem mély nyomot. Alvás a friss, szénaitatú jászolban! A gőzölgő trágya minden mással össze nem egyeztethető szaga. Meg képek, hangok. A megmámosodott lovak vágatása, rebbenő sörényük, horkantásaik, értelmes, mélybarna szemük. Csutakolásuk a Zalában, hátukra szőrén ülve érezni a meleg, élő, csupa izom testet. Krúdys hangulatú kocogás, felhúzott ernyővel a városban, vagy irány Csácsbozsok! A búcsú, ahonnan, a tarka forgatagból úgynevezett „*bugyigás korsóval*” (pocakjában borsó nagyságú golyó kotyog) a konflis oldalán imbolygó fényű lámpásokkal, késő este tértünk haza.

Visszatérve a hírlapi kapcsolatokra, amelyek a későbbiek során mindenképp hasznosultak, hiszen anyám hosszas betegségét, majd halálát követően egy lett a pénzkereseti lehetőségek közt. A munkakapcsolat szépen alakult, több rajzomat, vázlatomat publikálták. Rejtvényhálót, fejleceket rajzoltam. Megismerkedtem az *Olajmunkás*

című lapot szerkesztő Ferencz Győzővel, munkáival, fordításaival. A Zalai Hírlapnak is bedolgozott. Az ismeretségnek köszönhetően néhány, általa fordított irodalmi mű illusztrációját elsőként készíthettem.

*

Volt időszak (1962), a középiskolai tanulmányaim megszakítását követően, amikor a helyi Nemzeti Bankban dolgoztam. Ez komoly dolognak számított, hiszen erkölcsi bizonyítvány szükségeltetett alkalmazásomhoz. Itt nap, mint nap pénzt olvastam; egy rácsos deszkalapon a pénzérméket rázni, érméket *rolnizni* nem igazán lélekemelő feladat. Különösen, ha az ember zsebe üres, állandóan pénzhiánytól szenved. Tenyere estére a pénztől feketedik, záraskor meg állig érő papírpénz-kupacot cipel be, a hatalmas páncél trezorba. Undorító foglalatosság! A munka végeztével irány a Nefelejts Presszó (*a Dísz tér kialakításakor ez a földszintes épületcsoport, a közkedvelt „Nefi”-vel együtt nyomtalanul eltűnt. Az egykori alkalmazottak, vendégek sorsa is feledésbe merült*). Jó néhány este doboltam itt, majd éjszaka, örökké álmosan a Zalai Hírlap számára készítettem rajzokat.

Valami csoda folytán ebből az időszakból őrződött meg egy képecském. A szokásos hosszúra nyúlt nap után az Ady utcában sétáltam, s megláttam az éjszakai fényektől övezett zsinagógát. Az ebből az alkalomból született rajzot első önálló zalaegerszegi kiállításom alkalmával (1998) ajándékoztam a Városi Hangverseny-és Kiállítóterem részére. Nemrég ott jártamkor örömmel konstatáltam, hogy megőrizték, bekeretezve az épület egyik irodájának falát díszíti.

*

KISZ klub. Megtévesztő a név, mert az ott megforduló fiatalok java nem holmi politikai érdeklődésből látogatta (*ma a Göcseji Múzeum épülete*), hanem a hét végi, úgynevezett zenés teadélutánoknak álcázott táncos estékért.

Ebben a jeles épületben zajlott az első Ki-Mit-Tud válogatás (1961), melyre Totyó haverommal, mi is készültünk. Ő kezdő éveit taposta a Műszaki Egyetemen, jómagam a művészeti középiskola padjait koptattam. A jó zene, a jazz imádata fűzött össze bennünket. Gyógyszerésztanonc barátunknál együtt hallgattuk – a zöld varázsszemre tapadva – világvevő rádióján sokszor hajnalig a nyugati adókat: Luxemburgi Rádiót, Szabad Európát. A háború után, a nagy elkobzásokat követően alig-alig voltak világvevő rádiók, a családok többségénél csak a központilag vezérelt fadóboz rádió szólt.

Akkoriban Tabányi Mihály, a virtuóz harmonikaművész volt az egyik hazai sztár, bár ez a fogalom nagyon távol állt a közfelfogástól. Érdekes véletlen, hogy évek

múltával lakhelyemen, Albertirsán a legendás zenésszel sűrűn adódik lehetőségem találkozni. A művész itt, pontosabban a környéken született, rokoni szálak fűzik ide. Albertirsa díszpolgára, s mint ilyen, többször megfordul a helyi *Baráti Kör* összejövetelein, játékaival, közvetlenségével örvendeztet meg bennünket.

Nos Totyó – becsületes nevén Tóth József – lélegzetelállítóan játszott tangóharmonikán. Ha lehunyt szemmel hallgattuk, mintha maga Tabányi „herflizne”. A tangóharmonika amúgy divatos hangszernek számított, talán a „nagy testvér” hatása miatt, szinte nemzeti hangszerré vált. Így aztán nem csoda, hogy a KISZ-klubbeli *Ki-Mit-Tud* fellépésre igyekeztünk, a szűk nadrágos, hosszú hajú ifjak, de főleg a vállamon cipelt gitár meglepte az arra sétáló rendőrt.

– Azt! – mutatott a gitárra (talán még soha nem látott ilyet). Azt az izét, azt rögtön tűntessék el!

A fellépés remekül sikerült, bár itt-ott döcögött, időnként meg túlzottra sikerült az erősítés, hiszen csak egy veterán *Néprádió* szolgált erre a célra. Bár nem indultunk a budapesti döntőbe, porcelán vázát, szobrocskát nyertünk első díjként fellépésünkkel.

A tekintélyes zsűriben helyet foglaló Takács István pedagógus, angoltanár, később jó tollú újságíró (*Magyar Ifjúság, Magyar Nemzet, stb.*) dicsérete meghatott bennünket. Talán jobban érthető, ha elmondom, hogy az előadott dalainkat, spirituálékat, gospeleket mindössze (*rádióbeli*) hallás után tanultuk, szövegeik túlnyomórészt úgymond „halandzsáztuk”.

A helyi sajtó – *Hasznos kezdeményezés – közepes színvonal* – címmel imígyen számolt be a „jelentős” eseményről:

„... A műsor változatos volt, a színvonal – közepes. Borsos Zsuzsa például népdalokat ígért és műdalokat énekelt. Németh Gyula zongorakísérete viszont gyakorlott kézre vallott. Végh István saját költeménye a zsűri első díját kapta, de szerintünk igen közepesen sikerült vers volt. Bognár Sándor és Göröcsi István hegedűkettőse nem volt összehangolt. A produkció látszott, hogy a kontrást fellépés előtt két perccel kérték fel a közreműködésre. Ugyancsak az összeszokottság hiánya ütközött ki a klub tánczenekara és Levacsics Irén közös műsorában. A táncdalokat az énekesnő kénytelen volt teljes hangerővel énekelni, mert a zenekar állandóan fortissimóban játszott.

Az első díjat kapott Miklosovits-Tóth pár kultúráltnak adott elő spirituálékat, de a túlságosan erős zenekíséret itt is rontott az összképen.”

(Ferencz Győző írása – részlet)

Nyomunkban hamarosan jött a következő generáció. Hota – Orbán Sándor. Fantasztikus, idétlenül hosszú, zongorahúrokkal felszerelt basszusgitárokat barkácsolt. A húroktól minden ujja fájt, iszonyatosan szenvedett, de nagyszerűen hangzottak a *Duane Eddy* és *Shadows* számok.

Tunyó. A karrierjét Győrben építgető Tunyogi színészházaspár gyermeke, Peti itt nevelkedett nagynénjénél. Kezdetben dobolt, majd tőlünk igyekezett ellesni az általunk birtokolt, csekélyszámú gitárakkordot. Később ő lett a csapat frontembere. A közelmúlt pedig a *P. Mobil*beli sikeres pályafutásáról, lányai sikertörténetéről szól.

Dörge – Horváth Péter. Vasutas szülők gyermeke. A Zárda környékén laktak, szárnypróbálgatásaival, szaxofon-gyakorlásával, *Bill Haley* futamokkal keserítette a szomszédjaik életét. Útja az *Old Boys* együtteshez vezetett.

Trutymó – Tóth János Rudolf, vagyis Tóth János öccse és Kerekes Isti, hónuk alatt hegedűvel már komolyzenei képzésben részesültek, de végül csakhamar magához vonzotta őket az új zene. Nagyszerű hallása, hangja, gitárjátéka mellett zeneszerző képességei is megmutatkoztak. A *Bergendy Együttes* pályafutásában teljes album félmjelzi, de a *Hobo Blues Band* tagjaként is emlékezetes fellépéseket produkált.

Isti – Kerekes István is képzett zenész, több hangszeren játszott, hangszerelő és zeneszerzői képességekkel bírt. A *Ciklon* feloszlását követően, új zenekarával úgymond „vendéglátózt”. Egy óriási skandináv tengerjáró fedélzetén játszottak, bejárták vele a világ különböző tájait. Csak kapkodtam a fejem, amikor egy-egy képeslap érkezett tőle; „Épp most léptük át a déli sarkkört!” és más hasonló, rövid üzenetekkel.

Visszakanyarodva történetünkhöz, a KISZ-klub tánczenekarából lassan formálódott a *Ciklon* együttes. A tagok közt Apró, aki melleleg szobafestő, a dobok mestere, a „zsiráfnyakú” Kricsár Péter és még néhányan kísérték jó ideig a változásokat. Tunyó – azaz Tunyogi Peti vonzotta a csinos lányokat, így csapódott hozzájuk a mokány, jó hangú, vörös hajú leány (aki úgy tudom később fodrász lett – ő lenne Levacsics Irén?). Így már énekes is volt, bátran indultak tévészereplésre.

*

A Kosztolányi utca sarkán (*ma önkiszolgáló étterem*) pezsgő kulturális élet (1960-61), Vannay János bácsi vezényelte zenekari próba, amatőr színjátszás zajlott. A Palotai Pista bácsi vezette színjátszó próbákból jómagam is kivettem a részem, úgy emlékszem övkendő legényként, *Federico Garcia Lorca* darabjában szerepeltem. A csapat oszlopos tagja a színészettel kacérkodó Kosaras Vilmos, becenevén Pufi volt. De a komolyzene is megérintett. Egy zenekari tag hiányzása idézte elő sikeres beugrásomat. János bácsi jó ritmusérzésemre felfigyelve ültetett az üstdobok mellé. Az üstdob kotta szerinti forgatása, a dobverők használata, gyakorlás, rövid próba után sikeresen vészeltem át a szereplést, pedig egy fontos, úgynevezett szünet közti beütés – ami az egész darab lüktetését befolyásolta –, nehezítette a

Miklosovits

László:

X Jancsi

darabot. Természetesen ezzel pályafutásom le is zárult, csak később, más területen kamatoztattam ilyen irányú képességeimet.

A számos, itt megforduló fiatal közt hamar barátokra találtam. Akadtak alkalmi ismeretségek, mint például Keszeg, a hozzám hasonló korú, lencsőke Csontos Peti, vagy a fiatalabb korosztályból Hadnagy Gyurka.

A többi fiatalember, renkhagyó módon mind-mind idősebb volt nálam, tehát volt kiktől tanulni. A teljesség nélküli felsorolásban szerepel Schandl Gábor László, Gaál Károly, Boda György, Kosaras Vilmos. Hozzájuk csapódva számomra új lehetőségek nyíltak, új ismeretekre tettem szert. Ők mindahányan elkötelezték magukat – valamilyen formában, mértékben, valamilyen szinten – a művészetekkel: irodalommal, költészettel, színházzal.

Gaál Károly Petőhenyéről került Zalaegerszegre. Dolgozott kirakatrendező, dekoratőrök közt a Mártírok útján, majd a Városi Könyvtárban, ahol sűrűn megfordultam. Számtalanszor el is viccelődtek velem az ott dolgozók, hogy miért nem hozok ételhordót magammal, vagy kétnapi hideg élelmet, mert volt idő, mikor kora reggeltől késő estig bújtam a könyveket, bóklásztam a galérián, rejtett ritkaságok után kutatva. Izgalmas események is történtek, néha egy-egy író-olvasó találkozó tarkította a könyvtár programját. Így találkoztam például a még nem igazán ismert Végh Antallal. Az ott dolgozók közül a közelmúltban már csak Nyakasné Turi Klárával sikerült

Miklosovits
László:
Keszeg

találkoznom, ő az istápolója napjainkban Keresztury Dezső hagyatékának.

Gaál Karcsi rendületlenül ontotta magából a szebbnél-szebb verseket, valamiféle Montmartre-i hangulatú zalai művészeti közösségről, verseiben pedig egyfajta „*totalis realizmus*”-ról álmodozott. *Évszakok* címre kerestelt, költeményeket tartalmazó füzetkáját, maga kötötte kis albumocskáját máig őrzöm.

Petőhenyén többször megfordulva, megismerkedtem családjával, a kis falusi kultúrbirodalommal, rendkívül művelt, energikus nővérel, pedagógus édesapjával, aki ilyenkor – örvendezve fia baráti társaságán – különleges eseményekre tartogatott szivarjai egyikére gyújtott.

Nemrégiben (2008) került felavatásra a petőhenyei önkormányzat modern, információ-közvetítő lehetőségekkel ellátott, id. Gaál Károlyról elnevezett könyvtára. A régi iskolaépület egy dombon van – mellette a Makovecz-féle kis templom és a kicsinosított kálvária – s ezt a régi iskolaépületet újították fel, lett belőle könyvtár.

A falubeliek még emlékeznek rá, hogy Gaál igazgató úr a petőhenyei iskola könyvtárában milyen sok könyvritkaságot őrzött. Néha féltve mutatta meg a gyerekeknek, tanítványoknak. A könyveket aztán (hálás utókor!) széthordták a hatvanas években.

Az ünnepi alkalommal megemlékeztek a Gaál-család többi tagjáról is (pedagógusok, népművelők mindannyian),

áldozatos munkájukról. Dr. Gyimesi Endre, Zalaegerszeg polgármestere (*valaha egy szobában ült a könyvtárban Karcsival!*) avatta fel a könyvtárat, az emléktáblát a legifjabb Gaál, Péter bontotta ki a lepel alól. A projekt az Európai Unió társfinanszírozásában és a Nemzeti Kulturális Fejlesztési Terv keretében valósult meg.

Próbák után nem kellett messzire menni, folytatni a világ megváltását, hiszen a közelben volt a Béke Étterem. Itt jobb napjain a Görcsi-féle banda, vagy Dandi Kari és zenekara muzsikált. S ha még tartott a hangulat, akkor tovább lehetett görgetni a napot a Munkásotthonba (*ma a Hevesi Sándor Színház épülete*).

A ház előtt fekvő férfialak (id. Pál Mihály szobra) csiklandozásra ingerlő talpa kabalának számított, illet megvakarni. Érdekes párhuzam: a szobor alkotójával, majd annak fiával itt, Albertirsán élve ismerkedtem meg. Ifj. Pál Mihállal több alkalommal szerepeltünk, vettünk részt a Dél-Pest megyei Nagy István Csoport tagjaként kiállításokon, művésztelepeken. S ez nem véletlen, hiszen lakhelyemtől, Albertirsától nem messze, Gyömrőn él, alkot.

*

Amint beköszöntött a nyár, a kánikula, végig lehetett kujtorogni a csupa deszka Henz-malomtól az óriás kerekű Mucogi-malomig (ma skanzen) a Zala-partot. A Diófa vendéglőnél bekanyarodva, a Gömbös malomhoz, ahol kis félsziget és a mélyre kotort medrű, kiszélesedő Zala-folyó öble várta a fürdőzőket, a még hosszú ideig működőképes, gabonát őrlő Kaszaházi malomhoz – ahol az egykori strandra már csak egy-két fabodé emlékeztetett. Végül a Baumgartner-malom, Csács felé a Vérmalom.

Végig, a parton, nyaranta a város apraja-nagyja szabályos közösségi életet élt. A fürdés itt, errefelé nem tartozott a veszélytelen foglalatosságok közé, a folyó minden évben szedte a maga áldozatát. Hány meggondolatlan fiú ugrott fejesekeket a zsilipeknél az alattomos, cölöpöket rejtő, kavargó vízbe, s lelte itt halálát.

Az úszás tudományának elsajátítását bátyám *makarenkói* szemlélettel, radikális módon oldotta meg. Nyakába akasztotta karjaimat – a hátán csimpaszkodtam –, s beúszott velem a folyó közepéig. Ott aztán határozott mozdulattal lefejtette a kezeim, kiúszott a partra, s onnan okított, mutatta, mi is tegyek. Némi prűszkölés, kapálózást követően, a vizet derekasan nyelve, végül is meglepve tapasztaltam, hogy élek. Mi több, lebegek a vízen! Persze miután jómagam apa lettem, ezt a fajta pedagógiát nem gyakoroltam, fiam úszás-oktatását inkább szakemberre bíztam.

Kedvenc helyünkön, a Zala öblének egyik oldalán hatalmas fűzfahajlótavíztükröföle. Kiállóága egy-egyemeletszintnyi magasságban helyezkedtek el. A legnagyobb *kunszt* az volt, ha a legfelső ág ritmikusan mozgatása, belengetése

Miklosovits
László
rajza

birtokoltak pokrócnyi területeket.

Az íratlan szabályokra utalva: egy ízben, tanév végeztével, vakációra mindössze néhány hét késéssel tértem haza Pestről. Javában dúlt a strand-szezon. Kilátogatva a partra, nem hittem a szememnek. Az általam bitorolt csekély, téglalapnyi területen senki, magasan állt a fű, mellette, körbe letaposott gyep, s a szokott fürdőző társaság.

A Zala-rét! Erről érdemes még néhány szót ejteni. A smaragd zöld fű, a napsütésben vibráló rét, a túlnyomó részben háborítatlan természet! A várost körülölelő dombok, patak, folyó, a rét, a nagytemplom tornya a távolban. Mit is jelent ez számomra? Talán beszédesebb nálam az a néhány, sebtében felvázolt ifjúkori krétarajz. Itt, a réten a pipitér, a pitypang, a bólintó, lila harangvirágok, végül a margaréta – anyámra (Margit) is emlékeztet, most is kedvenc virágom – hatalmas foltokban virágozott.

De voltak kevésbé meghitt pillanatok, napok, időszakok is. Jött az árvíz! Többször átértük, amikor kezdetben az ezüstös víz a felázott agyagtól, sártól szökült, s a piszkos, gallyakkal teli vízfelület a Kaszaháza-széli házak lábazatáig merészkedett.

Mikor ez az ár már húzódtott vissza a mederbe, mi újabb – mai megítélésem szerint – ostoba kalandokra indultunk. A Zala felsőbb szakaszán a vízre hasalva, szédítő gyorsasággal vitt bennünket az örvénylő ár, le egészen a hídigig. Nem volt könnyű aztán a parthoz kepesztetni, kikászálódni az erős sodrásból. A parton aztán csapzottan, büszkén összenéztünk, kihúztuk magunkat, álltuk a próbát.

Zala-híd. Szintúgy bátorság-próbára csábított. Fellépdeltünk a híd ívére, a magasból igéző volt a táj,

utána, a paciens – elismerő pillantások kíséretében –, mint kilótt nyílvevő, vágódott fejfelé a vízbe.

Amúgy általában béke honolt, íratlan szabályok mentén zajlott az élet. A folyót szegélyező füves területen kialakultak a napozó-táborozó posztok. A város csinos lányai, párt kereső fiatalok, ipartestületek tagjai, szakmák szerinti eloszlásban, fodrászok, szabók, focisták, sportolók

s összeszorított fogakkal túrtuk, míg a közelgő vonat éktelen csattogással átdübörög a hídon.

Később, még évek múltán is, vonattal haza-haza látogatva, a hídhöz közeledve jöttek azok a pillanatok, amikor a talpfák kopogása, a híd visszhangzó zakatolása nyomán gyorsult a szívverés, torkomba gombóc tolt. Ekkor igazán éreztem, hogy újra itt vagyok, hazajöttem.

*

Az azonos érdeklődésű embereket általában összehozza sors. Dús Laci révén ismerkedtem meg Németh János keramikussal. Ők Bernáth Aurél, Borsos Miklós tanítványok voltak. Kellemes perceket, órákat töltöttünk együtt, mindhárman kerestük helyünket a nagyvilágban. Jancsi szavait idézve szeretném feleleveníteni ezt az időszakot:

„- Az első találkozások az ifjúkori, bohém, érdekes, egerszegi világban, azokban a hatvanas években zajlottak, amikor nagy reményekkel vágtunk neki a pályának, az életnek...

Hát így kezdtem én Lacival! Szomorú körülmények közt. Ő akkoriban elvesztette szüleit, de én sem voltam rózsás helyzetben. Ugyan egy jó diplomával kerültem a zalaegerszegi Cserépkályahagyárhoz, először művezetőnek, aztán gyártás-előkészítőnek, később amolyan mindenesnek. „Művész úr”-nak szólítottak, tituláltak gúnyosan, de én végeztem a magam dolgát, bár kétségtelen voltak nem épp az ipari kerámiával kapcsolatos elképzeléseim. Egyszer csak jött egy fiatalember, akinek a vonásaiban, rajzaiban csodálatos gondolatokat, erőt, kifejezési formát vettem észre.

Gondoltam magamban: Ez igen! Ő talán a barátom is lehet, s nem leszek egyedül. Mondtam is neki – Laci! Gyere ide mellém, a kályahagyár máz-előkészítő műhelyébe! Majd megkeresed az ecsetre, festékre, ceruzára, papírra valót. Meg hát arra a kis enniválóra valót is...

Hiszen mi akkoriban nagyon szerényen éltünk. Nekem a gyárral szemben egy volt kocsmahelyiség szolgált műterem gyanánt. Átjártunk oda, s jökat beszélgettünk. Még azt is el kell mondanom – ez örökre bennem maradt –, hogy egymástól vártuk a biztatást. –Laci! Gyere, nézd meg, mit csináltam! Nézd, úgy érzem, te is valami újat, mást akarsz, más irányba gondolkodsz! Talán én is megleltem valamit! – s mutattam az akkoriban gömbök, kúpok, csövek fél-metszeteiből készült domborműveket, - no Lacikám, mit szólsz ehhez?

S akkor, úgy emlékszem, megnyugvással vettük, hogy mindketten elindultunk valamilyen karakteres irányba...”

Talán kiegészítésül még annyit, János szerénysége miatt nem említette, hogy anyám, megjárva a Kékgolyó utcai kórház poklának bugyrait, hiszen gyógyszerész volt, ő is,

mi is tudtuk már, mennyi az élet, hogy nincs tovább.
– Rád bízom a fiam, János – mondta a nálam idősebb
fiatalembernek –, vigyázz rá!

*

A Cserépkályhagyár napi gyártási folyamatát hosszadalmas lenne leírni, minek is untatnám a nyájas olvasót. Mindössze néhány, főként személyemet érintő, fázist emelnék ki. A csempék gyártását megelőzi a tervezés, az első öntőforma létrehozása, ezután következik a sorozatgyártás. A továbbiakban a csempére kerülő, kívánt színű máz összetételének meghatározása, szinte patikamérlegesen való kikeverése. Ezt a feladatot a laborban Németh János végezte. A műhely hátsó fertályában lett az én kis kuckóm. Itt fém lábakon hatalmas méretű dobok, bádoghordók forogtak, rettenetes zajjal. Ez persze érhető, hiszen bendőjükben öklömnyi márványgolyók őrlték, darálták, oldották, keverték össze vízzel a különböző anyagokat, fénoxidokat. Az én feladatom abból állt, hogy a grammra, dekára kikísérletezett mennyiséget, átváltva nagyobb méretekre, a termeléshez szükséges máz-mennyiséget produkáljam. A hordók feltöltésére vizet, porított oxidokat kellett vödörszámra hordani, a hordók feneketlen gyomrába tölteni. Közben persze szállt a por. Késő délutánra, az aznap felhasznált oxidoknak, mázaknak köszönhetően tetőtől-talpig a szivárvány minden színében pompáztam. Nemcsak a köpenyem, orrom, fülem, szemem, szám megtelt a színes porral. Érthető, hogy ez a művelet a fizikai munka mellett rendkívüli figyelmet is igényelt, mert elég volt az előírt mennyiségtől, aránytól, összetételtől akár csak kis mértékben eltérni, égetés után nem a megfelelő szín jött létre. A dolgot még az is nehezítette, hogy maga az égetés több hosszú alagútban, mázzal bevont csempéket hordozó futószalagon történt. A szalag indulása és a berakott, szállított, kiégetett csempe érkezése közt rengeteg idő telt el, hiszen a szalag több száz csempét hordozott. Így bármilyen hiba csak égetés után derült ki, de ekkora már visszavonhatatlanul rengeteg csempe mehetett veszendőbe.

Hát ezt a baklövést sikerült egyszer elkövetnem. Bizonytalan, zaklatott létem, sokirányú elfoglaltságom, a napi munka utáni sok-sok éjszakázás megtette a magáét. Az ott dolgozók, kétkezi munkások, asszonyok döbbenetére az irgalmatlanul dübörgő, forgó hordók, dobok közt nem egyszer sikerült békésen álmra szenderülni.

És persze bekövetkezett a baj. Az álomosságtól kótyagos ember könnyen hibázik.

Valahogy eltértem az előírt mennyiségektől. Közben az üzem nem állt meg, hiszen a férfiak, asszonyok folyamatosan vitték a dobokból ürített friss mázat,

szorgalmasan mártogatták bele a csempéket, a futószalagon aztán elindultak végzetes útjukra, elnyelte őket az alagút torka. Telt az idő...

Lettt aztán meglepetés!

Megjelentek az első darabok! A várt kellemes, sárgászöld szín helyett a borzadályok – „libafos” színűre égett csempék!

A kirúgástól csak Jancsi kitartó protestálása mentett meg.

De voltak közös, szép feladatok is, amikre szívesen emlékezem. A budapesti vár rekonstrukciós feladatai közt szerepelt a gyönyörű, címereket, hatalmi jelképeket ábrázoló, Zsigmond-korabeli cserépkályhák felújítása. Ebből a munkából részfeladatként mi is készítettünk csempéket, igyekeztünk minden szempontból az eredeti példányokhoz igazodni. Az öntőformák pontos kidolgozására, használatára, a felhasználandó anyagok precíz megválasztására, a mázak a korabeli csempék színeihez igazodó összeállítására, vagyis maximális korhűségre törekedve dolgoztunk. Ma is szívesen forgatok kezemben néhány, akkor készült kályhacsempét.

*

Budapest. A főváros, a Képző- és Iparművészeti Középfiskola által kitágult a világ, más méreteket öltött Zalaegerszeg. Valahogy kisebb, ritkán haza-haza látogatva csendesebb, de egyre fojtogatóbb lett a város.

Akik itthon maradtak, azokat jobbra védté a minden szempontból teljes, megalapozott család, ismeretségi kör, s az általuk működtetett burok. Ezáltal csak fokozatosan kellett szembesülniük a társadalom kegyetlen, valóságos működésével.

Mi mindahányan – így vagy úgy – sérültünk. Korán, testközelből szembesültünk magánnyal, ársasággal, halállal, társadalmi igazságtalanságokkal. Az eddig elmondott történetek egy ponton nyertek új értelmet; jómagam, s barátaim, ismerőseim közül sokan – akiket hasonló célok, elképzelések vezéreltek – útra keltünk.

Próbára tenni képességeiket, magasabb mércékhez igazodni, egyedül megcsinálni önmagukat. Hogy aztán ez milyen mértékben sikerült? Fontos?

Egy dolog azonban mindnyájunkat összeköt. Ahogy bennem ma is él a gyermekkor, a barátok, az esti tücsökzene a Páterdombon, a békák koncertje a Válicka partján, a Vizslaréti, az Alsóerdő, a várost ölelő dombok, lankák, a Fő utca, a nagytemplom és még sok más emlék, mind-mind magunkban hordozzuk a zalai emberek, a felejthetetlen táj szeretetét.

Míg e sorokat jegyzem, jött a hír. Elment, meghalt Tunyogi Péter is. Régen találkoztunk. Fáj, hogy alig-alig sikerül felidézni szemét, tekintetét. Hányan elmentek már? Megint kevesebben lettünk.

Horváth János

A Belső-somogyi kistérség művészete

Napjainkban újfajta szerveződéssel létrejött kiállítások és egyéb kulturális rendezvények születnek magyarországi falvakban, ahol mindeddig nem láthattunk hasonlót. Az Európai Unió égisze alatt történik a kistérségek felzárkóztatásának programja.

A kistérségek, települések vonzóvá tétele a felnövekvő generációk számára, a szűkebb pátria megtartó erejének növelése nem lehetséges a közösségi értékek ápolása, a hátrányos helyzetű térségek és rétegek kulturális esélyegyenlőségének javítása, a képzett emberi erőforrás fejlesztése nélkül. A fejlesztéshez

**(Bárdudvarnok –
Kaposszentbenedek,
Református templom és
Református Iskola)**

kistérségi szintű kulturális szakmai érdekegyeztető fórumra, kistérségi szolgáltató rendszerek kialakítására, korszerű intézményekre, közösségi terekre, színvonalas programokra és szolgáltatásokra, ágazaton belüli, folyamatosan együttműködő kulturális szakemberekre van szükség. A helyi önkormányzatok, kistérségi társulások által megvalósuló, uniós forrásból finanszírozott fejlesztések érezhetően hozzájárulnak egy-egy térség fejlődéséhez, felzárkóztatásához, az ott élők életminőségének javulásához. Pályázni lehet egy vagy több helyi önkormányzatnak, vagy önkormányzati

társulásnak közösen benyújtott és támogatott projekttel. Az a feltétel, hogy az uniós forrásból támogatott projekt összességében hatással legyen az adott kistérség egészére, továbbá összhangban legyen a kistérség fejlesztési koncepciójával, célkitűzéseivel.

Ez alkalommal a következő települések fogtak össze: Bárdudvarnok, Csököly, Gige, Kadarkút, Kaposmérő, Kiskorpád és Mike.

Kistérségi Kulturális találkozó címmel 2009. augusztus 16-tól 23-ig képzőművészeti kiállításokból, zenei, irodalmi előadásokból, színházi produkciókból álló rendezvénysorozat zajlott le.

A kiállítás szervezője és rendezője Andor István iparművész.

A kiállítások három témakört öleltek fel:

1. A kistérség műemlékei, az épített örökség – műemlék épületek
2. A kistérség klasszikusai- az ott született és ott élt hírességek
3. A kistérség alkotói – a helyi képzőművészek, iparművészek, építész tervezők

Az épített örökség című kiállítás helyszíne a kaposszentbenedeki Református templom. A sorolt települések legbecsesebb templomait, lakóházait és köztéren álló szobrait megőrkítő, kilenc darabból álló fényképes tablósor a kiállítás. Somogy megye műemléki kataszterének és a 2002-ben megjelent Deák Varga Dénes: Somogy kápolnáinak című könyv felhasználásával állították össze a rendezők egy-egy jól megszerkesztett tablót, Kadarkútról és Mikéről hármat is.

A köztudatban Somogy megye műemlékben szegényes. Ez a kép a megye történelmének sajátos alakulásával függ össze: az évszázados pusztulások, elhanyagolás és a késve jött ráébredés a megmentésre. Nem maradhatott fenn egyetlen olyan építmény sem, amely regények, hősköltelemek által a nemzeti tudatba vésődött volna. Ami most még megmaradt és műemléki felújításra szorul a Belső-somogyi kistérségben, arra a kiállítás felhívja a közfigyelmet. Egy máris folyó értékmentő, felújítási programadó ez a kiállítás.

Mikén szép állagmegóvási eredményeket dokumentálnak a képek. Gazdagok a 19. századvégi szobrokban. A klasszicista stílusú grófi kastély nemrég magántulajdonba került, s műemléki védelem alatt áll, akárcsak a Szent Vendel szobor és a régi magtár. A Somssich mauzóleumot egy kis tó partján gróf Somssich Imre építtette 1867-ben, a húszévesen elhunyt fia, Pongrác síremlékéül. Sok részletet ismertető fényképet állítottak ki róla.

Kadarkút nevezetessége a vótapusztai kastélyépület és a klasszicista stílusú, 1830-ban épült római katolikus templom, amelynek a berendezése is klasszicista. A Hősök terén oroszán szobros világháborús emlékmű áll.

Hosszú ideig Kadarkúton élt két híres fafaragó művész: Kapoli Antal és Varga János. A községben született Jálics Ernő szobrász (1895-1964). Ugyancsak a településen született és élt Stadler József amatőr szobrász, aki mintegy 60 portrét készített helyi emberekről. E portrék jelentős része az iskola helyiségeit díszíti.

Kaposmérőn a katolikus templomot egyhajós, félkör alakú szentélyvel, sekrestyével, késő barokk stílusban építtette 1785-ben a Gaál-család. Az 1787-ben épült református templomot 1905-ben felújították.

Kiskorpádon az érdekes boltozású Kapotsfy sírkápolna kiált megmentésért. A falutól délnyugatra, külterületen, magányosan áll, építészeti értékeivel még így romosan is döbbenetes hatást kelt. A bejárat feletti márványtábla felirata: „MARIAE / UXORI ET MATRI OPTIMAE / BEGENIES / MCMOV” – azaz: Máriának, a legjobb feleségnek és anyának hálából. A kissé furcsán írt évszám a kápolna építésének éve. Megjegyzendő, hogy „begenies” szó a latinban nincs, itt „benegnies”-nek kell állni. A második világháború előtt a falu katolikus hívei ide jártak misére. A hadi események során megsérült kápolnát a háború után kifosztották.

Idézet: Deák Varga Dénes: Somogy kápolnáinak című, 2002-ben megjelent könyvéből: „Késő barokk református temploma 1789-ben épült. Belül falazott szószerk található a XVIII. század végéről. 20. század eleji források említést tesznek gőzmalomról, cement- és cserépgyárról.”

Csökölyben egykor a fehér gyászviselet híres. 1798 áprilisában a községben lakott Csokonai Vitéz Mihály Kis Bálint lelkésznel. Megbetegedett, és hetekig ágyban feküdt. Műemlék jellegű, szép népi építkezésű lakóházak állnak a Dózsa György utcában. 1757-60 között épült barokk stílusban a római katolikus templom és a plébániaház.

Gige református temploma az egyik legrégebbi a környéken, 1778-ban épült. Többszöri felújítása során és a műemléki feltárásakor sírokat találtak, valamint a tornyon egyebek mellett egy héber nyelvű faragott kőtáblára bukkantak. A Rákóczi utcában két lakóház is műemlék jellegű.

Bárdudvarnok kaposszentbenedeki falurészében található a műemlék jellegű református templom. Az 1825-ben épült, klasszicista stílusú épület homlokzati részén gúlisasakos torony emelkedik. A Szent Benedek Rendi Nővérek kolostora mellett egy Árpád-kori kis templom alapjaira épült 1778-ban a műemlék jellegű katolikus templom.

A Református Iskola régóta üresen álló osztálytermében egy látványosan megrendezett képző- és iparművészeti kiállítás van. Az előtérbe lépve két klasszikussá vált művész dokumentumtáblái fogadnak: Kozma Lajos iparművész, grafikus és építészé, valamint Jálics Ernő szobrászművészé. A nagyterem falán festmények, réz domborművek, tablók sorakoznak, a térben szobrokkal,

kerámiákkal, üvegalkotásokkal berendezett vitrinek állnak.

Jályics Ernő Kadarkúton született 1895-ben, kántortanító fiaként. Négy gimnázium és a tanítóképző elvégzése után Sárdon tanított. Ezután ment a képzőművészeti főiskolára, ahol Radnai Béla és Sidló Ferenc tanítványa volt. Mestere mellett tanársegédként is működött. 1928-tól 1930-ig a római Collegium Hungaricum ösztöndíjasa volt. Korai kispasztikáit a toszkán szobrászati emlékek inspirálták. 1925-től kiállító művész. 1930-ban és 1938-ban szerepelt a Velencei Biennálén. Aktokat, portrékat, egyéni látásmódról tanúskodó, a római iskola klasszicizáló stílusművészetét hordozó köztéri szobrokat és emlékműveket készített. Kései kompozícióin gótikus hatás érződik. A kaposvári díszes Reichardt síremlék és az 1932-ben készült első világháborús emlékmű, a somogyi 44-es gyalogezred oroszállással küzdő férfi szobra az ő alkotása. Későbbi művei közül való a Goldberger Textilművek étkezdéjének domborműve, a csongrádi iskola részére készített Földgömböt tartó nő című szobra, Korányi Frigyes és Robert Koch portréja a csákvári tbc-intézetben (1964). Erőteljes kompozíciójú műveit a sommázott formázás jellemzi. Az egyházművészet terén is tevékenykedett. Önértékelési vívódása miatt 1964-ben Budapesten vetett véget életének. Jályics Ernő kultuszát a nevét felvett kadarkúti iskola ápolja. A kiállításon négy gipsz szobra szerepel. Kiemelkedő a Szélviharban álló asszony című kispasztika. Érdekes mód nem a sorolt római iskolás stílusjegy, hanem a Medgyessy Ferenc által képviselt tömör, zömök, erőteljes duzzadó archaizálás jellemzi.

Kozma Lajos a környék legrangosabb, legismertebb klasszikusa. Sokoldalú, szinte univerzális alkotó tehetség volt. 1884-ben született Kiskorpadon szegénygazdálkodó családban. Az elemi iskolát Kaposváron, a gimnáziumot Győrben végezte. Öccse, Kozma Sándor Kaposváron lett képerkeskedő. Kozma Lajos építészmérnöki tanulmánya közben kezdett grafikával foglalkozni. Ismerte a somogyi pásztorművészetet. A népi díszítő motívumok új, egyéni módon jelentek meg grafikáin. Linóleummetszeteket és tusrajzokat készített. A magyar könyvművészet megújulása nem kis mértékben az ő nevéhez fűződik. A gyomai Kner Nyomda részére fejléceket, díszítéseket, szigneteket tervezett. A népművészet társította a bécsi szecesszióval. Jó kapcsolatban állt Rippl-Rónai Józseffel, Ady Endrével pedig Párizsban került barátságba. 1913-ban a modern lakásművészet szolgálatában megalakította a Budapesti Műhelyt. Ugyanekkor lett a fővárosi Iparrajziskola tanára. A Tanácsköztársaság idején a Művészeti Direktórium tagja volt, s kinevezték az akkor felállított lakásművészeti tanszék műegyetemi tanárává. 1925-ben nagy állami aranyéremmel tüntették ki iparművészeti munkásságáért. Bútorokat is tervezett. A „Kozma-barokként” bevonult szekrények, székek jellemzője bizonyos barokk formák ötvözete magyaros és

későszecessziós elemekkel. Építészként Lajta Béla mellett kezdett dolgozni. A Bauhaus-eszmék funkcionalista modernizmusának elterjesztőjeként vált híressé és közkedvelt építész-tervezővé. A két világháború közötti nagypolgárság villaépítkezésében kapott jelentős szerepet. 1945-ben kinevezték az Iparművészeti Főiskola igazgatójává. Akkor már nagyobb mérnöki megbízásokat is kapott, de nem maradt ideje kivitelezettni. 1948-ban Budapesten meghalt.

Goszthony Mária festőművész és keramikus 1893-ban született Bárdibükkön. A hosszú élete során megélt történelmi fordulatok révén legendás személyiséggé vált. Apja, mint budapesti ügyvéd, Bárdibükkön ezer holdas birtokot műveltetett. Anyja zongorista, előadóművész, Dohnányi Ernő tanítványa volt. A kastélyukban rendezett koncertek szereplője volt a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes Bartók Bélával. Goszthony Mária 1913-ban Münchenben kezdte festészeti tanulmányait. Gondolkodására hatással volt a Vasárnapi Kör nevű magyar progresszív idealista társaság. Tanult a Rippl-Rónai és Kernstok vezette képzőművészeti szabadiskolában. Az 1919-ben Kernstok Károly irányítása alatt létesült nyergesújfalu nyári művésztelepen alkotó- és szervezőmunkát végzett. Akkori művein Kernstok progresszív stílusát érződik. A Tanácsköztársaság bukása után az üldözött KMP-vezetők illegális összekötője volt. 1920-ban emigrációba kényszerült. Az osztrák Alpokban, Villachban festett egy éven át, majd Olaszországba utazott. Firenzében rézkarcoló tanfolyamot végzett. A Római Képzőművészeti Akadémiát 1932-ben végezte el. Rómában élő honfitársnője, Jozipovich Ida ösztönzésére keramikakészítést tanult. A nagy reneszánsz hagyományokat folytató faenzai és derutai műhelyeket látogatták. 1934-ben Salernoban elvégeztek egy keramikus tanfolyamot. Ezzel egyidőben Mária templomi freskókat festett Assisiben, Varesében, Rómában, a csehországi Kocsorban és Veszprémben. 1923-ban assisi-mintára kápolnát építtetett a bárdibükki parkba, és freskóval díszítette. A pápa búcsúhellyé nyilvánította a kápolnát.

Goszthony Mária 1935-ben kerámia égetőkemencét épített Bárdibükkön, melyet barátnőjével és unokatestvérével hármasan működtettek „Fiorenza Műhely” néven. Funkcionális jellegű, polgári igényeket szolgáló étkezészetek, teás és kávészervizek, patikaedények voltak a termékeik. Díszítő motívum tekintetében Goszthony Mária kapcsolódott leginkább az olasz reneszánsz alkotásokhoz. Fehér önmázás alapra reneszánsz arcképek, virágos füzérek, madaras, halas, kis állatos vagy sajátos invenciójú táji részletek adták vissza az itáliai szellemiséget. Az 50-60-as években egyre kevesebb képet festett. A vidék derűs pillanatait megjelenítő akvarelljeiből vezette le a híressé vált kerámiamotívumát, a napraforgót.

A kerámia műhely általános stílusképe a klasszikus

Munkák a kiállításról

habán, a magyar fazekas és az itáliai reneszánsz hagyományok ötvözete. Goszthony Mária a kerámiában teljesítette ki alkotói tehetségét. Életművéből derűs harmónia, életszeretet árad. Végakarata szerint egykori otthonát a kerámiaművészet folytatására szánta. Biztosan nem venné rossz néven, hogy az újonnan megépült égetőkemencékben üvegolvasztást végző iparművészek létesítettek itt művésztelepet. A Nemzetközi Üvegszimpozium központjában, a Goszthony-kúriában állandó jellegű muzeális kiállításon Goszthony Mária Emlékszoba látogatható. A jelenlegi kiállításban álló vitrinben vázák, kaspók, alborellők képviselik művészetét.

Tibor László festőművész-rajztanár Nagybjajomban született 1940-ben, s a szülőfalu iskolája nyugalmazott igazgatójaként hunyt el 2002-ben. A kaposvári Táncsics Gimnáziumban folytatott tanulmányai alatt látogatta a Balázs János képzőművészeti szakkör foglalkozásait. Kaposváron tanítóképzőt, majd Pécsen a tanárképző főiskolán végezte, földrajz-rajz szakon. 1975-től 1985-ig pedagógus művészek nyári művésztelepein alkotott. Rajztanári munkájának fontos része volt a tehetséggondozás. Anagybjajomi amatőr-képzőművészek tábora szervezésében elévülhetetlen érdemeket szerzett. Az iskolai munka mellett lassan kibontakozó festői pályája lírai hangvétellű művészetet eredményezett. Tájébrázoló művészetének legfontosabb állomása Erdély. 1992 óta rendszeresen dolgozott a gyergyószárhegyi

művésztelepen. Figurális képeit dekoratív felületben szerveződő posztimpresszionizmus jellemzi. A meleg színek harmóniáját kereste. Legkedvesebb festőtechnikája az akvarell. Nagybjajom kulturális életének meghatározó alakja volt. A nagybjajomi Helytörténeti Múzeumban nyílt emlékszobában egy csokorra való alkotása látható. Most három áttetszően derűs akvarell képviseli őt.

Ungvári Judit 1949-ben született Kaposváron. Tanító- és tanárképző főiskolán, majd a Budapesti Műszaki Egyetem Színdinamikai Karán végzett. Bárdudvarnoki lakosként 1980-tól 1997-ig a kaposmérői általános iskolában rajztanárként dolgozott. Édesapja, Ungvári Károly, aki Kaposvár festészetében kiemelkedő rangra jutott a modern törekvései által, meghatározó lett képzőművészi szemléletében. Kiállított tájkompozíciója érdekes vallomás arról a zselici dombvidékről, melyben él Bárdudvarnokon. Stilizált formanyelven, élénk színekben tartott játékos, mégis megszerkesztett, kellően összefogott módon festett egy földi és egy égi tájat. Alul a kéklő domb belsejében mesészerű falukép rajzolódik ki. Felül égi fellegként futnak a hasonlóan szertelen házacsok.

Svenda István festőművész-rajztanár 1955-ben született Kaposváron. Csurgón járt általános iskolába, és Raksányi Lajos festőművész szakkörében szerezte a rajzi alapokat. Kaposvárra kerülve részt vett a Balázs János képzőművészeti szakkör óráin. Rajztanárként továbbtanulva középiskolai tanári diplomát szerzett

a Képzőművészeti Főiskolán. A kaposvári Munkácsy Mihály Gimnázium tanára. Olajfestményeinek sajátos arculatát történelmi távlatok keresésével éri el. Látomásos, lírai módon régi korok festményei, kivált a barokk világot idézi meg. Az emberszereplők a szentábrázolásokról megismert, korabeli kosztümöt viselnek és érdekes jelenetekben láthatók. Legközelebb talán az itáliai és spanyol barokk – Murillo – alkotásai állnak hozzá: tőlük kölcsönzi azt a misztikus hatást, amely az elmosásokban, rózsaszínes, meleg tónusokban visszatérően legfőbb jellemzője Svenda István képeinek. A misztikus atmoszféra mellett ugyanakkor a mezítelen test nagyon érzéki, pontosan megformált alakzatként is fontos számára.

Andor István üvegtervező iparművész Vácon született 1963-ban. A pécsi művészeti szakközépiskolában tett érettségi után keramikai szakmunkástanulónként szerzett szakképesítést. Felsőfokú tanulmányait a Magyar Iparművészeti Főiskola kerámia-, üveg-, porcelán szakán fejezte be 1989-ben. 1992-ben diplomát kapott a MIF Mesterképző Intézetében. 1993-1998-ig tanított a zalaegerszegi Ady Endre Művészeti Gimnáziumban, mint kerámia szaktanár. 1998-tól a Bárdibükki Nemzetközi Üveg Alkotótelep egyik vezetője. 1994-től a Nemzetközi Üveg Művészeti Alkotótelep gondnoka, majd 1998-tól vezetője. A kiállított alkotásai üvegplasztikák és ólomüveg ablakok. „Fény tör(tén)-és” I-II. címekekkel adja meg az öt érdeklő művészeti programot. Üvegjeinek fényáteresztő hatását fogja rendbe egyszer gömbalakzaton belül, másszor síkúvegen át. A térben mágikus, a síkban szakrális tulajdonságot öltenek a geometrikus alakzatok. Ólomablakainál kiemelten a kék színhatásokkal él. Kereszt alakban elrendezett, „rogyasztott” és festett síklapok közé prizmára csiszolt üvegeket komponál. Több helyen vannak építészeti munkái: térelválasztó üvegek, ólmozott, színes üvegcsiszolatokkal. 1998-ban készült Órimagyarósd Evangélikus temploma számára a „Luther rózsza”, a templomtorony körablakába festett ólmozott színes üvegből. 2007-ben egy kaposvári magánház részére Beiczter Judittal közösen készített színes, rogyasztott üveglakot csiszolatokkal.

Beiczter Judit keramikumművész 1961-ben született Budapesten. 1979-ben végzett a budapesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában. Az Iparművészeti Főiskolán 1989-ben szerzett diplomát. 1992-ben a Mesterképző kecskeméti műtermében diplomázott. 1989 óta a kaposvári Zichy Mihály Iparművészeti Szakiskola kerámia szakán tanít.

1993 óta él Bárdudvarnokon, ahol a természet diktálta „ihletre” alkot. Az ott eltöltött évek alatt behatóan tanulmányozta Goszthony Mária kerámiaművészetét és abból kiinduló tervezésekbe kezdett. Megalkotott egy különlegesen szép cserépkályha-típust és kandallót, melynek díszítőmotívumaiban alkalmazta a Fiorenza Műhely eredményeit. 2000-ben egy balatonygyöröki

nyaraló számára 1.8 m magas cserépkályhát készített. 2005-ben készítette Bárdudvarnokra, a Goszthony Kúria utcai homlokzati majolika falképét. Ennek lett a folytatása, hogy a kistérség számára művészeti arculattervi programmal állt elő. Más-más település művészeti hagyományát megjelenítő szándékkal, utcanév-táblákat és köztéri feliratokat tervezett homlokzati falra rakható kerámia lapokból. Szennán a református templom-mennyezet kazetta képi motívuma keretezi a házszámot. Kiskorpád esetében Kozma Lajos könyvgrafikáinak díszjei adják meg a keretet. Bárdibükki házain, ha majd megvalósul például az olyan felirat, hogy „Tiszta udvar, rendes ház”, természetesen Goszthony Mária kerámiáinak virágfüzereit ismerjük fel. Ez nagyon jó ötlet a helyi értékek megjelenítésére, hangsúlyozására. Reméljük, hogy a következő nyertes pályázattal megvalósítható lesz Beiczter Judit terve. Ettől a koncepciótól eltérő munkái is vannak. Kis vázakat és kávék készleteket, fali csempeket és üveglakokat készített sajátosan kifinomult, nőies ízléssel. Készleteinek fehér dominanciáját a kiterített, préselt virágok halvány, áttetsző motívumával dekorálja. Dabóczi József építész, ötvös Marosvásárhelyen született 1938-ban. Apja díszítőfestő iparművész volt, templomok kifestésén dolgozott. Apai nagyapjától faragni tanult. 1963-ban védte meg építészeti diplomatervét. 1968-tól a kaposvári Somogyterv-nél és a megyei tanácsnál dolgozott. 1991-től magántervező lett. Megtervezte 23 község rendezési tervét, megvalósult közel 35 középülete, többlakásos társasházak, óvodák, irodaházak, művelődési házak, öregotthonok, panziók, üzletek, ipari csarnokok, panelházak, orvosi rendelők, ravatalozók. A kaposújlaki templom az ő terve szerint épült, s a belső díszítésének kialakítását is ő végezte. A mérnöki munka mellett régóta készíti rézdomborításokat. Kidolgozta egyéni forma- és motívumvilágát, s művészen kikalapálta. Művészetét meghatározó vonás a magyar népművészet motívum kincse, a magyar folklór és az ősi régék világa.

Grätz Antal építész, fafaragó 1962-ben született Pécsen, s középiskolai tanulmányai végéig ott élt. Építézmérnöki diplomát a Műegyetemen szerzett. Két esztendeig dolgozott Makovecz Imre műhelyében. 1990-ben Kaposvárra költözött, ahol a Kapostervnél helyezkedett el. Egyaránt tervezett faluházakat, homlokzat-felújításokat, bölényistállót és buszmegállókat, ravatalozókat, urnafalat, csakúgy, mint családi házakat – téglából és vályogból egyaránt. Terveinek kivitelezésében is részt vesz. Régebben igényesebb ácszerkezeti csomópontokat készített, ma jobbára homlokzati vakolathímekeket. 12 évig Bárdudvarnokon élt. Vallja az élő népi építészet létezését. Temetőkerítése áll Kaposmérón. Társtervezője: Nagy Zoltán. Különleges munkája egy lovas íjász családi háza és az Íjászpavilon Kaposmérón.

Sziklai Ákos építész 1963-ban született Bárdudvarnokon. Az építészeti egyetem befejezése után a Kós Károly

Enteriőr
a kiállításról

Egyesülés Vándoriskolájának hallgatójaként Keszthelyen, Pécsen, Kaposváron és Budapesten dolgozott. Épületei, szellemisége példázza az örökös keresést, a gondolatok folytonos megtisztításának igényét. A legapróbb szerkezeti részleteket is olyan gondnal dolgozza ki, mint a régi mesterek. Munkái a legközvetlenebb emberi szükségleteket kielégítő terek, megragadó szépségű részletekkel, amelyek megszenteltté teszik a hétköznapi cselekvéseket is.

Nem hisz az olyan házak tökéletességében, amelyek rideg szerkezetük meztelen valóságát applikált elemek felragasztásával, burkolatokkal és vakolattal tüntetik el. Vallja, hogy a formák, arányok, színek és fények a fontosak. Továbbá az anyagok élő természetét kell az építésznek megismerni és természetes anyagokat használni.

Lukáts István 1974-ben született Kaposváron. Az általános iskolát Nagybjajomban járta ki, Kaposváron a Táncsics Mihály Gimnáziumban érettségizett 1992-ben. 1997-től építésmérnök, 2001-től tervező szakmérnök. Tagja lett az Építész Mester Egyletnek. 2008-ig a Mesteriskola XIX. ciklusába járt. Munkahelye a Pécsépterv Stúdió Kft. Kiemelkedő munkája a Pálmajorban felépült kápolna. Így vall róla: Pálmajor település úgy mond „együtcsás”, sík fekvés, amelynek közepén néhány méteres kiemelkedés, domb található. E domb környezetében található az iskola, orvosi rendelő és egy harangláb. A település hívi eddig az iskolában időszakosan megtartott misékre jártak. Az iskola szomszédságában a „domb” teteje a legmegfelelőbb helye tudott lenni az újonnan épülő kápolnának. A telek hossz tengelyében található egy 14 fából álló fasor, mely jól kihasználható adottságként, meghatározó irány. A kápolna tengelyes szervezésű, K-NY-i irányra szervezve.

A tervezéskor figyelembe vett szempontok:

- A meglévő fasor szervező szerepe
- A keresztény hitéhez méltó környezet létrehozása
- A település épített környezetének felemelése
- A környezetre jellemző építészeti eszközök, anyagok alkalmazása.

Az itt bemutatkozott építész vezérlő gondolata lehet Kozma Lajos vélekedése a magyar tradíciókról: „Sokan csak a népművészetben látják meg a magyar vonást, vannak, akik régi építészeti emlékeiben is érznek magyaros jelleget, sőt beszélnek magyar reneszánszról, magyar-román stílusról, magyar barokkról. Mi is az, ami magyar vonatkozású, magyaros jellegű a letűnt korok iparművészetében? Pásztorfaragás, himzések, kalotaszegi régi fejfák, templomtornyok,

templommennyezetek, régi kályhák, kancsók, céhjelvények, ládák, ékszerek, mézeskalácsminták, egységes képen néznek rájuk, s akárki csinálta őket, névtelen „népművész”, vagy ismert kézműves. A magyar tradíció nem jelenti, hogy azt csináljuk, amit már elődeink is megcsináltak! Kelet és Nyugat hídján állva a magunk keleti zamatát, vidékies frissességét, paraszti gögjét, díszítő készségünket forrasszuk össze a nyugat pallérozott tudásával. Nem nehéz újnak és modernnek lenni. Csak belső ösztönünkre kell hallgatnunk és nem szabad elfelejtenünk, hogy mire tanít a magyar tradíció,

mire vágyunk, mit akarunk. Üde, világos lakást, kevés de harmonikus színt, kevés de jó dísz. Szép profilok ereje többet ér, mint egy véka cifra dísz. Tiszta, egyszerű főformát. Nem kell aprólékos halmaza a formáknak. Hangsúlyozni azt a keveset, amivel hatni akarunk. Élje a maga életét: tetőtől talpig egységes legyen! Ahol elbírja: architektúrát, ahol kell: játékos könnyedséget. De mindig szerveset, dinamikusot, elevenet.” (Magyar Iparművészet, 1926.).

(2009. augusztus 16. – december 31.)

Enteriőr
a kiállításról

Péntek Imre

Vasi és zalai iparművészek tárlata

(Régió Art a Gönczi Galériában)

A különböző képzőművészeti-iparművészeti szerveződések, formációk, főként vidéken, továbbra is keresik profiljukat, helyüket „a nap alatt”. A nyugat-dunántúli régióban számos variációval találkozhatunk – gondoljunk a Cicelle Társaságra, a Vitrinre, a Veszprémi Céhre, a Kapos Art-ra, a Zsenyei Műhely Társaságra –, melyeket részben a hasonló művészeti gondolkodás, részben a területi-szakmai érdekek hoznak-forrasztanak egybe. A szakmai-érdekvédelmi szempontokat – akár kiállítási szinten is – érvényesíteni, a MAOE-tagság alapján, erre is több kísérlet történt. Legutóbb éppen a Vas megyei iparművészek léptek fel kezdeményezően, s a zalai kollegáikkal összefogva létrehozták a Régió Art című kiállítást, mely több helyen – többek közt a zalaegerszegi Gönczi Galériában is – az év végén, december folyamán, bemutatkozott. A háttér szervezőmunkájában oroszlánrészt vállalt Kamper László szombathelyi grafikusművész, és köszönhetően neki, egy sokszínű, több generáció alkotóit felvonultató műegyüttessel találkozhatott a megyeszékhelyi közönség. Egyébként a szigorú műfaji határok már rég nem érvényesek, a szobrászat és kerámia, vagy fotó és grafika alig különböztethetőek

meg. A különböző technikájú nyomatok, printek, manipulált fotók, textilképződmények, kerámiaszobrok természetes részei a kortárs művészetnek. Mégis, ha van értelme a megkülönböztetésnek – amit az iparművészet fogalmával próbálunk lefedni –, akkor még mindig a nem funkcionális, egyedi tervezésű és kivitelezésű műtárgyakra gondolunk. Amelyekben változó arányban jelenik meg művészeti-iparművészeti jelleg. Egyébként e tárlaton is megjelent a két szélsőség – az öntörvényű grafika és az ipari formatervezés eredménye, vagy modernül szólva: a dizájn. S gyakran egyazon alkotó kollekciónak.

De legyen elég ennyi elméleti „megközelítés” – inkább nézzünk szét a műtárgyak között!

Kezdjük a leglégiesebb megnyilatkozással, a fotóval. Susan Sontag írja a Fényképezésről című kötetében: „A fénykép vonzereje és kihívó volta éppen abban a szótlanágban rejlik, amelyből állítólagos érthetősége fakad.”. Nos, Szabó Sándor ezt a „kihívó szótlanágot” a legmagasabb művészi szinten műveli. Női vonal (I-V) című aktsorozata egyszerre látványos és lényegre törő, lendületes és egyensúlyi pontokat találó, a „nyers” erotikát művészi látványá fogalmazó felvételekkel

Széplaki Tibor
munkája

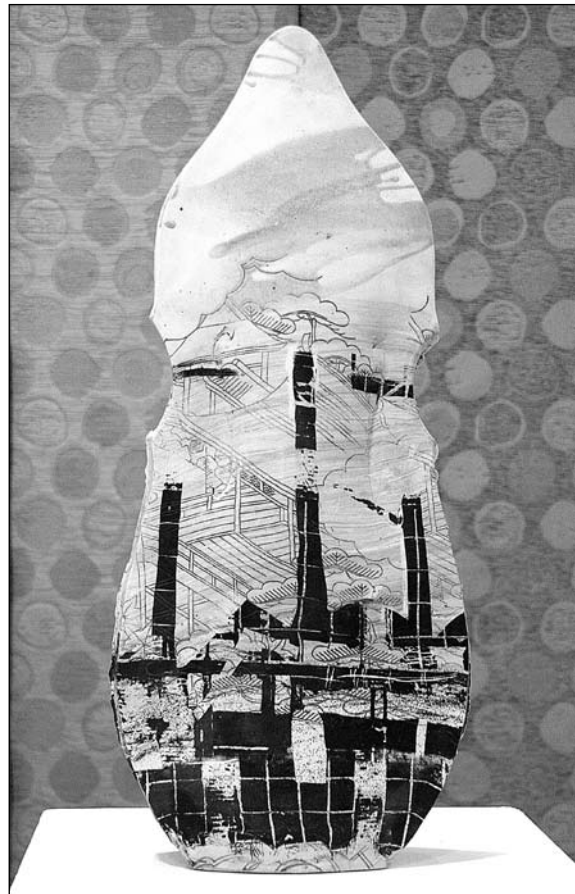
lepett meg. A látvány látomássá transzponálódik, a női test artisztikuma érzéki jelenéssé „foszlik el/szét” – éppen a forgás, a perdülés révületében. A kontúrok „fotóköltészetével” találkozhattak itt a nézők, mely titokzatos, misztikus tájakra csalogatja a kielégületlen tekintetet...

H. Póka Emőke textiljeivel próbálja mindezt művelni. Csipkeszerű anyagokból gyűréssel, rátéttel kiformált alakzatai tetszetősek, de túlzottan „lekerékítettek”, rutinosan megoldottak. Talán az Angyali üdvözlés üdítő kivétel, mely a fa és textil kombinációjával kísérletezik, nyilván nem véletlenül, lévén férje „klasszikus” intarziáművész, fa plasztikák alkotója. A kérdés csupán az, hogy a lebegést érzékeltetni kívánó szárny miért súlyos, erőteljes, kidolgozott fa képződmény – ez a megoldás (anyaghasználat) ellentmond a képi szerkesztés logikájának.

Sütő Éva ismételten azt bizonyítja, hogy a falikárpit különleges megoldásokra is képes. Savaria-triptychonja pasztelles hatású, bűbajos zsánerkép, miniatürizált-stilizált történelem az ódon kisvárosról és lakóiról.

Kustár Zsuzsa közismert változatos anyaghasználata és sokoldalúsága révén. Ezúttal olyan munkáit adta be, melyek a magyar múlt – a balladás-mitikus idők üzenetét hozzák. Az itt kiállított művek nemezből készültek, melynek súlya, közege, térbeli kiterjedése van. Illően a tragikus témához (Kádár Kata balladája, Szilágyi és Hajmási históriája). A centrális nézetű kompozíciók rendkívül erőteljes, színgazdag motívumokból állnak össze, az ősi, stilizáló-tömörítő kifejezés szerint.

Vető Márta sajátos átmenetet képez – az egyedi textiltől a stilizáló-variálót, sorozatgyártásra is alkalmas mintakollekcióból. Piros árnyalatokból létrejövő virágszirom kompozíciója éppúgy megragadó, mint ké-

Geszler Mária
munkája

fehér „felhőnyája” vagy „szórt”, konstruktív képfelülete. Rákhelyi Zsófia ruhatervei ugyancsak igényesek, kedvesek.

Az ipari formatervezés világából ad ízelítőt Drescher Edina – kiállított szövet- és kárpit-terveivel. Ízléses, szellemes, kellemes hangulatot árasztó mintázatok. Reméljük, találkozunk velük az áruházakban is. Weisz Orsolya a „kétarcúság” jegyében mutatkozik meg: Brighton Beach angliai strandsorozata a grafikus énjét villantja fel, míg elegáns ruhatervei a dizájn mai, a nőiességről vallott ideáljait tükrözik. László Edina – aki alapvetően szintén a divat, a modern dizájn elkötelezettje –, az új típusú, a jövő cybernőit formázta meg, próbababák segítségével és fotókon. Alkotói módszerében éppen az az érdekes, hogy a divatörületek kliséiből alkotja meg sajátos mű-installációit. Az általa „felvázolt” úr-nő nem ismeretlen, de mégis találkozni, szembesülni vele – dermesztő élmény. Amikor a technika magát a (női) személyiséget is hideg, ezüstös sminkkel kikészített robot-lénnyé degradálja. A tömegkultúra sztereotip elemei – a sajátos szemléletváltás következtében – izgalmas üzenetek hordozóivá válnak. S ahogy elnézem: a cyber-divat még nagy jövő előtt áll!

A plasztikák terén fura, „öszvér” alkotásokkal találkozhatunk. Hesztera László Van Gogh tudathasadása előtt tiszteleg, Hadnagy Gábor pedig „allegorizáló”, sajnos formailag kevésbé meggyőző, szobraival közöl közhelyes tartalmakat (Egy kalap alatt, Ideológia). Geszler Mária két kerámia, jelekkel, fotótöredékekkel „hintett”, hegedűplasztikája most is lenyűgözött. A kerámiaművészet másik nagy mestere, Németh János köztéri terveiről és munkáiról adott képet, vázlatok és fotók segítségével. A jellegzetes barna agyagmázás szobrok, reliefek arról árulkodnak, hogy a mesternek még vannak „tartalékai”, megvalósításra váró elképzelései. Széplaki Tiborné dekoratív üvegtálgjai, reliefjei éppúgy a szakmai kvalitás remekei, mint Sellyei Tamás könyvművészeti darabjai. S persze nem hiányozhattak az ékszerek: Veres Éva kollekcója, aranyban és ezüstben, a női test természetes és mégis feltűnő, kihívó kiegészítői. A Régió Art ezúttal – bár lehetnek hiányzó nevek, művek, teljesítmények – betöltötte hivatását, egyszerre hírt adott az iparművészet „kitöréseiről” a szakmai beszkatulázásból, másfelől demonstrálta azt, hogy

Németh János
munkája

a dizájn elemei, a fogyasztói kultúra „törmelékei” is alkalmasak az újszerű művészeti építkezésre. Ha minden igaz, hamarosan eljut ez a kollekción Bécsbe is, a Collegium Hungaricum kiállítótermébe, bizonyítva, hogy a pannon szellem ezen a téren is meggyőzően demonstrálja a művészi gondolkodás közös gyökereit.

Szigeti Vanda
László Edina:
Cyber-trend II

Franc Obal

Az önidentitás-keresés szimbolikája

Göntér Endre festőművész a pannon térség embere, aki tudatában van magyar gyökereinek. A „pannon térség” kifejezés számára nemcsak visszatekintés a múltba, a közös eredetre, nemcsak a szláv, germán, zsidó és magyar nép századok során átélt közös történetét jelenti. Festészetének multikulturális jellege ma konstruktív hozzájárulás az identitás-kereséshez Európa kulturális összefonódásában, amely ezeken a tájakon a rómaiak korától számítható, de a magyarok bejövetele a Pannonsíkság területére a 9. században sem akasztotta meg ezt a folyamatot. Göntér Endre festői világa hidat emel a múlt és jövő közé, a jövő mércéje a múlt közös értékeiből, és a jelen idő széthullásából teremt új egységet. Festészeté, illusztrációi, karikatúrái és könyvtervezése nem ismer sem országot, sem nyelvhatárokat, hiszen az etnikai különbségek kiegyenlítéséből, valamint a kínáló földrajzi, gazdasági és szociális tényezőkből merít ihletet.

A fiatal művész a 20. század hetvenes éveiben válik tényezővé először szakmai körökben. 1976-ban ugyanis Muraszombatban megalakult a „Grupa 676” csoport, melynek keretein belül fokozottan elmélyült képzőművészeti alkotómunkája. A csoport alapítói voltak: Ivo Bošnjakovič okleveles építészmérnök, Jovo Radović fényképész és a Maribori Pedagógiai Akadémián oklevelet szerzett fiatalok: Göntér Endre, Ivo Hirci, Oto Jurgec és Geza Kocan. Az 1977-ben megrendezett első kiállításukat kísérő leporellóban feljegyeztem, hogy a csoport jelentkezése a muravidéki képzőművészet tradíciójában főleg két újdonságot mutat fel: az egyik a pedagógiai akadémia és építészeti egyetem volt hallgatói, valamint egy szabadúszó fotós szervezett és elmélyült alkotómunkája, a másik pedig a vidékünk képzőművészeti életében meglévő űr betöltése. Abban az időben professzionális és műkedvelő alkotók működtek ezen a területen. A csoport hidat jelentett a kettő között, hiszen szakmai ismereteik révén eltávolodtak a műkedvelői mentalitástól, és az igényesebb kifejezőmód jegyében hozták létre műveiket.

Göntér Endre 1974 és 1979 között keletkezett művei a világ és ember iránt elkötelezett és kritikus viszonyáról tanúskodnak, amelyek a fogyasztói gondolkodásmód és a technika rabsága miatt az elidegenedés és magány szélére sodródott személyiséget veszik górcső alá, főleg szellemi értelemben. Az effajta jelenségek iránti ellenszenvét és ironikus hozzáállását tükrözi a *Vegetáció* (1975) című festménye, amely sűrű és fehér színárnyalatokban megfestett, teljes pompájában

kibontakozó virágot ábrázol, mely műanyagmasszára emlékeztet. Hasonló érzést tükröz a *Vegetációs korlátok* (*Vegetacijska omejenost*), 1975, amely piros és fekete színnel megfestett, nyíló virágot ábrázol, műanyagból. A virág kanyargósan elkülönült terekkel van körülveve, a felső oldalon pedig fekete keret szegélyezi. A festmény mélyebb tartalma kapcsolatba hozható a festő elutasító magatartásával, mely szembeállítja a mesterséges kreációt a természet olyan nemes kreációjával, mint a virág. Elkötelezett viszonyát új ikonográfiai tartalmakkal mélyíti el és gazdagítja a *Korlátozottság* (*Omejenost*), 1975/76, esetében. Az itt ábrázolt virágot a festői tér aljára süllyesztette, fölé rajzszénrel és olajjal egy gólyát rajzolt, mint a pannon táj jellegzetes madarát. A festői térben megjelenik a homokóra stilizált alakja, mint a múlandóság szimbóluma, és a számok, amelyek a mennyiséget, számszerűséget, mértéket szimbolizálják. Hasonló „pannon” hatású ikonográfiát fedezünk fel a *Korlátozottság* (*Omejenost*), 1975/76 és a *Rekviem*, 1975/77, esetében. Ezeket festett ablakot ismerhetünk fel felhőkkel, ami a gólyák világára való nyitottságot szimbolizálja, és villanydrótokat oszlopokkal, valamint különböző hangszereken játszó zenészek stilizált alakjait, korpuszokat és imára kulcsolódó kezeket. Tartalmi és formai újdonságot jelent a szövegoszlopokba formált számok és betűk bevonása, a képfelület szélein. Az effajta képzőművészeti elemeket a széttárt szárnyú gólya és a homokóra stilizált alakjával a festő gondolkodásának szimbólumaként értelmezhetjük a születésről, létről és elmúlásról. Az emberi elidegenedést tükrözik a művirágmotívumokat, reklámjeleket, általános használatú, ipari sorozatcikkeket és a makulátlan természetben fényes autót ábrázoló festmények. Itt a festő a kijózanodás állapotára és az ember saját cselekedetei iránti felelősségtudatára apellál.

1980-ban születik meg a *Nagy fészek* (*Veliko gnezdo*), több változatban. Először villanyoszlopon lévő terebélyes fészekkel, amely felett kicsinyített gólya röpképe látható. A fészek alatt pedig, a kép alsó szélén, a pannon vidék jellegzetes, horizontális konfigurációban van megfestve. A második változatban parasztház tetején lévő terebélyes, vesszőből font fészket festett, villanydrótokkal átszőve. Mindkét festmény fekete-kék színárnyalatú, amely szomorúan áradó energiát sugároz a fényel kitapétázott, illuzionisztikus térbe.

A természet világa veszélyeztetésének, deformációjának üzenetét, létünk törekenységét és az élettér állhatatlanságát tárják fel azok a festmények, amelyeket

Göntér 1981 és 1982 között alkotott. A ciklusoknak *Foglyul ejtett fészkek (Ujeto gnezdo)* és *Almák (Jabolka)* címet adta. Az első esetében aranyozott kartondobozokat megjelenítő festményekről van szó, amelyek a fészket, mint biztonságos menedéket jelképezik. Habár törekeny, sebezhető anyagból vannak, ezekbe kerülnek elhelyezésre a tojások, mint az élet magvai. A festmények második ciklusán pedig az alma Ádám és Éva, az emberiség életére végzetes kimenetelű bűnének felismerése látszik. A kettészelt alma ünnepélyes ajándékszalaggal van átkötve, mellé pedig szeleteket festett, amelyek a bűnbeesés lassú eltűnését jelképezik. A sötét kék-fekete színárnyalatok és a kettészelt alma fehérsége izgalmas párbeszédet folytatnak, a hely mélységébe szivárgó világosság és sötétség között.

1984 után Göntér festményein megfigyelhető az elszenesedett, megsebzett, gézzel burkolt és egy kis zsinórral átkötött madár. Az üres térben lebegő vagy a keresztre feszített lény a festő tragikus víziójának megszemélyesítése a pannon emberről. Itt nem hagyhatjuk figyelmen kívül a végzetes összetartozás szimbolikáját Krisztus keresztre feszítésének szakrális voltával. Ez a madár feszültségében, görcsében és a lebegő, a térben elveszett és hiányzó lényének törekenységében nyilvánul meg. Göntér ilyen motívumú képein először jelennek meg az ökológiai tartalmú aranyozott feliratok. Példaként a *Felégetett tarló-t (Požgano strnišče)*, 1984/85, emlitem, amely több változatban is elkészült. Az elsőn egy bekötött golyó száll a learatott tarló szűk sávja felett; a második változat esetében a golyó a keresztkompozíció felett lebeg.

Ez a festményciklus Göntér aktuális társadalmi és általános emberi problémákhoz kapcsolódó, elkötelezett üzeneteinek kulminációját jelenti. Ez az élmény ugyanis a személyesen átélte szorongáson keresztül saját ikonográfiájának megalkotásáig vezetett, amely a tágabb pannon világ konkrét életkörülményéhez kapcsolódik. Ez a tartalom, túl ezen, a festő rajzainak és festményeinek mitikusan poétikus tartalmú pszichoanalízisen keresztül nyilvánul meg. Ismeretei a geomorfológiai adottságok, történelmi emlékek, és az ezekkel kapcsolatos alkotói nyugtalanság tanulmányozása révén manifesztálódnak,

ami a világ és élet keletkezéséhez fűződő misztikummal, a léthez fűződő szenvedéssel, a halál és elmúlás tragikumával van átítatva.

Göntér vonzalmát és veleszületett érzékenységét a titokzatos, feltáratlan, fiatalkorában átélte, történelmi vonatkozású maradványok, leletek iránt, az archaikus sírhalmokat ábrázoló festményeken fedezzük fel. A kulturális hagyományokhoz fűződő intim viszonyát a festő a sírhalmok jellegzetes geomorfológiájával és a szimbolikus, eruptíven felhordott színrétegekkel érzékelteti. A sokszínű vonal- és ecsetvonás faktúrája az ég és föld közötti kozmikus kapcsolatot szimbolizálja, a világ teremtője és teremtménye között, amint saját dicsőségében lebeg, a festői felület csúcán, kék színben és a földi, térbeli szintekre osztott evilágiságban, piros színnel megfestve.

A kompozíció központi tengelye felülről lefelé folyik. A formáját a „világ teremtőjének” absztrakt alakja képezi, meghatározott szövegrészként, egy bizonyos iratból, könyvből vagy dokumentumból származó pecsétellátva, és egy kiemelt, keresztbe font, többszínű, szimbolikus jellel alakulva.

A *Sírhalom (Gomila)*, 1985, festményen először észlelünk felszabadult, expresszív jellegű üzenetet sugalló megjelenítést. A mű a dobbronaki ásatások során keletkezett, amely nagy hatással volt a műtől és az ezzel kapcsolatos kultúráról alkotott elképzeléseire. Festményeit kézi készítésű pecsétnyomókkal kezdte ellátni, és ezekkel jelölte meg az ásatási leleteket „kiadó” sírhalmokat. Történelmi emlék-trilógiája *Triptichon*, 1985 címmel született meg, amely kollázs formájában, pecsétnyomókkal, az ó-, középs- és újkort dokumentálja. Ilyen hangulatban, a Bogojinától Dobronakig elterülő, széles sávban folytatott meliorációs munkálatok hatására keletkezik 1988-ban a festményciklus, amely a szerző sértettségét tükrözi a megváltozott, letisztított, pusztaság és minden történelmi emléktől megfosztott vidékkel szemben, amely lerombolt archeológiai hagyománya miatt, elvesztette identitását és sík, csupasz felületként húzódik a távoli horizont felé.

1988 és 1989 között keletkezett a ciklus, amely festészeti és Milan Vincetič *Finska* (Finnország) című verseskötete

közti inspiratív kapcsolatának következménye. A kollekciót az eltűnt Deucherfalva vagy Devečer helységnek szentelte (Devecser nevű helység még ma is megtalálható Magyarországon), amely valamikor a mai Mártonhely (Martjanci), Újtölgyes (Noršinci) és Mezővár (Tešanovci) között létezett. A festménysorozatot a festő 14. század második felének-reflexiójaként értelmezhetjük, amit vidékünkön többek közt Aquila János festő és építész kiemelkedő művészi alkotómunkája jellemez, és számos olyan helység, amely ma már nem létezik, többek közt a már említett Devečer sem.

Az említett ciklus festményei kötetlen, eleven festői megoldással készültek; a tömör, lapos hatást keltő színes faktúrát vonalas, expresszív mozgékony, többszínű struktúrává lazítja, amely a fekete háttéren saját, önálló művészi életre kel.

A 20. század kilencvenes éveinek elején keletkezett, térhatású diptichonok és triptichonok által, nyomon követhetjük a festő Muravidékre vonatkozó elképzeléseit, az ősröbbanás kialakulásától kezdve, morajon és a növény- és állatvilággal gazdagon tenyésző, ősmocsárban lezajló visszhangon keresztül.

A motívumvilágot a természetben, pontosabban a Feketeerdő ölelésében megfestett képek teszik gazdagabbá, ahova Göntér szívesen látogatott, hiszen a legfőbb inspirációs környezetek egyikét jelenti számára. Főleg a világos és sötét színfoltokban megformált, egyenesen álló fatörzsek vonzóak, amelyek szorongó érzéssel töltenek el bennünket, a szabadság és nem szabadság, valamint nyitottság és zártság kettősségével.

Jelentős alkotásai ebből az időszakból: *Mocsári virág (Močvirna roža)*, 1992, könnyed ecsetvonással megfestve; *Berek*, 1992, amely a víz melletti égerfákat ábrázolja és a *Feketeerdő (Črni log)*, 1992, hangsúlyos ágazat-összefonódással és erdei égerfatörzsekkel, az erdő sötéttségébe hatoló fénysugarakkal átvilágítva.

A 20. század kilencvenes éveinek második felétől, tehát a második évezred végétől kezdi azoknak a festményeknek a megalkotását, amelyek a magyarok Pannon-síkságra való bejövetele ezeréves évfordulójának (Millennium) ünnepsorozatára alkalmából keletkeztek. Ezekben felelevenednek a festő érzelmei és elképzelései a pogányságból a kereszténységbe való átmenet idejéről és történéseiről, valamint az ezzel kapcsolatos európai civilizációról, úgy anyagi, mint szellemi értelemben. Erről tanúskodnak festményein a nomádok hajlított-ívelt sátraiktól idézett motívumok. Ezekből a hatalmas sámán, a még mindig élő reinkarnáció-kultusz vezetőjének és a pogány áldozati szertartások – tűz, föld, levegő és víz – végrehajtójának mágikus ereje érződik. Tartalmi és formai szempontból a diptichonba vagy triptichonba szerkesztett képek a legerősebbek, amelyek az első keresztény oltárokra, áldozati asztalokra és azok szakrális összetevőire emlékeztetnek.

Az egyik legkorábbi alkotása ebből az időszakból a *Berepülés (Prilet)*, 1993/94, amely a sztyeppet, a távoli Ázsiát, mint a magyarok őshazáját felidéző diptichon. Az *Ősátrepülés (Praprelet)*, 1993/94, gólyája a Pannon térségbe való bejövetelt szimbolizálja. A bejövetelre emlékeztet a *Hírnök (Znanilec)*, 1994, című alkotása is, a reptében összehúzó madár alakjával. A téma további elmélyítése során olyan képek készülnek, amelyek mindegyike eredeti módon foglalkozik a magyarok bejövetelével, letelepedésével és élet-indulásával az új hazában. A *Metamorfózis*, 1995, a nomád nép életmódjának átalakulását szemlélteti. Az 1996-ban keletkezett *Áldozati oltár (Žrtvenik)* egy oltárt ábrázol, pogány áldozathozattal a vízben. Tartalmi ellentétéről van szó, hiszen a pogány szertartások nem ismernek oltárt vagy felszentelt áldozati asztalt. Az *Elhagyott tűzhely (Zapuščeno ognjišče)*, 1995/96, nosztalgikus emlék a pogány időkből, egyben pedig az új keresztény korszak hírmondójának víziója, amit a tűz lángja szimbolizál. Az *Áldozat a víznek (Daritev vodi)*, 1996, még mindig őrzi a pogány korszak iránti tiszteletet.

Hasonló érzést áraszt a *Búcsú (Slovo)*, 1998/99, amelyen a fehér kövekből álló tűzhely az őshazára emlékeztet.

A „keleti világ”országainak az európai államokkal való, korszakalkotó egyesítése miatti lelkesedését és boldogságát tükrözi több festménye is. Az *Irányított áramlás (Usmerjen tok)*, 1999, című festménye az Európával való újbóli összekapcsolódás idejét ábrázolja a kék és sárga színű placentán belüli ikrek motívumával. A képnek erős érzelmi sugallata van, ami a lágy, szerves formák és erotikusan ható, színes pigmentumban kerül kifejezésre. Az *Európa tavasza (Evropska pomlad)*, 2000, és *Alleluja 1 és 2*, 2000, virágzó tündérrözsamotívumokat ábrázolnak a vízben, amelyek könnyed, dinamikus érzékelhető ecsetvonással vannak megfestve. Megcsodálhatjuk a virágok szépségét és a gazdag növényvilágot, amellyel a festő az egyesített Európa életének új vitalizmusát szimbolizálja.

A csatlakozást, mint jelentős történelmi eseményt kísérő lelkesedési hullámot követően, 2000 után keletkezett műveiben újra felfedezhetjük az elmúlt idők és a magyar nép hőskorának felidézését.

Az *Áldozat (Daritev)*, 2001, és *Pogány áldozat (Poganska darila)*, 2002, a magyarság új hazába vezető sikeres vándorlása emlékét idézi. A hála a sokszínű kövek, gyöngyszemek koszorújának szimbolikájában van kifejezve, a földre vert cölöpökben, a valamikori lakhelyek maradványaiban, templomok építészetében, sírhalmokban ...

Az *Elhagyott tűzhely (Zapuščeno ognjišče)*, 2002, és *Por és hamu (Prah in pepel)*, 2003, című festményeken érezhetjük a homok, az elhagyott tűzhely szomorkás szürkeségét és a megégett cölöpök fullasztó szagát. A színes kövekkel körülvett, tompa fényben pislákoló parázs melege lángol a fénysugarban, az új fény

szimbólumában, amely a fal mellől hatol át. Az *Aratási fohász (Žetvena priprošnja)*, 2003/2004, kifejezés szempontjából befejezett és erotikus hatású a leartott búza sárga tarlójával, amely a kép felső szegélyén tölcészerű vagina formává alakul át – a termékenység és szaporaság ikonjává. Az *Aratási ima (Žetvena molitev)*, 2004/2005, című képét a sárgás színekben pompázó búzamező uralja.

A *Pogány oltár (Poganski oltar)*, 2006 és *Pogány keresztelőkápolna (Poganska krstilnica)*, 2006, az eltérő, pogány és keresztény, vallási szertartások festő általi, konstruktív összekapcsolását tükrözik.

Árpád nagyfejedelem dicsőségét, aki sikeresen vezényelte a magyarokat az új hazába, a *Törzsvezérek (Plemenski vodje)*, 2007, című festményén örököltette meg. Az alkony vagy a hajnal pírgya ugyanis a vezér sikerét szimbolizálja, az új előrenyomulást. Jellegzetesek a facölöpök ritmikusan elhelyezkedő alakzatai, felhőkön szárnyaló lovasok tömörítve, amit a lovaglásban, előre vonulásban, új terek meghódításában érzékelünk.

Az *Elhagyatott tűzhely (Zapuščeno ognjišče)*, 2007, megfestésével Göntér visszatér a sírhalmokon lévő bélyegzők motívumához és a jelenet erejével ható kompozícióhoz. Ezt követik a festmények, amelyeken a festő a sámánizmus tematikáját tárgyalja, hozzáadott attribútumokkal. Ezek szenzualitását a piros színű festői felületek meleg árama emeli ki. A *Sámándob (Šamanski boben)*, 2007, a dob és a fölé akasztott szalonna stilizál formája uralja. A *tűz felavatása (Posvetitev ognja)*, 2008, festmény háromszög alakú vasvázat ábrázol, amelybe elfogták a tüzet. A *Sámánbúcsú (Šamanovo proščanje)*, 2008, a pogány és keresztény szertartások összekapcsolását tükrözi, amelyek egyébként kizárják egymást. A *Sámántánc (Šamanov ples)*, 2008, a felfestett három cölöppel, táncosokkal piros-narancsszínű színezetben az erotikum fluidumát árasztja. A *harang túlzengi a sámán hangját (Zvon preglasi Šamanov glas)*, 2008, esetében a keresztény harangszó győzedelmeskedik a sámán kántálásán.

A magyaroknak a Pannon-síkságba tartó diadalmas hőskölteleményét ünnepélyesen zárja a *Búcsú Ázsiától (Slovo od Azije)*, 2008, című triptichonja. A mű a festő elgondolásának szintézisét tárja fel a magyarok vándorlásáról, a távoli Ázsiában lévő őshazából, a sztyeppén, hegyszorosokon át a Duna, Tisza és a Balaton menti zöld pannon vidékre.

Göntér Endre képzőművészeti kifejezőmódja alkotómunkája elején – a huszadik század hetvenes éveinek közepétől a nyolcvanas évek közepéig – a pop-art ikonográfia elemeihez és szelleméhez és a fotórealizmus irányzatához kötődik. A különböző tárgyi és térbeli formációk pontos rajzának és tiszta színes modulációjának alkalmazásával pedig bizonyos szakaszokban festői illuzionizmusba tér át.

1985 után a felismerhető, zártak tűnő formák

felengedtek, és a tárgyi világ olyan kontúrokban jelent meg, amely az elmosódott, heves ecsetvonásoktól titokzatos, szimbolikus jelentést kapott.

Az „új romanticizmus” felelevenítésének keretében, a lírai kifejezőmód válik meghatározóvá. A festői töltés lírai hangsúlyozásával és az archaikum iránti érzékkel, valamint a képet uraló epikai utalásokkal Göntér Endre festészete olyan individuális ikonográfiává nőtte ki magát, amelyre nincs példa a kortárs szlovén festészetben. Ez a festő önidentitás-keresésében tárul fel előttünk a történelmi kontextusokon és a pannon térség élményvilágán keresztül, annak geofizikai adottságai közt, kultúrtörténeti emlékei, szokásai, hiedelemvilága, babonái keretein belül.

A 20. század kilencvenes éveinek közepétől a festő-nomád (zarándok) szabad életének romantikus hangulata belenőtt a végtelen sztyeppék világába. A táj külalakja mitikus térségekbe nőtt, és a festészetben a „magyarság” színimájává vált. Tartalmával az alapvető értékekre hívja fel a figyelmet, és így őrzi meg identitását. A sors és az életen át való utazás örök motívuma élményének felfokozott expressziója vált művészi kifejezőmódjának lényegévé, valamint a szerelem, vágyakozás, nyugtalanság, borzalom, melankólia. Olyan érzelmeké is, amelyek elválaszthatatlan kapcsolatban vannak az elmúlással.

Festményein a láthatatlan világ láthatóvá tételére törekszik. Ápolja az élet és lét felfogására és saját gyökereinek eredetére vonatkozó elgondolását. Rejtélyes, szimboliztikus kompozíciója a religió, mitológia, történelem területére vonatkozik és az ember és művész állapotára a korszerű világban. Ezt érezve, nem fontos az alak, hanem a motívum anyagának, a lét állapotának a színes világ és rajz szimbolikus formáiba való átvitele. Göntér saját gyökereit felfedező útjának alapvető gondolati rétege, amelyet magában hordoz, a közös pannon térségről, sztyeppekről, elhagyott tűzhelyről, áldozati szertartások tudatállapotáról, mind-mind tárgyias formát ölt. Az imaginárius tárgybeli jelenség abban a helyben létezik, amely asszociatív elbeszélésekkel és a saját létéből eredő szorongó helyzet súlyával van áthatva. Az ebből eredő energia a tárgyakból a helybe ömlik, amely anyagilag a felégetett lakhelyek, sátorvázak, cölöpök, áldozati oltárok, a szakrális építészet maradványai, régészeti sírhalmok szellemét árasztják.

Göntér motívumvilágának felismerhetőségét sajátos meleg, vörös-narancssárga ellentétes színárnyalatok jellemzik, amelyekkel az érzelmi lendületet, büszkeséget és lelkesedést azonosítja (a színek ilyen expresszív felfogása Pandur Lajcsi festészetének csillogó színvilágához áll a legközelebb), valamint a hűvös zöldes-kék színek, amelyekből melankolikus elégia árad. A kromatikus értékekkel teli, tömör színek interferenciáját varázslatos világossággal egészíti ki, valamint arany és ezüst szemcsékkel, amelyek festményeinek archaikus érzetet kölcsönöznek, továbbá a maradandó és az örök patináját.

Király László

Balassa Sándor 75 éves

Termékeny alkotót, nagy zeneszerzőt, igazi Mestert köszönhetünk e különleges évforduló alkalmából! De nem csak Mestert, hanem Költőt is, mert a tökéletes szakmai tudás mellett zenéje képes az emberi lélek legmélyére hatolni és megremegtetni annak húrjait.

Nem szeretném az olvasót untatni Balassa Sándor életrajzi adataival, hiszen azok megtalálhatók a zenei lexikonokban. Inkább arról szeretnék írni, mit jelent számomra az Ő zenéje. S remélem, hogy gondolataimmal sokakat tudok rábírni arra: hallgassák Balassa Sándor műveit, s kerüljenek e muzsika búvőkörébe, mely engem is rabul ejtett a 70-es évek elején. Azóta is fogva tart: az életem szerves része lett.

Rekviem Kassák Lajosért (1.): ez volt az a kompozíció, amelyik egy csapásra híressé tette Balassa Sándor nevét idehaza és külföldön egyaránt. Sosem felejttem el azt az őszi délutánt 1971-ben, amikor kis zsebrádiómon hallgattam a nagy apparátusra (szoprán, tenor, bariton szóló, vegyeskar, szimfonikus zenekar) írt mű bemutatóját. Torkon ragadott az első tétel gyászhangulata („Éjszaka van. Fekete éjszaka van. Iszapos éjszaka van.”), a második tétel kozmikus lírája („Ne tagadj meg Föld! Boruljatok rám csillagok.”), a harmadik tétel apokaliptikus víziója („Az éjszaka démonai zajonganak körülöttem”), és úgy éreztem, hogy személyesen hozzám szól a negyedik tétel bariton szólójának szövege: „Fiaim és lányaim, akik ismeretlenül bolyongtok a világban (...) várjátok meg a hajót a pirkadat jelével...”. Ez a mű győzött meg először arról a tényről, amit Kroó György így fogalmazott meg, Kurtág művészetéről szólva: „a teremtő zenei géniusz a mi évtizedeinkben is jelen van”. A Kassák-rekviem valóságos diadalmenetben vonult végig a 70-es évek zenei életén. Itthon az évente megrendezett rádiós verseny első helyezése után a párizsi Tribune Internationale des Compositeurs (Zeneszerzők Nemzetközi Fóruma) első díját nyerte meg, olyan magas pontszámmal, melynek felével is meg lehetett nyerni a versenyt a Tribune egész addigi történetében! A mű aztán a zeneakadémiai bemutató után Európa több hangversenytermében felcsendült, mindenütt óriási siker aratva.

Persze ez a kompozíció nem előzmények nélkül való alkotás. Számos kamaramű, zenekari és zongorakíséretes dal került ki ekkorra a zeneszerző műhelyéből. Legenda című kórusműve már a korábbi években figyelmet keltett és a párizsi Tribune harmadik díját nyerte el, majd itthon a szerzőt Erkel-díjjal jutalmazták. A díjak és kitüntetések aztán a komponista egész életét végigkísérték (Érdemes és Kiváló művész, Kossuth-díj, Bartók-Pásztory-díj). A

társadalmi elismerés persze csak kísérő jelensége az alkotó tevékenységének, semmiképpen sem célja. (2.)

A kitüntetések azonban jelzik az alkotó tevékenységének magas színvonalát és számomra jólesően bizonyították azt – utólag –, amit 1971-ben megéreztem: Balassa Sándor a legkiválóbb magyar zeneszerzők közé tartozik. Később megtapasztaltam, hogy nem egyszerűen csak a legkiválóbb szerzők egyike, hanem igazi Zeneköltő, méghozzá a legnagyobbak közül való. Erről győztek meg a 70-es években írt színes és változatos kamara művek (Xenia, Tabulae), zenekari kompozíciók (Iris, Lupercalia). Az Irisről le kell írjam azt a fontos zenetörténeti tény, hogy Bartók és Ligeti György után Balassa Sándor volt a harmadik magyar zeneszerző, akinek szerzeménye Pierre Boulez – korunk meghatározó zeneszerzőjének és karmesterének – pálcája alá került: 1976-ban a londoni Royal Festival Hallban Ligeti San Francisco Polyphonie és a Kécsakállú herceg vára előtt csendült fel a kompozíció, hatalmas közönségsikert aratva.

A zeneszerző pályájának első szakaszában – a Magyarországra éppen akkor, 1960 körül „betört” – nyugati avantgarde zene, a második bécsi iskola (Schönberg, Berg, Webern), ill. a darmstadti iskola (Boulez, Berio, Nono, stb.) zenéjének hatása alatt indult, de már e korábbi művekben érezni lehetett az egyéniséget (Dimenzioni fuvolára és brácsára, Fúvósötös, Kvartett ütőhangszerekre). Elsősorban az ívszerű, folyamatos beszédmódban nyilvánult ez meg és különösen a lírai mondanivaló, hangütés keltett figyelmet. (Ami nem jelenti azt, hogy drámai, vagy éppen humoros karaktereket ne találunk darabjaiban.) Ahogyan Kroó György jellemezte Balassa művészetét 1975-ben, az ma is helytálló: „Műveinek sajátos atmoszférát ad a személyes indulati töltés és a természethez századunkban szokatlanul közel élő, de tipikusan nem kontemplatív hajlamú, hanem temperamentumosan reagáló ember érzelmeinek széles skálája, drámai vénája. Kórus-költészet, Requiemiének éjszaka képe, csillagzenéje, apokaliptikus hallucinációja és búcsúzó-áldó lírája, a Lupercalia nyers, parasztribuffo hangja, az Irisz, a Kantáta, vagy a Tabulae táj- és kozmosz hallucinációi az új magyar zene legsikeresebb és legszebben hangszerelt lapjai közé tartoznak.” (3.)

Papp Márta zenetörténész Balassa első szimfonikus szerzői lemezének borítóján így jellemzi a komponista zenéjét: „...erősen lírai alkat, de zenéjében a melodikus és szín-elemek mellett fontos szerepet kapnak a ritmuselemek is. A zenei avantgarde irányzataitól tudatosan távol tartva magát, saját zeneszerzői világán belül alakítja stílusát műről-műre. (...) A reális világban él, közel a természethez, s mindennek előtt az emberekhez. Színes, őszintén kitárulkozó, személyes hangú, drámai folyamatú zenét ír.”

Ez az „őszintén kitárulkozó” zene az évek során egyre személyesebbé, letisztultabbá vált, s az utóbbi két évtizedben olyan magasrendű, új-klasszicista művészté

érett, amely bármely kor bármely hallgatója számára élményt jelenthet a jövőben is. A Mucsai táncok, a Csaba királyfi, a Bölcskei concerto, a Hunok völgye, a Civisek városa, a Pécsi concerto, a Lovagi erények dicsérete, az Utazások Biharban már címükben is utalnak a zeneszerző tudatosan vállalt magyarságára. Papp Márta jellemzésében ezt írja: „A reális világban él...” Így igaz, de ez nem azt jelenti, hogy távol áll tőle a mese, a legenda. (Ez utóbbira éppen díjazott kórusműve a példa.) Az örök ifjúság szigete című nyitánya – mely az 1980-as TV-karmesterverseny kötelező darabja volt – és a szintén zenekarra írt Szőlőcske és halacska című kompozíciója pedig a mesevilág inspirációjáról tanúskodik. „... közel a természethez, s mindenekelőtt az emberekhez.” – folytatódik a jellemzés. A természet ihlette művekre két szimfonikus példa: a svájci élményeket feldolgozó Glarusi ének 1978-ból és az Utazások Biharban (2005). Az emberközelség gyönyörű példája a Négy portré című zenekari szvit, mely a magyar kultúra négy nagyszerű képviselőjének: Kőrösi Csoma Sándornak, Sinka Istvánnak, Szervánszky Endrének és Szabó Dezsőnek állít emléket. Valamennyi tétel zenei anyaga rendkívül gazdag és megragadó. Számomra mégis a legkedvesebb – Balassa Sándorral közös zeneszerzés tanárunk – Szervánszky Endre (1911-1977) portréja.

Feltétlenül meg kell még említenem Balassa két – '56 emlékére írt – zenekari darabját, a 301-es parcellát és az Október virágait. A zeneszerző 1956-ban ifjú szakmunkás volt. Nem sokon múltott, hogy nem került az ÁVH fogságába (annak ellenére, hogy nem vett részt a forradalmi eseményekben). A rendszerváltás utáni években aztán a komponista hangokba öntötte a forradalom emlékét. Erkel, Liszt, Kodály és Bartók is benne van ebben a zenében, csak hogy nem stílusosan, hanem szellemiségében és a zeneszerzői technika magasrendűségében. Poszt-modern művészet ez, minden pillanatban érezzük: a mi korunk (a 20. század második fele-21. század eleje) életérzéseit, problémáit tárja elénk a zene. S mindez éppen hangzó formában, ami nem egy utolsó szempont! Hiszen az avantgarde éppen azzal vadította el magát a közönség nagy részét, hogy a korábbi korszakokban rútnak, tiszítónak érzett hangzásvilágot emelte piedesztálra. (4.)

Balassa zenéjét hallgatva nem kell félnünk rémületes, diszsonáns hangzásoktól: jólesően kultúrált, kellemes hangzásvilág fogad bennünket. S az avantgarde teoretikusainak cáfolatául ez a muzsika mégsem könnyűzene, vagy filmzene. (5.)

Az emberi érzésvilág teljességét szólítja meg, amely az avantgardizmus „tisztítótűzén” áthaladva visszatért a szerző fiatalkori dalainak hangvételéhez is. Ezzel bizonyítva az állítást, miszerint: „zeneszerző nem lesz, hanem születik”.

Balassa művészetében jelentős szerepet játszanak a versenyművek: diplomamunkája hegedűre készült, a

későbbiekben trombitára, hárfára írt koncertót, valamint kettősversenyt oboára és kürtre.

Végezetül – de nem utolsósorban – meg kell említenem, hogy Balassa Sándor meghódította az operaszínpadot is. Három nagyszerű operája, az Ajtón kívül, A harmadik bolygó (opera-oratórium), valamint a Karl és Anna után immár lassan évtizede készen áll a Kodolányi János Földindulás című drámájából készült negyedik dalműve is. Ez utóbbi azonban nem akarózik bemutatnia az Operaháznak. Ami azért is szűgyene zenei életünknek, mivel e mű szerzője –meggyőződésem szerint – élő klasszikus, méltó utódja a 19-20. század magyar zenei ikercsillagainak. (6.)

Egy ünnepi köszöntőhöz nem illik ily keserű befejezés, így azzal zárom soraimat: örvendj, Magyarország! „Van még lelke Árpád nemzetének!”

Olyan alkotót köszönhetünk jubileumán, aki képes arra, hogy művészetével szebbé, jobbá tegye jelenünket és jövőnket.

Kívánunk hát zenéjének sok-sok hallgatót, neki magának pedig egészséget és további alkotó erőt!

Jegyzetek:

1. A Rekvium keletkezésének van egy érdekes zalai vonatkozása is. 1968-ban Gergely Ágnes, azóta Kossuth-díjas költőnő, vitte el Balassa Sándort Kassák Lajos özvegyéhez, aki átadott neki néhány verset az előző évben elhunyt költő kéziratban lévő alkotásaiból. Ezeket felhasználva állította össze a zeneszerző Rekviumjének szövegét. Nos, Gergely Ágnes gyermekkorát Zalaegerszegen töltötte, éveken át édesapja volt a Zalai Hírlap főszerkesztője.

2. Lehel György, a Rádiózenekar egykori vezető karmestere – Balassa számos művének bemutatója – szerint: „Én nem hiszek embernek ember által való kitüntetésében”.

3. Nem véletlen tehát, hogy a zeneszerző a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hangszerelés tanáraként ment nyugdíjba. Előtte 15 évig a Magyar Rádió zenei rendezőjeként dolgozott.

4. Mindez persze leegyszerűsítés, hiszen az európai zenetörténet során a teoretikusok szinte minden évszázadban visszafelé mutogattak. „A régi zene jobb volt, szebb, tisztább, nemesebb, érthetőbb, mint a mai.”. Írták ezt 1364-ben!!! Így tehát a „rútság” és „szépség” fogalma meglehetősen bizonytalan, koronként változik és csak a „megszépítő messzeség” mossa össze aztán a maga korában kibékíthetetlennek látszó ellentéteket. Gondoljunk csak a „konzervatív, akadémikus” Brahms és a „merész újító” Wagner körüli esztétikai csatározásra!

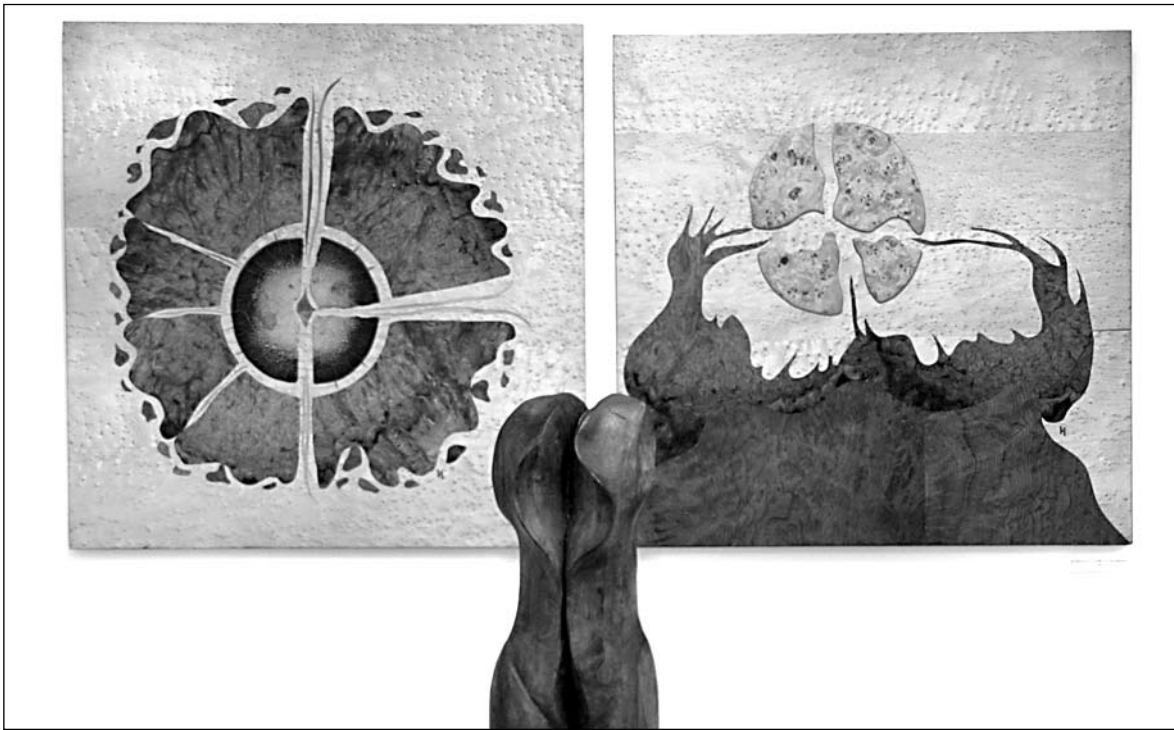
Ma már ez a kérdés fel sem merül: mindkét szerző bent van a Pantheonban. Ami pedig a 20. századi avantgarde-ot illeti: egyes szerzők az idők folyamán megszépültek, pl.: Lutoslawski (1913-1994), Maurizio Kagel (1931-2008), mások viszont „csúnyák” maradtak. Ez utóbbiak nevesítésétől – nem akarván hitelrontási perbe keveredni – eltekintek. Tehát nem a felhasznált eszközök, a stílus, hanem az egyéni tehetség dönti el egy mű értékét.

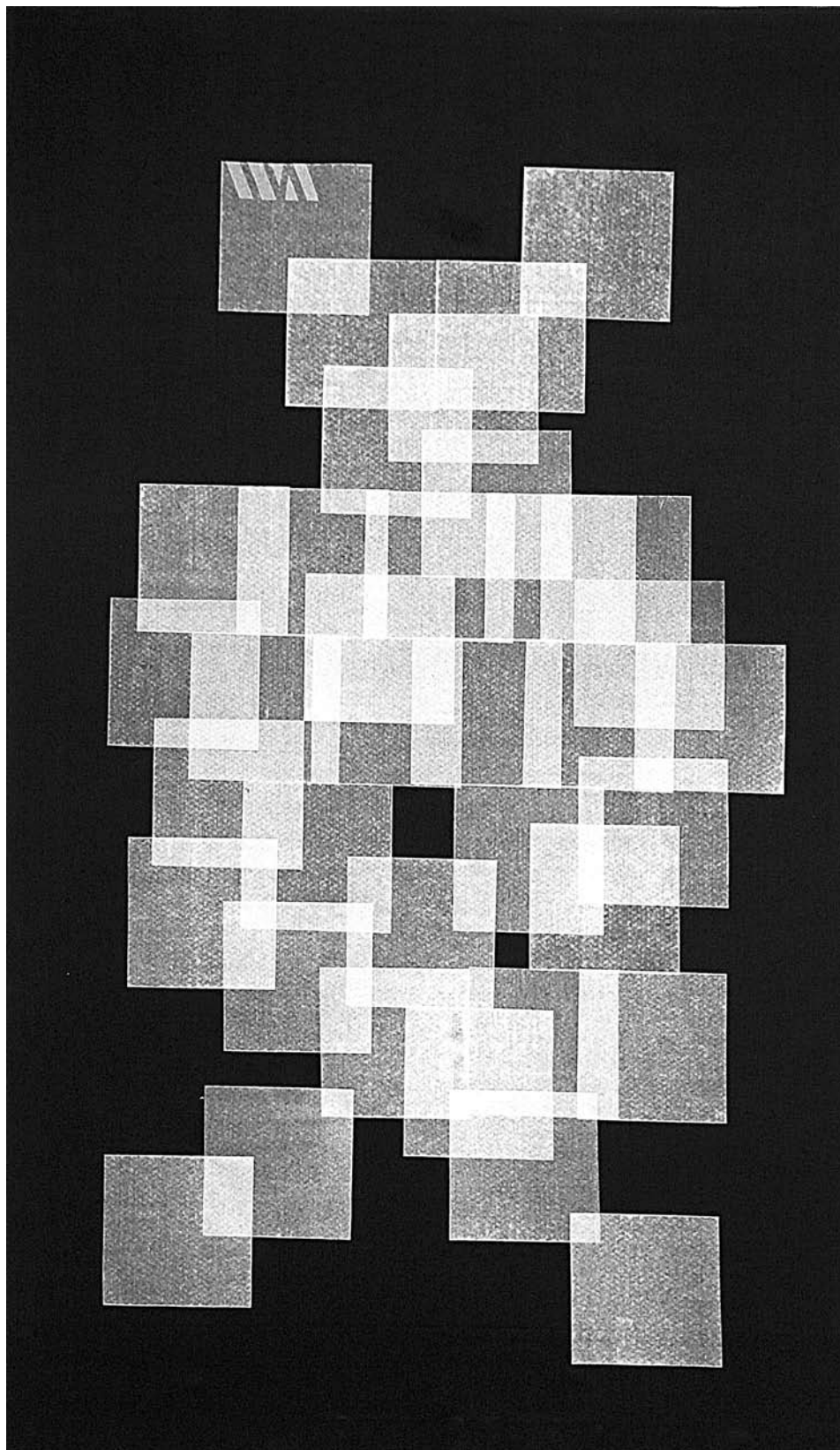
5. Egy meglehetősen magabiztos „avantgarde” kollegánk kijelentette: „akinek nem tetszik az én zeném, az hallgasson Nino Rotát”. Az új zene egyes teoretikusai a mai napig csak a Schönberg zenéjére visszavezethető, 12-fokú hangzásvilágot tartják korszerű zenének. A legkisebb engedményre sem hajlandóak: ha a zenében megjelenik egy füllel felfogható, tonális elem, azonnal operettet, filmzenét kiáltanak. Így aztán rengeteg – zeneileg – süket és tehetségtelen zeneszerző vált – méltatlanul – világhírűvé. Az infrastruktúra, mely mögéjük

állt, magasba repítette őket, de meggyőződésem, hogy haláluk után senkinek sem lesz szüksége a zenéjükre. Ki akarja ma hallgatni Roman Haubenstock-Ramati, vagy Jean Barraqué zenéjét? Még a kortárs zenei fesztiválok sem tűzik műsorra műveiket. Nem akarok jóslásokba bocsátkozni, de néhány mai, társadalmilag (vagy inkább zenetörténetésileg) igen magasra értékelt idolként is lesz a sorsa.

6. Klebersberg Kunó egykori kultuszminiszter szerint: „Más népek a saját értékeiket négyzetre emelik, a magyarok gyököt vonnak belőlük...”. Ha az utóbbi két évtizedben Balassa Sándort ért nemtelen, aljas, gonosz, rosszindulatú kritikai támadásokra és az Operaház hozzávaló jelenlegi viszonyulására gondolok, évszázadok óta nem változott itt semmi! „Az ilyen nép életet nem érdemel.” (Petőfi Sándor: A magyar nemzet”).

Hadnagy György
munkái

- Bajnóczy Zoltán** (1982; Zalaegerszeg) Költő, versei és írásai folyóiratban jelennek meg. legutóbbi kötete: (Sz) árnyak a Léthe felett (2007.)
- Cséby Géza** (1947; Keszthely) Költő, műfordító. Legutóbbi műve: Sors-címerkép: mozaikok egy család XIX. és XX. századi történetéből (Keszthely, 2009.)
- Egly Tibor** (1948; Budapest) Zongoraművész, művelődéstörténész.
- Fábián László** (1940; Zsenye) Író, esztéta, kritikus. Legutóbbi kötete: Szegény demokrácia, avagy Mit esznek a majmok? (Genius Savariensis Alapítvány, 2008.)
- Franc Obal** (Muraszombat) Művészettörténész.
- Horváth János** (1949; Kaposvár) Festőművész, művészettörténész.
- Kardos Ferenc** (1964; Nagykanizsa) Legutóbbi kötete: „Veszedelmes habok között látszatik életünk forogni”: források a zalai cigányság 18. századi történetéhez (Zala Megyei Levéltár, Zalai gyűjtemény sorozat, 2008.)
- Király László** (1954; Budapest) Zeneszerző, zenei szakíró.
- Kiss Gábor** (1957; Zalaegerszeg) Könyvtáros történész.
- Lukács Zsolt** (1971; Nagykanizsa) Műfordító. Legutóbbi kötete: Küszöbön aludni (Tipp-Cult Kft., 2007)
- Miklosovits László** (1944; Zalaegerszeg) Grafikus. Legutóbbi kötete: Vesszőnyaláb (2007.)
- Németh J. Attila** (1963; Úrhida) Költő. Kötete: Szabadgyalog (Árgus Kiadó, 1995.)
- Dr. Németh József** (1938; Zalaegerszeg) irodalomtörténész, kritikus.
- Orbán Károly** (1943; Pölöskefő) író, újságíró. Legutóbbi kötetének címe: Lázalom (Novum Verlag kiadó, 2008)
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, képzőművészeti szakíró. Legutóbbi kötete: félrebeszéd (Pannon Tükör Könyvek, 2009.)
- Pete György** (1944; Szombathely) Kritikus, szerkesztő.
- Simek Valéria** (1953; Bakonycsérnye) költő. Legutóbbi kötete: Elmúlnak mellőlem a hegyek (Vörösmarty Társaság, 2004.)
- Somogyi Zoltán** (1982; Keszthely) Prózaíró, kritikus. Különböző folyóiratokban publikál.
- Soós József** (1953; Lenti) Költő. Első verseskötete: Kincs a fűben (Zalai Írók Egyesülete, 2006.)
- Szauer Ágoston** (1963; Szombathely) Költő, prózaíró. Új kötete: Kódolt krónika, versek, Parnasszus Kiadó, 2005
- Szegedi Kovács György** (1959; Sárszentmihály) Költő, író. Legutóbbi kötete: Pompeji mozaikok, Ráció Kiadó, 2005.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus.
- Szepes Erika** (1946; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: A költő és a mítosz. Elemzések, tanulmányok (Napkút kiadó, 2006.)
- Turbuly Lilla** (1965; Zalaegerszeg) Író, költő. Legutóbbi kötete: Szélrosta (Parnasszus kiadó, Új vizeken sorozat, 2009.)
- Tunyogi Csapó Gábor** (1932; Zalasabar) Költő, publicista, legutóbbi kötete: A mérleg jegyében, Tanulmányok, versek Október körül (Antológia kiadó, 2007.)
- Vörös István** (1964; Budapest) Költő, író, kritikus, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: A Vörös István gép vándorévei (Jelenkor Kiadó, 2009.)

Következő számaink tartalmából:

Szabó Ferenc, Tömöry Péter, László Zsolt, Nyírfalvi Károly, Varga Zoltán, Fa Ede versei; Sobor Antal, Sarusi Mihály, Varga Domokos, Bartusz-Dobosi László, Kilián László prózája; Pósa Zoltán, Tunyogi Csapó Gábor, Szigethy István, Szemes Péter, Ferencz e. Győző tanulmánya, kritikája; Géger Melinda, Novotny Tihamér, Péntek Imre, Bajnóczy Zoltán, Szemes Béla képző-és színházművészeti írásai.